

■ ELMÉLETILEG

TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁS A FELSŐOKTATÁSBAN
(Balázs László et al.)

■ KÖZÖSSÉGEK ÉS CIVIL TÁRSADALOM

ESÉLYLEHETŐSÉG A GYAKORLATBAN
(Czumpf Brigitta)

■ TÁRSADALOM ÉS ÁLLAM

A SPORT ÉS A SPORTOLÓ MINT A TERÜLETI TŐKE
TÁRSADALMI, GAZDASÁGI ELEME
(Faragó Beatrix)

CIVIL SOCIETY, ANCIENT AND MODERN
(James Kierstead)

KÖZFOGLALKOZTATÁS A KISTELEPÜLÉSEKEN
(Ragadics Tamás)

■ OKTATÁS, DIGITALIZÁCIÓ ÉS CIVIL TÁRSADALOM

AZ ISKOLAI DIGITÁLIS ÉRETTSÉG ÉRTÉKELÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI
(Főző Attila László–Racsko Réka)

DIGITÁLIS TECHNOLÓGIÁK HATÁSA A KÖNYVELÉSRE
A TÁRSADALOM 5.0 KIHÍVÁSAINAK TÜKRÉBEN
(Krájnik Izabella–Demeter Robert)

■ VILÁG-NÉZET

THE COOPERATION BETWEEN PUBLIC AND NON-GOVERNMENTAL
SECTOR IN POLAND IN THE CONCEPT OF NEW PUBLIC
MANAGEMENT
(Agnieszka Bejma)

■ FELSZÁLLÓPÁLYA

A SOKSZÍNŰSÉG ÉRTÉKE
(Zeke Angéla Mária)

CIVIL SZEMLE

Szerkesztőbizottság/Editorial Board

Belia Anna, Harsányi László, Kirschner Péter, Kuti Éva,
Marschall Miklós, Miszlivetz Ferenc, Nagy Ádám, Rajcsányi-Molnár Mónika

Szerkesztőség/Editors

Felelős szerkesztő/Executive Editor
Lapigazgató/Managing Editor
Rovatszerkesztők/Editors

Nárai Márta

Németh István

Bögre Zsuzsanna, Csongor Anna (Társadalom és állam/
Society and State; Felszállópálya/Take-off)

Kákai László, Nárai Márta (Elméletileg/Theoretically)

Kóvári Attila, Bacsa-Bán Anetta (Oktatás, digitalizáció és civil
társadalom/Education, Digitalisation and Civil
Society)

Péterfi Ferenc (Közösségek és civil társadalom/Community
and Civil Society)

Sebestény István, Glied Viktor (Világ-nézet/International
Review)

Technikai szerkesztő/Technical Editor

Duma Attila

A lap megjelenését támogatta a Nemzeti Kulturális Alap

Kiadó

CIVIL SZEMLE ALAPÍTVÁNY – DUE Press

www.civilszemle.hu

1137 Budapest, Pozsonyi út 14.

Tel/fax: (+36-1) 221-8099

E-mail: civilszemle@gmail.com

2401 Dunaújváros, Táncsics Mihály utca 1/A

Tel: (+36-25) 551-100

E-mail: duepress@uniduna.hu

Felelős kiadó: Nizák Péter kuratóriumi elnök – Németh István igazgató

Készült a HTS Art Nyomdában

Felelős vezető: Halász Iván

ISSN 1786-3341

■ **ELMÉLETILEG**

- Balázs László–Rajcsányi-Molnár Mónika–András István–Sitku Krisztina:
TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁS A FELSŐOKTATÁSBAN — EGY HAZAI JÓGYAKORLAT BEMUTATÁSA 5

■ **KÖZÖSSÉGEK ÉS CIVIL TÁRSADALOM**

- Czumpf Brigitta: ESÉLYLEHETŐSÉG A GYAKORLATBAN — ESETTANULMÁNY EGY INDIAI CIVIL SZERVEZET
ERŐFESZÍTÉSEIRŐL A MÉLYSZEGÉNYSÉG LEKÜZDÉSÉRE 27

■ **TÁRSADALOM ÉS ÁLLAM**

- Faragó Beatrix: A SPORT ÉS A SPORTOLÓ MINT A TERÜLETI TŐKE TÁRSADALMI, GAZDASÁGI ELEME 39
James Kierstead: CIVIL SOCIETY, ANCIENT AND MODERN 61
Ragadics Tamás: KÖZFOGLALKOZTATÁS A KISTELEPÜLÉSEKEN —
FUNKCIÓK ÉS SZÜKSÉGLETEK LOKÁLIS PERSPEKTÍVÁBÓL A MEZŐGAZDASÁGI PROJEKTEK TÜKRÉBEN 77

■ **OKTATÁS, DIGITALIZÁCIÓ ÉS CIVIL TÁRSADALOM**

- Főző Attila László–Racsko Réka: AZ ISKOLAI DIGITÁLIS ÉRETTSÉG ÉRTÉKELÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI 93
Krájnik Izabella–Demeter Robert: DIGITÁLIS TECHNOLÓGIÁK HATÁSA A KÖNYVELÉSRE
A TÁRSADALOM 5.0 KIHÍVÁSAINAK TÜKRÉBEN 115

■ **VILÁG-NÉZET**

- Agnieszka Bejma: THE COOPERATION BETWEEN PUBLIC AND NON-GOVERNMENTAL SECTOR
IN POLAND IN THE CONCEPT OF NEW PUBLIC MANAGEMENT 129

■ **FELSZÁLLÓPÁLYA**

- Zeke Angéla Mária: A SOKSZÍNŰSÉG ÉRTÉKE
ESETTANULMÁNY AZ „ÚJ SZOMSZÉDAINK — SOKSZÍNŰ FERENCVÁROS” PROJEKTRŐL 145

■ **FOTÓ**

- Duma Attila: borító, 4, 25, 26, 38, 60, 76, 114, 127, 128, 144, 184

■ **SZERZŐINK** 165

[illegible]

TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁS A FELSŐOKTATÁSBAN — EGY HAZAI JÓGYAKORLAT BEMUTATÁSA

Balázs László–Rajcsányi-Molnár Mónika–András István–Sitku Krisztina

Bevezetés

■ A társadalmi felelősségvállalás és a társadalmi szerepvállalás koncepcióit nemcsak a vállalatok vonatkozásában szükséges vizsgálni, de egyéni, civil szervezeti és közintézményi megjelenésüket illetően is (Nárai–Reisinger 2016). A vállalatok társadalmi felelősségvállalásához (corporate social responsibility – CSR) hasonlóan a felsőoktatási intézmények életében is jelentős szerepet kell játszania annak az elköteleződésnek, amelynek során az intézmény a mikro- vagy makroszinten értelmezett közösség jólétének érdekében önkéntesen, szabadon választott „üzleti” gyakorlatot folytat, amit erőforrásaival támogat. Tanulmányunk célja, hogy egy hazai jógyakorlat bemutatásán keresztül felhívja a figyelmet arra, hogy a felsőoktatás szereplőinek – a for-profit szektor képviselőihez hasonlóan – nemcsak lehetősége, de kötelessége is a felelősségvállaló magatartás megvalósítása.

Gondolatmenetünk alapját a társadalmi felelősségvállalás, valamint a vállalati társadalmi felelősségvállalás fogalmi keretrendszere adja. Az összefoglaló áttekintést követően részletesebben tárgyaljuk az egyetemi társadalmi felelősségvállalás (university social responsibility – USR), valamint a harmadik missziós tevékenységek fogalomrendszerét, egymástól való elkülönítését, vizsgálatának, gyakorlásának jelentőségét. A tanulmány zárásaként bemutatjuk a Dunaújvárosi Egyetem társadalmi felelősségvállaló és harmadik missziós tevékenységét, kiemelve, hogy a felsőoktatás szereplőinek mérettől és hallgatói létszámtól függetlenül lehetősége van a felelősségvállaló magatartás megvalósítására, a mikro- és makrokörnyezet

önkéntes támogatására. Az esetleírások alapját az egyetem által rendelkezésünkre bocsájtott dokumentációk adják. Jelen tanulmányban azon események kerülnek részletes bemutatásra, amelyek – hatásukat tekintve – kiemelkedőek az egyetem tevékenységében, illetve a megvalósult rendezvény egyedinek tekinthető az országban.

Társadalmi felelősségvállalás, CSR-tevékenység

A vállalatok társadalmi felelősségvállalásának diskurzusa egy rendkívül dinamikus intellektuális párbeszéd, melynek alapjai és vetületei újra és újra átfogalmazódnak, bebizonyosodnak, illetve felülíródnak (vö.: Rajcsányi-Molnár–András 2013). A fogalom meghatározása előtt érdemes megvizsgálni a felelősség fogalmát. Angyal Ádám (2009: 22) értelmezésében a felelősség „[o]ksági viszonyból eredő követelmény, amely elszámolási, beszámolási kötelezettséggel jár. A felelősség mások felé történő számadás és annak megítélése révén érvényesül.” A felelősség négy szintjét az üzleti vállalkozások vonatkozásában (CSR-piramis) Caroll (1979) fogalmazta meg az 1970-es évek végén (Szlávik 2009: 36):

1. *Gazdasági/pénzügyi felelősség*: profittermelés, munkahelyteremtés.
2. *Jogi felelősség*: jogszabályoknak való megfelelés.
3. *Etikai felelősség*: morális-etikai megfelelés, becsületesség.
4. *Filantropikus felelősség*: önkéntes jótekonyskodás, önkéntes hozzájárulás a társadalmi célokhoz.

A társadalmi felelősségvállalás koncepcióját előbb a magánszféra szervezetei kezdték el használni, s csak később vonatkoztatták a közszféra intézményeire. Mindez olyan sajátos változatokhoz vezetett, mint például a felsőoktatási intézmények esetében az egyetemi társadalmi felelősségvállalás (*university social responsibility* – USR) (Nárai–Reisinger 2016). Tanulmányunkban ezért előbb a társadalmi felelősségvállalás vállalati megjelenéséről szólunk, majd bemutatjuk annak felsőoktatási vonatkozásait.

A társadalmi felelősségvállalás üzleti meghatározása szerint „a vállalati társadalmi felelősségvállalás azt az elkötelezettséget jelenti, amely során a vállalat a közösség jólétének érdekében, önkéntesen, szabadon választott üzleti gyakorlatot folytat, amit erőforrásaival támogat” (Kotler 2007: 11). A World Business Council for Sustainable Development (1999) meghatározása szerint „[a] CSR a vállalat társadalom felé tanúsított etikus viselkedése; a menedzsment felelősen viselkedik azokkal az érintettekkel, akikkel az üzleti életben kapcsolatba kerül, elköteleződik az etikus viselkedés mellett és hozzájárul a gazdasági fejlődéshez, miközben javítja a munkavállalók, családtagjaik és a helyi közösség, társadalom egészének életminőségét”. Szlávik (2009: 13) meghatározása alapján a CSR „olyan üzleti magatartás, amely során a vállalat olyan juttatásokhoz és előnyökhöz juttatja dolgozóit, illetve a szűkebb és tágabb környezetét, az érintettek (stakeholderek) körét – a termé-

szeti környezetet is ideértve –, amivel azok jólétét, hosszabb távú értékét pozitív irányban befolyásolja”.

A CSR-fogalom egyik kulcseleme az önkéntesség (lásd például „vállalatilag felelős vállalat” fogalma – András et al. 2013). Nem morálisan elvárható vagy törvény által előírt tevékenységről van tehát szó. Számos példa igazolja, hogy a felelős működés nélkülözhetetlen a versenyképesség növekedésében és alkalmas egy szervezet presztízsének javítására. Egy társadalmilag felelős üzleti gyakorlatban a sikernek öt fő tényezője van (Kotler 2007: 240):

1. *Meggyőzés*: A társadalmi felelősségvállalás nem a PR-ról, hanem az üzleti teljesítményről szól.
2. *Elkötelezettség az értékek mellett*: Ha egy cég elkötelezi magát, betartja ígéreteit.
3. *Kommunikáció*: Nyílt, őszinte és közvetlen kommunikáció folytatása.
4. *Következetesség*: Ehhez folyamatos fejlődés szükséges; a társadalmi felelősségvállalásnak a vállalati kultúra központi elemévé kell válnia.
5. *Hitelességért vállalt felelősség*: Annak érdekében, hogy az emberek megbízzanak a vállalat teljesítményében, hitelesnek kell lenni a szemükben.

A hitelesség a bizalom alapja. A kifejezés igazoltan megbízhatót jelent. A hitelességet az alábbi tulajdonságok összességével jellemezhetjük: megbízhatóság, szavahihetőség, átláthatóság, felelősségteljeség, elkötelezettség. Azoknak a szervezeteknek van bizalmi tőkéjük, akiket elfogadnak, azaz hitelesnek minősülnek.

A CSR-ra folyamatosan megújuló, a környezettudatos menedzsment által is egyre inkább elvárt, proaktív stratégiaként kell tekintenünk. Mára a szervezetek nagy része felismerte, hogy célszerűbb előre kiválasztania a saját stratégiájának, profiljának megfelelő társadalmi ügyet és támogatandó kezdeményezéseket, mielőtt a társadalmi ügyek sokasága találná meg őt. Kotler (2007) szerint egyre inkább eltolódás tapasztalható afelé, hogy a szervezetek proaktív módon megtalálják az imázsukhoz, brandjükhöz illő kezdeményezéseket, társadalmi problémákat, majd kialakítják a megfelelő működési gyakorlatot. Az eltolódás okai a következők lehetnek (Kotler 2007: 218):

- Egyre több a bizonyíték, hogy egy vállalat számára a felelős magatartás tanúsítása profitnövekedést eredményezhet.
- A fogyasztók már nemcsak a termék/ár/értékesítési csatorna/kommunikáció alapján választanak, a vállalat hitelességét és megbízhatóságát a társadalmi célok érdekében végzett tevékenységek is meghatározzák.
- A vezetők részéről egyre nagyobb figyelmet kap a munkavállalók motiváltsága, elégedettsége.
- Az emberek egyre több csatornán keresztül kaphatnak információt a vállalatok tevékenységéről, részvételükről egyes rendezvényeken, adományozásaikról, tehát jobban láthatóvá válnak.

Egy magyar kutatás szerint a társadalmilag felelős gyakorlatokra az alábbi kezdeményezések jellemzőek (Angyal 2009: 3):

- szponzoráció;
- jótékonykodás;
- képzés keretében végzett jótékonyági munka;
- környezetvédelem, környezettudatosság a beruházásoknál;
- társadalmi szerepformálás;
- munkavállalókkal kapcsolatos programok, tevékenységek;
- szállítókkal kapcsolatos programok, magatartás;
- jogszabálykövetés.

A CSR egyben menedzsmentfeladat is. A 21. század felelős vezetőiben mára kialakult az igény egy magasabb szintű vezetés iránt. Olyan vezetés iránt, amely nemcsak a szervezetért, de a környezetéért is felelősséget vállal. A vezetők döntése, elkötelezettsége a társadalmilag felelős működés szempontjából meghatározó. Egy szervezet stratégiájához és profiljához illeszkedő társadalmi ügy kiválasztása, folyamatba építése, tudatosítása, kommunikálása, az együttműködések kialakítása hangsúlyosan a menedzsment feladata. A vezetőknek kell elsőként bekapcsolódni a kezdeményezésekbe, így példaként állhatnak a munkavállalók és a környezet előtt is. A vezetésnek olyan társadalmi ügyet érdemes választania, amely hosszú távú elkötelezettséget jelent. A szervezetek társadalmi felelősségvállalásának kialakítása időigényes, hosszú folyamat, mely a vezetéstől maximális elkötelezettséget vár el, de a befektetés társadalmi megtérülése elvitathatatlan. A vezetők felelőssége, hogy szervezetük számára meghatározzák azokat az értékeket, amelyeket támogatni tudnak. A külső és belső környezet számára a választott értékek jelzések, melyek a szervezet megítélését befolyásolják.

Garriaga és Melé (2004) a társadalmi felelősségvállalással foglalkozó irányzatokat és iskolákat összefoglaló tanulmányában 60 év CSR-diskurzusát négy iskolába rendezi: instrumentális, politikai, integratív és etikai irányzatokba (vö.: András–Rajcsányi–Molnár 2014). Az instrumentális irányzatok egyik legnagyobb képviselője Milton Friedman (1970). Az iskola képviselői szerint a CSR stratégiai eszköz, mely gazdasági célokat szolgál, és a részvény-érték maximalizálására törekszik. E szerint a nézőpont szerint, ha a társadalmi igények költséggel járnak a cég számára, akkor azokat vissza kell utasítani. Kedvelt CSR-stratégiák viszont a filantrópia és a valamilyen társadalmi ügghöz kapcsolható marketing tevékenységek.

A politikai irányzatok a CSR-t a gazdaság, a társadalom és a hatalom metszetében vizsgálják. A vállalatok egyre meghatározóbb befolyással bírnak helyi és nemzeti politikai döntésekre, és versengenek a nemzetpolitikai integritással. A CSR-diskurzus ezen irányzatai a gazdasági hatalom és befolyás politikailag felelős alkalmazását tanulmányozzák. A „vállalati alkotmányosság”, az „integratív társadalmi szerződés-elmélet” és a „vállalati állampolgárság” fogalmai tartoznak ide. Az integratív elméletek a társadalmi igények és követelések beillesztését vizsgálják; azzal érvelnek, hogy egy vállalkozás növekedése és léte a társadalomtól függ, abban keresi legitimitását, és ezért megfelelően kell reagálnia a társadalmi problémákra. Ennek az irányzatnak a legdivatosabb elméletei közé tartoznak a „probléma

menedzsment,” a „közfelelősség,” a „stakeholder menedzsment” és a „vállalati társadalmi teljesítmény” fogalmai.

Végezetül az etikai irányzatok az olyan helyes cselekedetekre koncentrálnak, amelyek egy jobb, emberibb társadalom kivívását segítik elő. Ezek az elméletek gyakran hagyatkoznak olyan etikai, illetve morálfilozófiai rendszerekre, mint a kant-i kapitalizmus; a tulajdonjogi és elosztási igazságosság modern elméletei; a libertáriánus szabadság-, jog- és jóváhagyás-elméletek; az arisztotelészi megközelítések; a katolikus társadalomelmélet, illetve a középkori skolasztika. A stakeholder normatív elmélet, az egyetemes jogok és a fenntartható fejlődés elméletei mind a társadalom közös javának szolgálatát hirdetik.

A CSR-rel kapcsolatos diskurzus egyik kihívása, hogy legfontosabb kérdései mögött alapvető morálfilozófiai dilemmák állnak, melyeket az emberbarátság, az altruizmus, az önzőség és az igazságosság, vagyis az emberi természet milyenségéről alkotott vélemények dominálják. Egy felelősségteljes szervezet mindent megtesz azért, hogy mind munkavállalói, mind társadalmi környezete számára igényesen állítson elő javakat, vagy szolgáltasson, azaz felelősségteljesen működjön. Ez a hitelesség legalapvetőbb záloga, mely különösen hangsúlyos a társadalmat közvetlenül szolgáló szervezetek, például a felsőoktatási intézmények esetében.

Egyetemi társadalmi felelősségvállalás és harmadik misszió

A társadalmi felelősségvállalást, illetve annak koncepcióit nemcsak a vállalatok vonatkozásában szükséges vizsgálni, hanem egyéni, civil szervezeti és közintézményi megjelenésükben is (Nárai–Reisinger 2016). A két fogalom a közszféra intézményei esetében is olyan tevékenységeket jelöl, melyeket a szervezetek a „működésükkel kapcsolatos feladatoknak és szabályoknak való megfelelésen túl önként vállalnak, és amelyekkel mások javát, a köz(össég), társadalom érdekét szolgálják” (Nárai–Reisinger 2016: 24). Az ilyen szervezetek tisztában vannak működésük szűkebb és tágabb gazdasági, társadalmi és természeti környezetükre tett hatásaival, nyitottak azok problémáira, felismerik felelősségüket a megoldás keresésében és aktívan részt vesznek társadalmi-természeti környezetük ügyeinek alakításában (Nárai–Reisinger 2016). Miként értelmezhető ez a felsőoktatási intézmények vonatkozásában?

Egyetemi társadalmi felelősségvállalás

Az egyetemi társadalmi felelősségvállalás fogalmára számos definíció létezik a szakirodalomban. Jorge és Peña (2017) 15 év szakfolyóirati munkáit összefoglaló tanulmányában több szerzőt idézve arra a megállapításra jut, hogy az egyetemeknek¹ etikai, társadalmi, munkaerő-piaci, szociális és környezetvédelmi elveket és

értékeket kell beemelnük fő tevékenységeikbe (irányítás, oktatás-tanítás, kutatás és közösségi szolgálat), melyek kialakítása és megvalósítása során figyelembe kell venniük különféle érdekhordozóik elvárásait és igényeit. Ez a velük való interaktív párbeszédén keresztül és az intézmény működéséhez köthető hatások szem előtt tartásával lehetséges, valamint a társadalmi elszámoltathatóság elve kíséri (Molnár–Farkas 2007; Vasilescu et al. 2010; Mook et al. 2016; Jorge–Peña 2017; Rajcsányi–Molnár 2019). Az egyetemi társadalmi felelősségvállalás megvalósulása a három alapvető egyetemi misszióhoz köthető tevékenységek külső és belső hatásai nyomán válik nyilvánvalóvá. Azaz akkor lesz egy egyetem társadalmilag felelős, ha:

- az oktatás tekintetében társadalmi, etikai és környezetvédelmi ügyeket emel be a tananyagaiba, hogy a fenntartható fejlődés elve az oktatás legfelsőbb szintjén is megjelenjen és az oktatás egy fenntarthatóbb társadalom alapjává válhasson;
- a kutatás tekintetében a társadalom felé irányuló tudástranszfer által;
- az irányítás tekintetében a helyes kormányzás és az elszámoltathatóság eljárásainak alkalmazásával, melyet a helyes kormányzás elveinek lefektetése, a társadalmi és környezetvédelmi ügyek beszámolási gyakorlatának kialakítása és a külső érdekhordozók egyetemi kormányzásban való nagyobb szerepvállalása kíséri;
- a közszolgálati tevékenységek pedig a civil szervezeti tagság, a polgári értékek támogatása (pl. társadalmi igazságosság, méltányosság és diverzitás), az állampolgárságra való oktatás és a társadalmi-gazdasági környezethez való hozzájárulás alapján kell, hogy meghatározásra kerüljenek (Jorge–Peña 2017).

Az egyetemi társadalmi felelősségvállalás egy másik, igen megfontolt definícióját Vallaes nyújtja, aki szerint az „[e]gy olyan egyetem modellje, amely földrajzi területéhez kötött, nyitott a párbeszédre, figyelembe veszi lokális és globális társadalmi és környezeti hatásait és aktívan támogatja a demokratikus módon előállított tudást, mint egy közösségi és nem-kommerciálizálható terméket. Az egyetemi társadalmi felelősségvállalás az egyetemi közösséget folyamatos önvizsgálatra készíteti feladatai episztemológiai horizontjai és utóhatásai tekintetében. Egy *zöld egyetem* például törődik az embereivel és környezetével, globális akadémiai diverzitásra törekszik, elutasítja a monopóliumokat és a tudás-előállítás sztenderdizálását, s bátorítja a fenntartható és méltányos tanulást és kutatást a tudás közösségeiben.” Végül hangsúlyozza, hogy „nincs jel arra, hogy egy ilyen egyetem hozzájárulása az emberiség általános kognitív és spirituális fejlődéséhez csekélyebb lenne, mint egy olyan egyetemi modellé, amely szerint a tudomány és a tudás kereskedelmi termék” (Vallaes 2014: 96).

A magyar szakirodalomban Kerekes Sándor, Rechnitzer János, Reisinger Adrienn, Dános Zsolt és Bodorkós Barbara foglalkozott kiemelten az egyetemi társadalmi felelősségvállalás kérdésével. Reisinger és Dános (2015) szerint is mindhárom egyetemi funkció keresztül kívánatos megjeleníteni azt. A magyarországi gyakorlatot áttekintve az oktatás területén ez megjelenhet a fenntartható fejlődés és a társadalmi felzárkóztatás egyetemi tananyagokba való beemelésében, a hallgatók környezettudatos és szociálisan érzékeny szemléletének formálásában, az esély-

egyenlőséget előmozdító hallgatói ösztöndíjak és támogatások biztosításában, speciális szakkollégiumok létrehozásában, hallgatói támogatási szolgáltatások nyújtásában (pl. mentorprogramok), kisebbségi nyelvek és kulturális ismeretek oktatásában, valamint civil szervezetek tevékenységeinek kurzusokba való bevonásában (Reisinger–Dános 2015).

A különféle társadalmi szereplőkkel közösen indított kutatási projektek (pl. akciókutatás a hallgatók helyi közösségi munkája során fejlesztett szociális kompetenciákról), az egyetemi munkaközösség és a civil szervezetek közötti kapcsolatépítés konferenciákon és szakmai találkozókon, az egyetemi kutatók felmérései a térség társadalmi helyzetéről, majd azok eredményeinek beemelése az egyetemi stratégiába, a fenntartható fejlődés (Saule et al. 2018; Vukmirović et al. 2018; Kővári 2019) és a társadalmi esélyegyenlőség témájához kapcsolódó kutatások indítása és szempontjainak érvényesítése az egyetemi kutatásokban, mind az egyetemi társadalmi felelősségvállalás gyakorlati megvalósítására tett javaslatok a második misszió területén (Bodorkós 2010; Kerekes 2013; Reisinger–Dános 2015).

Ami pedig a harmadik fő küldetést illeti, az egyetemi társadalmi felelősségvállalás megjelenhet az oktatók, kutatók és hallgatók önkéntes munkája és civil szervezetekben betöltött tisztsége nyomán, az esélyegyenlőség elvének alkalmazásában az egyetemi foglalkoztatás terén, a kulturális és sportintézményekkel való kapcsolattartásban és együttműködési megállapodásokban, a helyi-regionális közösség tagjai számára tartott szakmai és gyakorlati előadássorozatokban, a fenntartható fejlődés elvének stratégiai szintre emelésében, illetve a fenntartható campus létrehozásában (Reisinger–Dános 2015). A három misszió ilyen megvalósítása nemcsak a közösség, hanem az egyetem számára is számos előnnyel jár: fejlődhetnek az oktatói, kutatói és hallgatói kompetenciák, növekedhet a kapcsolati és társadalmi tőke, fejlődhetnek az egyetem társadalmi kapcsolatai és a bizalom, feltárulhatnak a helyi, regionális társadalmi problémák és folyamatok, közelebb kerülhet a tudomány az emberekhez, megbecsültebbé válhatnak a kutatási eredmények, valamint terjedhetnek az önkéntesség és a fenntartható fejlődés eszméi (Rechnitzer–Reisinger 2015).

Az egyetemi társadalmi felelősségvállalás megvalósításának problematikája

A nemzetközi és a hazai gyakorlat áttekintése nyomán a két előbb idézett szerzőpáros összegezte az egyetemi társadalmi felelősségvállalás gyakorlati megvalósításának eredményeit és kihívásait. Nemzetközi vonatkozásban a felelősségvállalás és fenntartható fejlődés témáinak tananyagba emelése kapcsán Jorge és Peña (2017) kiemelik annak csupán részleges megvalósulását, melyet az oktatók változással szembeni ellenállásával, a témák hiányos ismeretével és a források elégtelenségével magyaráznak. Ugyanakkor például az aktív tanulás módszere által valóban növekszik a hallgatók állampolgári tudatossága és személyes felelőssége a

környezetvédelmi, társadalmi és etikai kihívások kezelése terén. A kutatás területén a problémaorientált megközelítést, a kutatási irányok meghatározásába való minél szélesebb körű érdekhordozói bevonást, a transzdiszciplinaritás fokozását és a közösségi kutatási helyszínek számának növelését ajánlják.

Az intézményi irányítás területén a helyes kormányzás és az elszámoltathatóság eljárásainak alkalmazása, az előbbi elveinek lefektetése, a társadalmi és környezetvédelmi ügyek beszámolási gyakorlatának kialakítása és a külső érdekhordozók egyetemi kormányzásban való nagyobb szerepvállalása kívánatos. A legitimáció elnyerése céljából az egyetemeknek el kell fogadtatniuk és értékeltetniük kell tevékenységeiket az érdekhordozókkal, amihez a bevont különböző partnerek (kormányzat, külső és belső érdekhordozók) felé elszámoltathatónak kell lenniük (Rajcsányi-Molnár 2012). Ehhez sokkal hatékonyabban és hatásosabban kell működniük, ám még nem született egy olyan általános mérőeszköz vagy indikátor-rendszer, ami lehetővé tenné az egyetemek társadalmi és környezetvédelmi tevékenységeinek mérését vagy egymással való összehasonlíthatóságát.

A közösségi szerepvállaláshoz kötődő tevékenységek tekintetében egy egyetem akkor lesz társadalmilag felelős, ha támogatja a közösségi és polgári értékeket (pl. társadalmi igazságosság, méltányosság és diverzitás), felelős és demokratikus állampolgárságra nevel, továbbá hozzájárul társadalmi-gazdasági környezete fenntartható fejlődéséhez. Jorge és Peña vizsgálata szerint a kutatói figyelem az utóbbi tekintetében elsősorban azon tényezőkre irányult, melyek a termelékenység növelése által segíthetik elő a fenntartható növekedést (pl. emberi erőforrás, egyetemi tudásbázis, K+F beruházások szerepe, innováció). Az előbbi két terület vonatkozásában eddig olyan kérdéseket vizsgáltak, mint az egyetemek szerepe a tudásalapú társadalomban, az egyetem és a közösség partnerségének modelljei, illetve az állampolgári nevelés megvalósulása. Ám ebben a funkcióban is felmerült a kapcsolódó egyetemi tevékenységek mérésének problematikája: egyrészt, mert azok nem fókuszálnak a teljesítményre, másrészt, mert nem állnak rendelkezésre sztenderdizált mérési eszközök, továbbá nehézséget okoz még, hogy rendkívül sokféle megközelítést alkalmaznak (Jorge–Peña 2017). Legújabban az Európai Unió Erasmus+ projektje keretében megvalósuló TEFCE-projekt kíván megoldást találni az egyetemek közösségi szerepvállalásának keretrendszerbe foglalására (Benneworth et al. 2018).

Megemlíthető még, hogy az egyetemi társadalmi felelősségvállalás ügyének saját nemzetközi szervezetei is kialakultak (Vasiliescu et al. 2010). Ennek egyik példája a 2015-ben alapított *University Social Responsibility Network* (USRN), amely nemzetközi egyetemi tagjainak tapasztalatcseréjén, közös projektjein, konferenciáin és kiadványain keresztül mozditja elő az egyetemi társadalmi felelősségvállalás gyakorlati megvalósításának ügyét.²

A magyarországi eredmények tekintetében Bander (2011), valamint Reisinger és Dános (2015) megállapítja, hogy a társadalmi felelősségvállalás elvei egyre hangsúlyosabban szerepelnek az egyetemi stratégiákban, és egyre nagyobb

számú aktivitásokat jelölnek. Ezek elsősorban az egyetemek helyi és regionális szerepvállalását erősítik hol a társadalmi felzárkóztatás prioritásával (pl. Miskolci Egyetem), hol az esélyegyenlőség széles spektrumú támogatásával (pl. Kaposvári Egyetem), hol az egészségügyi és kulturális szolgáltatások kiterjesztésével (pl. Pécsi Tudományegyetem), hol pedig a helyi-regionális gazdaságfejlesztő szerep hangsúlyozásával (pl. Széchenyi István Egyetem) (Komlósi 2015; Reisinger–Dános 2015; Gál 2016). A megvalósítás során szerzett tapasztalatok viszont rámutatnak a társadalmi felelősségvállaláshoz köthető szerteágazó tevékenységek keretbe foglalásának és intézményesítésének problémájára, azaz egy tudatos, átfogó és egységes társadalmi felelősségvállalási stratégia hiányára, valamint az ilyen tevékenységek csupán egyes egyénekhez vagy szervezeti egységekhez köthető megvalósítására (Reisinger–Dános 2015).

További kihívás, hogy az egyetemek érdekhordozói kapcsolataiból fakadó fejlesztési potenciál kihasználása, valamint a hosszú távon is fenntartható gazdaságfejlesztési hatások erősen függenek a tevékenységek finanszírozási szerkezetétől, a klaszterekben aktív szerepet vállalni képes helyi cégek számától, a helyi közösség vásárlóerejétől, valamint a piacositható egyetemi kutatások kritikus tömegének elérésétől (Gál 2016).

Az egyetemek harmadik missziója és az egyetemi társadalmi felelősségvállalás

Az egyetemek küldetésének, azaz mindenkori alapítói-fenntartói és a korabeli társadalom által elvárt feladatköreinek történetileg fokozatos bővülése (Scott 2006; Benneworth et al. 2018; Frondizi et al. 2019) az elmúlt négy évtizedben az ún. extramurális (vagyis az intézmények falain kívüli) tevékenységeiket is stratégiai fontosságúvá emelte. Nyugat-Európában a nyolcvanas évektől uralkodó neoliberalis gazdaságpolitika felsőoktatás-irányítási gyakorlata, a felsőoktatás expanziójának második korszaka (Kozma 2012; Polónyi 2002, 2008), a tudásalapú gazdaság és társadalom kibontakozása, és olyan új koncepciók, mint az élethosszig tartó tanulás vagy a fenntartható fejlődés (OECD–CERI 1982) arra készítette a felsőoktatási intézményeket, hogy újragondolják és továbbfejlesszék mindazon oktatási, kutatási és közösségi tevékenységeiket, melyeket társadalmi környezetük különféle szegmensei irányába addig folytattak. A 21. századi turbulens működési környezetben, mely egyre fokozódó nemzetközi felsőoktatási trendekkel (pl. nemzetköziesítés, nyílt innováció, diplomás foglalkoztathatóság, nemzeti képességgpolitikák, civil kutatás, a fenntarthatóság problematikája), folyamatosan szélesedő érdekhordozói elvárásokkal (Jongbloed et al. 2008; Benneworth et al. 2018), egyre élesedő felsőoktatás-piaci versennyel, valamint intézményi kényszerhelyzetekkel jellemezhető, az egyetemeknek a harmadik missziót tudatosan megtervezett és hosszú távon is fenntartható fő feladataik közé kellett emelniük (Clark 1998; Polónyi 2002, 2008; Halász 2012, 2013, 2018; Kozma 2012; Hrubos 2013, 2014, 2018).

Másrészt a harmadik szerepkörön keresztül az intézmény demonstrálhatja közvetlen elköteleződését a helyi-regionális társadalom sokrétű szolgálata iránt (Jongbloed et al. 2008; Bander 2011; Carrión et al. 2012; Hrubos 2013; Kálmán 2013; Benneworth et al. 2018; Reichert 2019), melyet a *Renewed EU Agenda for Higher Education* (2017) és az Európai Unió legfrissebb felsőoktatási stratégiája is szorgalmaz (OECD/EU 2017). E szerint a *közösségi elköteleződés és szerepvállalás* (community engagement) az egyetemek társadalmi fejlődéshez való hozzájárulásának egyik kívánatos mechanizmusa, mely során „a helyi, regionális és társadalmi ügyeket tanterveikbe kell integrálniuk, be kell vonniuk a helyi közösség tagjait az oktatási és kutatási projektekbe, felnőttkori tanulási lehetőségeket kell biztosítaniuk, valamint kommunikációba kell lépniük és kapcsolatokat kell építeniük a helyi közösségekkel” (Benneworth et al. 2018: 10).

Mindezek nyomán az elmúlt néhány évtizedben az oktatás és az alapkutatás (Clark 1998; Laredo 2007) két egyetemi funkciója mellé bekerült egy harmadik feladatkör, az előbb „alkalmazott kutatást” jelölő (Clark 1998), majd egyre tágabb értelmet nyerő „harmadik misszió” (Jongbloed et al. 2008; Benneworth et al. 2018; Reichert 2019), amely mára az üzleti világ vállalkozásai számára nyújtott sokrétű tudástranszfer-tevékenység mellett a felsőoktatási intézmények „társadalmi”, illetve „közösségi elköteleződéséből és szerepvállalásából” (social/community engagement) fakadó aktivitásokra is kiterjed (Benneworth et al. 2018; Goddard 2018; Maassen et al. 2019; Reichert 2019). A *harmadik missziót* – fogalmának fokozatos bővülése nyomán – ma úgy határozhatjuk meg, mint olyan oktatási, kutatási-innovációs és közszolgálati tevékenységet, melyet a felsőoktatási intézmények elsősorban helyi és regionális, de akár országos és nemzetközi érdekhordozói igényei és szükségletei nyomán, elsősorban helyi és regionális környezetük gazdasági versenyképességének növelése, társadalmi fejlődése, kulturális értékeinek megőrzése, valamint természeti környezete és életminősége fenntarthatósága érdekében végeznek. Sok tekintetben összefonódik az első két funkcióval (Jongbloed et al. 2008), ugyanakkor különösen a mára stratégiai fontosságúvá vált társadalmi elköteleződésben és szerepvállalásban nyilvánul meg (Benneworth et al. 2018) egy rendkívül sokszínű és változékony tevékenységi palettán keresztül, melyben helyet kaphat „a for-profit szemlélettől az önkéntes munkáig a motivációk széles skálája” (Hrubos 2013: 36).

Miként kapcsolódik a harmadik misszió mai értelmezése az egyetemi társadalmi felelősségvállaláshoz? Mint láttuk, egyes szerzők azt egy átfogó elvnek tekintve vizsgálják megjelenését az egyes egyetemi funkciókban (Reisinger–Dános 2015; Jorge–Peña 2017). Mások viszont az egyetemek érdekhordozói kapcsolatainak expanziójából (Jongbloed et al. 2008) vagy az annak bővülését jelző négyes, illetve ötös spirál-modellekből (Quadruple/Quintuple Helix Model) kiindulva értelmezik az egyetemi társadalmi felelősségvállalást (Reisinger–Dános 2015), azt a harmadik missziós tevékenységek egy sajátos területének tekintve (Benneworth et al. 2018). A harmadik misszió alapvetően üzleti célú tudástranszferként, valamint közösségi

elköteleződésenként és szerepvállalásként kategorizálható tevékenységei a helyi-regionális társadalom gazdasági, társadalmi, kulturális és környezetvédelmi jóllétének növeléséhez hivatottak hozzájárulni, illetve annak megvalósulását tevékenyen elősegíteni. A közösségi szerepvállalás alterületéhez sorolható aktivitások, valamint az egyes egyetemek által felvállalt helyi társadalmi, szociális, etikai és környezetvédelmi problémák rokoníthatók, de akár egybe is eshetnek a szervezeti/egyetemi társadalmi felelősségvállalás koncepciójával céljaik, célközönségeik és megvalósulási formáik hasonlósága vagy azonossága okán. Létezik azonban egy alapvető különbség a két fogalom között: míg a szervezeti/egyetemi felelősségvállalás a felsőoktatási intézménytől a helyi-regionális társadalom egyes csoportjai felé, jellemzően „fentről lefelé” irányuló, tranzakcionális jellegű tevékenység (Bowen et al. 2010), addig a harmadik missziós aktivitások a két fél egyenrangú partnerségén alapuló, közösen szervezett és megvalósított, kölcsönös előnyökkel járó kapcsolat eredményei (Himmelman 2001; Jongbloed et al. 2008; Benneworth et al. 2018). A harmadik missziót jellemző egyetemi-érdekhordozói kapcsolat a tranzakcionálistól a transzformatív partnerségekig (Bowen et al. 2010), az önkéntességtől a felsőoktatási intézmény holisztikus polgári elkötelezettségéig (Hazelkorn 2016) terjedhet.

Egy hazai jógyakorlat – A Dunaújvárosi Egyetem USR- és harmadik missziós tevékenységének bemutatása

Ahogy azt az eddig bemutatott szakirodalmi megközelítések is jól szemléltetik, a for-profit szektor mellett a nonprofit szektor életében is megjelenik, meg kell hogy jelenjen a társadalmi felelősségvállalás. A vállalati felelősségvállaláshoz hasonlóan a felsőoktatási intézmények életében is jelentős szerepet kell(!) játszania azon elköteleződésnek, melynek során az intézmény a mikro- vagy makroszinten értelmezett közösség jóllétének érdekében önkéntesen, szabadon választott üzleti gyakorlatot folytat, amit erőforrásaival támogat. Jelen fejezetben a Dunaújvárosi Egyetem USR- és harmadik missziós tevékenységét taglaljuk. Az intézmény kiválasztását praktikus okok indokolták. Jelen tanulmány szerzői a jelölt egyetem oktatói, így a belső dokumentumokhoz való hozzáférés könnyebben biztosítható volt. Emellett a szerzők célként fogalmazták meg az USR gyakorlata szervezeti stratégia szintű alkalmazásának bemutatását. Ennek szemléltetésére és igazolására a hazai nagy egyetemekkel szemben egy szerényebb adottságokkal és méretekkel rendelkező egyetem tevékenységét választották, mivel az – dacára annak, hogy a kisebb „piaci részesedéssel” együtt az anyagi lehetőségek is korlátozottabbak – jobban rávilágít a lehetőségek kiaknázhatóságára. Ugyanakkor, ahogy látni fogjuk, a felelősségvállaló magatartás nem a szervezet méretétől, hallgatóinak létszámától függ.

A Dunaújvárosi Egyetem a régió meghatározó tudásközpontja, mely egyúttal, a társadalmi felelősségvállalás jegyében, számos harmadik missziós tevékenységet folytat, illetve kínál programokat a város és a környék lakosságának. Az egyetem

stratégiájában, illetve küldetésében az oktatás, a kutatás és az innováció szinergikus egységben valósul meg, ahol a minőségi oktatás minőségi kutatást feltételez, amelyet a társadalmi felelősségvállalás tesz teljessé. Az egyetem felsővezetése az egy-egy évre kitűzött minőségcéljaiban ugyancsak az intézmény stratégiai céljaival összefüggő oktatási, kutatás-fejlesztési, illetve harmadik missziós tevékenységeket fogalmazza meg, s rendel ezekhez lehetőség szerint minél egzaktabb indikátorokat. A Dunaújvárosi Egyetem számára fontos, hogy mind a helyi, mind a hazai, valamint a nemzetközi szintén is folyamatosan erősítse társadalmi, gazdasági, tudományos és kulturális kapcsolatait, szem előtt tartva, hogy a harmadik misszió stratégiai alappozíció legyen az intézmény mindennapjaiban, ezáltal is erősítve a lokális bizalmat és a külső-belső érintettekkel történő együttműködést.

A Dunaújvárosi Egyetem méretét és hallgatói létszámát tekintve nem tartozik a nagy egyetemek közé, ennek ellenére a közösségi szerepvállalása lokális és regionális szinten is elismerésre méltó. Az egyetem folyamatosan törekszik a felelősségvállalás égisze alatt különféle tevékenységek és események megvalósítására. Több ÚSR-eseménye mellett harmadik missziós tevékenységet is folytat. Az egyetem társadalmi felelősségvállalásához kapcsolódó kezdeményezések a 2019-es évben (és folyamatosan) az alábbiak:

- Kutatók Éjszakája;
- Mindenki Egyeteme (korábban Nyugdíjas egyetem);
- Felvételi Felkészítő Program;
- Karitatív kezdeményezések;
- DuFiókák bölcsőde, családbarát munkahely kialakítása, működtetése.

A harmadik missziós tevékenységek közül az alábbiakat valósította meg az egyetem:

- Európai Mobilitási Hét;
- DUDIK (Dunaújvárosi Diák Köztársasági Napok) Fesztivál;
- Tudományos Hét;
- Kreatív kezdeményezések:
- Több lett? Maradhat!;
- #trashchallenge;
- Hollywoodi Gólyabál;
- Cipősdoboz Akció;
- XVII. Carissa Kupa;
- Véralás;
- Filmvetítés;
- Közlekedésbiztonsági Rendezvény;
- Szuperkupa Döntő;
- Jótékonyági Futás;
- Szent Pantaleon Kórház Jótékonyági Bál;
- eWave Emobility Show;
- Integrált Szakképző Központ Projekt;

– Város és a Térség Foglalkoztatási-gazdasági Együttműködései.

A felsorolt rendezvények, események taglalására jelen tanulmány keretei között nincs lehetőségünk, így a következőkben az USR- és a harmadik missziós tevékenységek közül is csak néhány bemutatására szorítkozunk. Célunk, hogy felhívjuk a figyelmet a felsőoktatási intézmények társadalmi szerepvállalására, vagyis arra, hogy gazdasági és társadalmi potenciáltól függetlenül egy felsőoktatási intézménynek kiemelten sok lehetősége van arra, hogy önzetlenül, önkéntesen nézzen szembe olyan társadalmi problémakörökkel, melyek feloldása, kezelése a lokális környezet életminőségének javulását eredményezi. A lehetőségek kiaknázása a felsőoktatási intézmények felelőssége.

Társadalmi felelősségvállaláshoz kapcsolódó jógyakorlatok a Dunaújvárosi Egyetemen

A következőkben azon USR-tevékenységek kiemelésére és rövid bemutatására koncentrálunk, amelyek többéves múltra visszatekintve folyamatosan jelen vannak a Dunaújvárosi Egyetem életében. Az alább ismertetett tevékenységek, események tapasztalataink szerint egyedülálló, újító kezdeményezésnek tekinthetők. A következőkben a Családbarát munkahely, a Felvételi felkészítő program és a Mindenki egyeteme előadássorozat ismertetésére térünk ki.

Családbarát munkahely. A Dunaújvárosban működő 5 bölcsőde 356 férőhely biztosítására alkalmas. A város vonzáskörzetében élő bölcsődés korú gyermekek ellátása nem vagy csak részlegesen megoldott, ezért az érintettek a környező településekről is a városi bölcsődékre támaszkodnak. A bölcsődék kínálta szolgáltatás elengedhetetlen a szülők munka világába történő visszatérésének támogatásában. Az egyetemen dolgozók családjainak támogatására, valamint a levelezős hallgatók tanulmányainak elősegítése érdekében az egyetem önálló bölcsődét (DUFIókák) működtet. Ezen tevékenységével, a mára kialakult munkaerő-piaci helyzethez alkalmazkodva, azon 1–3 éves korú kisgyermekes családokat támogatja, amelyekben legalább az egyik szülő a Dunaújvárosi Egyetem munkavállalója vagy hallgatója, és GYED-ről/GYES-ről kíván visszatérni a munka világába. Az egyetem munkahelyi bölcsődéje egész napos gondozást nyújt az 1–3 éves korú gyermekek számára. Az egyetem célja, hogy a munkahelyi bölcsőde fenntartásával olyan családbarát munkahelyet, illetve olyan oktatási intézményt teremtsen, amely elősegíti a munka/tanulmányok és a magánélet összeegyeztetését, a családi, magánéleti és munkahelyi kötelezettségek összehangolását. A bölcsőde az 1–3 év közötti kisgyermekek fejlődésének megfelelő és a legmagasabb minőségű nevelési, gondozási, étkeztetési, higiéniai, illetve biztonsági feltételeknek kíván megfelelni. A bölcsőde jelmondata „A gyermek a családé és a legjobb helye a családban van.” Ennek elérése érdekében a munkahelyi bölcsőde vezetője és a kisgyermeknevelők közös összefogással arra törekszenek, hogy kiszámítható együttműködést alakítsanak ki a szülőkkel, családokkal.

Figyelembe veszik és tiszteletben tartják a családok egymástól eltérő értékrendjét, a gyerekek egyéniségét, és sok közös családi programot szerveznek a gyermekeknek. Az egészséges életmódra nevelés mellett hangsúlyosan kezelik a zene szeretetének elősegítését, a ritmus, az ének és a dal beépítését a mindennapokba, a játékba, a fejlesztő foglalkozásokba. A Dunaújvárosi Egyetem munkahelyi bölcsődéje fontos szerepet tölt be az egyetem társadalmi felelősségvállalásában, a város és a régió életében, ahogy ezt a kihasználtsági adatok is mutatják. A 2018/2019-es tanévben 13 kisgyermek ellátását vállalta fel maximális kihasználtság mellett:

- DUFiókák I. csoport: 8 kisgyermek (6 egyetemi dolgozó és 2 egyetemi hallgató gyermekei).
- DUFiókák II. csoport: 5 kisgyermek (2 egyetemi dolgozó és 3 egyetemi hallgató gyermekei).

A 2019/2020-as tanévben 13 kisgyermek állandó, 1 fő időszakos ellátását vállalta a munkahelyi bölcsőde:

- DUFiókák I. csoport: 7 kisgyermek (6 egyetemi dolgozó és 1 egyetemi hallgató gyermekei).
- DUFiókák II. csoport: 6 kisgyermek (6 egyetemi dolgozó gyermekei).

Felvételi Felkészítő Program. A Dunaújvárosi Egyetem 2018 januárjától indította el a DUE FFP³ elnevezésű felvételi felkészítő programját matematikából és angol nyelvből. A DUE FFP alapvető célja hogy felvételi felkészülési lehetőséget biztosítson a város és környéke lakóinak annak érdekében, hogy magas színvonalú, kedvező ár-érték arányú, a felsőoktatási tanulmányokra motiváló helyszínű és szellemiségű tanfolyamokon készülhessenek fel az egyetem(ek) saját, illetve országos felvételi feltételeire. A Felvételi Felkészítő Program által továbbá az egyetem kiterjeszti oktatási szolgáltatásait a helyi-regionális közösségre és népszerűsíti az MTMI tárgyak egyikét.

Mindenki Egyeteme programsorozat. A kezdeményezés célja, hogy a Dunaújvárosban és környékén élő lakosok számára az egyetem megnyissa kapuit, és az érdeklődők aktuális témákat érintő, izgalmas kurzusok formájában bekapcsolódhassanak a képzésekbe. A résztvevők megismerhetik belülről a Dunaújvárosi Egyetem életét, oktatóit és hallgatóit. A Mindenki Egyeteme előadássorozatra bárki ingyen jelentkezhet és részt vehet az előadások bármelyikén, vagy akár az összes meghirdetett alkalmon. A 2018/2019-es tanév II. félévében például a „Kalandozások a társadalomtudomány és a pedagógia világába” témakörben 8 előadást, a 2019/2020-as tanév I. félévében a „Kalandozások a műszaki tudományok világába” témakörben szintén 8 előadást hallgathattak az érdeklődők.

Harmadik missziós tevékenységekhez kapcsolódó joggyakorlatok a Dunaújvárosi Egyetemen

Integrált Szakképző Központ Projekt (ISZK). A Dunaújvárosi Egyetem egyik kiemelt célja, hogy minél jobb kapcsolatot ápoljon és szoros együttműködést alakítson ki a helyi középiskolákkal. Az Integrált Szakképző Központ-projektet a 2015/16-os tanév I. félévében indította el az egyetem az egyik helyi szakgimnáziummal közösen, majd később kiterjesztette a Dunaújvárosi Szakképzési Centrum többi iskolájára, illetve a két helyi gimnáziumra is. A program jelenleg is jól működik, ennek keretében ingyenes érettségi felkészítőket, közös tanulmányi versenyeket (Bolla 2018), informatikából, valamint fizikából tudomány-népszerűsítő előadásokat, szakmai kirándulásokat, rendhagyó tanórákat, szakmai tanfolyamokat, illetve nyelvi klubot szervez az egyetem. A programok a Dunaújvárosi Egyetem épületeiben, annak tantermeiben, laboratóriumában és zömmel az egyetem oktatói által valósulnak meg. Ezek a rendezvények közelebb hozzák a középiskolásokhoz a felsőoktatást, a diákok megismerhetik az egyetemi oktatók nagy részét, valamint az egyetemi infrastruktúrát, s bepillantást nyerhetnek az egyetemi életbe, a modern oktatástechnológiai megoldások alkalmazásába (Katona–Kővári 2018; Molnár et al. 2018; Sziládi 2019). A programban jelenleg kilenc közoktatási intézmény vesz részt.

Európai Mobilitás Hét. A Dunaújvárosi Egyetem évek óta csatlakozik a Dunaújváros Megyei Jogú Város által az Európai Mobilitási Hét Rendezvénysorozat keretében szervezett programokhoz résztvevőként, valamint társszervezőként, illetve népszerűsíti a rendezvényeket a kollégák és a hallgatók körében. A mobilitási hét keretében az alábbi programok szervezésében működik együtt a várossal:

- *Zöld Nap a Dunaújvárosi Egyetemen:* A szakmai napon az egyetem négy intézetének energia- és környezettudatos szemléletmóddal, elektromobilitással és a globális környezeti problémákkal kapcsolatos tudományos előadásait hallgathatják meg az érdeklődők.
- *Hivatali Zöld Nap Iskolák részére:* A kétnapos rendezvény keretében az általános és középiskolások betekintést nyerhetnek a Polgármesteri Hivatal szakcsoportjának munkájába. A diákok testközelből megismerhetik a szakcsoport légszennyezéssel, zajvédelemmel, vízminőséggel kapcsolatos munkáját, valamint azt, hogy ezeket a vizsgálatokat milyen eszközökkel végzik.
- *Tiszta utcák, tiszta terek:* A program hétfőtől, egy egész héten át, vasárnapig tart. A programhoz civil szervezetek, iskolák és más intézmények, valamint lakóközösségek csatlakozhatnak, hogy lehetőségeikhez mérten az intézményi és lakókörnyezetüket rendbe tegyék, a város közterületein eldobott hulladékokat összegyűjtsék, mintegy tiltakozásként a szemetelés ellen, a környezetvédelem és a környezettudatos szemléletmód jegyében.

Összegzés

Tanulmányunk célja az volt, hogy a Dunaújvárosi Egyetem példáján keresztül felhívjuk a figyelmet arra, hogy a felsőoktatás szereplőinek lehetősége van a felelősségvállaló magatartás megvalósítására, sőt, meglátásunk szerint ez kötelessége is. Összegeztük a vállalatok társadalmi felelősségvállalására vonatkozó megállapításokat, bemutatva annak szerepét, jelentőségét a vállalatok és a társadalom életében. Láthattuk, hogy a CSR koncepciójának szervezeti szintű megvalósulását számos tényező befolyásolja. Kiemelendő, hogy a felelősségvállalás sarokkövét a felelős vállalatirányítás, azaz a vezető működése adja. A magyarországi vállalati gyakorlatban a profitorientált működésben a felelősségvállaló magatartáshoz társult a brand fogalma. A hazai gyakorlatok felhívják a figyelmet arra, hogy a CSR-tevékenység előkészítése során a vállalat vezetésének olyan gyakorlatokat, eseményeket kell választania, amelyek összhangban vannak az adott szervezet céljaival, arculatának megjelenésével. Mindez a for-profit és a nonprofit szektorra egyaránt igaz.

A felsőoktatási intézmények felelősségvállaló tevékenységének értelmezésénél két fogalmat tisztáztunk, és bemutattuk azok egymáshoz való viszonyát: az egyetem társadalmi felelősségvállalása és harmadik missziós tevékenysége. A szakirodalmi áttekintésből kitűnt, hogy a harmadik missziós tevékenységre alapvetően üzleti célú tudástranszferként és közösségi szerepvállalási tevékenységként tekinthetünk a helyi, regionális társadalom gazdasági, társadalmi, kulturális és környezetvédelmi jóllétének növelése érdekében. A két fogalom között átfedést, hasonlóságot fedezhetünk fel. A közösségi szerepvállalás alterületéhez sorolható harmadik missziós aktivitások és az egyetem által felvállalt helyi társadalmi, szociális, etikai és környezetvédelmi problémák rokoníthatók vagy akár egybe is eshetnek a USR koncepciójával. Ugyanakkor kiemelendő, hogy míg az USR a felsőoktatási intézménytől a helyi, regionális társadalom egyes csoportjai felé, jellemzően „fentről lefelé” irányuló, tranzakcionális jellegű tevékenység, addig a harmadik missziós aktivitások a felek egyenrangú partnerségén alapuló, közösen szervezett és megvalósított, kölcsönös előnyökkel járó kapcsolatának eredményei.

Az egyetemi társadalmi felelősségvállalás és a harmadik missziós tevékenység megkülönböztetésének gyakorlati szemléltetésére a Dunaújvárosi Egyetem gyakorlatának bemutatása szolgált a 2019-es évre vonatkozóan. A tevékenységek csoportosítása, valamint az egyes elemek részletezése alapján elmondhatjuk, hogy az egyetem a mikro- és makroközösség jóllétének előmozdítása érdekében, az egyetemi jelenlét erősítésére és érdekhordozói szükségleteire való nyitottságának és elköteleződésének bizonyítása érdekében végez társadalmi felelősségvállalást. Tevékenysége hozzájárul a 21. századi „nagy kihívások” helyi kezeléséhez, ám mindezt intézményi profilja és adottságai mentén, brandjéhez illeszkedően végzi, megtalálva a helyi, regionális közösség és az érdekhordozók társadalmi problémái közül a számára is releváns ügyeket. A gyakorlatok megvalósulásából láthattuk, hogy ezekre az USR- és a harmadik missziós tevékenységek keretében érdemi, fenntartható válaszokkal szolgált.

Összességében, a tanulmányunkban bemutatott CSR- és USR-tevékenységek elméleti háttere jól szemléltette, hogy a téma napjainkban (is) a tudományos érdeklődés középpontjában áll. A tudományos érdeklődés mellett azonban elengedhetetlen, hogy a kutatásokra (is) nagy hangsúlyt helyező felsőoktatási intézmények a vizsgálatokon túl alkalmazói legyenek a feltárt területek eredményeinek, jó példát mutatva ezzel a társadalom többi szereplőjének. A bemutatott példa is jól szemléltette, hogy a felsőoktatás szereplőinek a for-profit szektor szereplőihez hasonlóan a lehetőség megléte mellett kötelessége is a felelősségvállaló magatartás megvalósítása, hiszen, ahogy láthattuk, szép számmal vannak olyan társadalmi problémák, kérdések, amelyekre a felsőoktatás szereplői tudnak adekvát válasszal szolgálni.

Köszönetnyilvánítás

A cikk elkészítését az EFOP-3.6.1-16-2016-00003 pályázat támogatta.

Irodalom

- András István–Rajcsányi-Molnár Mónika–Füredi Gábor (2013): A vállalatilag felelős vállalat: A CSR- és a cafeteria-metszet értelmezési lehetőségei a gyakorlatban. In: Rajcsányi-Molnár Mónika–András István (Szerk.) (2013): *Metamorfózis: Globális dilemmák három tételben*. Budapest: Új Mandátum. pp. 127–139.
- András István–Rajcsányi-Molnár Mónika (2014): Profit és filantropia: a CSR eszmétörténeti kérdései. *Civil Szemle*, 9., (2.), Pp. 5–24.
- Angyal Ádám (2009): *Vállalatok társadalmi felelőssége, felelős vállalatirányítás*. Budapest: Kossuth.
- Bander Katalin (2011): Vállalt küldetések az intézményi honlapok alapján. In: Hrubos Ildikó (Szerk.) (2011): *Műhelytanulmányok: A felsőoktatási intézmények főbb típusai tevékenységük és vállalt missziójuk szerint. Nemzetközi piacorientáció, korszerű intézményi menedzsment*. NFKK Füzetek 8. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtudományi Kar. pp. 58–88.
- Benneworth, Paul–Ćulum, Bojana–Farnell, Thomas–Kaiser, Frans–Seeber, Marco–Šćukanec, Ninoslav–Vossensteyn, Hans–Westerheijden, Don (2018): *Mapping and Critical Synthesis of Current State-of-the-Art on Community Engagement in Higher Education*. Zagreb: Institute for the Development of Education.
- Bodorkós Barbara (2010): *Társadalmi részvétel a fenntartható vidékfejlesztésben: a részvételi akciókutatás lehetőségei*. Doktori értekezés. Gödöllő: Szent István Egyetem.
- Bolla, László (2018): Preparation for study competition in a vocational secondary school. *Transactions on IT and Engineering Education*, 1., (1), pp. 1–12.
- Bowen, Frances–Newenham-Kahindi, Aloysius–Herremans, Irene (2010): When Suits Meets Roots: The Antecedents and Consequences of Community Engagement Strategy. *Journal of Business Ethics*, 95., (2.), pp. 297–318.
- Carrión García, Andrés–García-Gutiérrez, V. R.–Bas Cerdá, María del Carmen–Carot, José Miguel (2012): *A New Methodology for Measuring Third Mission Activities of Universities*. https://www.researchgate.net/publication/293632889_A_NEW_METHODODOLOGY_FOR_MEASURING_THIRD_MISSION_ACTIVITIES_OF_UNIVERSITIES

- Carroll, Archie B. (1979): A three-dimensional conceptual model of corporate performance. *Academy of management review*, 4., (4.), pp. 497–505.
- Clark, Burton R. (1998): *Creating Entrepreneurial Universities: Organization Pathways of Transformation*. Bingley: Emerald.
- Friedman, Milton (1970): The Social Responsibility of Business is to Increase Its Profits. *New York Times Magazine*, September 13. pp. 32–33.
- Frondizi, Rocco–Fantauzzi, Chiara–Colasanti, Nathalie–Fiorani, Gloria (2019): The Evaluation of Universities' Third Mission and Intellectual Capital: Theoretical Analysis and Application to Italy. *Sustainability*, 11., (3455.), pp. 1–23. DOI: 10.3390/su11123455
- Gál Zoltán (2016): Egyetem és város. *Educatio*, 25., (2.), pp. 220–233.
- Garriga, Elisabet–Melé, Domènec (2004): Corporate social responsibility theories: mapping the territory. *Journal of business ethics*, 53., (1–2.), pp. 51–71.
- Goddard, John (2018): The Civic University and the City. In: Meusburger, Peter–Heffernan, Michael–Suarsana, Laura (Eds.): *Geographies of the University. Knowledge and Space*, 12., Cham: Springer. DOI:10.1007/978-3-319-75593-9_1 pp. 355–375.
- Halász Gábor (2012): *Az oktatás az Európai Unióban*, Budapest: Új Mandátum.
- Halász Gábor (2013): A felsőoktatás globális trendjei és szakpolitikai válaszok az OECD országokban és az Európai Unióban. In: Hrubos Ildikó–Luda Szilvia–Török Imre (Szerk.) (2013): *Intézményi menedzsment a felsőoktatásban 3*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem. Pp. 13–34. <http://docplayer.hu/1366722-Intezmenyi-menedzsment-a-felsooktatásban-3-szerkesztette-hrubos-ildiko-luda-szilvia-torok-imre.html>
- Halász Gábor (2018): Új vonások az Európai Unió és az OECD felsőoktatással kapcsolatos stratégiájában. In: Kovács Gergely–Temesi József (Szerk.) (2018): *A magyar felsőoktatás egy évtizede 2008–2017* NFKK Kötetek 2. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja. pp. 25–38. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/3302/1/MF_2008-2017.pdf
- Hazelkorn, Ellen (2016): Contemporary Debates Part 2: Initiatives, and Governance and Organisational Structures. In: Goddard, John–Hazelkorn, Ellen–Kempton, Louise–Vallance, Paul (Eds.) (2016): *The Civic University: The Policy and Leadership Challenges*. Edward Elgar Publishing. pp. 65–93.
- Himmelman, Arthur T. (2001): On Coalitions and the Transformation of Power Relations: Collaborative Betterment and Collaborative Empowerment. *American Journal of Community Psychology*, 29., (2.), pp. 277–284.
- Hrubos Ildikó (2013): A felsőoktatási intézmények misszióinak átalakulása, bővülése. In: Hrubos Ildikó–Luda Szilvia–Török Imre (Szerk.) (2013): *Intézményi menedzsment a felsőoktatásban 3*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem. pp. 13–34. <http://docplayer.hu/1366722-Intezmenyi-menedzsment-a-felsooktatásban-3-szerkesztette-hrubos-ildiko-luda-szilvia-torok-imre.html>
- Hrubos Ildikó (2014): Globális trendek, új kihívások a felsőoktatásban. In: Mészáros Attila (Szerk.) (2014): *A felsőoktatás tudományos, módszertani és munkaerőpiaci kihívásai a XXI. században*. Győr: SZE. pp. 272–276.
- Hrubos Ildikó (2018): Új megfontolások az egyetem társadalmi szerepvállalásának értelmezéséhez. In: Tóth Dorina Anna (Szerk.) (2018): *Az oktatás gazda(g)sága. Tanulmányok Polónyi István tiszteletére*. Oktatókutatók Könyvtára 5. Debrecen: CHERD-H. pp. 49–57.
- Jongbloed, Ben–Enders, Jürgen–Salerno, Carlo (2008): Higher Education and Its Communities: Interconnections, Interdependencies and a Research Agenda. *Higher Education*, 56., (3.), pp. 303–324.

- Jorge, Manuel Larrán–Peña, Francisco Javier Andrades (2017): Analysing the literature on university social responsibility: A review of selected higher education journals. *Higher Education Quarterly*, 71., (4.), pp. 302–319.
- Katona, József–Kővari, Attila (2018): Examining the learning efficiency by a brain-computer interface system. *Acta Polytechnica Hungarica*, 15., (3.), pp. 251–280.
- Kálmán Anikó (2013): Az Európa 2020 stratégia: az életen át tartó tanulás és a tudásháromszög megvalósítása az egyetemeken. In: Benedek András–Tóth Péter (Szerk.) (2013): *Új kutatások a neveléstudományokban 2012. A munka és a nevelés világa a tudományban*. Budapest: MTA Pedagógiai Bizottság, ELTE Eötvös. pp. 173–191.
- Kerekes Sándor (2013): Az egyetemek társadalmi felelősségvállalása, feladatok és lehetőségek. In: Hrubos Ildikó–Luda Szilvia–Török Imre (Szerk.) (2013): *Intézményi menedzsment a felsőoktatásban 3*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem. pp. 126–144.
- Komlósi, István László (2015): A Cooperation Model for Higher Education and Industry: The Architecture of a Multi-Tier, Competence-Based and Practice-Oriented Education with Social Engagement. In: Fodorné Tóth Katalin–Németh Balázs (Szerk.) (2015): *Tudás, társadalom, felelősség. Felsőoktatás és társadalmi felelősség: tudástranszfer partnerségi akciókban és elkötelezettségben*. Pécs: MELLearN- Felsőoktatási Hálózat az Életen át tartó tanulásért Egyesület. pp. 13–23.
- Kotler, Philip (2007): *Vállalatok társadalmi felelősségvállalása*. Budapest: HVG Kiadó Zrt.
- Kozma Tamás (2012): *Oktatáspolitikai*. Elektronikus jegyzet. <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbXVva3RhdGFzcG9saXRpa2F8Z3g6NGJlODU2NTNiMGE4M2Q1Nw>
- Kővari Attila (2019): Adult education 4.0 industry 4.0 challenges in lifelong learning. *PedActa*, 9., (1.), pp. 9–16.
- Laredo, Paul (2007): Revisiting the Third Mission of Universities: Toward a Renewed Categorization of University Activities? *Higher Education Policy*. 20., (4.), pp. 441–456. DOI:10.1057/palgrave.hep.8300169
- Maassen, Peter–Andreadakis, Zacharias–Gulbrandsen Magnus–Stensaker, Bjorn (2019): *The Place of Universities in Society*. Hamburg: Körber Stiftung.
- Mook, Laurie–Rajcsányi-Molnár, Mónika–Cordery, Carolyn–Nowland-Foreman, Garth–Smith, David Horton–Wellens, Lore (2016): Accountability and Social Accounting in Associations. In: Smith, David Horton–Stebbins, Robert A.–Grotz, Jurgen (Eds.) (2016): *The Palgrave Handbook of Volunteering, Civic Participation and Nonprofit Associations*. Houndmills, Basingstoke (UK): Palgrave Macmillan. pp. 1045–1059.
- Molnár Mónika–Farkas Ferenc (2007): A magyar nonprofit szektor szervezeteinek elszámoltathatóságát értékelő standardok és módszertan. *Statistikai Szemle*, 85., (9.), pp. 804–820.
- Molnár, György–Szűts, Zoltán–Bíró, Kinga (2018). Use of augmented reality in learning. *Acta Polytechnica Hungarica*, 15., (5.), pp. 209–222.
- Nárai Márta–Reisinger Adrienn (2016): *Társadalmi felelősségvállalás és részvétel a lokális és területi közösségi folyamatokban*. Budapest, Pécs: Dialóg Campus.
- OECD–CERI (1982): *The University and the Community: the Problems of Changing Relationships*. Paris: OECD.
- OECD/EU (2017): *Supporting Entrepreneurship and Innovation in Higher Education in Hungary*. OECD Skills Studies. Paris: OECD Publishing. doi: 10.1787/9789264273344-en
- Polónyi István (2002): *Az oktatás gazdaságtana*. Budapest: Osiris. <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/oktatas-gazdasagтана/аdаtоk.html>

- Polónyi István (2008): *Oktatás, oktatáspolitikai, oktatásgazdaságtan*. Budapest: Új Mandátum. https://www.academia.edu/9989063/Pol%C3%B3nyi_I_Oktat%C3%A1s_oktat%C3%A1spolitikai_oktat%C3%A1sgazdas%C3%A1g?auto=download
- Rajcsányi-Molnár, Mónika (2012): *Nonprofit Accountability Standards and Self-Assessment Initiative: The GNAS Framework*. Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing.
- Rajcsányi-Molnár Mónika (2019): A nonprofit szervezetek elszámoltathatósága: 15 év távlatában. *Civil Szemle*, 16., (3.), pp. 27–35.
- Rajcsányi-Molnár Mónika–András István (2013): Önkéntes társadalmi felelősségvállalás: innovációs CSR rendszerépítés egy magyarországi nagyvállalatnál. In: Rajcsányi-Molnár Mónika–András István (Szerk.) (2013): *Metamorfózis: Globális dilemmák három tételben*. Budapest: Új Mandátum. pp. 140–171.
- Rechnitzer, János–Reisinger, Adrienn (2015): University-city-economy: characteristics of the „Győr model”. In: Surdej, Aleksander–Kędzierski, Marcin (Eds.) (2015): *Economic Challenges for Higher Education in Central and Eastern Europe*. Torun: Wydawnictwo Adam Marszałek. pp. 118–141.
- Reichert, Sybille (2019): *EUA Study: The Role of Universities in Regional Innovation Ecosystems*. Brussels: EUA.
- Reisinger Adrienn–Dános Zsolt (2015): Egyetemi felelősségvállalás három magyar egyetem esetében. *Tér – Gazdaság – Ember*, 3., (3.), pp. 117–133.
- Saule, K Kumargazhanova–Indira, Uvaliyeva–Aleksander, Baklanov–Gulnaz, Zhomartkyzy–Zhanl, Mamykova–Madina, Ipalakova–Györök, György (2018): Development of the Information and Analytical System in the Control of Management of University Scientific and Educational Activities. *Acta Polytechnica Hungarica*, 15., (4.), pp. 27–44.
- Scott, John C. (2006): The Mission of the University: Medieval to Postmodern Transformations. *Journal of Higher Education*, 77., (1.), pp. 1–39.
- Sziládi, Gergely (2019): Applications of human-computer interfaces and related psychological-educational aspects. *Computers & Learning*, 2., (1.), pp. 1–14.
- Szlávik János (2009): *A vállalatok társadalmi felelősségvállalása*. Budapest: Komplex.
- Vallaes, François (2014): University Social Responsibility: A Mature and Responsible Definition. *Higher Education in the World* 5., DOI: 10.13140/2.1.2121.1523. https://www.researchgate.net/publication/265501803_University_Social_Responsibility_a_mature_and_responsible_definition
- Vasilescu, Ruxandra–Barna, Cristina–Epure, Manuela–Baicu, Claudia Gabriela (2010): *Developing university social responsibility: A model for the challenges of the new civil society*. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042810007007>
- Vukmirović, Aleksandra–Rajnai, Zoltán–Radojičić, Miroslav–Vukmirović, Jovanka–Milenković, Marina J. (2018): Infrastructural Model for the Healthcare System based on Emerging Technologies. *Acta Polytechnica Hungarica*, 15., (2.), pp. 33–48.
- World Business Council for Sustainable Development (1999): Corporate Social Responsibility: Meeting Changing Expectations. <https://growthorientedandsustainableentrepreneurship.files.wordpress.com/2016/07/csr-wbcsd-csr-primer.pdf>

Jegyzetek

¹ Az *egyetem* megnevezést tanulmányunkban mindenféle típusú felsőoktatási intézmény gyűjtőfogalmaként használjuk. Azaz a *felsőoktatási intézmény* és az *egyetem* itt egymás szinonimái.

² Lásd <http://www.usrnetwork.org/>

³ A programmal kapcsolatos információk a következő internetes oldalon érhetők el: <http://www.egyetemifelkeszito.hu/>

Fotó/Duma Attila

Fotó/Duma Attila

ESÉLYLEHETŐSÉG A GYAKORLATBAN — ESETTANULMÁNY EGY INDAI CIVIL SZERVEZET ERŐFESZÍTÉSEIRŐL A MÉLYSZEGÉNYSÉG LEKÜZDÉSÉRE

Czumpf Brigitta

Bevezetés

A civil szervezetek egy adott ország polgárainak önkéntes szerveződése, amelyek fontos szerepet játszanak a társadalom kulturális életében, különböző igényeinek kielégítésében és problémáinak hatékony kezelésében. Ezek a szervezetek az élet szinte minden szegmensében jelen vannak, döntő szerepet játszva a demokrácia és sokszínűség elemeinek kifejezésében, megfelelő keretet és lehetőségeket biztosítanak az embereknek az önszerveződéshez, és a közös érdekek és értékek mentén képesek elérni bizonyos célokat. Honfitársaik támogatása érdekében szövetségeket, klubokat hoznak létre igényeik kifejezésére, problémáik megoldására, érdekeik érvényesítésére, értékrendjük megővésére (Nárai 2004). A tanulmányban szereplő iskolát egy indiai civil szervezet, a *Food For Life Vrindavan* (FFLV) nevű helyi kezdeményezés alapította és fejleszti Észak-Indiában, vidéki környezetben.

Az FFLV a kezdetekkor, 1990-ben, csak a helyi idősek, özvegyek és zarándokok ételmezését tűzte ki célul *kitri* (rizs, feles sárgaborsó és zöldség felhasználásával készült főzelékszerű étel) osztásával, majd néhány hónap múlva már hat falusi iskolában indult el a tevékenység. Ahogy terjedt a híre az ételosztásnak, több és több falusi iskola igényelte az ingyenes ebédet, ezért a program nagyon hamar 53 falusi iskolába jutott el. Ezt követően az ételosztás programjából más tevékenységek is kialakultak, mert a falvak rendszeres látogatása során a szervezők további súlyos szociális nehézségekkel is találkoztak. A falvak idősebb előjárói sok dologban kértek segítséget az FFLV-től, mint például a tiszta ivóvízhez jutás, egészségügyi

ellátás, oktatás stb., és más, a mélyszegénységgel párosuló megoldatlan probléma kezelése.

Az *FFLV* folyamatosan különböző közösségi alapigények ellátásával bővítette tevékenységét, például rendszeres orvosi ügyelet biztosítása, ivóvízellátás kutak fúrásával, környezet tisztítása, felnőtt nők szakképzése, ökögazdaságok létesítése és egy általános iskola megalapítása, ami által a civil szervezet egyre kiterjedtebb szociális munkát végzett a helyi közösségben. A különböző tevékenységek során a szervezők mélyebben beleláttak a társadalmi problémákba, melyekből a kislányok kényszerházassodását tartották a legégetőbbnek, ezért erre helyeződött át a fő fókusz.

Az általános iskola sikeres indulása után elkészült a középiskola, mindkettő csak lányok részére. A *FFLV* intenzív tevékenységével sikeresen regisztrált az indiai szövetségi kormánytól mint *NGO*, és ezzel 1999-ben nemzeti szintű civil szervezetté vált. A kialakult intézményrendszer több mint egy iskola, ahol csak oktatják a gyerekeket, hiszen alap gondolatában a felfelé építkezés (*bottom-up processes*) és *Amartya Sen* esélylehetőség-elméletének¹ gyakorlati megnyilvánulása fejlődik ki belőle, mely másolható, kiterjeszthető a mélyszegénység, az emberi szenvedés csökkentésére és a gyermekek jövőjének építésére.

Az iskola működése kapcsán az élet olyan fontos kérdései is szerepet kaptak, melyek rámutatnak az iskola valós társadalmi szerepére: nemcsak egy tananyagot kell átadnia, hanem a helyi társadalmat kell tudni formálnia a tudat megváltoztatásának módszereivel egy adott közösség értékrendje környezetében. Az iskola előtt álló kihívások nem csekélyek, hiszen, ha túlságosan kilép a kulturális környezetből, a szülők elvesztik bizalmukat, ha pedig nem tudja megtörni a hibás szocializációs beidegződéseket egy minőségileg jobb élet lehetőségének megnyitásával, a saját céljainak nem tud megfelelni és elvesztheti támogatói bizalmát. Emellett pedig a legnagyobb feladat az, hogy a felnövő lányok hogyan tudják saját magukban feloldani az új és a régi ellentmondásait; azt, hogy ők már nem akarnak benne maradni a szülők mélyszegénységi szociális helyzetében, de nem is akarják őket elhagyni, kultúrájukat megtagadni.

A tanulmány az emberi fejlődés fogalomköre kialakulásának bemutatása után megvizsgálja, hogy az iskola tevékenységei hogyan fedik le az emberi fejlődés dimenzióit. Az ezt követő fejezetben a lányok korai – 18 éves kor alatti – házasságkötésének megakadályozására tett törekvéseket elemzi, majd egy átfogó összeggel zárul.

Az emberi fejlődés fogalma

A társadalompolitika oldaláról kiindulva bőséges tapasztalat halmozódott fel, hiszen a fejlődési és fejlesztési folyamatok külön ipar- és tudományággá nőttek ki magukat a második világháború befejezése óta, és a 20. század vége felé megjelent egy újfajta fejlesztési stratégiai megközelítés. Teljes volt az egyetértés az-

zal kapcsolatban, hogy egy adott földrajzi területen már a tervezés időszakától kezdve a helyi közösségek aktív bevonása nélkül nem hozhat eredményt és járhat sikerrel semmilyen fejlesztési projekt. A múlt tapasztalatainak hatására elindult megújulási folyamat következtében a fókusz átkerült az emberi fejlődésre. Az ENSZ Fejlesztési Programja (United Nations Development Programme – UNDP) a következőképpen definiálta az emberi fejlődést: „...[az] a folyamat, amelyben az ember választási lehetőségei kibővülnek, és ezek a választások hozzásegítik ahhoz, hogy hosszú, egészséges életet éljen, ismereteket szerezzon, lehetősége legyen arra, hogy megfelelő életszínvonalon éljen, ... mellette politikai értelemben szabad, emberi jogai és az emberi méltóság megtartásához szükséges terek biztosítva vannak számára” (UNDP 1997: 15). A definíció lefedi az empowerment fogalmi meghatározását. Az empowerment egy olyan folyamat, amely során egyének, közösségek és szervezetek képesek a legjobbat kihozni magukból és azáltal jobbá tudják tenni az életüket, környezetüket. Erre főként akkor van szükség, amikor a társadalmi struktúra és az erőforrások hiányának eredményeképpen lehetetlenné válik a már meglévő kompetenciák működése. Amikor új kompetenciákat kell megtanulni, akkor azokat a legjobban az élet összefüggésében kell megismerni és elsajátítani, nem pedig olyan mesterséges programokban, ahol mindenki, beleértve a tanulót is, tudja, hogy valójában a szakértő a felelős (Rappaport 1981). Az empowerment szerves része *Amartya Sen* Nobel-díjas közgazdász esélylehetőség-elmélete és az ENSZ által definiált emberi fejlődés keretrendszere. Az ENSZ emberi fejlődés riportjának felmérésében (*UN Human Development report*) megjelenik a női empowerment (*Women's empowerment*), amelyet három indikátorral jellemeznek: reprodukciós egészség, családtervezés, lányok és nők elleni erőszak problematikája. Ez egy paradigmaváltás, ami a fejlesztéssel kapcsolatos ortodox gondolkodási sémából, a nemzeti gazdasági növekedés fölényéből átalakult egy újjá, ahol a fejlődés mértékét az emberi fejlődés indexével (*Human Development Index – HDI*²) határozzák meg. Itt már az emberi cselekvőképességen és jóléten alapszik az értékelés. *Mahbub ul-Haq*-nak kiemelkedő szerepe volt az emberi fejlődéssel kapcsolatos új megközelítés kidolgozásában, melyet *Amartya Sen* esélylehetőség- (*Capability Approach – CA*) elméletére épített. *Sen* hangsúlyozza, hogy a szegénység, az írástudatlanság, a betegség, az erőszak és a politikai igazságtalanság csökkentéséhez szükség van olyan fejlesztési irányvonalakra és törvényekre, melyek az ember választási lehetőségeit kibővítik (*Sen* 1990a). Az ENSZ hozzárendelte fejlesztési programjához (*UDNP*) ezeket az új fogalmi megközelítéseket és segítségükkel világosan meghatározta az emberi fejlődés dimenzióit (1. ábra).

1. ábra. Az emberi fejlődés dimenziói

Emberi fejlődés dimenziói	Emberi képességek erősítése	Hosszú és egészséges élet
		Ismeretek, tudás
		Megfelelő életkörülmények
	Feltételek megteremtése az emberi fejlődéshez	Részvétel a politikai és közösségi életben
		Fenntartható környezet
		Emberi jogok és biztonság
		Nemek közötti egyenlőség

Forrás: <http://hdr.undp.org/en/file/what-human-development> alapján, saját szerkesztés.

Hogyan lehet meghatározni egy sikeres projekt jellemzőit? A sikeres projekt az, ami az emberek életében fenntartható változást hoz anélkül, hogy visszafordíthatatlan károkat okozna a közösség szociális rendszerében és környezetében. Amikor az egyén már a kezdetektől megérzi az ízt saját részvételének – ez az építő jellegű inkluzivitás –, nagyobb az esélye annak, hogy a projekt sikeres lesz. Az idő mára bebizonyította, hogy a legtöbb felülről lefelé, bürokratikus szervezett projekt közel sem hozta azokat az eredményeket, melyeket elvártak tőlük. Az alulról jövő szerveződésekben megvan az a potenciál, hogy ezt a szükségletet kielégítsék. A felfelé építkezés folyamatának leírásakor *Sen* úgy határozza meg esélylehetőség-elméletének lényegét, hogy az ember előnyökhöz való jutásának képessége azt jelenti, hogy felméri saját esélyeit és lehetőségeit azért, hogy megvalósítson értékes funkciókat az életében (*Sen* 1990a). A tudományos világ elfogadja ezt az elméletet, ami egy hosszú utazás vége az első reformelméletektől, az alapvető szükségletek (*basic needs*) elméletétől (*Hicks* 1983) az esélylehetőség- (*capability approach*) megközelítésen keresztül, több más részelmélettel együtt (*Doyal–Gough* 1991; *Gasper* 1996) a gazdasági fejlődés, az emberi esélyek és lehetőségek bővítésére fókuszáló gazdasági, politikai atmoszféra megvalósításáért (*Alkire* 2002).

Az iskolai tevékenységek az emberi fejlődés dimenzióinak tükrében

A civil szervezet működését a hely kultúrája erősen meghatározza, és mivel az merőben különbözik az euro-atlanti kultúrkörből, ezért fontos röviden áttekinteni a leglényegesebb elemeit. Indiával kapcsolatban ismert a *hinduizmus* kifejezés, amit megkülönböztető jelzőként a britek vezettek be az 1800-as évek elején (*Singh* 2008). Ezelőtt az indiaiak csak a lakóhely, a nyelv, a kaszt és a foglalkozás szerint azonosították magukat (*Doniger* 1988). Napjainkra a hinduizmus lett a harmadik legnagyobb világvallás, a világban élő hinduk 96 százaléka három országban, In-

diában, Nepálban és Mauritiuson él (Stencel 2012). A 2011. évi népszámláláskor az indiaiak 79,8 százaléka hindunak vallotta magát (Census India 2011). A hinduizmus vallásként való meghatározását megnehezíti, hogy nem egyistenhívő vallás, mint a zsidó, keresztény és iszlám, és mert azt nem egy vallási nyilatkozat vagy hitvallás kódolja egységes rendszerbe, a kialakulása nem kötődik egy személyhez, ráadásul sem a vallásfilozófia, sem a mindennapokban végzett gyakorlatok nincsenek egy könyvbe lefektetve (Flood 1996).

Az indiai Legfelsőbb Bíróság a következőképpen határozta meg a hinduizmust: *„A hindu vallást nehéz meghatározni, sőt szinte lehetetlen bárhova is besorolni, mert nem egy prófétától származik, nem egy Istent imád, nem egy dogmát követ, nem egy filozófiai koncepcióban hisz, nem egy vallási szertartást vagy rituálét követ. Csupán csak egy életmód és semmi több.”* (Mehta 2005: 59) Amit a nyugat hinduizmusnak nevez, azt az indiaiak szanátana dharmának, a végtelen tradíciónak, az örök út hagyományának élik meg, ami arra utal, hogy az emberi történelem előtti időből származik (Knott 2016). A szanátana dharma tulajdonképpen egy „használati utasítás” az emberi élethez a születéstől a halálig, mellette a különböző társadalmi rétegeknek ad leírást ahhoz, hogyan éljenek.

Az indiai társadalom egyedi, mélyen gyökerező és talán a legdominánsabb kulturális eszméje a lélek-vándorlás (szanszkritul *samsara*, azaz létforgás), valamint az abból származtatható magatartási modellek, társadalmi normák, amelyek teljesen áthatják és behálózzák az egész társadalmat. Az elmélet szerint a testen belül található a lélek, ami a fizikai test halálakor elhagyja azt és egy újabb testben születik meg attól függően, hogy az élete – vagy akár az azt megelőző élete – során a tetteivel milyen visszahatásokat halmozott fel.

A *kaszt* elnevezés nem indiai eredetű, először a portugálok használták csoportjelzőként társadalmi csoportok, törzsek, az emberek különféle típusainak megkülönböztetésére. Később a britek átvették és a kasztot a társadalom rétegződésének megnevezésére alkalmazták. A kasztrendszer a származás és beházasodás útján kialakuló társadalmi csoportok egymáshoz képest szigorú és nem átjárható hierarchiában lévő rendszere (Bayly 2001).

Mivel az iskola ötlete a helyi közösség történelmi szokásrendjének alkalmazásából született meg, érdemes megvizsgálni, hogy az ENSZ által definiált emberi fejlődés dimenzióit az iskola a tevékenységével miképpen elégíti ki. Erre már csak azért is szükség van, hogy tudományos bizonyítást nyerjen az iskola spontán tevékenységének megléte, mely meghatározó a közösség életfeltételei javítása terén. A dimenzióknak két fő csoportja van: az egyikbe tartoznak azok, amelyek az emberi esélylehetőségeket közvetlenül bővítik: hosszú és egészséges élet, ismeretek és tudás, megfelelő életkörülmények; a másikba pedig azok, amelyek megteremtik a feltételeket az emberi fejlődéshez: részvétel a politikai és közösségi életben, környezet fenntarthatósága, emberi jogok és biztonság, nemek közötti egyenlőség. A vizsgálat során az *FFLV*, mint az iskola fenntartójának tevékenységét kapcsoljuk a dimenziók tartalmához, melyhez segítségül hívjuk Varga László (2018) tanulmányát.

A cél annak feltárása és bemutatása, hogy a szervezet által működtetett iskola tevékenységei mennyire illeszkednek *Sen* esélylehetőség-elméletébe.

a) Hosszú és egészséges élet

Ennek elérésében szerepe van a genetikának és a sorsnak is, de mindezek befolyásán kívül szerepet játszik benne a szabad akarat is. A *Food For Life Vrindavan-Sandipani Muni School (FFLV-SMS)* sok családi, közösségi és oktatási programot szervez, mint például a gyermekszülésre való felkészítés, mikro-finanszírozás, alap-egészségügyi ellátás, felnőttoktatás, *HIV*-megelőzési-felvilágosítás, étkezés, alaphigiéna elsajátítása, társadalmi szerepvállalás, tanácsadás.

b) Ismeretek, tudás

Az ismeretek és a tudás átadásával érhető el az önmegerősítés. Az *FFLV-SMS* tevékenységének középpontjában a lányok önmagukba vetett hitének megerősítése áll. Ez a fogalom egy több lábon álló, összetett struktúra: helyzetbehozás, lehetőségadás és delegálás. Az iskola működésével a lányok olyan élethelyzetbe kerülnek, ahol a koruknak megfelelően lenniük kell, és ezáltal elkerülhetővé válik a gyermekházasság. Azzal, hogy mindennap egészséges és tápláló ételhez jutnak, lehetőségük nyílik egy teljesebb életre. A delegálás kérdésköre a legkomplexebb, mert hosszú évek kellenek ahhoz, hogy megvalósuljon. Sok fiatal nő, akik gyermekkoruktól az *FFLV-SMS* védőszárnyai alatt voltak, mára már felnőtt és példamutató személyiségei a helyi közösségnek, mint tanárok, szakmunkások és gondos anyák.

c) Megfelelő életkörülmények

Az *FFLV-SMS* folyamatosan szervez nőknek, asszonyoknak szakmai tréningeket. A megtanult szakmával a gyermekeiket egyedül nevelő anyák is be tudnak lépni a helyi munkaerőpiacra, és így meg tudják teremteni a mindennapi betevőt, a házasok pedig hozzá tudnak járulni a családi bevételekhez. Az *FFLV-SMS* sok helyi lakosnak biztosít munkát az iskolákban, a konyhákban, a kertészetekben, varrodákban stb.

d) Részvétel a politikai és közösségi életben

Az *FFLV* közösségi eseményeket, kurzusokat és informatív felhívásokat szervez, ahol a helyi közösség tagjai felszólalhatnak, hasznos információkhoz jutnak, tanácsokat kapnak életük jobbá tételére. Indiában a függetlenség kivívása óta a politikai részvétel minden állampolgárnak lehetséges, de a megöröklött patriarkális társadalmi rendszer egyes közösségeken belül akadályt gördít ennek megvalósulása elé; így, van, ahol nem egyenlő a részvétel lehetősége és a szabad véleménynyilvánítás tisztelete. Az *FFLV-SMS* folyamatos tevékenységeinek hatására, mint például előadások, színdarabok, táncesemények, melyek témái olyan társadalmi kérdések, mint a gyermekházasság, nők elleni erőszak stb. felhívja a közösség figyelmét ezekre a problémákra, jelenségekre és egyben megmutatja a helyes magatartásmintát is. A sok éves kitartó munka eredményeként az érintett közösségben a merev társadalmi háló elkezdett lazulni.

e) Környezet fenntarthatósága

Az FFLV-SMS a fenntartható környezet elérése és az élet minőségének javítása érdekében olyan tevékenységeket is szervez, mint a szemét-, hulladék-, építési törmelék gyűjtése a közterületeken, faültetés, szennyvíz-tisztítás, ivóvízkutak építése, raktárak telepítése, melybe bevonja a helyi vállalatokat és vállalkozásokat is. Az első lépés a környezeti fenntarthatóság elérésére az, hogy a szegénységgel sújtott lakosság figyelmét felhívja arra, hogy a közterületek, amit mindenki használ, az övék is, ezért nekik is fontos érdekük és kötelességük azok rendben tartása, megújítása. Ezek az oktatási programok, felhívások és a közösen végzett tisztítás, takarítás az alapja a fenntarthatóság elérésének.

f) Emberi jogok és biztonság

Azok az ismeretek és készségek, melyeket az iskolákban és a különböző továbbképzéseken, kurzusokon elsajátítottak, egész életükre nagy segítséget jelentenek. Az oktatás, egészséges élet, megfelelő életkörülmények, társadalmi tudatosság mind a biztonság érzetét erősítik.

g) Nemek közötti egyenlőség

Az FFLV-SMS 1500 lány számára működtet iskolákat egy olyan közösségben, ahol a népszámlálási statisztika alapján az írni-olvasni tudó férfiak aránya 13 százalékkal meghaladja az e kompetenciával bíró nők arányát. Ez az arányeltolódás annak ellenére él, hogy a férfiaknak és nőknek ugyanannyi joguk van az egészséges életre, oktatásra, a közösségi életben való részvételre. A leányiskolák működtetésével lehetőség adódik az aránytalanság csökkentésére.

Ezen összehasonlító vizsgálatból az derül ki, hogy az ENSZ emberi fejlődés dimenziói és az FFLV-SMS tevékenységei között igazi hasonlóság van az összes vizsgált dimenzió esetében. Ez a hasonlóság nem úgy jött létre, hogy az FFLV-SMS csapata tanulmányozta *Sen* esélylehetőség-elméletét és *Mahbub ul-Haq* emberi fejlődési indexével kapcsolatos irodalmat, majd azok alapján megalkotta tevékenységi struktúráját,³ hanem úgy, hogy megjelent a szervezők körében az a vágy, hogy hozzásegítsék a környék lakosságát, a lányokat és szüleiket egyaránt, ismereteik, tudásuk bővítéséhez. Úgy tűnik, hogy azonosulva a helyi közösség való kulturális értékeivel a mélyszegénység okozta életviteli torzítások (ki)javíthatók, melyek mellékterméke a mélyszegénység csökkenése, megszűnése.

Az iskola törekvései a gyermekházasság megakadályozására

A fejlődő országokban a demográfiai robbanás egyik társadalmi hatása a férfi többlet kialakulása. Nemcsak a születéskori, de a teljes népességre értelmezett nemi arány is kiugró férfi többletet mutat. A feminitási arány⁴ Indiában átlagosan 940 (*Sen* 1990b), de *Vrindavan*-ban, ahol az iskola található csak 904. Empirikus

vizsgálattal igazolták, hogy a női népesség megfogyatkozásának egyik szociális következménye a társadalmi erőszak növekedése (Messner–Sampson 1991). A férjhez adható lányok számának csökkenésével a nők felfelé házasodnak a társadalmi ranglétrán, ezzel a társadalom alsóbb rétegeihez tartozó férfiaknak kisebb az esélye arra, hogy feleséget találjanak (Dréze–Khera 2000). Annak ellenére, hogy Indiában már 1929-ben született egy törvény a gyermekházasságok megakadályozására, a falvakban élő 15–20 év közötti lakosság több mint kétharmada már házas. 1960 óta törvény tiltja a házasság előfeltételeként szabott hozomány követelését, kifizetését és elfogadását, de a népesség jelentős részében a szokás tovább él (Wilhelm 2015).

Ennek több oka van. Az egyik visszavezethető az ősi vallási és kulturális hagyományokhoz, ami szerint a lánynak az igazi boldogságot az adja, ha férjhez megy, gyermekei születnek, amit a szülők kötelessége elrendezni, és lányoknál ez az időszak akkor kezdődik, amikor megjelenik az első menstruációjuk – a modern korunk kultúrája és törvényei szerint viszont ez még a gyermekkorba esik –, emellett pedig szégyennek tartották, ha egy lány kamaszkorára még nem ment férjhez. A hagyományok szerint a lány szülei azért fizettek a férj szüleinek, mert a férjhez költözve továbbra is ugyanazt az életszínvonalat akarták a gyermeküknek biztosítani, mint ami a szülői házban volt, függetlenül attól, hogy a leányuk új otthonában milyenek voltak a pénzügyi feltételek.

Az indiai kultúrában legalább egy fiúgyermek a szülei házában marad felnőtt korban is. Hozzájárul a család bevételeihez és a költségekben osztozik a nősülés után is, míg a lányok a házasság után a férjük családjához költöznek. A lány családjának kell az esküvő költségeit is állnia és kifizetni a hozományt a vőlegény családjának. Ez a hagyomány felvet egy megkérdőjelezhető, de nagyon is elterjedt gyakorlatot, miszerint a kislányokat már gyermekként férjhez adják, mert a fiatalabb lányok után kevesebb hozományt kell fizetni. A hozomány egy 12 éves kislány után kb. 50 amerikai dollár, míg egy 18 éves lány után már kb. 500 amerikai dollár.⁵ Még helyi szinten sincs ráhatása vagy kapacitása arra az FFLV-nek, hogy vitába szálljon egy ilyen komplex társadalmi problémával, viszont egy jól szervezett, mélyen átgondolt közösségi elhatározással és annak gyakorlati foganatosításával segíteni tud azzal, hogy annyi lányt és nőt oktató, amennyit csak tud, és megadja nekik, s majd a jövőben születendő gyermekeiknek is a legjobb lehetőségeket az élethez. Felemeli a nők státuszát, segítve ezzel a szegénység felszámolását. Jelenleg 1500 lány tanul 3–18 éves korig az iskolában.

Az FFLV nemzetközi, főként magánadományokból tartja fenn tevékenységét. A leányok korai férjhezmenetelének megakadályozására különböző megtakarítási rendszereket dolgoztak ki, melyeket a szülőkkel is sikerült az évek alatt elfogadtatni. Az egyik ilyen, hogy a családok a lányok nevére szóló megtakarítást csak akkor kapják meg, ha a leányok leérettségiztek és betöltötték a 18. életévüket. Ez egy közvetlen szponzorálási program „*Mentsük meg a Lányainkat*” (*Save our Girls*) elnevezéssel, melynek keretében 45 amerikai dollárral lehet egy kislány oktatását havonta szponzorálni.⁶ Ebből a befolyt pénzből évi 60 amerikai dollárt az iskola elhelyez egy, a kislány nevére szóló, bankszámlára azzal a céllal, hogy amikor a lány 18 évesen

befejezi a tanulmányait, az összegyűlt pénzt megkapja. Viszont, ha a gyermeket még a tanulmányok befejezte előtt kiveszik a szülők az iskolából, akkor a pénzt egy másik lány kapja meg. Ezzel ösztönzik a szülőket arra, hogy gyermekeiket egészen felnőtt korig iskolába járassák, megmentve őket a korai házasság keserűségeitől, hiszen az így megkapott összeg bőven fedezi a felnőtt lány megházasítási költségeit.

Mindemellett az iskola tanítja a nőket hímezni, varrni, valamint munkát is biztosít nekik az iskolai varrodában, ahol kb. 2x1500 egyenruhát varrnak meg évente. Az egyik iskolaépület helyiségében, a kézimunka központban pedig hímeznek. Ez segíti a főként egyedülálló nőket abban, hogy fenn tudják tartani magukat és családjukat. Férfiak számára is vannak munkalehetőségek, mint a helyi papírfeldolgozó üzem különféle munkái, biogazdálkodás, takarítás, gépkocsi-busz-teherautó sofőri munkák, őrzés-védelem stb., ezáltal segítve a hátrányos helyzetben lévőket abban, hogy kiemelkedjenek a mélyszegénység mókuskerekéből. Az FFLV mindent megtesz azért, hogy állandó figyelem középpontjában tartsa azokat a problémákat, amelyek súlyosan érintik a közösséget, mint például a gyermekházasság, a nők elleni erőszak, ezért színdarabokat, táncmulatságokat szervez, ahol bemutatásra kerülnek ezek a problémák és a lehetséges megoldások. Ezek a tulajdonképpen színházi nevelés területébe tartozó programok rendkívül sokat formálhatnak az emberek szemléletén, hozzájárulnak az önkifejezés, az akaratképzés fejlesztéséhez, az egyéni és társadalmi problémákra való reflektáláshoz, hatással vannak a résztvevők későbbi hétköznapi cselekvéseire is (Bethlenfalvy–Cziboly 2014).

Összegzés

Ki tud-e lépni, és ki kell-e egyáltalán lépnie a neveléstudománynak az iskola falai közül? A *Food For Life Vrindavan-Sandipani Muni School (FFLV-SMS)* helyszínén, Vrindavanban folytatott kutatómunka eredménye azt bizonyítja, hogy egy ilyen összetett társadalmi kérdésben, mint a mélyszegénység által okozott kulturális torzulások, az iskolának egy komplex tevékenységi spektrumon kell működnie az államilag előírt kötelező oktatási keretrendszeren belül. A végzett tanulók helyi közösségben való anyagi boldogulásához és erkölcsi megbecsüléséhez nemcsak a szükséges elméleti és gyakorlati tudás megszerzését garantáló képzési elemek szükségesek, hanem az intézmény a helyi közösség funkcionális bevonásával, a valós történelmi és kulturális közegbe illő, és ezzel párhuzamosan a környezet-tudatosság és fenntarthatóság irányába mutató különböző felnőttképzési és jóvedelemkiegészítő programok, lehetőségek megszervezésével és működtetésével képes segítséget nyújtani. Mindemellett ahhoz, hogy a bemutatott indiai iskola oktatni tudja a gyermekeket, először is olyan helyzetbe kellett hozni őket, hogy el tudjanak járni az iskolába. Ehhez viszont arra volt szükség, hogy az iskola elnyerje a helyi közösség bizalmát, például az iskola tevékenységéhez és szükségleteinek kielégítéséhez köthető munkahelyek teremtésével (tehenészet, varroda, kertészet, személyszállítás, étkeztetés).

Ezzel párhuzamosan a gyerekek otthoni életkörülményeinek javítását is meg kellett teremteni, e célrt szolgálta, hogy megszervezték a gyerekek lakókörnyezetének tisztítását, szennyezés- és hulladékmentesítését, használati és ivóvíz-hozzáférés kialakítását, fák ültetését. Mindenezen tevékenységek szükségesek voltak ahhoz, hogy a nagyon szegény sorban élőknek oktatást tudjanak biztosítani, és egyúttal a személyes és társadalmi problémákra megoldást keressenek és találjanak. Mindez arra ad bizonyosságot, hogy a neveléstudománynak, mint diszciplínának a gyakorlatban a tantárgyak minél magasabb szintű, érthető és hasznosítható tanításán jóval túlmutató szerepe van. Ha egy közösség vagy néhány lelkes egyén fel akarja számolni a szegénységet, a nyomort, a tudatlanságot, a kulturális torzulásokat, akkor egy SMS-típusú iskola megalapítása eredményes lehet, ha a tevékenységébe a közösség tagjait is aktívan bevonja, amivel egyidejűleg neveli is őket.

Irodalom

- Alkire, Sabina (2002): Dimensions of Human Development. *World Development*, 30. (2.), pp. 181–205.
- Bayly, Susan (2001): *Caste, Society and Politics in India from the Eighteenth Century to the Modern Age*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Beitz, R. Charles (1986): Amartya Sen's resources, values and development. *Economics and Philosophy*, 2. (2.), p. 282.
- Bethlenfalvy Ádám–Cziboly Ádám (2014): Színházi nevelési programok és a társadalmi részvételre nevelés. *Civil Szemle*, XI., (4.), pp. 5–18.
- Doniger, Wendy O'Flaherty (1988): *Textual Sources for the Study of Hinduism*. Manchester: Manchester University Press.
- Doyal, Len–Gough, Ian (1991): *A Theory of Human Need*. Basingstoke: MacMillan.
- Dréze, Jean–Khera, Reetika (2000): Crime, gender, and society in India: Insights from Homicide Data. *Population and Development Review*, 26., (2.), pp. 335–352.
- Edwards-Schachter, Mónica–Matti, Cristian E.–Alcántara, Enrique (2012): Fostering Quality of Life through Social Innovation: A Living Lab Methodology Study Case. *Review of Policy Research*, 29., (6.), pp. 672–92.
- Flood, D. Gevin (1996): *An introduction to Hinduism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gasper, Des (1996): *Needs and basic needs: a clarification of meanings, levels and different streams of work*. Institute of Social Studies Working Paper. No. 210. The Hague: Institute of Social Studies.
- Gyémánt Richárd–Katona Tamás (2009): *Demográfia*. Szeged: Pólay Elemér Alapítvány.
- Haq, Mahbub ul (project director) (1990): *Human Development Report 1990*. Published for the United Nations Development Programme (UNDP). Oxford: Oxford University Press.
- Hicks, John (1983): "Revolutions" in economics. In: *Classics and Moderns: Collected Essays on Economic Theory*. Volume III. Oxford: Basil Blackwell. pp. 3–16.
- Juhász Judit–Bajmócy Zoltán–Gébert Judit–Málovics György (2015): Szegénység, képességek, lehetőségek. Szegénységkezelési szempontok Amartya Sen elméletének tükrében. *Közgazdasági Szemle*, LXII. május. pp. 544–564.
- Knott, Kim (2016): *Hinduism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

- Mehta, Bhanu Pratab (2005): Hinduizmus and Self-Rule. In: Diamond, Larry–Plattner, F. Marc–Costopoulos, J. Philip (Eds.) (2005): *World Religions and Democracy*. Baltimore: The John Hopkins University Press. pp. 56–70.
- Messner, F. Steven–Sampson, J. Robert (1991): The Sex Ratio, Family Disruption and Rates of Violent Crime: The Paradox of Demographic Structure. *Social Forces*, 69., (3.), pp. 693–713.
- Nárai Márta (2004): A civil szervezetek szerepe és jelentősége az egyének, közösségek, illetve a társadalom számára. *Educatio*, (4.), pp. 616–634.
- Rappaport, Julian (1981): In Praise of Paradox: A Social Policy of Empowerment Over Prevention. *American Journal of Community Psychology*, 9., (1.), pp. 1–25.
- Sen, K. Amartya (1990a): Development as capability expansion. In: Griffin, Keith–Knight, John (Eds.) (1990): *Human development and the international development strategy for the 1990s*. London: Palgrave Macmillan.
- Sen, K. Amartya (1990b): More Than 100 Million Women Are Missing. *New York Review of Books*, 1990. december 20. <https://www.nybooks.com/articles/1990/12/20/more-than-100-million-women-are-missing/>
- Singh, Upinder (2008): *A History of Ancient and Early Medieval India: From the Stone Age to the 12th Century*. Delhi: Pearson Education.
- Stencel, Sandra (Ed.) (2012): *The Global Religious Landscape: A Report on the Size and Distribution of the World's Major Religious Groups as of 2010*. Washington: Pew Research Center.
- Varga, László (2018): *A grassroots development in the light of the development theories, a case study in rural India: Food for Life Vrindavan*. <https://periodicals.karazin.ua/socecongeo/article/view/12405>. (Letöltés: 2020. 03. 02.)
- Wilhelm Zoltán (2015): *India regionális földrajza*. Pécs: Publikon.

Egyéb források

- Census India (2011): *Data on religion*. http://censusindia.gov.in/2011census/Religion_PCA.html (Letöltés: 2020.01.30.)
- Save our girls. http://fflvrindavan.com/en_sand/girl-power/save-our-girls/ (Letöltés: 2019. 02. 10.)
- The Capability Approach: An Interdisciplinary Introduction. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.11196.1479&rep=rep1&type=pdf>, 6. (Letöltés: 2019. 02. 10.)
- The Constitution of India. <https://www.india.gov.in/my-government/constitution-india/constitution-india-full-text>. (Letöltés: 2019. 02. 27.)
- The Human Development Index (HDI): <https://economictimes.indiatimes.com/definition/human-development-index>. (Letöltés: 2019. 02. 10.)
- UNDP (1997): *Human Development Report*. pp. 15. https://books.google.hu/books?id=0x7VOd6cRj4C&pg=PA15&redir_esc=y#v=onepage&q&f=true. (Letöltés: 2019. 02. 10.)

Jegyzetek

¹ A magyar szakirodalom, mely főleg a közgazdasági diszciplínában értekezett Sen elméletéről, az eredeti *Capability Approach* (CA) angol kifejezést szó szerint fordítja képességelméletnek, mint például Juhász és szerzőtársai (2015). Sajnos ez a kifejezés nem írja le Sen elméletének tartalmát, hiszen abban nem képességekről és azok fejlesztéséről értekezik, hanem arról, hogy az

embereknek olyan környezetet kell teremteni és olyan tudást kell biztosítani, amivel esélyeik és lehetőségeik az életben javulnak, bővülnek. Ez nem egy képesség, ezért nem is így használom, hanem esélylehetőség-elmélet megnevezéssel.

² The Human Development Index (HDI): "... [is] a statistical tool used to measure a country's overall achievement in its social and economic dimensions. The social and economic dimensions of a country are based on the health of people, their level of education attainment and their standard of living. ... Calculation of the index combines four major indicators: life expectancy, expected years of schooling, mean of years of schooling for education and Gross National Income per capita for standard of living." (<https://economictimes.indiatimes.com/definition/human-development-index>)

³ Az FFLV-SMS csapata nem is hallott ezekről az elméleti anyagokról.

⁴ Az ún. feminitási (női) arányszám azt mutatja meg, hogy 1000 férfira hány nő jut (Gyémánt-Katona 2009).

⁵ http://fflvirindavan.com/en_sand/girl-power/save-our-girls/

⁶ http://fflvirindavan.com/en_sand/girl-power/save-our-girls/

Fotó/Duma Attila

A SPORT ÉS A SPORTOLÓ MINT A TERÜLETI TŐKE TÁRSADALMI, GAZDASÁGI ELEME

Faragó Beatrix

Bevezetés

A sport egyre nagyobb szerepet kap a tőkeelemek, kiemelten a társadalmi és gazdasági elemek között. Gazdasági szerepe – társadalmi hatásain túl – számottevő, hiszen a közszolgálatokkal, a vállalatokkal, a háztartásokkal, illetve civil szervezetekkel létező kapcsolata egyértelműen kimutatható.

A sport szerepnövekedésének oka a hatékonyságban keresendő: a versenyben helytállás új területek bevonását, innovációt igényel, és megfelelő fejlődési mintát kínál. Alapfunkciói – úgymint szocializáció, pedagógiai hatás, az egészségmagatartás és a fizikai állapot fejlesztése, fenntartása – születésüinktől fogva hatással van ránk, gazdasági szempontból pedig a termelékenység, illetve a versenyképesség fontos. A gazdaság eredményessége és a munkaerő versenyképessége a nemzeti bruttó jövedelemben is nyilvánvalóan megmutatkozik. A sport tehát hatékony erőforrás.

Gazdaságban betöltött szerepét vizsgálhatjuk a háztartás, a fogyasztó, az egyén szintjén, melyek során további funkciói jelennek meg: ilyen az egészségfejlesztés, a kapcsolati tőke növelése, illetve az egészségügyi kiadások csökkentése. Profitorientált közegben a közösségi sport a lakosság sportolói tevékenységének fokozására, a humántőke fejlesztésére irányul. Szerepet kap a közszolgálati szervezetekben is, ahol a város- és országimázsra, a területi identitásra, a területfejlesztésre, az indirekt költség-megtakarításra, a társadalmi és humántőkére gyakorolt hatásként jelenik meg. Másik irányt az élsport jelez, mely az egyénnek karrier-lehetőséget vagy

a sportesemény élményét nyújtja, s egyidejűleg – a profitorientált szervezeteknél – a szponzoráció, az imázs, illetve adókedvezmény funkcióit tölti be (Vörös 2019).

A globalizáció a sport számára is a versenyképességi tényezővé válás lehetőségét adta, minek során a for-profit szektort a területi gazdasági döntésekben is meghatározó szereplővé tette. Mindez a vállalatok telepítési döntéseinek mechanizmusában is megjelenik (Lengyel–Rechnitzer 2004). A fejlődő társadalmakban a jólét, az életminőség növekedése alapvető célként jelent meg, ebben pedig a sport kiemelt jelentőségűvé vált, biztosítva az alapvető szükségleteken túlmutató igények kielégítését.

A szabadidő- és élsport társadalmi-gazdasági hatásai (sportolási hajlandóság, mentális egészség, társadalmi beágyazódás) összefüggnek a gazdasági teljesítménnyel. Makroszinten jelenik meg a fizikai aktivitás növelése, mely magasabb gazdasági aktivitást, termelékenységet, csökkenő egészségügyi kiadásokat eredményezhet és számos, társadalmi tőkére gyakorolt hatással rendelkezik. Mikroszintű tényezői az egészségi állapot és annak gazdasági vonatkozásai, ilyen a munkavégző-képesség, az élettartam növekedése, a hosszabb, magasabb jövedelmet nyújtó munkában töltött idő. Társadalmi funkciójában a testmozgás, a szociális közeg, a szocializáció által fejti ki hatékonyságát. A sport számos pozitív funkciójában a sportoló és annak megjelenése lesz a kulcstényező. A sport a hatásait a sportolón keresztül fejti ki. Ezért a sportoló és annak a társadalmi-gazdasági tőkében való megjelenése meghatározó.

Jelen kutatás a sport tőkeelemként való megjelenését, ezen belül is a sportolók életpálya-modelljeinek lehetőségeit, illetve a társadalom visszajelző-rendszerét vizsgálja. A szekunder kutatásban a területi tőke sporthoz fűződő viszonya kerül bemutatásra, míg a primer kutatásban kvantitatív módszerekkel gyűjtött adatok kerülnek elemzésre; ezek segítségével vizsgáljuk a sportolók kettőskarrier-lehetőségeit, életpályán való tudatosságukat, a civil szféra és a sportolói kompetenciák együttes megjelenéseinek lehetőségét.

A kutatás mintáját olyan sportolók adják, akiknél – a lokális adottságok tükrében – a kettős életpálya megjelenése, lehetsége mérhető fel. A kutatás az alábbi kérdésekre keres választ:

- Milyen módon érvényesülnek a sportolói kompetenciák a civil életben;
- Miért tekinthetőek a társadalmi és területi tőke elemeinek;
- A sportoló hogyan és milyen módon vesz részt ebben a folyamatban; illetve
- A civil szféra mindehhez miben nyújt segítséget?

A kutatás eredményei a sportolók életpálya-modelljében elősegíthetik a megfelelő irányok kialakítását, a stratégiai pontok meghatározását, ami mind a sportolónak, mind a társadalomnak, mind a gazdaságnak innovatív utat jelenthet.

A sport és az egészség társadalmi megjelenése

A fizikai aktivitás a történelem során az emberi lét természetes részeként jelent meg, mindez a mindennapi élet fenntartásához szükséges mozgásmennyiségben nyilvánult meg. A fizikai aktivitás kezdetben az élelemszerzés körül kialakult rituálékban is megjelent („paleotikus ritmus” – Eaton et al. 1988), ez a zsákmányszerzés utáni lakoma, a táncok, az ünneplés időszaka volt. A földművelő társadalomban a munkamegosztásban a fizikai aktivitás jelentősen megnőtt. A klasszikus görög filozófiában és az orvoslásban kiemelt szerepet tulajdonítottak a fizikai aktivitásnak, az étrendnek. Hippokratész és Galénosz a preventív életmódot tekintette a betegségek megelőzése fő tényezőjének. Az ókorban a társadalmi helyzet határozta meg az életmódot, melyben az egészség szempontjai érvényesülhettek. A rabszolgák esetében ez a szempont nem jelenhetett meg. A középkorban, az uralkodó osztály számára, a harcok, a lovagi tornák jelentették a sportolást, a fizikai aktivitás irányait, mely sokszor életre-halálra ment. A napjaink köznyelvében sportolásnak nevezett aktivitások a 19. században jelentek meg, ezekben főként a társadalom felső rétegei vehettek részt. Az arisztokrácia körében népszerű volt a lovaglás, a vadászat és a tenisz. Az iparos munkásosztály körében is egyre nagyobb figyelem hárult a sportklubokban való részvételre, munkás testedző egyesületek jöttek létre. Az iparilag fejlett országokban – az iparosodás, az automatizálás, a gépesítések, a gépkocsi-használat következtében – a 20. század hozta meg a mozgásszegény életmódot.

A versenysport területén elkezdődött az országok közötti versengés, mely – a teljesítménykényszer hatására, az edzésterhelés, illetve a doppingszerek használatával – az egészséget már nem segítette, inkább rombolta. Így, miközben a lakosság körében csökkent a fizikai aktivitás, az élsportban az egészségkárosításig végbemenő sporttevékenység zajlott. A 20. században kimutatták (Centers for Disease Control... 1996), hogy a betegségek hátterében jelentős kockázati tényező a mozgásszegény életmód.

A sportolást, a fizikai aktivitást különböző módokon csoportosíthatjuk: versenysport, szabadidősport, egészségsport, tömegsport, iskolai sport. Az egészség megőrzése érdekében végzett fizikai aktivitást nevezzük egészségsportnak, egészségtestedzésnek, ennek célja az egészségi állapot stabilizálása, javítása. Az egészségsportot űzőkre jellemző, hogy élettani paramétereiket (pulzusszám, légzés, testsúly, megtett távok, intenzitás stb.) rendszeresen mérik, fő törekvésük saját teljesítményük, egészségi állapotuk javítása (Jákó 2012). A sport védőfaktorként jelenik meg a testi-lelki egészségmegőrzésben, illetve a káros szenvedélyek megelőzésében (Kull 2002; Pikó–Keresztes 2007), továbbá minden életkorban hatással van az életminőségre (Spence et al. 2005; Bize et al. 2007; Konczos–Szakály 2007).

A sport nyújtotta szocializáción keresztül számos társadalmi területet ismerhetünk meg, illetve erősíthetjük azok fejlesztő funkcióját. A modern társadalom kihívásai új szemléletet követelnek meg, mely kihívások az egészséghez való hozzáállásunkat is tudatosabbá tehetik. A sportnak mint védőfaktornak kiemelt szerep

jut a rizikófaktorok csökkentésében, befolyásolva ezzel az életminőséget (Romelsjö et al. 1992; Raczyński–DiClemente 1999; Kopp–Kovács 2012). Társadalmi hatásai tekintetében, a fizikai aktivitás a mentális egészség megőrzésében is egyre nagyobb jelentőséget és szerepet kap, s mindez a szorongásos, depressziós tünetek ellen is hatékony orvosság (Okano 2003; Sacker–Cable 2006; Richards et al. 2016).

A civil szervezetek szerepe a sport értékteremtésében

A sport európai dimenziójának fejlesztése érdekében a magyar sportrendszer is átalakult. A 2004. évi I. törvény a sportról annak funkcióit gazdasági, társadalmi fejlődési lehetőségként kiterjesztve biztosította a civil szféra részvételét. Az Európai Bizottság tiszteletben tartja a sportirányítási struktúrák autonómiáját, így a tagállamok hatáskörei önálló stratégia mentén alakíthatóak. Az európai sportmodellt a piramisrendszer jellemzi, melynek részei az amatőr sportklubok, a regionális szervezetek és nemzeti szövetségek, a nyitott versenyzés lehetősége, a tömegsport egyre erősödő szerepe, a nemzeti identitás sporton keresztüli érvényesülése (Szeemesi 2015). A hazai sport szervezeti rendszerének egyik jelentős fordulópontját a Sport XXI. Nemzeti Sportstratégia 2007–2020 jelentette, mely létrehozta a Nemzeti Sportinformációs Rendszert, a sport szervezeteinek és irányítási rendszerének racionalizálását, a sportköztestületek számának csökkentését. A sportágazat fejlesztése Magyarországon 2010-től jelentősen előtérbe került. A sportstratégiában először a sportlétesítmények fejlesztésére került sor, majd az utánpótlás-nevelés, az amatőr és tömegsport-rendezvények egyre szélesebb körű megvalósítása, illetve a testnevelésórák számának növelése került sorra.

A versenysport fejlesztéseként – az ország sportoló nemzetté válása érdekében – a kormány 2011. július elseje óta lehetőséget biztosít a látvány-csapatsportok támogatására a társasági és osztalékadóról szóló, 1996. évi LXXXI. (TAO-) törvény alapján. A vállalkozások társasági adójuk 70 százalékát ajánlhatják fel sportszervezetek számára; ez a tétel adóalapjukat csökkenti. Mindemellett, a kiszámított adójukból további, a támogatással azonos mértékű adókedvezményt is igénybe vehetnek, s a törvény értelmében szabadon dönthetnek arról, hogy adójuk egy részét nem a központi költségvetésbe fizetik be, hanem a TAO-törvényben meghatározott sportágak (labdarúgás, kosárlabda, kézilabda, jégkorong és vízilabda, 2017-től röplabda) sportszervezeteit vagy szakszövetségeit támogatják. A befolyó pénzt a sportszervezetek utánpótlás-nevelésre, a képzéssel összefüggő feladatokra, valamint infrastruktúra-fejlesztésre, beruházásokra, felújításokra és személyi jellegű kifizetésekre fordíthatják.

A támogatható sportszervezetek közé tartoznak az országos sportági szakszövetségek, az amatőr és hivatásos sportszervezetek és a közhasznú sportalapítványok is. A 2013-as évben így elindult a Kiemelt Sportágfejlesztési (KSF) és a Felzárkóztatási Program, mindkettő 16–16 sportággal, melyek köre azóta bővült. Itt a pénzügyi folyamatok jellemzően a szövetségeken keresztül zajlanak, amelyek

megkapják a központi támogatást, amit a szövetségek a sportszolgáltatást végző szervezetekhez továbbítanak (Faragó 2017; Gősi–Bukta 2020).

A sport civil szervezeti felépítését az európai modell alapján a centralizáció jellemzi. A magyar sport főhatósága az Emberi Erőforrás Minisztérium Sportért Felelős Államtitkársága. A szervezeti szintek és a civil szféra összekapcsolódásában a sportszervezetek jelentik az erősebb kapcsolatot. A sportszövetségek jogi személyiséggel, önkormányzattal rendelkező egyesületek, melyek – meghatározott sporttevékenységek mellett – sportversenyeket szerveznek, tagjaiknak szolgáltatásokat, érdekvédelmet biztosítanak, illetve, ezek mellett, a sportdiplomáciában is érdekeltek. A sportegyesületek alaptevékenységéhez tartozik a sporttevékenységek megszervezése és a feltételek megteremtése. A sportvállalkozás a sporttevékenység szervezésében gazdasági társaságként vesz részt, jellemző formája a kft. vagy az rt. A sport nemzetstratégiai fejlesztésének eredményeként a nonprofit szervezetek száma 2010–2018 között 30 százalékkal nőtt, míg bevételeik ennél is nagyobb mértékű, 553 százalékos növekedést értek el. A sportnak és annak társadalmi aspektusát tekintve, a foglalkoztatottság tekinthető szignifikáns tényezőnek, mely a 2010–2018-as időszakban, a sportszektorban, háromszoros növekedést mutatott. A sportegyesületek is jelentős forrásbővülést értek el az utóbbi években, melyhez a szervezeteket az 1835/2013 (XI.15) kormányhatározat segítette a fővárosban és országosan egyaránt (Gősi–Bukta 2020).

A sport bázisát jelentő sportszervezetek számára a finansziális bővülés a sportolói létszám növekedését is jelentette, ezzel együtt a hazai családok háztartásainak sportra fordított ráfordításai, a sportban megjelenő személyek száma (szurkoló, szülői támogató, vállalati partner) és a sportrendezvények száma egyenes arányban növekedett (Gősi et al. 2020). A versenysport eredményességét illetően a sportfinanszírozás még nem mutatott nagy kiugrást, a civil szféra, a szabadidő-sport viszont, a sportolási lehetőségek, a sportinfrastruktúra elérhetősége által, láthatóan profitált (Gősi–Bukta 2019). A sport civil szervezeteinek forrásbővítésével a sport társadalmi, gazdasági hasznosulása is egyre nagyobb szerepet kapott, s ezzel – a civil szféra stakeholdereként – meghatározó tényezővé vált.

A 1996. évi LXXXI. törvény a társasági és osztalékadóról (TAO) rendelkezéseinek lehetőségei mint sporttámogatási rendszer, jelentősen megnövelték a civil szektor vállalati kapcsolódását a sporthoz, mely által a foglalkoztatásban, a sportszolgáltatások és sporttermékek piacán is nagyobb szerepet képvisel. A vállalatok sportban való megjelenésével a sport gazdasági jelentősége is megerősödött, a vállalatok a sportra és a sportolóra egyre inkább partnerként, a vállalati imázs értékkeremtőjeként (Jakab–Konczosné 2016), a területi beágyazódás elemeként (Konczosné 2014), vállalati identitás erősítő eszközként tekintenek (Faragó–Konczosné 2020). Ez a szervezeti háttér jelenti a sportolóknak azt a bázist, amellyel a civil életben való tevékenységük elkezdődhet, a sportolói identitásuk alapján lehetőséget kapnak arra, hogy a sport területén maradjanak vagy kapcsolódási pontként, az életminőségük javítása érdekében részt vegyenek a sportszervezetek tevékenységében.

A sport és a sportoló megjelenése a területi tőkében

A fizikai aktivitás, az egészségi állapot és a termelékenység összefüggéseit tekintve kiemelten a sport gazdasági növekedésben játszott szerepét vizsgálhatjuk. A vállalati kultúra kialakításában egyre nagyobb szerepet kap az egészségmenedzsment-stratégiák alkalmazása (Faragó et al. 2020). A humán tőke, az egészséges munkaerő termelékenységi tényező, ugyanakkor a betegségben eltöltött idő kieső jövedelemként jelenik meg, ami csökkenti a versenyképességet. A társadalmi-gazdasági környezet kétirányú hatása érvényesül, amelyben a kedvezőbb gazdasági környezet egészségesebb társadalom kialakítását eredményezi, míg az egészséges társadalom gazdasági hasznot tud termelni. Az utóbbi évtizedekben a humán tőke egészségfaktora a vállalati versenyképesség egyre jelentősebb innovatív elemeként jelent meg. A 21. századi társadalomra gyakorolt hatások között fejlődést akadályozó tényezőket azonosíthatunk be, ilyen a munkanélküliség, a nem megfelelő egészségi szint, a bűnözés. A pozitív tényezők között viszont megjelenik a szabadidősport, a gyógyturizmus és a biotechnológia (Nefiodow L.–Nefiodow S. 2014).

A sport területi-társadalmi megjelenését befolyásolja annak gazdasági funkciója, mely szemlélet uralja a sport világot. Ebben a tendenciában a sport átalakul, érvényre jutnak azok az elemek, melyek a közvetítési jogok piacára, a fogyasztó-orientáltságra, a média szerepére fókuszálnak. A gazdasági szemlélet segíti a sport terjedését, népszerűsítését, egy egészséges társadalom létrejöttét támogatva ezzel. A sport mint iparág megjelenésével a területi versenyképesség, a társadalmi tőkeelemek is megjelentek a sportban, ami a sportszergyártásban, a szakemberképzésben, a munkaerő-piaci lehetőségekben és a sport által nyújtott gazdasági szegmensekben jut érvényre.

A sport terjedésében, annak működtetésében, a társadalom életminőségéhez a politikai, kormányzati háttér is hozzájárulhat, amellyel a sportoló nemzet létrejöttét ösztönzik. A sportágazat kormányzati fejlesztése eredményeként sportlétesítmények felújítása, építése, a sportlétesítményhez és sportfelszereléshez való könnyebb hozzáférés, továbbá az utánpótlás-nevelés, az amatőr sportok és a tömegsport-rendezvények minél nagyobb számú megvalósítása vált lehetővé, a közoktatásban pedig megvalósulhatott a testnevelésórák számának növelése. A kormányzat sporttámogatási rendszerében a sport fejlesztésének a TAO-törvény – mely szerint a vállalkozások a társasági adójuk 70 százalékát központi befizetés helyett a sportra fordíthatják – jelentős lendületet adott. Ez a lehetőség a sportszervezetek bevételnövekedését eredményezte. A sportolók támogatási rendszerében az iskolai rendszerű sporttámogatások inkább a versenysportot támogatják, csak az egyetemi szinten figyelnek jobban az egyéni képzési igényekre. Ezek a főként tanulást elősegítő programok ösztöndíjjal, kedvezményes tanulási lehetőséggel segítik a sportolókat (Faragó 2017; Gósi 2018; Gósi–Bukta 2019).

A humántőke vonatkozásában az egészség tőkeelemként jelenik meg, mivel az egészséges munkaerő a vállalat számára érték. A társadalom tekintetében lényeges szempont a munkában töltött aktív évek száma; a fizikai inaktivitás be-

vételkedést eredményez. Az egészségügyi kiadások a munkaerő tekintetében az egészség szerepét hangsúlyozzák, ezért értéket termelnek. A sportoló példaképként, az egészséges életmód megtestesítőjeként képviseli a társadalmi eszmét. Másik oldalról, a területiség mint sport általi sikerfaktor a területi identitás hírnökeként is megjelenik, ami a társadalomra és a gazdaságra is befolyással bír (Farágó–Konczosné 2018a).

A regionális fejlesztés új mozgatórugója a tudásrégiók elmélete, mely az intézményekben és a szereplőkben bontakozhat ki (Rösch 2000; Scheff 2001). Egy adott terület gazdasági fejlettségében a területi tőkeelemek hatékony felhasználása a siker feltétele. A területi tőke a területrendszerben a gazdasági, társadalmi és kulturális tőkék metszéspontja (Rechnitzer 2016), mely feltétele a sikeres régióknak. A területi tőkében az adottságok egy időben jelennek meg és jutnak érvényre. Camagni (2017) a tőkejavakat hard és soft tényezőkre bontotta. Ebben a folyamatban a sportoló és annak értékei a területi tőkében a soft elemekhez köthetőek. A tőkejavak magukban foglalják a munkaerőt, a tudást, az innovációt is, melyek a versenyképesség elemeit jelentik. A régió stabil és fejlődő jellege – mely a humántőkét fejlődést hordozó erőforrásként jeleníti meg – a társadalmi tőke-szinten is megmutatkozik. Ebben az emberi tényező, az életminőség, a tudástranszfer és a települési miliő (Rechnitzer 2008) együttes hatása versenyképességi tényezőként azonosíthatók. A humántőke részeként a sportoló a sportolói szocializációjával és a sportolói kompetenciák hasznosításával vesz részt a civil szférában (Farágó–Konczosné 2018b). A sport során megerősödő kompetenciák, mint például a célorientáltság, a kitartás, a csapatszellem és problémamegoldó-képesség a munka világában emberi erőforrásként is értéket képviselnek, érvényesülésük a megfelelő pozícióban gazdasági, társadalmi értéket teremtet.

A sport és a sportoló mint a társadalmi tőke elemei

A sport, társadalmi hatásaiban, a globalizált környezet civilizációs ártalmaira adott válaszként, az esélyegyenlőség érvényre jutására, a gazdasági szakadékok társadalmi vonzatainak csökkentésére is számos megoldást kínál. Egyrésztől a benne megjelenő nemi megkülönböztetések enyhítésére (Béki 2017; Bukta–Gósi 2018), másrészről a sport általi társadalmi befogadás a kisebbségi, hátrányos helyzetű csoportok közötti határok csökkentésére szolgál (Farágó 2014).

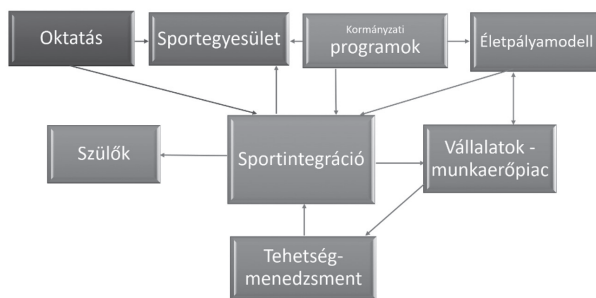
A tőke a gazdasági megközelítésben valamely értéktöbbletet eredményez (Lin 2001), és ez a sportra fokozottan érvényes. A sport tőkeelemként megjelenik mint egészségfaktor, mint az életminőség szintje, a prevenció eszköze, különböző társadalmi rétegek képviselője, a közösségi szerep meghatározója, az identitásmin-tázatok megjelenítője, létrehozója, a gazdaság, a versenyképesség irányvonala, a területi- és társadalmi tőke-elemek része (Nicholson–Hoye 2008). A tőke fogalma nemcsak pénzügyi, anyagi formában értelmezhető, emberi vonatkozását tekintve a humántőkét is megtestesíti (Farkas 2013). Az egészségtőke (Egri 2015) a társada-

lom és a gazdaság számára is egyre nagyobb érték, melyben a humán teljesítmény gazdasági potenciált jelent. Az emberi tőke a szakképzettséget, a szakmai tudást foglalja magában (Becker 1964; Schultz 1998). A társadalmi tőke megtestesíti a társadalom erőforrásainak összességét, mely értéket közvetít és termel, azok hatékony elemeit újratermeli, növeli. További tőkeeleme a kapcsolati tőke (Bourdieu 1999), ami a gazdasági hálózatosodásban, a versenyképességben és a társadalmi tőkében is jelentős. A sport a tőkeelemek létrehozója, ami a társadalmi tőke tekintetében a befogadás, az identitás faktoraként is megjelenik, amely társadalmi és gazdasági hasznossággal egyaránt bír (Coleman 1988; Putnam 2000).

A sport társadalmi tőke-növelésben betöltött szerepének egyik eredményes eszköze a sportintegráció (Collins–Kay 2003; Archer–Francis 2007; Cortis 2009). A sportintegráció, mely – a sport által – a társadalmi elfogadást, illetve az elmaradott, hátrányos helyzetű és nemzetiségi avagy kisebbségi csoportokat hivatott támogatni, a társadalmi tőkében a társadalmi szerveződés, társas kapcsolatok által a gazdasági különbségek enyhítésére ad válaszokat. A sport által nyújtott lehetőségek az integráció számára innovatív irányt jelentenek, melyek a társadalmi felzárkózást segítik elő. A társadalmi egyenlőtlenségek megjelennek a területiségben, a szűkebb környezetben és globális szinten is az elmaradott térségekben, régiókban és a kisebb területi egységekben, csoportokban, közösségekben egyaránt. A sport társadalmi lokális hatása, tényezői, mint az elfogadás, a karrier-utak, egészségértékek, a társadalmi egyenlőség, a szocializációt is befolyásolják. A sportintegráció megoldási alternatívát nyújt a felzárkóztatáshoz, amely a kényszer érzése nélkül, játékosan segíti elő a szociális normákhoz való felzárkózást. A fizikai aktivitáson keresztül, illetve közösségépítő szerepe által hozzásegíti a fiatalokat ahhoz, hogy megtalálják azokat az irányokat, amelyek kitörési lehetőséget nyújtanak számukra, amelyek által értékes tevékenységgel járulnak hozzá a társadalomhoz. A sportintegrációs projektek egymással összefüggésben kezelik az oktatás és a sport fejlesztését. Nemzetközileg, konkrétan az Európai Unióban, ez idő alatt zajlanak olyan kutatások, melyek a kisebbségek társadalmi helyzetét térképezik fel. A Nemzeti Alaptantervben tanulmányozhatóak azok a tendenciák, amelyek a testnevelés és a sport összehangolását célozzák meg az iskolai foglalkozásokban, valamint törekvéseket láthatunk a testnevelés jelentőségének erősítésére (Szakály et al. 2018). Az integrációban lényegi elem a lehetőségek, esélyek megteremtése, hiszen jogokkal nem lehet jóllakni! A sport az egészségtudatos életmód kialakításának eszköze. A sportintegrációs programokkal irányt lehet mutatni az egészséges életmód felé, ami esélyt ad a kitörésre, a társadalomba való felzárkózás lehetőségére. A sportintegrációt befolyásoló rendszer, annak stakeholderai az 1. ábrán kerülnek bemutatásra. A sportintegrációt, amely stratégiai eleme a társadalmi felzárkóztatásnak, számos tényező befolyásolja. Kiindulási pontja az elsődleges szocializációs közeg, a család (Pongrácz–Márkus 2018), amely lehet motiváló és visszahúzó egyaránt. A következő szint az intézményi rendszer hatása, amelyben a fiatal impulzusokat kap, ami vagy elindítja a helyes irányba, vagy még inkább eltéríti onnan. Az oktatási intézmény és annak lehetőségei jelenthetik azt a befogadó intézményt,

ahol a politika, a pedagógia, az oktatás hatékony összhangjával eredményt érhetünk el a társadalmi felzárkózásban (Nárai 2008). További, speciálisabb intézményi rendszer a sportegyesületi szint, melyben a hátrányos helyzetű fiatal a sporttal és annak szocializációs hatásásaival – az iskolai rendszerhez hasonlóan – kevésbé merev formában találkozhat. Amennyiben az oktatási rendszer és a sportegyesület a kormányzati stratégia által támogatott sportintegrációs programban vesz részt, amely a sportolói életpálya modellen és tehetségmenedzsmenten alapszik, úgy a hátrányos helyzetű fiataloknak nagyobb esélyük van a munkaerőpiacon való érvényesülésre, a társadalom értékes tagjává válásra (1. ábra).

1. ábra. A sportintegráció útja

Forrás: Saját szerkesztés.

Egy korábbi sportintegrációs kutatásban (Faragó–Diós 2014) megmutatkozott, hogy azok a hátrányos helyzetű fiatalok, akik sportolnak, a magatartás területén, illetve a beilleszkedésben, kevesebb problémával küzdenek. A sport szocializációs ereje megmutatja erejét. A sportoló fiataloknál a tanulmányi eredmény jobb a nem sportolókéhoz viszonyítva. A felmérésben résztvevők számára a sport kitörési pontot jelent, melynek megismerése, tudatosítása hatást gyakorol az integrációra. A hátrányos helyzetű csoportok egészségi állapota kevésbé jó, ebben is hatékony segítséget nyújt a sport és az egészségmagatartás növelése, mely a sportolással együtt érvényesül.

A munkaerőpiac és a sportoló

A kutatási kérdés az oktatási rendszerből, az élsportból kilépő és a munka világába kerülő sportolók civil pályán való elhelyezkedése. A sportolói életpálya egy védett közeget biztosít, mely befejezésével azonban egy sportoló, aki munkatapasztalattal és a munkaerőpiacon elvárt „hard”-kompetenciákkal kevésbé rendelkezik, jelentős gondokkal néz szembe. Bár munkatapasztalatuk kevés, „soft”-kompetenciáik annál erősebbek, főként abban az esetben, ha hátrányos helyzettel párosulnak. A hátrányos helyzet még motiváltabbá teszi a sportolókat az érvényesü-

lésre. A sport általi szocializációban kialakult képesség szignifikáns összefüggésben áll a humán erőforrásban előtérbe hozott képességekkel. A kutatással – sportolói szempontból – a sportolói életpálya-modellt tudjuk fejleszteni, a vállalati szempont pedig ráerősít a sportolók alkalmazásának motiválására a tekintetben, hogy a munkaadók felismerjék, a sportoló, képességeit felhasználva, a munka világában is eredményes tud lenni. A vállalati humán erőforrás-stratégiában a tehetségekkel való foglalkozás (Konczosné 2013) új irányt jelent, mely a fenntarthatóságot segíti, a hatékony együttműködés pedig a nemzetgazdaság erősítését eredményezi.

Sportoló és az életpálya-modell

A sportolói fejlesztés a fiatalok számára felnőtt korukig biztosítja a fejlesztést. A sportolói életpálya-modell viszont a munkaerőpiacra való áttérésben egy sikeres életút elindítását és további lehetőségeket biztosít úgy, hogy a sportban megszerzett kompetenciákat kamatoztatni tudják.

A karrierépítés kezdeti szakasza iskoláskorra tehető, amelyben a pályaaorientáció már szerepet kap. Az érdeklődési terület a társadalmi befolyástól, környezettől is függ, amelyben a fiatal képességeinek kibontakozása, megfelelő fejlesztés esetén, sikeres életútra irányítja. A sportolói kompetenciák érvényesítésében a sportolói életpálya-modell jelenti a hatékony támogatást, amely a tanulmányok alatt és utána is elősegíti a sikeres választást. Az életpálya-modell működtetője lehet sportszövetség, állami szervezet, oktatási intézmény, vállalat. A sportolói életpályaszkaszt aktuális szinten kezelve és támogatva, a program során e szereplők szoros kapcsolatot építenek ki egymással (Faragó 2015; Gósi–Sallói 2017). A civil szervezeteken keresztül karrierút megalapozott a sporttámogatások, a sport nemzeti fejlesztése által.

Sportolói identitás a területi (társadalmi) tőke részeként

A területi tőke tekintetében a regionális tehetségmegtartó erő az egyik kiemelt mutató. A tehetségek megtartása, a területi kötődés, a csoportazonosság-tudat, a területi identitás a térség versenyképességének meghatározója. A lokális közösségi tér erőssége, a közösségi identitás a területi identitást determinálja. Az identitás erősségét a bizalom mértéke jelzi. A nagyobb bizalomhoz a közösség tagjai, a helyi sikertényezők, a részvételi aktivitások járulnak hozzá. Az identitástudat lényeges elemeként említhető a siker, mely azonosulásra biztat. Amely terület közössége vagy egyes tagja sikeres, szívesen azonosítjuk magunkat a területtel, a személy származásával. A saját sportolói sikeresség is identitáserősítő faktor. A területi identitás és a társadalmi siker kapcsolatában a sikertényezők a megelégedettség, a fejlettség szintjét is jelzik (Bugovics 2010). A sikeres régióban gazdasági, társadalmi eredmények jelennek meg, az életminőséget a velük való azonosulás

jelzi. A sportolói sikereket társadalmi elismerés kíséri, melyben az egyének számára az „ismerősség-kategória”, a sportoló mint a közösség kiemelt tagja identitást erősítő tényező.

A sportolói identitás több szinten jelenik meg (Eichberg 2003; Horak–Spitaler 2003). Tapasztható egyrészt a sporthoz való kapcsolódásban, másrészt a sportolói sikerhez kötődő társadalmi, területi identitásban, melyet a közösség tagjainak sportolóhoz való kötődése jelez. Pályafutásuk befejeztével pedig a területi identitásban, mely a civil tevékenység területiségét határozza meg. Ez utóbbinak viszont számos feltétele van: ilyenek a lokális lehetőségek, a sportolói kettőskarrier-rendszer, a régió tehetségmenedzsmentje, a támogatások megléte.

A civil életben a sportolótehetség nemcsak a sportpályán, hanem a sportpályafutás befejezte után, a felhalmozott sportolói kompetenciák munkaerőpiacon való érvényesülésében is megjelenik. Képességeik versenyképességet növelő tényezői megjelennek a sportolói siker vállalati jelképeként, mely a vállalati, regionális, lokális imázsban, valamint a sportolói kompetenciák civil pályán megjelenő érvényesülésében mutat fontos szerepet.

A sportolói tehetség – a sportolói életút-program részeként – a sportolói karrier további szakaszát a civil életre vonatkoztatva is megalapozza (Faragó 2015).

A kutatás célja és módszerei

2018 áprilisa és 2019 szeptembere között kérdőíves vizsgálatot folytattunk sportolók körében a sportolói karrierjüket követő időszak tervezésével, lehetőségeivel kapcsolatosan. A sportolókat – a sportegyesületeken keresztül – személyesen és online eszközök segítségével értük el. A minta kiválasztásában a sportegyesületi szakemberek nyújtottak segítséget. A kutatás azokat a tényezőket vizsgálja, melyek a sportoló oldaláról megjelenített életpályára való felkészülést, tudatosságot és a lokális lehetőségeket érintik. Kérdésköre érinti a helyi szintű tehetségmegtartó erőt, mely erősíti a humántőkét. Vizsgáljuk továbbá, hogy mennyire tudatosak a kettőskarrier építésében, illetve kapnak-e támogatást annak kialakításához?

A kutatás alanyai 14 éves kor feletti, sportegyesületben sportolók, a minta elemszáma 1019. A kutatás eredményeit egyéni és csapatsportolókra bontottuk, ezzel vizsgálva a közösségi- és egyénikarrier-utakban megjelenő társadalmi különbségeket. A vizsgálatban szereplő adatok feldolgozása és összesítése a Microsoft Excel 2016-os verziójával történt, az elemzések elkészítéséhez az SPSS 24-es verzióját használtuk. A statisztikai szempontból szignifikáns eredmény valószínűségét, a közmegegyezésnek megfelelően $p < 0,05$ -ös szinten határoztuk meg, ennek megfelelően az ábrákon a 95 százalékos konfidencia-intervallumok szerepelnek.

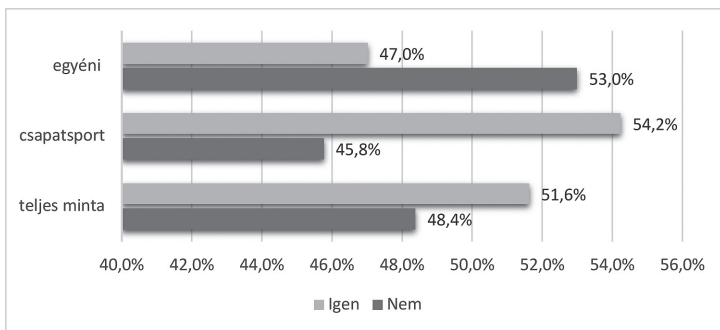
A minta demográfiai jellemzői

A vizsgálatban 1019 fő vett részt, életkoruk 14 és 63 év közötti (átlag=24,47; szórás=8,36), a kérdőívet kitöltők közel kétharmada férfi, a nők aránya 34,7 százalék. Iskolai végzettség szerint a minta közel fele (44,7%) középiskolát, kétötöde (39,3%) általános iskolát végzett, a diplomások aránya 16 százalék. A kutatás során elemeztük a különböző területek közötti eltéréseket a sportolás jellege (csapat/egyéni) szerint. A statisztikai próbák alapján nem volt eltérés a nemi arányokban!

A kutatás eredménye

A kutatás eredményeinek bemutatásában az egyik kiemelt terület a sportolói életpályamodell-programban való részvétel, annak ismerete, megjelenése. Az életpályamodell kialakítása és annak lehetőségeinek megismertetése lényeges, hiszen a sportolóknak ismerniük kell azokat a kilátásokat, amelyek hozzásegítik őket a civil életbe való átmenethez. A csapatsportot űző sportolókra jellemzőbb, hogy találkoztak a sportolói életpálya-moddal (2. ábra).

2. ábra. Találkozott-e a sportolói életpálya modellel?

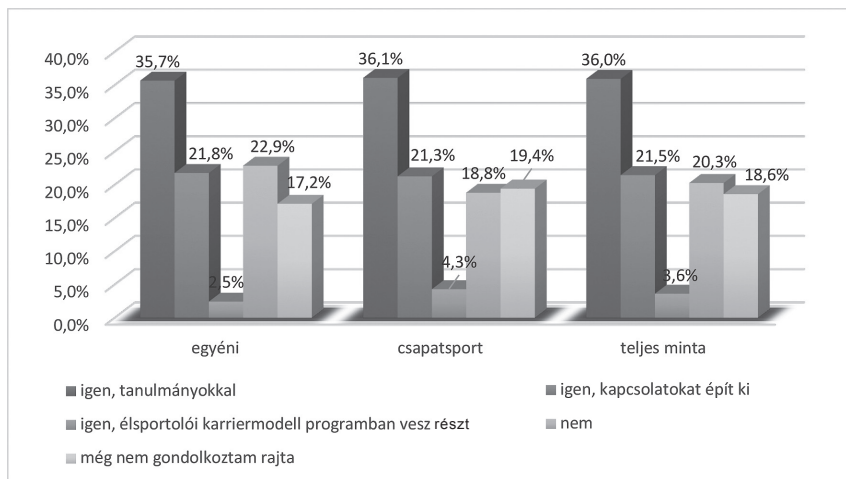
Forrás: Saját szerkesztés.

A kettőskarrierre való tudatos készülés az életpálya-modellek alapját jelenti, ebben a civil pályára segítő lépéseket a sportolónak kell megtenni. A tudatosságot az érzékelés és megértés definíciójában használjuk, továbbá jelenti azt a képességet, amikor megfigyeljük és felismerjük az észlelhető dolgok létezését és szerepét.

A cselekedet szándékosságaként is értelmezhető, amikor egy tett mögött biztosan ott volt a cselekvő önálló döntése és a megvalósításra irányuló szándéka (Bárczi-Ország 1962). A tudatos készülés a tanulmányokban mutatkozik meg, mely a felmérésben résztvevők körében kimagasló. Ezzel szemben fontos jelzés, hogy a tudatosság a kapcsolati hálóra építő személyeknél kevésbé jelenik meg.

A kapcsolati háló – összehasonlítva az önképzéssel, az önálló fejlesztésben való részvétellel – a munkaerőpiacon való érvényesülésben biztos támpontot nem jelent. A válaszadóknál jelentősen reprezentált a karrierrel még nem gondoskodók aránya, azoké, akik még nem foglalkoznak ezzel a kérdéssel, és akik egyáltalán nem készülnek a későbbi életszakaszukra. Az egyéni és csapatsportolók nem különböznek abban, hogy miként készülnek a szakmai karrierjükre² (3. ábra).

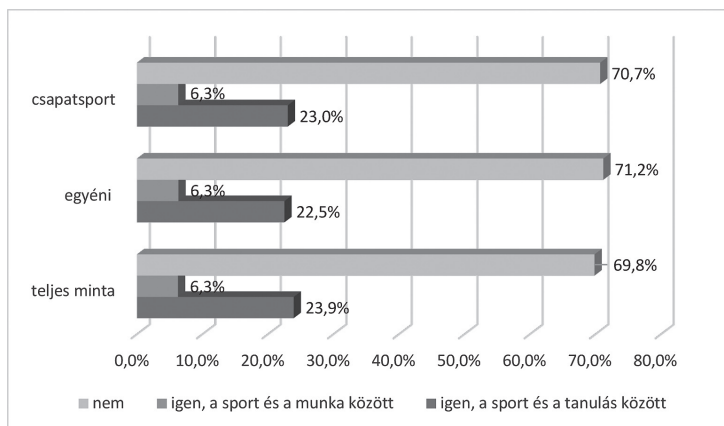
3. ábra. Készül-e a sport utáni karrierre?

Forrás: Saját szerkesztés.

A kettőskarrier-programok részterülete a tanulás, a sport időmenedzsmentjének kialakítása. Ebben a tekintetben lényeges kérdéskör a tanulás és a munka sportolói tevékenységgel való összeegyeztethetősége. A modell ebben nyújt segítséget: a tanulmányok, a munka és a sport közötti összhang összeegyeztethető. A felmérésben részt vevő sportolóknál nem jelentett gondot összeegyeztetni a tanulmányokat vagy a munkát a sporttevékenységgel. Az egyéni és a csapatsportolók nem különböznek abban sem, hogy kellett-e választaniuk a sport és a szakmai karrier között³ (4. ábra).

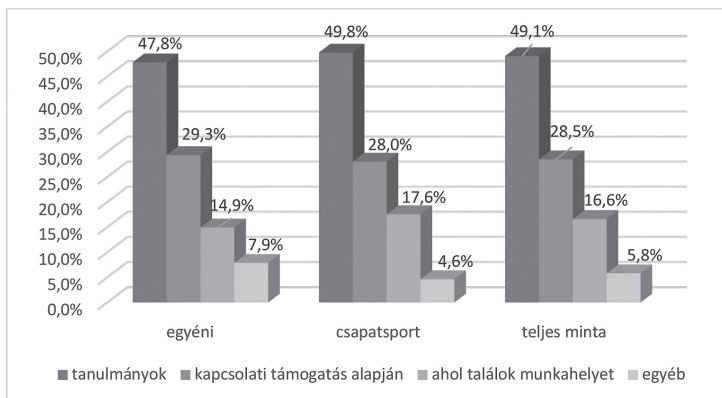
4. ábra. Kellett-e választania a sportkarrier és a tanulmányok vagy a munka között?

Forrás: Saját szerkesztés.

A sportolók munkahelyválasztásában megjelenő tudatosság is a kettőskarrier-programok jelentős területe. Az élsportolók életpálya-modelljében a munkaerő-piacra való áttérés megoldási lehetőségeket kínál, melyek segítséget nyújtanak a sportolói karrier és a civil karrier közötti átmenetben. A sportolói tudatosság ebben a kérdéskörben is megnyilvánul mint ellenőrző kérdés, mely a civil karrierre való készülésről szól. A tudatosságot jelzi a tanulmányokkal való készülés a munkahelyválasztásra, kevésbé tudatos a kapcsolati támogatásra való hagyatkozás, illetve az „ahol találok munkahelyet”-válaszok. Összességében a tanulmányokkal való felkészülés jelenti a válaszadók nagyobb arányát, mely a sportolói kettős karrierre való tudatosságot is jelzi. Az egyéni, illetve csapatsportot űzők nem különböznek abban, hogy a munkahelyválasztást milyen szempontok szerint oldják meg (5. ábra).

5. ábra. Milyen módon készül fel a munkahelykeresésre, hogyan keres munkahelyet?

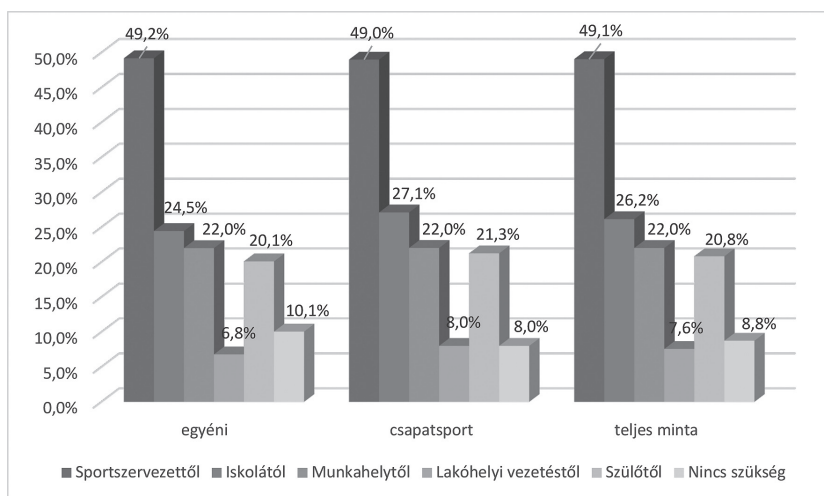

Forrás: Saját szerkesztés.

A szakmai karrierre való készülést feltáró kérdésre a kapcsolatok kiépítése választ adó csapatsportolók aránya (MT+:69,7%; MT-:56,9%), illetve a munkahelyválasztás esetében a kapcsolati támogatásra építő csapatsportolók aránya (MT+:68,32%; MT-:57,19%) nem tér el jelentősen a csapatsportot űzők (63,8%) mintavételi arányaitól, kapcsolati tőkéjüket – a vizsgált területek esetében – a csapat- és egyéni sportot űzők egyformán hasznosítják.

A sportolói kettőskarrier-támogatás szükségességének felmérésében a sportolók igénylik a támogatást, a segítséget; tanácsadást leginkább magától a sportszervezettől várják. Egyéni/csapat-elkülönítésben a kettőskarrier-támogatás területén jelentős szignifikáns eltérés nem jelentkezik⁴ (6. ábra).

6. ábra. Véleménye szerint van-e szükség a kettőskarrier támogatására?
Ha igen, milyen területről?

Forrás: Saját szerkesztés.

A civil szervezeti aspektus és annak területi viszonyrendszere a sportoló tekintetében a lakóhelyi civil szféra kettőskarrier-támogatottsága szintjében jelenik meg. A sportolói támogatás a sportkarrier végeztével véget ér, hiszen sportolói eredményt nem termel, viszont a társadalmi-területi tőkében a sportolói kompetenciák érvényre jutnak az életminőségben, a munka termelékenységében, a területi identitás sport által való alakításában, melyben a volt sportoló kompetenciái jutnak érvényre. A kutatás kitért a lakóhely szerinti kettőskarrier támogatására is; eredményeink alapján az egyéni sportágakban a sportolók 35 százaléka nem részesül támogatásban, 39 százaléka nem tud róla, hogy lenne ilyen jellegű támogatás. A csapatsportot űzők körében hasonlóak az arányok, csupán 26 százalékuk részesül kettőskarrier-támogatásban. A régió tehetségmegtartó erejének vizsgálatával kapcsolatos eredményeink azt mutatják, hogy az önkormányzati kettőskarrier-támogatás egyik sportfajtában (egyéni-, csapatsport) sem jellemző, a válaszadó sportolók háromnegyede nem kap ilyen jellegű támogatást.

Összegzés

A sport, a sportoló megjelenése a társadalmi és gazdasági tőke elemeként számos innovatív megoldást nyújt a felmerülő globalizációs és civilizációs problémákra, úgymint sportipar, a humántőke szerepe, a sportlétesítmények, a sportdiplomácia gazdaságtehetség-megtartó ereje, míg a társadalomban az egészséges életmód, a fiatalok prevenció, a sportidentitás, a fizikai aktivitás népszerűsítése, a sportintegráció, a sportszocializáció nyújt hatékony választ.

Felmerül a másik oldal problematikája, a sportolói életút, melyben a sportoló, karrierje után, a sportsikerek végeztével magára marad, és a munkaerőpiacon való érvényesülés során kevésbé találja meg az útját. A szakirodalom a sport és az egészség viszonylatában az emberiség kezdetétől megnyilvánuló tevékenységként tekint a fizikai aktivitásra, melynek jótékony hatását már a görög filozófusok, orvosok is hirdették. A sport gazdasági jelentősége a 20. században bontakozott ki, ekkor a tőkeelemek részeként tekinthetünk az iparágra. Az iparági környezetben megjelentek azok az innovatív tényezők, melyek a gazdasági versenyképesség mozgatórugói (ilyen a tudásalapú gazdaság, a területi és társadalmi tőke jelentősége egy terület fejlesztésében). A területi fejlesztésben a sportoló mint humántőke vesz részt. A sport társadalmi hatásai számos civilizációs, társadalmi probléma megoldásában kapnak szerepet, ilyenek a nemek közötti esélyegyenlőség kérdései, a sportintegráció, a sport mint identitásfaktor a nemzeti összetartozásban, a siker asszociációja, a területi, regionális identitás eleme. A sportoló az említett sport-, illetve sportolói funkciókban a társadalmi tőkét erősíti.

A vizsgált kutatási probléma a sportolói életpálya-modellben megjelenő átmenet, mely a sportolói karrierből az ismeretlen, tapasztalat nélküli munkaerőpiacra való áttérést jelenti. Ebben jelent megoldást a sportolói életpálya-modellben megjelenő kettőskarrier-stratégia.

A felmérésben – kettőskarrier-építésük szempontjai szerint – a sportolói oldal került bemutatásra, annak egyéni és csapatsportbeli eltéréseivel, illetve egyezőségeivel. A társadalmi tőke – a sportoló kapcsolataiban – az eredményekben, illetve a szakmai életútban jelenik meg. A sportoló mint szakember, az egészség, a sportolói kompetenciák képviselője, aki az életszínvonal, a szocializáció kedvező sajátosságait hordozza, sportolói identitása révén a sport meghatározza életvitelét, mely a társadalomra pozitívan hat. A sportoló társadalmi tőkéhez való hozzájárulása nem egyoldalú folyamat, érvényesülését intézményi, politikai háttérnek is támogatnia kell. A sportolói életpálya-modellben a sportoló társadalmi tőkében megjelenő hatékonysága a sport szakmai bázisának átadójaként, az egészséges nemzet, a munkaerő elősegítőjeként hasznosítható. Ennek alapját az a civil szervezeti háttér biztosítja, mely a TAO- és egyéb támogatások által biztosít lehetőséget a sportolói életmodell megvalósításában. A kutatás rámutatott arra, hogy a sportolók milyen mértékben érzik a támogatást a sportolói eredményességük utáni életfázisban, melynek során sportolói identitásukat – szakemberként, az életmód formálóiként, a területi identitás hordozóiként, erősítőiként – a társadalom tagjainak átadhatják.

A felmérésben – a területi tőke, illetve a sportoló vonatkozásában – a sportolói életpályát erősítő, a régió tehetségmegtartó erejét mutató faktorok jelentek meg. Ennek során láthatóvá vált, hogy a sportolók igénylik a kettőskarrier támogatását, tanulmányokkal készülnek rá. A sport és a tanulás számos esetben nem egyszerű folyamat, ezek során az intézményi támogatás kiemelt jelentőségűvé válik. Elméleti szinten számos sportszervezetben van jelen a sportolói kettőstámogatás, a megvalósulás azonban kevésbé mutatkozik. A területi tőkében a sportoló a humántőke részeként jelenik meg, melynek során a termelékenységben célorientáltan is versenyképes. A felmérésben a csapat- és egyéni sportolók kerültek vizsgálatra, s ennek eredménye szerint a sportolói kettőskarrier-támogatottság a csapatsportolóknál erőteljesebben mutatkozik. A civil szféra számára ez az eredmény irányadó lehet a további stratégiai programok kialakításában. A sportolók a csapatsportokban találkoztak nagyobb arányban a sportolói életpálya-moddal, míg az egyéni sportokban kevésbé. A kettőskarrier-programjainak, lehetőségeinek ismertetése, a működtetők részéről, hatékonyabb kommunikációt követel. A kettőskarrierre való felkészülés tudatossága a sportolóknál mindkét sportolási jellegnél megjelenik, tanulmányokkal készülnek fel az új életszakaszra. Azok aránya, akik nem készülnek vagy még nem gondoltak erre az időszakra, szintén jelentős. A sportolók számára érdemes tudatosítani, hogy a sportolói karrier nem feltétlen hosszútávú stratégia, szükséges szélesebb körben kiterjeszteni a tudásbázisukat. Az eredmények rámutattak arra, hogy a sportolóknak szükségük van a kettőskarrierjük támogatására, és ezt főként intézményi, szervezeti szinten várják el. Az egyéni és a csapatsportolók között ezekben a kérdésekben nem mutatkozott eltérés. A civil szervezeti háttér a kettőskarrier szempontjából kiemelt terület, amely a kutatás eredményében is megjelenik. A sportolók a civil szervezeti szinten várják a legnagyobb támogatást. A sportolói életpálya-modellben a civil szektor jelentősége a munkaerőpiacon, egy térségben a sport általi vállalati beágyazódásnál, a duális képzésekben, az egészséges, produktív munkaerőben feje ki jelentőségét.

A sportoló a területi, ezen belül a társadalmi és gazdasági tőke elemeként jelentős értékekkel bír, ennek hatékonyságát tovább lehet fokozni a sportolói sikerességet követő civil életpályán is. A civil szféra, az intézményi környezet, a sportpolitika nagyban növelheti a sportoló területi tőkében játszott szerepét azzal, hogy nemcsak a sportolás háttérét teremti meg, de abban is segít, hogy a sportolói kompetenciák a társadalom számára a sportoló karrierje után is megjelenjenek, a sportoló ezáltal továbbra is a társadalom értékes tagja lehessen. Ehhez viszont szükséges az egységes, támogató sportolói kettőskarrier-stratégia, mely országos szinten biztosítja azokat a fejlődési lehetőségeket a sportolók számára, amelyek segítségével a sportoló a sportolói sikerek után a munkaerőpiacon is értékteremtővé válik.

Irodalom

- Archer, Louise–Francis, Becky (2007): *Understanding Minority Ethnic Achievement: Race, Gender, Class and Success*. London: Routledge.
- Bárczi Géza–Ország László (Szerk.) (1962): *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete – Akadémiai Kiadó. (Első kiadás: 1959–1962.)
- Becker, Gary S. (1964): *Human Capital*. New York: Columbia University Press.
- Béki Piroska (2017): Sztereotípiák a sportban, avagy a női sport létjogosultsága napjaink magyar társadalmában. *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series: Sectio Sport*, (44.), pp. 171–189.
- Bize, Raphael–Johnson, Jeffrey A.–Plotnikoff, Ron C. (2007): Physical activity level and health-related quality of life in the general adult population: a systematic review. *Preventive Medicine*, 45., (6.), pp. 401–415.
- Bourdieu, Pierre (1999): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Angelusz Róbert (Szerk.) (1999): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Budapest: Új Mandátum. pp. 156–177.
- Bugovics Zoltán (2010): Az elitidentitás háttere. *Tér és Társadalom*, 24., (2.), pp. 17–29.
- Bukta Zsuzsanna–Gösi Zsuzsanna (2018): Nők részvétele a magyar sportszervezetekben. *Civil Szemle*, XV., (2.), pp. 13–27.
- Camagni, Robert (2017): Regional competitiveness. Towards a concept of territorial capital. *Seminal Studies in Regional and Urban Economics*. pp. 115–131.
- Coleman, James (1988): Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94., pp. 95–120.
- Collins, Malcolm F.–Kay, Tess (2003): *Sport and Social Exclusion*. London: Routledge.
- Cortis, Natasha (2009): Social inclusion and sport. *Australian Journal of Social Issues*, 44., (1.), pp. 91–106.
- Eaton, S. Boyd–Shostak, Marjorie–Konner, Melvin (1988): *The Paleolithic Prescription: A Program of Diet and Exercise and Design for Living*. New York: Harper and Row.
- Egri Zoltán (2015): Az egészségtőke és néhány társadalmi-gazdasági fejlettség indikátor területi összefüggései Magyarországon. In: Futó Zoltán (Szerk.) (2015): *Tudomány és innováció a lokális és globális fejlődésért*. Gödöllő: Szent István Egyetem Egyetemi Kiadó. pp. 220–226.
- Eichberg Henning (2003): Playing and Displaying Identity – About Bodily Movement, Political Ideologies and the Question of Olympic Humanism. In: Pawlucki, Andrzej (Ed.) (2003): *Postmodernity and Olympism*. Gdansk: Academy of Physical Education and Sport. pp. 57–78.
- Farágó Beatrix (2014): Sporttal az integrációért. In: Perényi Szilvia (Szerk.) (2014): *A mozgás szabadsága! A szabadidősport társadalmi, gazdasági és egészségügyi megközelítései, elméletek és kutatási eredmények a gyakorlat szolgálatában*. Debrecen: Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar. pp. 264–268.
- Farágó Beatrix (2015): *Élsportolók életpálya modelljei*. Budapest: Campus.
- Farágó Beatrix (2017): A sportstratégia ágazat erősödése Magyarországon a 2011–2016-os időszakban. *Tér-Gazdaság-Ember*, V., (3.), pp. 94–109.
- Farágó Beatrix (2019): Tér a sportban – A sportolók a területi tőke elemeként. In: Dernóczy-Polyák Adrienn (Szerk.) (2019): *Kutatási jelentés 1.*, Győr: Universitas-Győr. pp. 380–391.
- Farágó Beatrix–Diós Krisztina (2014): Sporttal az integrációért. In: Cserti Csapó Tibor (Szerk.) (2014): *III. Romológus Konferencia*. Konferenciakötet. Pécs: Pécsi Tudományegyetem BTK Romológia Tanszék. pp. 137–154.

- Faragó, Beatrix–Konczosné Szombathelyi, Márta (2018a): Identity of athletics on the way of professional career as factor of regional identity. In: Korcsmáros, Enikő (Ed.) (2018): *A Selye János Egyetem 2018-as X. Nemzetközi Tudományos Konferenciájának tanulmánykötete. Zborník X. medzinárodnej vedeckej konferencie Univerzity J. Selyeho – 2018*. Komárno: Selye János Egyetem. pp. 67–79.
- Faragó Beatrix–Konczosné Szombathelyi Márta (2018b): A sportolói kompetenciák hatása a humán tőkére. In: Dobrai, Katalin–László, Gyula–Sipos, Norbert (Eds.) (2018): *Ferenc Farkas International Scientific Conference. Farkas Ferenc Nemzetközi Tudományos Konferencia 2018*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet. pp. 379–391.
- Faragó Beatrix–Konczosné Szombathelyi Márta (2020): A területi tőke identitás faktorának erősítése a sportolói identitás által. *Multidiszciplináris kihívások, sokszínű válaszok*, (2.), pp. 59–76.
- Faragó, Beatrix–Szakály, Zsolt–Kovácsné Tóth, Ágnes–Koppány, Krisztián–Pápai, Zsófia–Kertész, Tamás–Konczos, Csaba (2020): Health Management in Examining Health Behavior. In: Conference Proceedings, Paris. Jan. 23–24, 2020, Part XIV. *River Edge (NJ), World Scientific and Engineering Academy and Society*, Pp. 1754–1759.
- Farkas Zoltán (2013): A társadalmi tőke fogalma és típusai. *Szellem és Tudomány*, 4., (2.), pp. 106–133.
- Gősi Zsuzsanna (2018): Magyarországi iskolarendszer alapú sporttámogatások. Sport, tanulás, karrier. *Neveléstudomány: oktatás kutatás innováció*, (2.), pp. 44–60.
- Gősi Zsuzsanna–Bukta Zsuzsanna (2019): Sportszövetségek a kiemelt sportágfejlesztés tükrében. *Taylor: Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Folyóirat*, 36., (2.), pp. 46–55.
- Gősi Zsuzsanna–Bukta Zsuzsanna (2020): A sport civil szervezetei, mint az elmúlt évtized nyertesei. *Civil Szemle*, XVII., (2.), pp. 25–34.
- Gősi Zsuzsanna–Bukta Zsuzsanna–Tóth Dávid Zoltán (2020): A sporttevékenységek finanszírozásának trendjei. *Savaria Természettudományi és Sporttudományi Közlemények*, 18., pp. 169–182.
- Gősi Zsuzsanna–Salló István (2017): Röögös út a sportkarrier: A fiatal magyar labdarúgók karrieresélyei. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 18., (4.), pp. 11–19.
- Horak, Robert–Spitaler, Georg (2003) Sport Space and National Identity. Soccer and Skiing as Formative Forces: On the Austrian Example. *American Behavioral Scientist*, 46., (11.), pp. 1506–1518.
- Jakab Petra–Konczosné Szombathelyi Márta (2016): Kölcsönhatás vizsgálata a városi hírnév és a vállalati hírnév között turisztikai aspektusban: Győr városa és az Audi Hungaria Motor Kft. egymásra gyakorolt hatása. In: Vágány Judit–Fenyvesi Éva (Szerk.) (2016): *Multidiszciplináris kihívások, sokszínű válaszok*, (2.), pp. 40–56.
- Jákó Péter (2012): Sport, egészség, társadalom. *Magyar Tudomány*, (9.), pp. 1081–1089.
- Konczos Csaba–Szakály Zsolt (2007): Az ifjúság fizikai aktivitásának jellemzői, az életstílus befolyásolása, a fizikai aktivitás tudatos alkalmazása. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 30., (2.), pp. 39–46.
- Konczosné Szombathelyi Márta (2013): Tehetségmenedzsment, avagy a HR felelőssége. In: Róbert Péter (Szerk.) (2013): *Gazdaság és morál: tiszta társadalom, tiszta gazdaság*. Győr: Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar.
- Konczosné Szombathelyi Márta (2014): A regionális és a vállalati kultúra kölcsönhatásának vizsgálata. *Tér és Társadalom*, 28., (1.), pp. 84–98.

- Kopp Mária–Kovács Mónika Erika (2012): *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Budapest: Semmelweis.
- Kull, Meelis (2002): The relationships between physical activity, health status and psychological well-being of fertility aged women. *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports*, 12., (4.), pp. 241–247.
- Lengyel Imre–Rechnitzer János (2004): *Regionális gazdaságtan*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus.
- Lin, Nan (2001): *Social Capital. A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nárai Márta (2008): *A nonprofit szervezetek helye és szerepe a helyi társadalmak életében. A nyugat-dunántúli nonprofit szektor helyzetfeltárása*. Doktori disszertáció. Győr–Budapest: ELTE Társadalomtudományi Kar, Szociológiai Doktori Iskola.
- Nefiodow, Leo A.–Nefiodow, Simone (2014): *Der sechste Kondratieff: Die neue, lange Welle der Weltwirtschaft. Die langen Wellen der Konjunktur und ihre Basisinnovation Gebundene Ausgabe*. Sankt Augustin: Rhein-Sieg-Verl.
- Nicholson, Matthew–Hoye, Russell (Eds.) (2008): *Sport and Social Capital*. Abingdon–New York: Routledge Publishing. pp. 69–92.
- Okano, Goroh (2003) Leisure time physical activity as a determinant of self-perceived health and fitness in middle aged male employees. *Journal of Occupational Health*, 45., (5.), pp. 286–292.
- Pikó Bettina–Keresztes Noémi (2007): *Sport, lélek, egészség*. Budapest: Akadémiai.
- Pongrácz Attila–Márkus Zsuzsanna (2018): A család és karrier kérdései a tanulmányi elköteleződés tükrében. In: Engler Ágnes (Szerk.) (2018): *Család és karrier. Egyetemi hallgatók jövőtervei*. Debrecen: Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ. pp. 127–138.
- Putnam, Robert D. (2000): *Bowling alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon–Schuster.
- Raczynski, James M.–DiClemente, Ralph J. (Eds.) (1999): *Handbook of Health Promotion and Disease Prevention*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Rechnitzer János (2008): A regionális fejlődés erőforrásainak átrendeződése, új súlypont: a tudás. In: Lengyel Imre–Lukovics Miklós (Szerk.) (2008): *Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében*. Szeged: JATEPress. pp. 13–25.
- Rechnitzer János (2016): *A területi tőke a városfejlődésben*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus.
- Richards, David A.–Ekers, David–McMillan, Dean–Taylor, Rod S.–Byford, Sarah–Warren, Fiona C.–Barrett, Barbara–Farrand, Paul A.–Gilbody, Simon–Kuyken, Willem–O’Mahen, Heather–Watkins, Ed R.–Wright, Kim A.–Hollon, Steven D.–Reed, Nigel–Rhodes, Shelley–Fletcher, Emily–Finning, Katie (2016): Cost and Outcome of Behavioural Activation versus Cognitive Behavioural Therapy for Depression (COBRA): a randomised, controlled, non-inferiority trial. *The Lancet*, 388., (10047), pp. 871–880.
- Romelsjö, Anders–Kaplan, George A.–Cohen, D. Richard–Allebeck, Peter–Andreasson, Sven (1992): Protective factors and social risk factors for hospitalization and mortality among young men. *Am J Epidem*, 135., (6.), pp. 649–658.
- Rösch, Andreas (2000): *Kreativ Milieux als Faktoren der Regionalentwicklung. Herausforderungen*. Wien: Linde.
- Sacker, Amanda–Cable, Noriko (2006): Do adolescent leisure-time physical activities foster health and well-being in adulthood? Evidence from two British birth cohorts. *European Journal of Public Health*, 16., (3.), pp. 331–335.
- Scheff, Jeremy (2001): *Learning Regions. Regional Networks as an Answer to Global Challenges*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

- Schultz, Theodore W. (1998): Beruházás az emberi tőkébe. In: Lengyel György–Szántó Zoltán (Szerk.) (1998): *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Budapest: Aula. pp. 45–69.
- Spence, John C.–McGannon, Kerry R.–Poon, Pauline (2005): The effect of exercise on global self-esteem: a quantitative review. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, (3.), pp. 311–334.
- Szakály, Zsolt–Bognár, József–Lengvári, Balázs–Koller, Ákos (2018): Effects of daily physical education participation on the somatic and motoric development of young students. *Hungarian Educational Research Journal*, 8., (2.), pp. 24–38.
- Szemesi Sándor (2015): *Nemzetközi és európai sportjog*. Debrecen: Campus.
- Vörös Tünde (2019): *Sportberuházások társadalmi-gazdasági értékelése – a költség-haszon elemzésben rejlő lehetőségek*. Doktori értekezés. Győr: Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola.

Egyéb források

1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról. (*TAO-törvény*)
2004. évi I. törvény a sportról. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=82785.323122
2016. évi CXIX. törvény a sportról szóló 2004. évi I. törvény módosításáról. (*Sporttörvény*)
- Centers for Disease Control and Prevention Physical Activity and Health. (1996): *A Report of the Surgeon General*.
- Európai Bizottság (2011): A Sport európai dimenziójának fejlesztése. Brüsszel, 2011. január 18. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011DC0012&from=EN>
- Nemzeti Sportstratégia: Sport XXI. Nemzeti Sportstratégia (2007–2020). http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.exe?docid=110484.156866

Jegyzetek

- ¹ Khi-négyzet Monte Carlo-szimulációval (Khi-négyzet= 8,81; SzF=6; p=0,18) és jellegében (Khi-négyzet= 4,37; SzF=6; p=0,63)
- ² Khi-négyzet=4,84; SzF=4; p=0,3
- ³ Khi-négyzet=0,27; SzF=2; p=0,88
- ⁴ Khi-négyzet=0,17; SzF=5; p=1

Fotó/Duma Attila

CIVIL SOCIETY, ANCIENT AND MODERN

James Kierstead

■ Introduction

■ Do democracy and liberalism go together? Or is democracy most stable in cultures that have a sense of solidarity? This article considers what we can learn from one of the first democracies, classical Athens, as well as from a range of contemporary societies, including the author's current home country, New Zealand.

Athens was a strong democracy, but also excluded women, foreigners, and slaves. Switzerland, another strong democracy, has a similarly poor record on liberalism. The label 'illiberal democracy' seems to apply to an increasing number of states, including Hungary.

The theory of social capital, a term which embraces trust, norms, and social networks, suggests that democracy does best in societies with strong bonds between their citizens. At the same time, the wrong kinds of solidarity can be deleterious.

How can we reap the maximum benefits while reducing the risks to a minimum? Here we turn again to Athens, where Kleisthenes set up a number of artificial fora for sociability, dividing the citizens into ten arbitrary 'tribes.' Could we do something similar?

One example of this does happen in New Zealand, where Maori can vote in their own ethnically-defined electorates. Are these the kinds of groups that will contribute to democracy, or detract from it?

To see which, we need to understand what contributes to collective action in diverse societies. Recent research suggests that the key mechanism is common

social networks, which allow people to sanction free-riders. So ethnically-defined electorates aren't so important. What's important is that citizens of different ethnicities share social connections, something modern liberal democracies could do more to encourage.

Ancient Greek democracies excluded women. And yet, in a number of inscriptions put up by Athenian social groups – religious associations in particular – women feature on an apparently equal footing alongside men. One especially beautiful inscription – it has a sculpted relief featuring Pan as well as the river god Achelous – was set up by a group that describes itself only as 'the washers,' probably near the end of the fourth century B.C. The inscription, a dedication to 'the nymphs and all the gods,' then lists some of the group-members. They include individuals we can identify as male citizens of Athens, but it's other names that should seize our attention. Zoagoras and Zokyprus, very probably from Cyprus. Midas, almost certainly a slave. And Leuke and Myrrhine, without a shadow of a doubt women (Inscriptiones Graecae II3 4: 654).

These apparent interlopers among 'the washers' – foreigners, slaves, and women apparently in the same club as male citizens of Athens – are not alone. From the late fourth century on, there are some forty pieces of evidence, mainly inscriptions, that seem to show non-citizens taking part in Athenian religious and social groups alongside the men that ran the city's politics (Kierstead forthcoming). What's going on here?

One feature of these inscriptions is that they appear quite late in the history of democratic Athens – very late, actually, when the democracy was already heading unsteadily downhill. Democratic Athens flourished for almost two hundred years, from the reforms of Kleisthenes some time around 507 to the restriction of political participation to a wealth-elite by the Macedonian general Antipater in 321. But almost all of our evidence for non-citizens in Athens' clubs and societies comes from after that end-date.

That is a problem for one explanation for the sudden appearance of non-citizens in our records of Athenian civil society: that almost two hundred years of democracy gradually made the Athenians more tolerant, until they eventually welcomed women, foreigners and slaves into their clubs and societies (Ober 2005). Granted, the democracy was restored a few times in the course of the third century, before finally fading away under Roman domination. But the century that followed Antipater's intervention was always a turbulent time for democrats. If it was democracy that made the Athenians more tolerant, why did they only let non-citizens into their associations after the democracy had started declining?

One possibility, of course, is that the apparently sudden appearance of non-citizens in our record simply reflects the fact that not all our evidence has survived as is often the case in ancient history (Jones 1999). So maybe there were non-citizens in Athens' associations even during the democracy, but, for whatever reason, the evidence for that was lost while the evidence for their later involvement survived.

Unfortunately, that doesn't seem to be the case either; we have plenty of inscriptions from earlier on, and even a good number of inscriptions from religious and social groups. But we only start seeing non-citizens in them later.

But there's another, radical possibility that might explain the pattern of the evidence. This is that the democracy, far from leading to more tolerance towards those outside the male citizenry, actually solidified their exclusion. Political power, after all, can be a powerful thing, and Athenian citizen males had a good deal of it: the right to vote in the citizen Assembly, the right to take part in the citizen Council (where volunteers were selected for service by lot), and the right to hold one of the more than seven hundred offices of state (most of which were also selected randomly from the citizen population). It might not be that surprising, then, if the habit of wielding this power made Athenians more, not less wary of anyone outside the charmed circle of citizen power.

We should note at this stage that some of the social groups I mentioned above seem to have helped men gain citizenship. In a number of legal speeches that have survived, men appeal to their membership in various sorts of groups when their citizen status is called into question. That makes it easier to explain why non-citizens don't appear in associations until much later – until, in fact, the democracy starts to decline, when the amount of power it secured for citizens (and which they'd once jealously guarded) had gone into a tailspin.

If this last explanation is right (and it may not be), what we have here is an interesting example of a phenomenon that seems to be repeated more than once in the history of democracy. Popular rule is associated, not with liberalism and tolerance, but with a kind of chauvinism – a chauvinism whose grip may actually loosen once the democratic order starts to crumble. It isn't a formal paradox, but in an era like ours, when 'liberal democracy' is a familiar phrase, it's certainly unexpected. So do democracy and tolerance really go together? Or should democrats be on their guard against the possibility of democratic intolerance?

Illiberal Democracy

If we're looking for a modern equivalent to the direct democracies of ancient Greece, it's hard to do better than Switzerland. The federal nation has a system of subsidiarity that preserves considerable power and independence for 26 cantons, and two of them, Appenzell Innerrhoden and Glarus, still hold popular assemblies that vote on local affairs by a show of hands. The Swiss nation as a whole holds frequent referenda, often on issues that have been raised by citizens through an initiative process.

If this is the world's most democratic country, though, it isn't the most liberal. Granted, Switzerland continues to score well on international rankings for civil liberties. But Switzerland was one of the last Western democracies to give

women the vote, after a referendum that took place as late as 1971. (A previous referendum, in 1959, had rejected female suffrage.) The country has long had something of a xenophobic reputation in the rest of Europe, and there are signs that it's becoming ever more parochial. Only a couple of years ago, Switzerland was publicly criticized by Amnesty International for its treatment of migrants (see the organization's 2017/18 Annual Report). In 2009, in an episode that seems to perfectly encapsulate the country's traditions of both democracy and wariness towards outsiders, Switzerland voted in a federal referendum to ban the construction of minarets.

Switzerland provides a particularly striking combination of democracy and illiberalism, but it's by no means unique. More than 20 years ago now, the American journalist Fareed Zakaria published an influential piece announcing 'The Rise of Illiberal Democracy' (Zakaria 1997). Zakaria had in mind countries with regular elections and well-functioning constitutions who nonetheless limited citizens' freedoms in ways Western countries would shy away from: countries spanning a range from Russia (a major offender) to Argentina (a milder case). For Zakaria, these nations showcased something that complacent liberal democrats risked forgetting: that liberalism and democracy don't always go hand in hand.

In more recent years, a number of other countries have added themselves to Zakaria's list. Recep Tayyip Erdogan's Turkey, which combines electoral democracy with state-sponsored Islamism, has been described by Zakaria himself as a textbook illiberal democracy (Zakaria 2015). And a Christian answer to Erdogan's Turkey has emerged not too far away in Hungary, whose President Victor Orban unembarrassedly pronounced his nation an 'illiberal state' – and, at the same time, a democracy (Orbán 2014).

Of course, it may be that these are just exceptions to a larger trend for democracy and liberalism to be found together. The countries that score highly on 'civil liberties' in the Economist Intelligence Unit's World Democracy Index tend to be the same ones that do well overall, and that strikes most of us as quite natural. After all, both liberalism and democracy reflect ideas about political equality, have been expounded by some of the same thinkers (the American founders, say, or John Stuart Mill), and are both clearly antithetical to authoritarian systems. Besides that, there's an obvious way in which they might be related, in that giving citizens political powers usually also makes them better able to defend their civil freedoms.

The exceptions, though, should be enough to give us some pause for thought. And, if there are plausible theories as to why democracy and liberalism should go together, there are also reasons to believe that the kind of nationalistic cultures championed by the likes of Orban and Erdogan might provide an equally rich soil for popular government. One theory that underlies why we might think this can be summed up in two words: social capital.

The Magic Ingredient

‘Social capital’ is a term sociologists have come up with for a society’s stock of trust, relationships, and networks. In his celebrated 1993 book *Making Democracy Work*, the Harvard political scientist Robert Putnam found that the efficiency of local government in different regions of Italy, across a range of measures, correlated strikingly with the number of clubs and societies people were involved in (Putnam 1993). Putnam argued that this was because interacting with people outside the family built up citizens’ knowledge of and confidence in one another, developing their social and political know-how. In short, it built up social capital, which then helped them work together efficiently in the more formal politics of regional government.

But what, exactly was this magic ingredient in democracy made of? Putnam defined it as consisting of *norms*, *networks*, and *trust*. In other words, he supposed that doing things with others spread an awareness of a society’s rules and customs, created new friendships and acquaintances, and made it more likely that people would trust one another. In the boom of studies of ‘social capital’ that followed, it was often the third of these ingredients that received the most attention. That was already clear with the publication, in 1995, of Francis Fukuyama’s book on the social factors behind economic growth, *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity* (Fukuyama 1995).

Following the boom, there was something of a backlash, with books with titles like *Theories of Social Capital: Researchers Behaving Badly* (Fine 2010). Oddly enough, considering the theory’s whole point was to elucidate the importance of social factors, a good deal of the criticisms was focused on a purported ‘neo-liberalism.’ (Social capital theory isn’t focused on the state, of course, but it’s hard to see how that’s enough to make it neo-liberal, especially because it’s all about accounting for the value of social interactions.) But there were also stronger and more perceptive criticisms. The most searching ones drilled in on Putnam’s confidence that group solidarity and democratic norms tended to go together, and hence that social capital and democracy were linked.

After all, non-democratic states often had very high levels of solidarity and group belonging. Nazi Germany had a range of apparently well-functioning civil society groups – the Hitler Youth, for example – that built up impressive levels of inter-group trust and a deep sense of belonging. And even within democracies, voluntary groups that involved citizens coming together for a common purpose weren’t always schools of democratic fellow-feeling – think, for instance, of the KKK.

Putnam’s response to criticisms of this sort was to try to be more specific about the kind of groups that built up social capital, as well as the kind of social capital they built up. Putnam sometimes contrasted ‘horizontal’ groups (a trade union, maybe) to ‘vertical’ ones – the Catholic Church, say. At other points he

contrasted ‘bonding’ social capital (the kind of internal solidarity felt among fans of the same football team) with ‘bridging’ social capital, which came about when individuals forged new links across pre-existing social boundaries (Putnam 2000). The policy prescription seemed relatively clear. Democratic states should support egalitarian and democratic groups. They should help them create new linkages among citizens, not just increase in-group solidarity.

The critics, though, had shone a light on the dark side of sociability, something that, once glimpsed, couldn’t be unseen (e.g. Putzel 1998). The danger that the more democratic types of fellow-feeling would flip into less savoury varieties of solidarity wouldn’t go away. And in any case, even if the most ‘horizontal’ groups were busy building bridges in a particular country, wouldn’t the effects be limited to that particular nation? Did that mean an increase in trust towards some people could come at the same time as a decrease in trust towards others? Could inclusiveness take on an exclusive quality?

This brings us from Putnam’s world back to Orbán’s. Trust and solidarity now seem more a traditionalist concern than a liberal one. In truth, though, the idea of solidarity has always had this two-sidedness, as long as human nature has been what it is. A large literature in social psychology bears this out: humans consistently show a preference for members of their in-group, and a tendency to stigmatize outsiders (e.g. Balliet et al. 2014). Given that human nature isn’t changing very fast, an obvious question emerges. What can we as liberal democrats do to harness the positive aspects of our thirst for belonging, while doing away with (or at least reducing) the associated risks? There are many places we might look for an answer to this question. But this is a piece about what we might learn from the ancient Greeks. So let’s head back now to ancient Athens.

Kleisthenes’ Constitution

Sometime between 510 and 508 BC, Kleisthenes of Athens hatched a plan. Kleisthenes, who descended from the ultra-aristocratic clan of the Alcmaeonids, had been getting the worst of a political rivalry with a fellow aristocrat Isagoras. It was rivalry that had sprung up in the power vacuum that followed the ousting of Athens’ last tyrant, Hippias.

It was the Spartans who had driven Hippias out. No friend to radical democracy, oligarchic Sparta was no more friendly towards tyrants, and had a record of expelling them from neighbouring city-states. And that’s what they did in Athens, too – encouraged in that direction by the oracle at Delphi, which had been the object of a concerted lobbying campaign by the Alcmaeonid family.

Once Hippias was out, though, Kleisthenes found himself having to compete for influence with Isagoras. And it’s at that moment, when he was ‘getting the worst of it,’ that Herodotus tells us about Kleisthenes’ decisive new tactic. He would ‘join

forces with the people' (Hdt. 5.66). It's not clear precisely what this involved, but the basic point is clear: Kleisthenes took up the cause of the common people, in return for their support. Isagoras' reaction was to call the Spartans back out, this time to deal, not with a tyrant, but with a demagogue. And Sparta's highly-trained troops had no trouble in expelling Kleisthenes and his supporters – no fewer than seven hundred families, we're told (Hdt. 5.73).

But then something unexpected happened. When the Spartans tried to break up the new city Council Kleisthenes had brought in – one selected randomly from the entire citizenry – the people of Athens fought back. Soon it was Isagoras and the Spartans who were on the defensive, besieged on the Acropolis. Eventually, they were allowed to flee the city.

And Kleisthenes was invited back in, now with nothing standing in the way of his new democratic constitution. This featured the allotted Council the Spartans tried to break up, a popular Assembly any citizen could attend, and ostracism, a new procedure by which citizens could exile anyone they wanted for ten years by a majority vote. There were new city officials, eventually as many as seven hundred, overwhelmingly selected not by election (which gave rich and well-known men an advantage) but by the radically democratic method of allotment.

So much for central institutions. But Kleisthenes also reshaped Athens' network of associations, transforming the city's civil society. He didn't do away with pre-existing groups like *genē* (a form of religious association) or phratries (which focused on kinship). He didn't even do away with the city's four traditional tribes. Instead, he supplemented or bypassed the older groups. To the *genē* and phratries he added the demes, villages or boroughs which now became the basic administrative units of the new system. And alongside the four traditional tribes (which from now on had an exclusively religious role) he introduced ten new, artificial 'tribes,' into which the whole citizenry was distributed. One of our key sources for the period, a treatise on Athens' constitution produced by Aristotle's Lyceum, tells us that Kleisthenes did this 'to mix them up, so that more citizens would have a part in running the commonwealth' (Ath. Pol. 21.2).

And mix them up he did. The demes – one hundred and thirty-nine in total – were distributed into the new tribes, which were themselves divided into three sections: coastal, inland, and city. These units were then drawn on to ensure that citizens from all over Athens took part in the city's institutions. The city's seven hundred or so officials were mostly selected by lot, at first from the demes, and then later from the tribes. The few officials who were elected, like the generals, tended to serve on boards of ten – one each from each of the tribes. The central Council consisted of five hundred citizens drawn, once again, from the tribes, with fifty men from each of them heading to the council-chamber each year. Those groups of fifty men had a further role to play, too, since for one of each of the ten months of the Athenian administrative year they would form a special steering committee for the city's entire administrative system.

Putting men into new, artificial groupings that ran against the grain of traditional allegiances would obviously have ‘mixed them up’ in a way that was healthy for democracy. But, as the Stanford historian Josh Ober has pointed out, Kleisthenes’ new Council also designedly mixed up men who came from different regions, with subtly but significantly different ecologies and economies (Ober 2008). Spending a year in the central Council didn’t just mean working together with some men you hadn’t met before – it meant working together with men whose livelihoods and lives were probably different to yours. Farmers from the plains sat alongside fishermen from the coast and potters from the centre of Athens. Even in your tribal contingent of fifty men, two thirds of your peers would be from different regions.

Kleisthenes’ new Athens, then, wasn’t just a political system. It was also an engine of social capital, forging ties, diffusing democratic norms, and building trust. From our perspective, though, Kleisthenes’ system has one glaring flaw, the same flaw that leaps out at us when we look at the classical Athenian democracy as a whole. In a word, it was exclusive. Networks, norms, and trust were being produced, to be sure, but only within the set of native male Athenians who got to participate in the city’s political institutions. And these men amounted to only a fifth to a tenth of the total population of Athens.

So what could Kleisthenes’ system possibly have to tell us about social cohesion today?

Social Capital and the State

The ancient Athenians were wrong to set the boundaries of citizenship where they did. They were wrong to have slaves, wrong to exclude women, and wrong not to provide an easier path to citizenship for foreigners who’d made Athens their home. At least in modern liberal states, nobody really wants to go back to those kinds of exclusiveness.

All the same, the democratic Athenian system did a lot of things right. At least within the charmed circle of citizenship – and that was some twenty to sixth thousand people – men participated directly in their state’s decision-making in a way our modern representative systems eschew. They spoke or at least voted in the Assembly, served in one of the city’s many official posts, and passed judgment in trials. And they were also part of a system that built up trust and solidarity among citizens of different backgrounds, both geographical and social.

One striking feature of the Kleisthenic system is that it worked to create a greater Athenian identity out of more local forms of allegiance that had existed in the past. Religious groups and kinship groups were left as they were as long as they didn’t threaten this aim. When they did, they were broken up or bypassed by new, artificial and city-wide groupings (like Kleisthenes’ brand new tribes). Men were encouraged to think of themselves as from their home deme, as members

of a tribe, of a phratry, and more besides – but, above all, as Athenians. The way the various forms of belonging overlapped – you might be associated with some citizens through your tribe, and then meet others not in your tribe on the Council – helped make the city-side identity the only paramount one. As Aristotle put it, the city could be seen as an association of associations, each fulfilling their own purposes, with the city itself having the most important purpose of all (Pol. 1.1.1252a).

In the decades since he published *Making Democracy Work*, Robert Putnam has turned his attention to the question of how we might build up solidarity despite the growing diversity of modern societies. He is clear-eyed about the empirical evidence that diversity has its downsides, being associated in a range of studies with less volunteering, less involvement in the provision of public goods, and less trust in general (Putnam 2007). But he's also fully aware of its advantages, with higher immigration being linked to greater economic growth, a better fiscal balance (more young people paying for retirees' pensions), and a more creative and colourful society.

So how do we get the best of both worlds? Putnam thinks there might be a way through if we think about what ethnic diversity tends to mean. What it tends to mean is simply groups of people living together who think of themselves as different. But how we think of ourselves, and of each other, is something we can change. At least, even if certain differences remain (and we do want some differences, of course), there's a potential for over-arching forms of identity to make people trust each other, if not as members of the same ethnic or religious communities, as least as fellow-citizens.

Can we help foster this kind of over-arching fellow-feeling? We can, by rallying around the traditional symbols of nationalism – flags, national traditions, and so on. Moderate nationalism, as something that binds citizens together, has its uses. But it may be that we can create a sense of civic friendship in a more direct way, by mixing people up into arbitrary groups for certain activities, just as Kleisthenes did.

What exactly what that look like? One way to do it might be through more citizens' assemblies, in which people are randomly selected from the population to discuss a particular issue (on these see e.g. Fournier et al. 2011). Another might be to randomly divide the citizenry into artificial 'tribes' which could then hold events just for civility's sake. Congresses, discussion of issues, even just opportunities to have a picnic or barbecue with other citizens – all of these could represent state-sponsored ways of fostering connections with the sub-divisions. There could be friendly games or sporting events between the sub-divisions every now and then – something which might allow the new groups to reap the cooperative benefits of joint suffering without actually causing any real risk.

These may sound like pretty hazy suggestions at this stage. But that's because the idea of Athenian-style state support for social capital is still a pretty new one. (The idea of a state-sponsored 'deliberation day,' where citizens would come together to discuss politics, has been mooted, in Ackermann and Fishkin 2004). But there are plenty of debates about the kinds of groups we divide ourselves into, and

how they interconnect with the political system that are already raging. In the next section, I'll turn to one from the country I currently live in, New Zealand.

The Māori Electorates

In 1867, New Zealand introduced special electorates for the indigenous Māori people, and the following year they featured in the election for the nation's fourth parliament. Intended to be temporary, the special electorates have been there ever since (New Zealand Parliamentary Library 2009). New Zealand is now the only democracy in the world with electorates (albeit a small minority of them) defined by ethnicity rather than geography alone.

There are currently seven Māori electorates, which operate parallel to the 64 other constituencies. Māori voters can choose to vote either in an ordinary constituency or in a Māori one. Candidates in these electorates do not have to be Māori themselves, although everyone who's been elected by one so far has been. The New Zealand electoral system is mixed-member proportional representation (MMP) like Germany's, so citizens get two votes, with the party vote what ultimately decides the composition of Parliament, not the votes in the electorates. Still, the Māori electorates are a distinctive feature of New Zealand democracy.

And in the last twenty years, the idea of special electoral districts for Māori voters has been extended to local government, with Māori wards being introduced for local council elections in a handful of regions. When the New Zealand Parliament allowed councils to set up Māori wards in 2001, it also required them to hold a referendum on the issue if 5 percent of local residents demanded it. And a number of polls were in fact held on the 19th of May 2018. The results were clear: voters rejected Māori wards in Palmerston North (68.8% against), Western Bay of Plenty (78.2%), Whakatane (56.4%), Manawatu (77%), and Kaikoura (55%).

It's hard to see any space for anyone who calls themselves a democrat to ignore the clear will of local residents, or even (as Green MP Marama Davison has done) to attempt to have the local polls done away with. Davison has claimed the polls are discriminatory, since they're not required when other wards are established; but ordinary wards aren't established on ethnic grounds, and this is the issue that clearly has a lot of local citizens wanting to have a say. It's also been argued that majority-voting shouldn't be used when minority rights are at stake; but the referenda didn't deprive Māori of fundamental rights like voting, only of the 'right' to vote in wards defined partly by ethnicity (Whyte 2018).

Having said that, one argument that's often used against special provisions in electoral systems – that they give more power to some people than others, thus violating the key democratic principle of 'one person, one vote' – does not apply here. It certainly applies to bodies like the US Senate, where voters in the smallest state, Wyoming, with less than 600 000 inhabitants, elect the same number of

Senators (two) as in the largest state, California, which now has nearly 40 million inhabitants. That gives the average Wyoming resident's vote some 66 times more clout than the typical Californian's, just for happening to be in one state rather than another. The Māori electorates don't cause that kind of distortion: everyone's vote is still equally weighed in the MMP system. It's just that some voters choose to have their electoral votes tallied in electorates defined partly by ethnicity rather than just by geography.

So what effect do Māori electorates really have? We're in the realm of theory, since I do not know of any studies of the sociological effects of the ethnically-based electorates in New Zealand, and getting a clear signal of their effects against the background noise of economic and cultural change would in any case be a tricky thing to do. They could be building up solidarity within the electorates in the way Kleisthenes' tribes built up fellow-feeling, a kind of fellow-feeling that then has the potential to spill over and benefit democratic society as a whole. That kind of thing, at any rate, was the hope of the great Dutch political scientist Arend Lijphart, who was optimistic about the potential for pre-existing divisions within society to power social cooperation rather than undermine it (see e.g. Lijphart 1977).

On the other hand, Kleisthenes' tribes were artificial units that brought citizens together as Athenians. Māori electorates and wards, on the other hand, depend on pre-existing ethnic identities. That means there's a risk that they might simply strengthen ethnic divisions between New Zealanders, especially when it comes to the political sphere. Citizens who've chosen to cast their votes in specifically Māori districts might see themselves as less a part of the greater New Zealand citizen body as a result. That, of course, would undermine the kind of generalized solidarity and collective action that we want in a democracy.

As I have said, we're in the realm of theory. But we're not totally in the dark. Because some recent research has shed some light on exactly why precisely collective action is more difficult in ethnically diverse societies. If this research is right about the roots of our estrangement from each other in these contexts, ethnically-defined electoral districts may be less of a problem that we might think. In fact, we may have a thornier and more intractable problem to deal with, one that goes to the heart of the tension between liberalism and social cohesion.

Why Can't we All Just Get Along?

Robert Putnam, as we've seen, is clear-eyed about the potential downsides of ethnic diversity. And there's one potential downside that's accumulated a particularly large body of evidence in support of it, with one study calling it 'one of the most powerful hypotheses in political economy' (Banerjee et al. 2005). This is the prediction that ethnic heterogeneity undermines collective action when it comes to the provision of public goods. In plain English, what this means is that

when it comes to producing things most of like and all of us can benefit from to our heart's content no matter who works hardest to guarantee them – security, for example, or clean air – ethnically diverse societies do worse. Now, the main difficulty is providing public goods as a team is precisely that everyone knows they'll still get to enjoy clean air even if they don't do anything for the environment themselves. So there's something about ethnically diverse teams that makes it harder for members to solve the problem of getting everyone to contribute to the good of all.

Though there's been a good number of studies finding that this is indeed the case, there have so far been relatively few probing why it's the case. In a major recent project, the Georgetown political scientist James Habyarimana and his collaborators tried to answer exactly this question. They headed for Kampala, Uganda, where a rich intersection of traditional tribal lineages has produced one of the most ethnically heterogeneous societies on earth (Habyarimana et al. 2007).

Habyarimana and his colleagues had people play games based around cooperation under experimental conditions, occasionally surveying them and modifying the parameters of the games. This allowed them to compare a couple of the leading theories about why ethnic diversity undermines cooperation. The most obvious idea is that individuals would rather work hard for their own people than for people they perceive as different from them. But even in the highly ethnically-charged world of East Africa, the researchers found no evidence for this. Instead, what emerged from their experiments was that ethnic groups have a distinctive set of ready-made advantages for cooperation that people chosen at random don't have.

For a start, they tend to have cooperated a lot before. Common customs (sometimes even a common language) mean that co-ethnics are better at reading each other. Maybe most importantly of all, ethnic belonging usually means being part of a distinctive set of social networks that allows co-ethnics to keep in touch with one another, and, when the community feels it is necessary, for particular individuals to be rewarded or punished. When the researchers themselves stepped in to provide rewards and punishments for different behaviours, people from all ethnicities were able to work together much more smoothly.

Does that mean that the state should intervene energetically in our multi-ethnic societies to punish citizens who aren't contributing? Probably not. Considering all the contexts in which producing goods for a number of people takes place, introducing state surveillance should start alarm bells ringing for even the most hardened illiberals. In any case, even if that sort of surveillance were desirable, it would be impossible for state enforcement to be present every time people needed to work together. That leaves us to reward and sanction each other the way we always have, for the most part – through our own social networks.

Note, though that it is the networks that help us work together, not the identification as members of one group or another. Putnam was right that we can change the way we identify, but it's probably more important that we can change who we

associate with – more important because it's who we associate with that's really important in facilitating cooperation. That makes the issue of ethnically-defined voting districts like Māori wards less important for the health of a multicultural society than it might seem. What will help New Zealanders get on with each other and work together on projects that are for the good of all is not so much who they vote with, but who they associate with. The conversation about different communities within our democracies would benefit from being less about identity, and more about networks. And networks are something we could do more to foster.

Now, that last paragraph should probably be setting your alarm bells ringing too. The obvious objection to this kind of state-sponsored social intervention is that it allows the state to enter into one of the areas of life in which we value our independence most highly. If there's one thing that we feel the state shouldn't be doing, it's telling us who to hang out with. The only slightly stronger idea of the state telling us who to sleep with is the stuff of dystopian fantasy. The American political theorist Ronald Dworkin used prayer as an example of the sort of activity that coercion would rob of all value: would praying because somebody told you to really be a prayer, in any true sense, at all? We might say the same thing about friendship or love. Friendship or love that's forced or faked, even for the best of reasons, is really no friendship at all (Dworkin 2002).

These kinds of objections have a lot of force, and they need to be heard if the idea of state-sponsored social capital is to have any sensible and viable application in the real world. But it's important not to exaggerate what's being suggested, or at least what I've suggested above. The idea is to have a modest programme of events, perhaps including an arbitrary division of the population that would boost acquaintanceship and interaction between citizens, irrespective of their background or ethnicity. Think a normal civic holiday – Canada Day, Waitangi Day, or the like – happening a few times a year, with a few more team-based activities. The whole set-up certainly would not be winning any awards for coolness. But it also would not involve the state compelling people to hang out with others in any very onerous sense. The point would be to foster civic cooperation and fellow-feeling while also not forcing anything. People would be left to live their own lives, with whoever they like, on every other day of the year.

In fact, constructing artificial fora for sociability in this way might even make it easier for governments to let the rest of civil society do its own thing. In Joshua Cohen and Joel Rogers' book *Associations and Democracy*, the two political theorists lay out a plan for what they see as a healthy ecology of groups and societies (Cohen–Rogers 1995). They suggest that, if civil society groups are really going to contribute to the health of our democracies, they should meet certain criteria, such as internal democracy. The risk of Cohen and Roger's proposal is that it might license the state to intervene in every group or community. The advantage of self-consciously artificial groups is that it would give the state its own mandated areas in which it could play around with fostering democratic fellow-feeling.

The rest of society could be left to its own devices, as would seem appropriate in a truly liberal democracy.

With all the costs attendant on my proposal (not to mention its sheer un-hip-ness), what does it really have to offer? Here we have to go back to Kleisthenes. As we've seen, what Athens' mould-breaking democratic reformer did wasn't simply to create new networks, but to bypass the old. That's important, because the old order was one in which provincial aristocrats enjoyed a vested position, clientelism was more common, and Athenians' ability to undertake common projects was markedly weaker. Like any level-headed reformer, Kleisthenes seemed to recognize that completely uprooting older linkages and lineages would only lead to resentment, and might do more harm than good. His new order – as social as it was political – was an ingeniously positive way of shifting his country towards a more unified and democratic future.

For most democratic countries nowadays, the kinds of deeply entrenched, archaic privileges that was a feature of pre-revolutionary Athens are long in the past. But we do have concerns about inequality, as well as about how to make a success of our increasingly diverse societies. A pragmatic set of programmes to help members of our democracies get to know one another, and to give networks a chance of growing in directions that are not just pre-ordained, might be all to the good. It would have something to offer both to the left, in its potential to support a thriving multi-cultural society, as well as to the right, with the new role it finds for more traditional forms of sociability under the aegis of a common national ideal.

And it should have something for anyone who cares about liberal democracy, wherever they find themselves on the party-political spectrum. For Ronald Dworkin, the twin virtues of equality and liberty were inter-related, with equal opportunities giving us the freedom to make our own choices without domination or coercion. But as the instigators of one of the great modern democratic revolutions saw it, there was a third essential civic value alongside these two, *fraternité* as well as *égalité* and *liberté*. Did the French revolutionaries intuit what modern researchers have since confirmed, that sociability is an essential ingredient in helping us work together across our differences in a free and equal political order?

One thing, at any rate, seems clear: though equality and liberty are still seen as the cardinal liberal-democratic virtues, brotherhood, or civic friendship, or fellow-feeling – that quality has received relatively little attention in recent years. It was definitely on Kleisthenes' mind as he drew up his plan for a new democracy around 508 BC. It's high time we started thinking about it again too. Not doing so might mean our liberal democracies not only becoming less effectively cooperative and democratic, but less truly tolerant and liberal too.

References

- Ackerman, Bruce–Fishkin, James (2004): *Deliberation Day*. New Haven: Yale University Press.
- Balliet, Daniel–Wu, Junhui–De Dreu, Carsten (2014): Ingroup Favoritism in Cooperation: A Meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 140., (6.), pp. 1556–1581.
- Banerjee, Abhijit–Iyer, Lakshmi–Somanathan, Rohini (2005): History, Social Divisions, and Public Goods in Rural India. *Journal of the European Economic Association*, 3., (2–3.), pp. 639–647.
- Cohen, Joshua–Rogers, Joel (1995): *Associations and Democracy*. New York: Verso.
- Dworkin, Ronald (2002): *Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality*. Cambridge US: Harvard University Press.
- Fine, Ben (2010): *Theories of Social Capital: Researchers Behaving Badly*. London: Pluto.
- Fournier, Patrick–van der Kolk, Henk–Carty, Kenneth–Blais, André–Rose, Jonathan (2011): *When Citizens Decide: Lessons from Citizen Assemblies on Electoral Reform*. Oxford: Oxford University Press.
- Fukuyama, Francis (1995): *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Free Press.
- Habyarimana, James–Humphreys, Macartan–Posner, Dan–Weinstein, Jeremy (2007): Why Does Ethnic Diversity Undermine Public Goods Provision? An Experimental Approach. *American Political Science Review*, 101., (4.), pp. 709–725.
- Jones, Nicholas (1999): *The Associations of Classical Athens*. Oxford: Oxford University Press.
- Kierstead, James (forthcoming): Non-Citizens in Athenian Associations. In: Canevaro, Mirko (Ed.): *New Approaches to Greek Institutional History*. Edinburgh: EUP.
- Lijphart, Arend (1977): *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*. New Haven: Yale University Press.
- New Zealand Parliamentary Library (2009): *The Origins of the Māori Seats*. <https://www.parliament.nz/en/pb/research-papers/document/00PLLawRP03141/origins-of-the-māori-seats>
- Ober, Josiah (2005): Quasi-Rights: Participatory Citizenship and Negative Liberties. In: Ober, Josiah: *Athenian Legacies*. Princeton: Princeton University Press. pp. 95–127.
- Ober, Josiah (2008): *Democracy and Knowledge: Innovation and Learning in Classical Athens*. Princeton: Princeton University Press.
- Orbán, Viktor (2014): Speech at the 25th Bálványos Summer Free University and Student Camp. <http://www.kormany.hu/en/the-prime-minister/the-prime-minister-s-speeches/prime-minister-viktor-orban-s-speech-at-the-25th-balvanyos-summer-free-university-and-student-camp>
- Putnam, Robert (1993): *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, Robert (2000): *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, Robert (2007): E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century. *Scandinavian Political Studies*, 30., (2.), pp. 137–174.
- Putzel, James (1998): Accounting for the “Dark Side” of Social Capital: Reading Robert Putnam on Democracy. *Journal of International Development*, 9., (7.), pp. 939–949.
- Whyte, Anna (2018): *Māori Ward Polls: ‘Discriminatory’ or a ‘Democratic Process’ – a Look at Both Sides of the Argument*. <https://www.tvnz.co.nz/one-news/new-zealand/maori-ward-polls-discriminatory-democratic-process-look-both-sides-argument>

Zakaria, Fared (1997): The Rise of Illiberal Democracy. *Foreign Affairs*, 76., (6.), pp. 22–43.

Zakaria, Fared (2015): Turkey's Transition into an Illiberal Democracy. *CNN*. <http://edition.cnn.com/videos/tv/2015/04/17/what-in-the-world-turkeys-transition-into-an-illiberal-democracy.cnn>

Other references

Hdt.= Herodotus, *Histories*

Ath. Pol.=*Athenaion Politeia* (the *Athenian Constitution* written in the school of Aristotle)

Pol.=*Politics* (Aristotle)

Fotó/Duma Attila

KÖZFoglalkoztatás a kistelepüléseken — FUNKCIÓK ÉS SZÜKSÉGLETEK LOKÁLIS PERSPEKTÍVÁBÓL A MEZŐGAZDASÁGI PROJEKTEK TÜKRÉBEN

Ragadics Tamás

Bevezetés

■ A gazdasági központoktól távolabb fekvő magyarországi vidéki térségek – a képzett népesség elvándorlásával összefüggésben – egyszerre szembesülnek a munkanélküliség és a munkaerőhiány komplex problémájával. A negatív migrációs trendek hátterében nem csak a rurális térségek hátrányos munkaerő-piaci helyzete áll; a szolgáltatások volumenével, az infrastrukturális és intézményi ellátottsággal, valamint a fogyasztási lehetőségekkel kapcsolatos hiányosságok is komoly szerepet kapnak a döntések során. Az alacsonyabb szintű motivációval, erősebb helyi kötelezésekkel és a megfelelő képzettség hiányával jellemezhető csoportok esetében kiemelt jelentősége van a közfoglalkoztatásnak. A közfoglalkoztatási programok egyrészt elősegítik a résztvevők megélhetését, másrészt pedig a településfejlesztés fontos eszközévé váltak az önkormányzatok kezében. Jelen tanulmány célja a közfoglalkoztatás helyi funkcióinak bemutatása a kapcsolódó szakirodalom, illetve kistelepülési esettanulmányok segítségével. Az esettanulmányok háttereként szolgáló interjúk hátrányos helyzetű dél-dunántúli kistelepülések vezetőivel, illetve egy átlagos helyzetű kiskunsági község kulcsszereplőivel készültek.¹ Az interjúk kutatás célja egy szélesebb körű, a marginalizálódott falvakban élő családok helyzetét feltáró vizsgálat előkészítése volt.²

A közfoglalkoztatás számos szempontból meghatározza a magyarországi vidéki települések mindennapjait. Munkánk során arra törekedtünk, hogy árnyaltabb képet alkothassunk a közfoglalkoztatás szerepéről az érintettek látószögéből – a

közfoglalkoztatás lokális funkcióinak megértésével, a résztvevők szükségleteinek, attitűdjeinek és céljainak feltérképezésével. Megállapításaink hozzájárulhatnak a programok fejlesztéséhez, átalakításához, a közfoglalkoztatási rendszer hatékonyságának növeléséhez, illetve megfelelő diverzifikálásához. Az írás kapcsolódik a közfoglalkoztatás szerepét és problémáit lokális perspektívából bemutató korábbi munkákhoz (Koltai 2018; Gerő–Vigvári 2019). A helyi funkciók elemzésével közelebb léphetünk a vidéki kistelepülések világában jelentkező problémákhoz és szükségletekhez, a falusi közösségek és a helyi hatalom sajátosságainak és döntési mechanizmusainak megértéséhez. A szektor vizsgálatát aktuálissá teszi, hogy a 2020-as koronavírussal összefüggő, kibontakozó gazdasági válság magyarországi kezelésében várhatóan kiemelt szerepet kap a közfoglalkoztatási programok dinamikus bővítése.³

A magyar közfoglalkoztatási rendszer sajátosságai

Az állami támogatással megvalósuló foglalkoztatási projektek alapvetően hármas célt valósítanak meg a fejlett államokban: támogatják a foglalkoztathatóságot, segítik a leszakadó csoportokat és bizonyos közjavakat (termékek, szolgáltatások, infrastruktúra) állítanak elő (Koós 2016a: 43). A közfoglalkoztatás alkalmazása mögött meghúzódó intenciók eltérőek lehetnek az egyes államokban: használják makrogazdasági eszközként dekonjunkta idején, infrastruktúra-fejlesztési, katasztrófavédelmi, illetve szociálpolitikai céllal (Kálmán 2015). Magyarországon a rendszerváltást követő időszakban – hosszú és változatos történeti előzmények után, a tömeges munkanélküliség megjelenésével összefüggésben (vö. Csoba 2010) – formálódtak a mai rendszer előzményének tekinthető kategóriák: a közhasznú munka, a közmunka és a közcélú munka szervezeti keretei. 1991-ben dolgozták ki a közhasznú foglalkoztatás törvényi alapjait. A munkaügyi központok koordinálása mellett a résztvevők legfeljebb két évig végezhetnek települési szintű közfeladatokhoz kapcsolódó munkát a bérköltség 70 százalékos támogatása mellett. Az államilag szervezett közmunkaprogramok 1996-tól indultak el, elsősorban az útkarbantartás és vízmentesítés terén biztosítva nehéz fizikai munkát a bevont célcsoport számára. A közcélú foglalkoztatás (2000-től) a rendszeres szociális segélyre jogosultak önkormányzati keretek között szervezett, legalább 30 napos foglalkoztatását jelentette. Ez a közfoglalkoztatási forma bővül ki a 2008-as „Út a munkához” program során a keretek és források nagyarányú növelése mellett, előkészítve az utat a 2011-es egységes közfoglalkoztatási rendszer számára (Bördös 2015).

A jelenleg működő magyarországi közfoglalkoztatás ún. workfare-típusú rendszernek tekinthető, amely összekapcsolja a közcélú munkavégzést a szociális juttatásokkal és ellátásokkal, összekötve a szegénység és a munkanélküliség elleni fellépést (vö. Kálmán 2015: 42–43). A közfoglalkoztatás célcsoportját a hátrányos helyzetű munkanélküliek jelentik. Ebbe a kategóriába tartoznak azok az álláskereső, akikre az alábbi feltételek közül valamelyik igaznak minősül: legfeljebb alap-

fokú végzettséggel rendelkeznek, tartósan munkanélküliek (legalább 6 hónapja nyilvántartottak), 25 év alattiak vagy 50 év felettiek, eltartottakkal, illetve szociális támogatásra jogosult eltartottakkal együtt élők, vagy büntetésüket az elmúlt évben letöltött, reintegrálandó személyek (Közfoglalkoztatási portál). A 2017-es adatok alapján a közfoglalkoztatottak 88,4 százaléka élt gazdasági és munkaerőpiaci szempontból kedvezőtlen helyzetű településen, vagy rendelkezett rendkívül alacsony végzettséggel (Beszámoló... 2018).

A közfoglalkoztatásban résztvevők átlagos évenkénti létszáma folyamatos, dinamikus növekedést mutatott 2011-et követően, az akkor jelzett 76 ezer főről indulva érte el 2016-ban a 223 ezer főt (Molnár et al. 2018: 18). Ezt követően fokozatosan csökkent a bevontak száma, összefüggésben a támogatások átalakulásával és a munkaerőhiány folyamatos növekedésével.

A KSH adatai alapján 2019-re 101 000 főre esett vissza a közfoglalkoztatottak száma⁴. A munkaerőpiaci lehetőségek bővülése és a magasabb realizálható jövedelem lehetősége elsősorban az aktív férfiak közfoglalkoztatási programokból való nagyobb arányú kilépését hozta magával 2020 tavaszáig.

Közfoglalkoztatás a magyarországi vidéken

A magyar közfoglalkoztatási rendszer hivatalosan támogatott „tranzitfoglalkoztatást” biztosít, amelynek elsődleges célja, hogy a résztvevőket felkészítse az elsődleges munkaerőpiacra való integrációra (Közfoglalkoztatási portál). A tervezett átmeneti jelleg és az átvezetés szándéka mellett az elmúlt szűk tíz év során a közfoglalkoztatási programok – az elsődleges foglalkoztatói kapacitások hiányában – szerves részévé váltak a leszakadó vidéki térségek mindennapjainak, és szorosan beépültek a hátrányos helyzetű népesség életstratégiáiba. Annak ellenére, hogy az elmúlt néhány évben csökkent a közfoglalkoztatottak száma és országos aránya, a peremhelyzetű rurális térségek szempontjából ezek a programok továbbra is meghatározó és létfontosságú eszközt jelentenek a munkanélküliség kezelésében. Egyrészt biztosítják az alapvető létszükségletek kielégítéséhez szükséges minimumot, másrészt viszont – funkciói és komplex hatásai révén – helyben tartják a képzetlen népesség jelentős részét (Czirfusz 2019). Hiába szembesül ugyanis a magyar gazdaság számos szektora munkaerőhiánnyal, a képzetlen, illetve a szükséges tapasztalatok és készségek hiányával jellemezhető csoportok nem felelnek meg az állást kínáló elvárásainak, illetve a kínált bér alacsonyabb a munkavállalók által elfogadhatónak és méltányosnak tartott szintnél. Európa nyugati térségeiben a kis- és családi vállalkozások foglalkoztatják az alacsony végzettségű népesség jelentős hányadát. A szocialista időszakban leépült vállalkozói kultúra, az adminisztrációs és bürokratikus terhek, a változó jogszabályi környezet és a lobbik által uralt piacok sem teremtenek megfelelő feltételeket a szektor megerősödéséhez (Scharle 2017: 353–354). A hátrányos helyzetű térségekben a fizetőképes helyi kereslet hiánya is negatív, hátráltató tényezőként gátolja a kisvállalkozások megerősödését és tér-

nyerését. A magyarországi programok jellegzetessége, hogy a közfoglalkoztatásban kiemelt szerepet kap a mezőgazdasági komponens, valamint a „segély helyett munka”-elv fokozottabb érvényesítése (Koós 2016a: 48–49). Fontos szempontot jelent, hogy Magyarország az egyik legnagyobb, tömegeket érintő közfoglalkoztatási programot valósította meg Európában (Tésits–Alpek 2014: 46). A 2010-es évek közepén a mezőgazdasági foglalkoztatottak közel 30 százaléka dolgozott a közfoglalkoztatás keretei között (Koós 2016b). A mezőgazdasági tevékenységek dominanciája leginkább azzal magyarázható, hogy a résztvevők nagy hányada az alulképzett, vidéki népesség soraiból kerül ki. A problémát más szemszögből vizsgálva Váradi (2015: 83) kijelenti: *„...a kormányzat a munkanélküliség és a szegénység kezelésének jószerivel kizárólagos eszközévé tette a közfoglalkoztatást, másfelől a tartós munkanélküliséggel sújtott szegény családok túlnyomó többsége a legális munkaerőpiachoz döntően vagy kizárólag a közfoglalkoztatáson keresztül kapcsolódik.”* A közfoglalkoztatás rendszerének hatékonyságát uniós szintről is számos kritika éri, amelyek elsősorban az elsődleges munkaerőpiacra való kilépés és a szegénység megfelelő mérséklése szempontjából ítélik elégtelennek az intézkedéseket és programokat (Council Recommendation... 2019). Az alábbiakban a közfoglalkoztatás funkcióit a vidéki kistelepülések, a helyi hatalom és a résztvevők (foglalkoztatottak) perspektívájából mutatjuk be.

Közfoglalkoztatás – települési funkciók

A kistelepülések szempontjából a közfoglalkoztatás jelentősége – a szociális problémák mérséklése mellett – leginkább településfejlesztési funkciója miatt fontos. A törvényi lehetőségek⁵ szélesebb keretet biztosítanak a közfoglalkoztatók körét illetően, ugyanakkor a kisebb településeken – bár más, hatékony példák is megjelennek (vö. Kovács–Bognár 2016: 37) – jellemzően az önkormányzat koordinálja a kapcsolódó tevékenységeket. Ez lehetőséget nyújt a helyi hatalom számára, hogy az adott település szükségleteinek, a lokális igényeknek és a résztvevők kvalitásainak megfelelően alakítsa ki a megvalósítandó programokat. A helyi adottságok és a döntéshozók kreativitása komoly szerepet kap a közfoglalkoztatás eredményessége szempontjából.

A közfoglalkoztatás szempontjából leginkább elterjedt, legismertebb tevékenységi forma a település köztereinek rendezése, tisztán tartása, a parkosítás és virágosítás, valamint a vízelvezető árkok kezelése. Ez a feladatellátás megszokottá és elvárttá vált a helyi lakosság részéről, gyakran visszafejlesztve korábban természetesnek tartott viselkedésmintákat (pl. mindenki felelős a saját háza előtti járda- és utcaszakasz tisztán és jégmentesen tartásáért). Több településen – gyakran ott is, ahol a helyiek maguk is képesek lennének aktívan részt venni környezetük rendezésében – egyértelműen az önkormányzat hatáskörébe tartozó, az „ezért fizetett” közfoglalkoztatottak által ellátandó feladatként tekintenek ezekre a tevékenységekre. A közfoglalkoztatás lehetőséget biztosít a településen jelentkező

egyéb szükségletek kielégítésére is. Váradi (2016) szerint az önellátás és a költségcsökkentés kiemelt szempontként jelenik meg a helyi projektekben. A mezőgazdasági programok keretében megtermelt javak (többnyire zöldségfélék, gyümölcsök) felhasználásra kerülhetnek a falu által működtetett intézményi vagy szociális konyhán, csökkentve az ellátás költségeit. Több faluban kiosztásra kerülnek a közfoglalkoztatottak által termelt zöldségek, illetve azok egy része a településvezetés döntése alapján (a közmunkások, a rászoruló, illetve egységesen a háztartások között, esetleg kvótákat alkalmazva a háztartásban élő személyek száma alapján). Az erdészeti tevékenységből (esetleg a település köztereiről) származó ágnyesedék, faapríték a helyi intézmények számára jelenthet fűtőanyagot (Tésits–Alpek 2014: 56). Az eszközöket, gépeket és biomassza-kazánokat többnyire pályázati úton szerzik be a kisebb településeken.

A falvak költségvetése szempontjából előnyt jelent a megtermelt javak piaci értékesítése. Azzal együtt, hogy a szabályozás értelmében a közfoglalkoztatásban végzett tevékenység *nem lehet nyereségérdekelt, piac- és profitorientált*,⁶ a legsikeresebbnek tartott projektek, a Közfoglalkoztatási Portálon bemutatott jó gyakorlatok⁷ között számos olyan program szerepel, amelyekben – az önellátás fokozása mellett – fontos szerepet kap az előállított helyi termékek eladása. A fentebb jelzett, a saját fenntartású intézményeknek történő, kedvezményes átadás (Váradi 2016) mellett a nagyobb kereskedők felé történő eladás és a közeli városok terménypiacainak standjain való megjelenés is azonosítható a kistelepülési stratégiák között. Az értékesítés módja gyakran a polgármester kapcsolatrendszerének függvényében változik.

A megtermelt nyersanyagok feldolgozása – bár gépesítést és szakértelmet is igényel – magasabb szintű bevételt jelenthet az önkormányzatok számára, illetve megvalósíthat egyfajta idomulást az elsődleges munkaerőpiachoz. Jellemző út lehet a zöldségek és gyümölcsök feldolgozása (lekvárkészítés, savanyítás), esetleg az állattartás kereteinek kialakítása (halastó, baromfi- és sertéstartás), esetleg vágóhíd, tészta- és hentesüzem létesítése.

Az értékesítés révén megjelenő anyagi haszon számos esetben a korábbi adóságok fedezésére szolgál, másutt viszont lehetőséget nyújt a tartalékképzésre, illetve alapot biztosít a helyi fejlesztések megvalósításához is.

Néhány empirikus kutatási anyagot bemutató tanulmány (Váradi 2015; Molnár et al. 2018) kritikaként említi a közfoglalkoztatás mezőgazdasági projektjeinek piactorzító hatását. A megtermelt és értékesített javak ronthatják a helyi gazdálkodók, illetve kiskereskedők esélyeit, aláásva a vidéki térségekben jelentős szerepet vállaló kis- és középvállalkozói, és őstermelői szektort. A támogatott rendszerben, kormányzatilag finanszírozott bérek és eszközök segítségével előállított⁸ termékek jóval olcsóbban értékesíthetők a helyi termelők önköltségi árainál. A helyi gazdálkodók alkalmi munka igényei szempontjából sem jelent előnyt a közfoglalkoztatás: többen választják az alacsonyabb bért, de nyugodtabb munkatempót és mérsékeltebb fizikai igénybevételt jelentő közmunkát a napszámmal és idénymunkával szemben (Koós 2016b).

Közfoglalkoztatás – helyi hatalom

A települési önkormányzat szempontjából a közfoglalkoztatás egyrészt komoly terhet jelent, másrészt pedig számos lehetőséget biztosít. Teher, mert az önkormányzat foglalkoztatói szerepe nagyobb jelentőséget kap, ehhez idő és energia felszabadítása, valamint megfelelő humán erőforrás mozgósítása szükséges. Lehetőség is, mert a közmunkán keresztül erősödhet a helyi hatalom gondoskodó szerepe, illetve megvalósulhatnak olyan fejlesztések, amelyek az egész közösség érdekét szolgálják. A kisebb településeken működő közfoglalkoztatási programok megtervezése, szervezése és lebonyolítása sok esetben a polgármesterek feladatává vált, elvonva figyelmüket és idejüket egyéb, a település irányításával kapcsolatos teendőktől. Váradi Monika Mária kutatásaiban megjelenik a téeszelnök-polgármester figurája, aki nem csak kontrollálja a kiadott feladatokat, de gyakran maga is bekapcsolódik a fontosabb munkafolyamatokba (néha személyes példamutatásból, gyakran pedig azért, mert nem meri másra bízni a pályázaton nyert traktort, illetve értékeőbb munkaeszközöket). „... nyilvánvaló, hogy a polgármesterek többsége nem ért a mezőgazdasághoz, kénytelen botcsinálta agronómusá, téeszelnökké válni.” (Váradi 2015: 86–87) A szocialista időszak termelészövetkezeti melléküzemágainak mintájára néhány településen megjelenik a faapríték-brikett-készítés, illetve a térkőgyártás, elsősorban helyi igények kielégítését szolgálva (vö. Koós 2016b: 185).

A legerősebb kritikák a helyi hatalom szempontjából a polgármesterek és a közfoglalkoztatottak közötti patrónus–kliens-viszonyok kiépülésével kapcsolatosak (Kovai 2016). A polgármester eldöntheti, hogy kiket foglalkoztat, milyen feladatok teljesítését várja el a program résztvevőitől, illetve milyen pozícióban alkalmazza őket. Rendelkezésére állnak egyéb, a közmunkaprogramon kívüli ösztönzők is (helyben megítélhető támogatások, segélyek), hogy tekintélyét elismertesse, akaratát érvényesítse, esetleg előnyben részesítse a számára a rokonsági-kapcsolati network szempontjából fontos helyi szereplőket. Lokális szinteken a közfoglalkoztatás tovább erősíti a paternalista viszonyrendszert, különösen a hátrányos helyzetű térségekben, ahol a közfoglalkoztatásban való részvétel nem választás kérdése, hanem az egyetlen lehetőség a túlélésre.

A foglalkoztatottak szempontjai

A vidéki térségekben élő, rossz munkaerő-piaci helyzetű népesség szempontjából a közfoglalkoztatás leglényegesebb előnye, hogy többletjövedelmet jelent a szociális segélyhez képest, társadalombiztosítási jogosultsággal és fizetett szabad-sággal jár (Koós 2016a: 48). Ennek megfelelően a legtöbb közfoglalkoztatott szívesen vesz részt a településen megvalósuló programokban.

A közfoglalkoztatás ugyanakkor biztonságot is jelent a résztvevők számára. Helyben történik, ismerős viszonyok és körülmények között, megszokott rendszer-

ben. Nem csak az utazási költségek és az arra fordított idő megtakarítása jelenik meg pozitívként, de az elsődleges munkaerőpiac kihívásainak és kudarcainak elkerülése is (vö. Molnár et al. 2018). A falvakba szorult népesség fél az ismeretlentől, a negatív diszkriminációtól (a kisebbségi érzések a kistelepülési létből és a roma származásból is adódhatnak).

A legfontosabb szempont a foglalkoztatottak részéről a közfoglalkoztatás rugalmasságával kapcsolatos. Ez a helyi munkavégzés lehetőséget biztosít arra, hogy a résztvevők megfelelhessenek a feléjük irányuló egyéb elvárásoknak is: pl. kisgyermekes anyaként a gyermekek és a háztartási feladatok ellátásának (Füzér–Mehring-Tóth 2015). Ezzel magyarázható, hogy az utóbbi időszakban tovább nőtt a közfoglalkoztatási programok női résztvevőinek aránya.⁹ A férfiak kiáramlását a jobb foglalkoztatási és kereseti lehetőségek, illetve a hagyományos családi attitűdök (elsődleges családfenntartói szerep) támasztják alá.

Számos kritika éri a közfoglalkoztatás keretében megvalósuló képzési programokat a hatékonyság és a piacképesség szempontjából (vö. Messing 2012). Ennek ellenére a képzettség fokozása kiemelt jelentőséggel bír a szegénységből való kilépés szempontjából. Ezért fontos a tanulás komplexebb dimenzióinak megértése (Boros–Nyers 2019), illetve a tanulóval kapcsolatos attitűdök átalakítása a hátrányos helyzetű népesség körében. A szektor eredményes működése és fenntarthatósága, illetve a mezőgazdasági tevékenység szakszerűbbé válása szempontjából elengedhetetlen a célzott képzési programok integrálása a közfoglalkoztatásba.

Esettanulmányok

A következő fejezet néhány rövid esettanulmányon keresztül – elsősorban helyi polgármesterekkel készített interjúk alapján – mutatja be a közfoglalkoztatás fentebb tárgyalt jellemzőit a település, a helyi hatalom és a közfoglalkoztatottak nézőpontjából; erősítve, árnyalva, illetve kiegészítve a szakirodalmi forrásokban megjelenő képet. A Baranya megyei példák a Sellyei járás területéről származnak, ahol kiemelten magas a közfoglalkoztatottak aránya. 2017 második félévében a járás minden 3. aktív munkavállalója a közfoglalkoztatás keretei között dolgozott (Beszámoló... 2018), ez országos szinten a legmagasabb arányt képviseli. Az interjúk során elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen területeken alkalmazzák a közfoglalkoztatást, milyen konkrét tevékenységeket végeznek a bevont foglalkoztatottak, s milyen értékkeremtő tevékenység folyik a rendszer keretei között. Fontos volt továbbá, hogy mely helyi csoportok (demográfiai sajátosságok) dolgoznak a közfoglalkoztatás keretei között, s milyen intenciókkal, elvárásokkal végzik ezt a munkát. A kérdések között helyet kaptak a polgármesterek által tapasztalt problémák és nehézségek, valamint a közfoglalkoztatással kapcsolatos tervek is.

Baranya I.¹⁰

A 220 főt számláló, erősen szegregálódó dél-baranyai kistelepülésen jelentős a munkanélküliség, tartósan a járási átlag duplája körül alakul!¹¹ A faluban mintegy hetven család él, a 14 év alatti gyermekek száma 70 körül alakul. A közfoglalkoztatásban 20–30 fő vesz részt, többségük nő. Néhány évvel korábban (2014–2015) még 60 fő vett részt a közmunkaprogramban. Az utóbbi időben a férfiak a környéken erősödő építőiparban nagyobb eséllyel találnak munkát, illetve néhányan az országrész üzemibe ingáznak, több hetet távol töltve a családtól. A közfoglalkoztatásban kapott 54 000 Ft és az elsődleges foglalkoztatásban megkereshető bér között jelentős a szakadék ahhoz, hogy vállalják a távoli munkahellyel járó nehézségeket. A helyben maradók napszámmal egészítik ki a keresetüket. A családos, kisgyermekes nők számára azonban fontos, hogy egyeztetni tudják a háztartási és gyermekgondozási feladatokat a biztosított, foglalkoztatotti státusszal. Erre a helyi közfoglalkoztatási program megfelelő kereteket nyújt. A munka a gyermekek iskolabuszhoz való kísérése után kezdődik, s rugalmas rendszerben történik.

A polgármester kontrollszerelve jelentős; a falu első embere rendelkezik megfelelő tekintéllyel a munkafolyamatok ellenőrzéséhez. Megjelenésekor a közfoglalkoztatottak többsége nagyobb aktivitást tanúsított a korábbinál. A polgármester a térségben kivételesnek számít: 1990 óta tölti be tisztségét, a 2019-es választásokat követően is folytathatta munkáját.

Az önkormányzat 6 hektár földdel rendelkezik, ennek jelentős része belterület (egy falu végén álló, raktárrá alakított ház nagyobb kertje és egy szomszédos telek képezi). Elsősorban konyhakerti növényeket termesztenek, amelyeket a helyi háztartások hasznosítanak. *„Semmit nem termelünk eladásra, mindent visszasaosztunk az embereknek. A legfontosabb a hagyma és a krumpli, meg a cukorborsó... mi pótoljuk a megélhetést.”* (polgármester) A belterületen fólia-sátrakban folyik saláta, illetve más zöldségfélék termesztése.

Két hektárt akácfával telepítettek be a közfoglalkoztatottak, de nem került sor a terület erdővé nyilvánítására. *„...így akkor nyúlunk hozzá, amikor akarunk. Ebből megvan az önkormányzat téli tüzelője, és a rászorulóknak is tudunk belőle osztani.”* (polgármester)

A betakarított krumplit és hagymát egy régi parasztházban tárolják, ebből a készletből osztanak kisebb-nagyobb rendszerességgel a falu háztartásai számára. A polgármester alapvetően elégedett a közfoglalkoztatás rendszerével: *„Ki kell használni a lehetőségeket. Ez a pár év most nagyon jó volt. Bármit kitárltunk, mindent támogattak. Kaptunk hozzá eszközöket.”* Problémát jelent számára, hogy nincs olyan ember a faluban, aki felügyelje a termelést, ezért a munkavégzésnél állandóan jelen kell lennie. A községi traktorral is ő dolgozik. *„Nehéz visszaszoktatni őket a munkába. Nem ebben nőttek fel. Több mint a 22 800 Ft-os segély, azért nem kell csinálni semmit. Ez jogszerű idő – mindig mondom nekik: Egyszer nyugdíjasok is lesztek! Ezért valamit csinálni is kell.”* (polgármester) A megkérdozett foglalkoztatottak elégedettek a polgármester

rugalmasságával. Családi problémák esetén később érkeznek, illetve a motiváltabb, napszámba is járó helyiek korábban elmehetnek, hogy keresetüket kiegészíthessék. Ezt ő maga is felvállalja: *„Nem az a dolga a közmunkának, hogy megsza- kítsuk őket.”*

Baranya II.¹²

A közlekedési helyzetét tekintve jónak mondható 280 fős, demográfiai jellemzői alapján átlagos baranyai falu munkaképeskorú népességének jelentős része a környékbeli településeken talált munkát. A közfoglalkoztatási programban elsősorban nők dolgoznak (2019 tavaszán 19 nő és 8 férfi). A legtöbb foglalkoztató ugyanis többműszakos munkarendben alkalmazza a kevésbé képzett helyieket. *„Ez probléma a nőknek. A gyerekeket reggel felkészíteni, délután négykor a buszról levenni, az inkább női feladat.”* (polgármester)

A falu fiatal női polgármestere főállásban egy nagyobb mezőgazdasági vállalat középvezető munkatársa. Tapasztalatait eredményesen alkalmazza a közfoglalkoztatási programok során. A munkahelyén megszokott hatékony gépesítéssel szemben a kézi munkára helyezi a hangsúlyt (*„... a közmunkaprogramban azt támogatják”).* A munka csoportokban zajlik, különböző egyeztetett feladatok szerint: *„Akik most itt vannak, ők az ügyesebbek, ők most kapálnak. A brigád egy része fűvet nyír, a másik fűvet gereblyéz, a többiek takarítanak és virágot ültetnek.”*

A művelődési ház épülete mögött található az ún. „szociális kert”, ahol elsősorban a helyiek támogatására állítanak elő élelmiszer-alapanyagokat. A 110 négyzetméteres fóliasátorban vetésváltással termelnek az idénynek megfelelő zöldségeket (*„mindent termelünk, ami elképzelhető, a kigyóuborkától a salátáig”).* A polgármester jelenlétünkkor éppen 6000 fő paprikapalánta rendeléséről tárgyalt. A kertben az alaposabb helykihasználás miatt a kerítések mellé futóborsó telepítését tervezik. A falu külterületén található szántóföldeken gabonát és szemes-takarmányt termelnek. Ennek jelentős részét a helyi háztartások felé értékesítik, kedvezményes áron. *„Elsősorban mindig a lakosságot megkérdezzük, hogy kinek milyen igénye van, tehát, hogy ha van disznója, tyúkjá vagy bármi... általában a takarmány 70–80 százalékát a lakosoknak értékesítjük ... tényleg nagyon reális áron, hogyha hatezer a kukorica, akkor háromezret kérünk érte, a többit meg én eladom.”* A befolyt összegből élelmiszer-csomagokat állítanak össze a helyi háztartásoknak. Nem csak a rászorulóknak juthatnak támogatáshoz, minden család részesül a termékekből.

Érdekes – a helyi szükségletek által életre hívott, a termelőszövetkezeti melléküzemágakhoz hasonlítható – kezdeményezésként jelenik meg a településen a betonkerítés-elemek gyártása. A betonkeverővel előállított betont formákba öntik, rázóasztalon tömörítik, majd másfél napig a formában hagyják. A temetőt és a művelődési ház épületét is a maguk által előállított elemekkel kerítették körül.

„Mondjuk ez egy iszonyatos nagy munka egyébként. Amikor a munkaügyi központosok eljöttek, azt kérdezték, hogy fér ez nekünk bele.”

A közfoglalkoztatás addicionális, közösségfejlesztő funkciója jelenik meg a vizsgált kistelepülésen.¹³ A közmunkások péntekenként rendszeresen főznek valamit közösen a megtermelt alapanyagok felhasználásával. A közös főzés és étkezés az elmúlt évek során minden program alapvető részévé vált szélesebb körben is. Az ünnepek (karácsonyi és Mikulás-ünnepség) és rendezvények (nyugdíjas találkozók, falunap) alkalmával az önkormányzat csoportonként biztosítja a burgonyát, hagymát és paprikát, valamint az értékesítésből befolyt összegből a szükséges húst is. *„A munka miatt van közösség. Több dolgot csinálunk együtt.”* (polgármester)

Baranya III.¹⁴

A 230 fős falu az ország egyik legszegényebb települése, ahol előrehaladott az etnikai szegregáció folyamata. A hagyományosan református községben a tágas központi templom-tér körül helyezkednek el a házak. A festett kazettás, fallal körülvett templom felújításra szorul, már régóta nem tartanak itt istentiszteleteket. A kulcsot a település egyetlen református családjánál (a település két működő vállalkozását üzemeltető, jelenleg a közügyektől eltiltott korábbi polgármester házában) veheti fel az érdeklődő. A zsákfalú központi tere biztosít helyet a közfoglalkoztatásban résztvevők által művelt kertnek is, ahol különböző zöldségféléket termelnek a helyiek. Az interjú készítése idején gyűjtötték be a nagyobb sütőtököket a munkások, készülve a falu apraja-nagyját összefogó Halloween-re, amelyet az utóbbi években nagy érdeklődés mellett szerveztek meg a településen. Ez az ünnep egyre nagyobb népszerűsége tesz szert a leszakadó térségekre jellemző népesedési viszonyok miatt tradicionális értékeket már nem őrző kistelepüléseken. *„Nálunk ez már hagyomány, a polgármester asszony Halloween-i cukorgyűjtést tart a gyerekekkel, beöltöznék. Előző este faragják a tököket.”* (önkormányzati dolgozó)

A közfoglalkoztatás kulcsfontosságú szerepet tölt be a zárt közösséget alkotó falu életében, szinte minden család kapcsolódik az adatgyűjtés idején 65 főt foglalkoztató programhoz. Az önkormányzat által koordinált közfoglalkoztatás mellett jelen van egy másik forrásból finanszírozott mezőgazdasági projekt is a faluban: az Ős-Dráva program keretei között gyógynövényeket termel egy kisebb munkacsoport egy régi parasztház nagy telkén kialakított kertben. A gyógynövényeket egy közeli településen gyűjtik és dolgozzák fel.

A közfoglalkoztatási program komoly szervezettséget mutat. Az emberek kisebb csoportokra, brigádokra osztva, egy-egy kompetens vezető irányítása alatt végzik munkájukat. A csoportok feladatait a helyi szükségletek határozzák meg, helyi elnevezésük a munkájukból ered (pl.: kaszálósok, kertészek, ágszedők, temetősök stb.). A férfiak itt is kisebb létszámban vannak jelen, többségük a polgármester asszony férje által vezetett híd- és útépítő brigád tagja. A csoport tagjai járdát építenek, utakat javítanak és betongyűrűket készítenek. A település területén ugyanis

egy nagyobb vízelvezető árok fut át, és a legtöbb lakóházat csak az árkot áthidaló úton keresztül lehet megközelíteni, ehhez van szükség az öntött betonelemekre.

A községi kertben megtermelt javakat elsősorban a közmunkások között osztják szét, de juttatnak belőle a településen élő minden családnak. *„Van ez a kis kertészetünk... most volt paprika, paradicsom, sárgarépa, zöltség, minden; krumpli, hagyma. Ezzel már azért biztosítva vannak az embereknek ezek a dolgok, nem kell megvennünk.”* (önkormányzati dolgozó)

A környék több településével ellentétben a családok jelentős része műveli a házához tartozó konyhakertet, illetve csirkéket is tartanak. Az otthoni termelés szoros összefüggésben van a közfoglalkoztatással: az önkormányzat vetőmaggal, gépi műveléssel, takarmánnyal és csirkékkel támogatja a családokat. Mintha a szocialista időszakban megszokott téesz – háztáji kooperáció újraéledésének lehetnénk tanúi, ugyanakkor a cél ebben az esetben nem az értékesítés, hanem a szociális segítségnyújtás; a helyi népesség életminőségének fokozása, az ellátás javítása.

A közfoglalkoztatás és a kertművelés mellett fontos szerepet tölt be a napszám és idénymunka, amely itt is kompatibilis a közmunkában való részvétellel. *„Nyáron azért, aki nem lusta – mert ilyen is van – az tud dolgozni. A polgármesterrel az ilyen dolgokat meg lehet beszélni, mert ő is látja, hogyan élnek az emberek, ő is azon van, hogy elengedje őket.”* (közfoglalkoztatott) Maga a polgármester is rendszeresen közvetít munkaerőt kapcsolatai révén az idénymunkát igénylő mezőgazdasági vállalkozók felé.

Kiskunság¹⁵

A közel 2000 főt számláló kiskunsági tanyás község átlagos magyar falunak tekinthető demográfiai és gazdasági mutatói alapján (Kovács 2005). A fentebb bemutatott aprófalvakkal való összevetése lehetőséget nyújthat a speciális tényezők és jellemző különbségek megvilágításához.

A faluban hagyományosan erős a mezőgazdasági termelés. A zöldségfélék és a fűszerpaprika mellett elsősorban a szőlő- és gyümölcsstermesztésnek vannak gyökerei a térségben. A helyi és a környező települések vállalkozásai (vö. Tomay–Tuboly 2020) felszívják a munkaerő jelentős részét, jellemző az álláskereső fővárosba irányuló mobilitása is. Ezt a közvetlen vasúti összeköttetés is elősegíti.

A közfoglalkoztatásban – a település méreteihez képest – viszonylag kevesen dolgoznak (az adatfelvétel időpontjában mindössze 18 fő). A létszám csökkenéséhez hozzájárult a környék vállalkozásainak erősödő munkaerő igénye, valamint – a polgármester elmondása alapján – a helyi közfoglalkoztatás feltételeinek változása: magasabb követelmények támasztása a résztvevőkkel szemben. A vállalkozói háttérrel és vezetői tapasztalatokkal érkező polgármester az elmúlt ciklusban komoly szervezőmunkával üzemzerű mezőgazdasági művelést valósított meg a közfoglalkoztatási program segítségével, jelentősen növelve az önkormányzat bevételeit – leküzdve a korábbi adósságokat, s tartalékot képezve a tervezett fejlesztésekhez.

30 hektáros területen főként paprikát, édesburgonyát és spárgát termesztnek. Az árut egy közeli TÉSZ-en keresztül értékesítik.

A közfoglalkoztatottak maguk is érzékelik a velük szembeni elvárásokat, túlzottan tartják az alacsony bérért végzett kemény fizikai munkát, ugyanakkor elismerik annak rugalmasságát is. A munkavégzést a brigádvezető mellett a polgármester is rendszeresen ellenőrzi. Elmondása alapján fontos, hogy a nehezebb feladatok során ő maga is példát mutasson, s zakóját ledobva „megmutassa, hogyan kell dolgozni.” Az értékesíthető növények gondozása és betakarítása minden más települési munkát háttérbe szorít, ilyenkor a korábbinál is erősebb a munkatempó. Ennek megfelelően a közmunkaprogramban csak azok az emberek maradnak, akik fizikai állapotuk, illetve – még inkább – mobilitásra való képtelenségük miatt előnyben részesítik a helyi munkavégzést. A csoportban többségben lévő nők nagy része gyermekeik ellátása és háztartási feladatai miatt, tudatosan döntött a közfoglalkoztatás mellett. Többségük ideiglenesnek tartja ezt a tevékenységet, amelyet jelenlegi életszakaszuk szempontjából logikus döntésnek érznek. „*Ez így most nagyjából jó nekem, mert a gyerekek miatt nem tudok csak úgy elszaladgálni Kecskemétre, vagy máshová dolgozni...*” (közfoglalkoztatott 1) „*Egyelőre ez így jó, aztán majd meglátjuk, ha nagyobbak lesznek a gyerekek, de otthon nem szeretnék maradni már sokat.*” (közfoglalkoztatott 2)

A programban részt vevő munkások többségének van már korábbi mezőgazdasági munkatapasztalata, s tudják, hogy ez a foglalkoztatás – az esetenkénti nagyobb terhelés mellett is – védettebb és kevésbé intenzív, mint az elsődleges munkaerőpiac, illetve a napszám. „*Azért jól elvagyunk, itt nem kell megszakadni annyira.*” (közfoglalkoztatott 3)

A polgármester tervei között szerepelt az állattenyésztés fejlesztése (csirke, kacsza és sertés tenyésztése), valamint egy vágóhíd létrehozása szociális szövetkezeti keretek között. A tervek megvalósítása várat magára, mivel a legutóbbi önkormányzati választásokon a polgármester nem kapott bizalmat. A működése alatti időszakokkal kapcsolatban leggyakrabban elhangzó kritikus vélemény szerint a közfoglalkoztatottak szántóföldi feladataik miatt nem végezték el megfelelően a település rendezésével és a közterületek tisztán tartásával kapcsolatos teendőket.

Összegzés

Az esettanulmányok – árnyalva a kapcsolódó szakirodalomban megfogalmazott képet – rámutatnak a közfoglalkoztatási programok heterogenitására a helyi szükségletek és a vezetői kvalitások függvényében. Míg a leszakadó térségekben a közfoglalkoztatás a helyi társadalom széles rétegei számára létfontosságú szereppel bír, addig az átlagos vagy jobb helyzetű településeken csak a helyi népesség kisebb hányadát érinti. A mezőgazdasági projektek funkciói jellemzően a lokális igények alapján alakulnak, a szociális segítségnyújtástól az üzemszerű termelésig terjedő széles palettát mutatva.

Az országosan jellemző munkaerőhiány miatt a tömeges közfoglalkoztatás nem fenntartható rendszer, ugyanakkor a helyi társadalmakba beépülve, sajátos funkció révén erős bázist alakított ki az elmúlt évek során. Az átalakulás egyrészt spontán piaci folyamatok függvénye, másrészt viszont a mindenkorai törvényi szabályozások folyamánya. A struktúra szociális szövetkezetek irányába való átalakítása hozzájárulhat egy, a jelenleginél fenntarthatóbb, piacképes termékeket előállító ágazat megjelenéséhez. A transzformáció kapcsán azonban különösen fontos a helyi kis- és középvállalkozói szektor érdekeinek védelme: a kormányzatilag támogatott szociális ágazat piaci megjelenése nem irányulhat a meglévő kapacitások és tevékenységek ellehetetlenítésére. Az értékteremtő feladatellátás a jelenleginél képzetesebb és motiváltabb munkaerőt igényel, ezért a szektor átalakítása szempontjából elengedhetetlen a komplex képzéssel együtt megvalósuló foglalkoztatási formák kialakítása.

A közfoglalkoztatás rendszerének átalakítása a fentiek miatt komoly körülményt igényel. Fontos a jelenleg betöltött funkciók mélyebb vizsgálata annak érdekében, hogy a változások minél kevesebb negatív hatással járjanak. Példaként¹⁶ említhető a lakosság eladósodottságának és a közfoglalkoztatás összefüggéseinek szempontja. A szegényebb, képzetlenebb népesség adósságait jelentős részben áruhitelek, személyi kölcsönök és közüzemi tartozások teszik ki. Az adósság rendezése beláthatatlan teher, ezért többségében elkerülő stratégiák mutatkoznak: a közfoglalkoztatás alacsony jövedelemszintje mellett a hitelek és tartozások miatt foganatosított bérletiltás kevésbé jelent veszteséget, mint egy jobban fizetett munkahelyen realizálható bér esetében. A rugalmas közfoglalkoztatás mellett pedig lehetőség nyílik valamilyen – nem hivatalos, ezért letiltással nem terhelhető – jövedelemkiegészítő tevékenységre.

Lényeges kérdésként maradnak meg a magas fokú munkapiaci fragilitással rendelkező, leszakadó térségek (Tésits et al. 2015), illetve a halmozottan hátrányos helyzetű, nehezen mobilizálható munkaerő problémái. Esetükben a hagyományos közfoglalkoztatási formák jelentősége továbbra is megmarad – a korábban szerzett országos és helyi tapasztalatok beépítése, valamint a segítségnyújtás differenciált és összehangolt formáinak alkalmazása mellett.

A gazdasági, munkaerő-piaci, szociális és településfejlesztési funkciók mellett érdekes és fontos szempont a közfoglalkoztatás vizsgálata a helyi közösségek integrációja szempontjából. Az együtt végzett munka az egyik legfontosabb közösség-szervező tényező a hagyományos társadalmakban. A közfoglalkoztatás bizonyos szempontból visszahozza a közös, a közösség céljainak és érdekeinek megfelelő munkavégzés lehetőségét a falvakba. A paternalista struktúrák erős jelenléte, a helyi hatalom valós vagy vélt érdekei, a többségében képzetlen, a közügyek szempontjából motiválatlan népesség dominanciája a programokban a közösségi autonómia és a helyi társadalom önszerveződéseivel szemben ható tényezők. A szervezethez és kooperációhoz igénylő feladatellátás, a lakosság számára végzett tevékenységek és szolgáltatások, a megtermelt javak közös felhasználása, a közfoglalkoztatással összefüggő egyéb programok, ünnepek stb. azonban új típusú,

mégis hagyományos integrációs folyamatokat indíthatnak el a közösségihiányos vidéki térségekben. A jelzett folyamatok és jelenségek vizsgálata újabb felismerésekkel gazdagíthatja a közfoglalkoztatás társadalmi funkcióinak és hatásrendszerének megértését célzó kutatásokat.

Irodalom

- Boros Julianna–Nyers Szilvia (2019): A közösségi alapú tanulás elmélete és gyakorlata. In: Vojtek Éva–Borda Viktória –B. Erdős Márta (Szerk.) (2019): *Kapcsolati tanulás*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem. pp. 210–241.
- Bördös Katalin (2015): A közfoglalkoztatás intézményi környezete – történeti áttekintés. In: Fazekas Károly–Varga Júlia (Szerk.) (2015): *Munkaerő-piaci tükrök*, 2014., Budapest: MTA KRTK. pp. 66–75.
- Csoba Judit (2010): „Segély helyett munka.” A közfoglalkoztatás formái és sajátosságai. *Szociológiai Szemle*, XX., (1.), pp. 26–50.
- Czirfusz Márton (2019): Munkanélküliség és az állam tértermelése Magyarországon két válság-időszakban. *Tér és Társadalom*, XXXIII., (4.), pp. 177–196.
- Füzér Katalin–Mehring-Tóth Szilvia (Szerk.) (2015): *„A jövő műhelye – Settlement-típusú segítőház létrehozása és a társadalmi beilleszkedést segítő szolgáltatások fejlesztése Gilvánfán*. Záró tanulmány. Pécs.
- Gerő Márton–Vigvári András (2019): Közfoglalkoztatás, redisztribúció és helyi hatalom. *Esély*, (2.), pp. 3–30.
- Kálmán Judit (2015): A közfoglalkoztatási programok háttere és nemzetközi tapasztalatai. In: Fazekas Károly–Varga Júlia (Szerk.) (2015): *Munkaerő-piaci tükrök*, 2014., Budapest: MTA KRTK. pp. 42–58.
- Koltai Luca (Szerk.) (2018): *A közfoglalkoztatás hatása a helyi gazdaságra, helyi társadalomra*. Budapest: Hétfő Kutatóintézet Kft. https://kozfoglalkoztataskormany.hu/download/f/fc/42000/BM_k%C3%B6zfoglalkoztat%C3%A1s_Tanulm%C3%A1ny_20180928-merged.pdf (Letöltés: 2020. 05. 18.)
- Koós Bálint (2016a): Közfoglalkoztatás a mezőgazdaságban. *Tér és Társadalom*, XXX., (3.), pp. 40–62.
- Koós Bálint (2016b): A szegénység enyhítését célzó földhasználat a világban és Magyarországon. In: Kovács Katalin (Szerk.) (2016): *Földből élők. Polarizáció a magyar vidéken*. Budapest: Argumentum. pp. 180–196.
- Kovács Katalin (2005): Polarizálódás és falutípusok a vidéki Magyarországon. In: Bognár László–Csizmady Adrienne–Tamás Pál–Tibori Timea (Szerk.) (2005): *Nemzetfelfogások és falupolitikák*. Budapest: Új Mandátum–MTA SZKI. pp. 141–152.
- Kovács Teréz–Bognár Zsuzsanna (2016): Erdőbénye: a hagyományos és a posztmodern falu között félúton. *A falu*, XXXI., (3.), pp. 31–48.
- Kovai Cecília (2016): Önellátó függőség. In: Kovács Katalin (Szerk.) (2016): *Földből élők. Polarizáció a magyar vidéken*. Budapest: Argumentum. pp. 130–153.
- Messing Vera (2012): Kettévágott munkapiac, szétforgácsolt társadalom. In: Kovács Imre–Dupcsik Csaba–P. Tóth Tamás–Takács Judit (Szerk.) (2012): *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon*. Budapest: Argumentum–MTA TTK Szociológiai Intézet. pp. 204–220.

- Molnár György–Bazsalya Balázs–Bódis Lajos (2018): *Helyi foglalkoztatási kezdeményezések központi támogatásának elosztási mechanizmusai*. Budapest: Közösen a Jövő Munkahelyeiért Alapítvány–MTA KRTK.
- Scharle Ágota (2017): „Valami van, de nem az igazi.” Hogyan lesz versenyképes és befogadó a magyar munkapiac? In: Jakab András–Urbán László (Szerk.) (2017): *Hegymenet. Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon*. Budapest: Osiris. pp. 346–360.
- Tésits Róbert–Alpek B. Levente (2014): Területi és strukturális jellegzetességek – A közfoglalkoztatás területileg eltérő lehetőségei Magyarországon. *Szociálpedagógia*, II., (1–2.), pp. 45–60.
- Tésits Róbert–Alpek B. Levente–Bucher Eszter–Ötvös Mónika (2015): *Munkaerő-piaci szenzitívítés a leghátrányosabb helyzetű térségekben*. Pécs: Rau-Bal Kft.
- Tomay Kyra–Tuboly Emese (2020): Vállalkozói attitűdök a helyi kapcsolatrendszerek tükrében. Egy alföldi község esete. (Kézirat.)
- Váradai Monika Mária (2015): Szegénység, projektek közpolitikák. *Tér és Társadalom*, XXIX., (1), pp. 69–96.
- Váradai Monika Mária (2016): Földhasználat és értékteremtő közfoglalkoztatás – helyi nézőpontok. In: Kovács Katalin (Szerk.) (2012): *Földből élők. Polarizáció a magyar vidéken*. Budapest: Argumentum. pp. 218–242.

Egyéb források

2011. évi CVI. törvény a közfoglalkoztatásról és a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100106.tv> (Letöltés: 2020. 01. 18.)
- Beszámoló a 2017. évi közfoglalkoztatásról. (2018): Belügyminisztérium. https://kozfoglalkoztataskormany.hu/download/c/7a/32000/Besz%C3%A1mol%C3%B3_2017_20180621.pdf (Letöltés: 2020. 05. 07.)
- Council Recommendation on the 2019 National Reform Programme of Hungary and delivering a Council opinion on the 2019 Convergence Programme of Hungary. (2019): Brussels, 2019. 06. 05. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1560258548351&uri=CELEX%3A52019DC0517> (Letöltés: 2020. 01. 17.)
- Közfoglalkoztatási portál – www.kozfoglalkoztataskormany.hu (Letöltés időpontja: 2020. 01. 18.)
- Központi Statisztikai Hivatal: Közfoglalkoztatás keretében alkalmazásban állók száma 2015–2019. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qli061a.html (Letöltés: 2020. 05. 08.)
- TEIR – Országos Településfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer – www.teir.hu (Letöltés: 2020. 01. 22.)

Jegyzetek

- ¹Az interjúkra 2017 ősze és 2019 tavasza között került sor. A megkérdezettek a település polgármesterei, a közfoglalkoztatás résztvevői, illetve a munkaügyi központ munkatársai voltak.
- ²A jelenleg is folyó kutatást a Pécsi Tudományegyetem Szociológia tanszékének, valamint Községi és Szociális Tanulmányok tanszékének oktatói, az „Ormánság kutatócsoport” tagjai készítették elő.

- ³ A 2020. 05. 08-i miniszterelnöki bejelentés alapján erősödik a közfoglalkoztatás finanszírozása, és kétszeresére (illetve maximum 200 000 főre) bővülnek a közfoglalkoztatotti létszámkeretek.
- ⁴ Központi Statisztikai Hivatal: Közfoglalkoztatás keretében alkalmazásban állók száma 2015–2019.
- ⁵ 2011. évi CVI. törvény a közfoglalkoztatásról és a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról.
- ⁶ vö. www.kozfoglalkoztataskormany.hu – Tájékoztató a közfoglalkoztatás rendszeréről.
- ⁷ Közfoglalkoztatási portál – jó gyakorlatok: <https://kozfoglalkoztataskormany.hu/jo-gyakorlatok>
- ⁸ Váradi (2015) tanulmánya szerint 2012-ben egy zalai kistélepülésen 800 Ft-os kilogrammonkénti áron állították elő a paradicsomot.
- ⁹ vö. kozfoglalkoztataskormany.hu – Beszámoló a 2017. évi közfoglalkoztatásról (2018).
- ¹⁰ A településen 2019 tavaszán készült interjú a polgármesterrel, illetve néhány közfoglalkoztatottal.
- ¹¹ Forrás: www.teir.hu
- ¹² Az interjúk (polgármester, helyi egyházi munkatárs) 2019 tavaszán készültek.
- ¹³ A településen új kezdeményezésként indult el egy közösségfejlesztő program egy országos projekt részeként. A falu programját a Katolikus Karitászt szervezi.
- ¹⁴ Az interjúk (közfoglalkoztatottak brigádvezetője, önkormányzati dolgozó, képviselőtestületi tag) 2017 őszén készültek.
- ¹⁵ Az adatfelvételre (közfoglalkoztatottak, polgármester, önkormányzati dolgozó) 2019 tavaszán került sor.
- ¹⁶ Reintegrációs szakemberekkel, munkaügyi központ munkatársaival 2019 januárjában készített interjúk alapján.

AZ ISKOLAI DIGITÁLIS ÉRETTSÉG ÉRTÉKELÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

Főző Attila László–Racsko Réka

Bevezetés

Jelenlegi társadalmunk folyamatos átalakulásban van a digitális eszközök, az infokommunikációs technológiák rohamos fejlődése következtében az élet szinte minden területén, beleértve ebbe az oktatás és a tanulás rendszerét is. A tanulók mindennapi tevékenységének részét képezi az okos eszközök használata, természetesen nem csak az oktatási-tanulási tevékenység kapcsán, hanem a tanórán kívül is; a szórakozás, információszerzés, kapcsolattartás területén. Az oktatáspolitikai döntések terén is igen fontos szerepet kap a digitális írástudás fejlesztése, mely a rohamosan fejlődő digitális társadalom sikerének a záloga. Átfogó programokat szorgalmaznak mind az oktatás, mind a munkaerőpiac, de az adózási rendszer és a kutatás-fejlesztés területein egyaránt, melyek a jövő e-kormányzásának és természetesen a társadalmat megalapozó e-demokráciának elengedhetetlen pillérei. Az e-demokrácia kiegészítheti és megerősítheti a demokratikus folyamatokat (pl. e-részvétel, e-szavazás útján), de nemcsak mindenki számára hozzáférhető biztonságos online infrastruktúrát feltételez, hanem az IKT-eszközöket, rendszereket magabiztosan és felelősen használni tudó, megfelelő digitális kompetenciákkal felvértezett állampolgárokat is (Európai Parlament 2017). Ennek kialakításában, fejlesztésében fontos szerep hárul az oktatás területének minden szereplőjére, különös tekintettel a digitális kompetenciák, digitális írástudás és eszközhasználat kérdésére és az online tanulástámogató keretrendszerek alkalmazására, mely teret biztosít az oktatásstratégiai célok elérésének támogatására is. A Civil Köz-

oktatási Platform oktatásstratégiai kérdései között felvetett tématerületek, mint a központosított tartalomfejlesztés, a digitális munkarend hasznosító tapasztalatai, a 21. századi készségek mind a digitális érettség magas szintjére támaszkodnak, valamint a Magyar Digitális Oktatásért Egyesület elsődleges célja, a digitális oktatási technológiák széleskörű használata is ezen készségeken alapul. A digitális érettség fejlesztésében a civil szervezetek támogatása is meghatározó. A cikk – több ország példájára kitérve – a digitális helyzetkép, digitális keretrendszerek, digitális érettség szintjét elemzi.

A technológiai fejlesztések hatására zajló társadalmi változásokat a digitális átállás, átmenet, átalakulás, transzformáció kifejezésekkel jellemzik. E folyamat valódi jelentése, elemei ritkán kerülnek bemutatásra, holott a különböző társadalmi csoportok számára a digitalizáció és a digitális írástudás szintje döntően meghatározza a szűkebb és tágabb közösségekben való részvételük esélyeit, társadalmi szerepvállalásukat.

Jelen tanulmányban az oktatás vonatkozásában a fogalom alatt egy olyan lassú ütemű, fokozatosan kiteljesedő folyamatot értünk, amely során az IKT-műveltség kiteljesedése valósul meg, a humán teljesítménytámogató technológia (Lengyel-né 2017) eszközrendszerének alkalmazásával (Kövecsesné 2018), az információs társadalom technológiáinak (IKT-eszközök) elterjesztése és integrálása révén (Horváth 2019) az oktatás és társadalom vonatkozásában. Ennek során kiemelt szerepet kapnak az eszközök és azok virtuális környezetei (applikációk, internet) (Horváth–Rudas 2018; Horváth–Sudár 2018), illetve azok a készségek és kompetenciák (Lampert et al. 2018), amelyek által ezek az elemek magabiztos, kritikus és problémacentrikus alkalmazása valósul meg a tanulás-tanítás céljából (Sik-Lányi et al. 2019) a tartalomhoz való kötöttség nélkül, a megfelelő oktatási célokhoz kapcsolódó új tanulási környezetek kialakításával (Racsko 2017). András István és munkatársai (2016) a Z-generáció sajátosságaira hívják fel a figyelmet, mely szintén szoros összefüggésben van az IKT-eszközhasználattal, az ezáltal megváltozott környezettel. *„A Z-generáció sajátosságaiból láthattuk, hogy ezen fiatalok a korábbi generációktól több szempont mentén eltérnek, így az oktatási-nevelési folyamat eredményességének érdekében, a generáció elvárásainak megfelelően új tanári szerepmegvalósításra és interaktívabb módszerek alkalmazására van szükség.”* (András et al. 2016: 61) A folyamat sikeres megvalósulásához több pillér együttes, folyamatos és átgondolt fejlesztésére van szükség, figyelembe véve az IKT adta lehetőségeket, az oktatásszervezés kérdéseit (Ősz et al. 2013) és ennek hatását a jövő társadalmát alapvetően befolyásoló digitális érettség fejlesztése terén.

Hasonlóan a digitális kompetencia életszakaszaihoz (Tongori 2012) a digitális átalakulás esetében is elkülöníthetünk időszakokat. Az első szakasz az infokommunikációs technológia (IKT) eszközeinek integrálásához kapcsolódik, amely a nyolcvanas évek elején kezdődött el. Kezdetben a (digitális) technológiai integráció esz-

az iskolai oktatásban az IKT-eszközök működtetéséhez szükséges tudás átadására helyezték a hangsúlyt, amely elsősorban a technológiai jellegű ismereteket és a célfeladatokra alkalmazott informatikai megoldások megismerését foglalta magában. Ehhez kapcsolódóan megindultak az infrastrukturális fejlesztések, melyek elsősorban számítógépes laborok létrehozását és az internethálózat kiépítését jelentették (Czékman–Fehér 2017). Azonban a fejlesztések nem voltak teljesskörűek, hiszen ahogyan Molnár Gyöngyvér (2011: 1043) is kiemeli, a felülről történő szerveződéssel kapcsolatosan: „[az] iskolák technikai eszközzel való felszerelése megtörtént, de a módszertani fejlesztés sokszor elmaradt”. Ez hasonló ahhoz, mint hogy a mai társadalmunkban az emberek többsége az okos eszközeikben rejlő lehetőségeknek csak egy szűkebb részét ismeri, így ezen digitális tudás integrálása a társadalmi lét egyes színterein csak részben valósulhat meg.

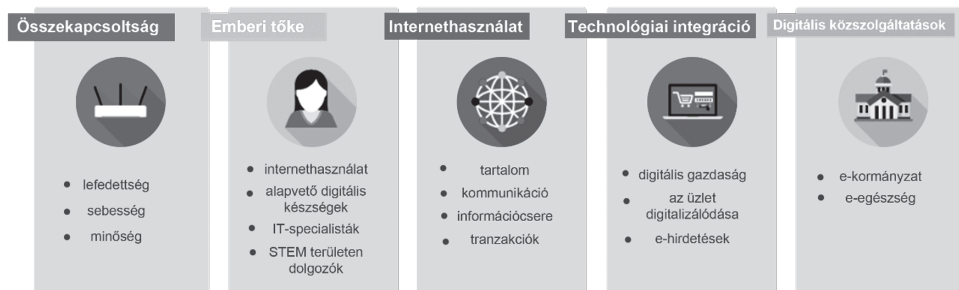
Digitális helyzetkép az Európai Unióban

Az Unió kiemelt célja, hogy a tagországok felkészültek legyenek az információs társadalom nyújtotta lehetőségek hatékony kihasználására, és segítsék a technológiai, társadalmi, oktatási és életkori különbségekből adódó digitális szakadék csökkentését az állampolgárok között.

A felzárkóztatás és támogatás a digitális ökoszisztéma elemei mentén kerülnek kidolgozásra (pl. nagy sávsebességű elérést biztosító infrastruktúra, modern szolgáltató állam, online elérhető köz- és kereskedelmi szolgáltatások, digitális archívumok).

A digitális gazdaság és társadalom fejlettségét mérő index (Digital Economy and Society Index – DESI), azt vizsgálja, hogy hol állnak a tagállamok a digitális transzformációban. Az egységes digitális piac kiteljesedését segítő index kidolgozása 2014-ben kezdődött el, és öt pillér mentén több mint 30 mutató eredményeit összesítve szolgáltat évente adatokat a tagországok digitális teljesítményéről egy súlyozásos rendszer alapján (1. ábra).

1. ábra. Digitális gazdaság és a társadalmi index 2015 (Digital Economy and Society Index 2015) öt dimenziója

Forrás: DESI (2015).

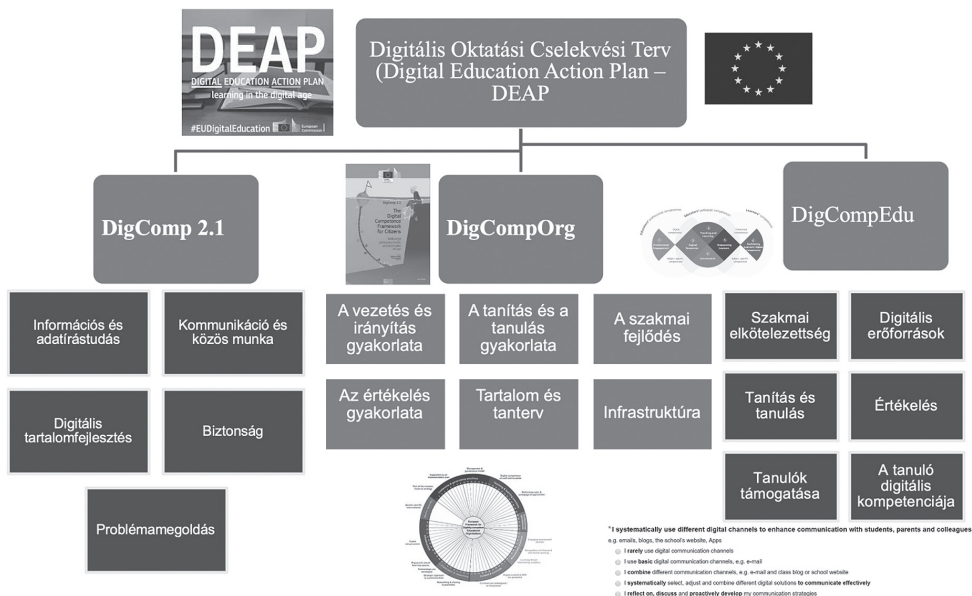
A DESI öt pillére az infrastrukturális tényezőkre; a humánerőforrás kompetenciáira és digitális szokásaira; a digitális technológiára épülő szolgáltatásokra és a technológia integrációjának mértékére fókuszál. Minden évben láttelepet ad az ország digitális átállásának szintjéről, összehasonlítva más tagországokkal és az EU-átlaggal, felállítva ezzel egy rangsort.

Az általános, országos szintű megközelítések mellett 2018-ban elindult a Digitális Oktatási Cselekvési Terv (Digital Education Action Plan – DEAP), amely három prioritás mentén határoz meg olyan intézkedéseket, amelyek segítik az EU tagállamait abban, hogy a digitális korban az oktatás kihívásainak és lehetőségeinek megfeleljenek:

- 1) a digitális technológiák megfelelőbb kihasználása az oktatás és a tanulás terén;
- 2) a digitális átalakulás szempontjából releváns digitális kompetenciák és készségek kialakítása;
- 3) az oktatás javítása érdekében megfelelőbb adatelemzések és előrejelzések ki dolgozása (COM 2018: 3).

Az akcióterv tartalmazza, hogy az oktatási és képzési rendszerek hogyan tudnak a lehető legnagyobb hatékonysággal élni a digitális technológia adta innovatív lehetőségekkel, és hogyan tudják a leginkább támogatni a mindennapi élethez és a munkavégzéshez szükséges digitális kompetenciák fejlesztését az oktatás minden szintjén. Ezen célokhoz kapcsolódó beavatkozások tervezését segítik azok a referenciakeretrendszerek, amelyek mentén különböző pilléreket figyelembe véve jellemezhető az oktatási rendszer digitális átállása (2. ábra).

2. ábra. Az Európai Unió keretrendszerei a digitális transzformáció területén

Forrás: Saját szerkesztés.

Az alábbiakban állampolgári, intézményi és pedagógusi oldalról mutatjuk be azokat a nemzetközi és hazai törekvéseket, amelyek a digitális átmenethez kapcsolódó kompetenciák leírását és monitorozását célozzák meg.

Állampolgári szint

DigComp – Digitális Kompetencia Értelmezésének Európai Keretrendszere

A DigComp (Digital Competence Framework for Citizens) egy 2013-ban indult (Ferrari 2013) kutatás, amely célul tűzte ki, hogy segítse a digitáliskompetencia-keretrendszer elemeinek megértését Európában. A keretrendszer egy hosszas társadalmi egyeztetés eredménye, amely részletes keretet ad a digitális kompetenciáról minden európai polgár számára. A DigComp 1.0 a digitális kompetencia értelmezésének és fejlesztésének első európai referenciakerete, amely a digitális kompetenciák egységes értelmezését teszi lehetővé. Ebben három tudásszintet javasoltak minden kompetenciához, és az ehhez kapcsolódó fejlesztési indikátorrendszer segítségével mindenki meghatározhatja saját digitális kompetenciaszintjét. A keretrendszer öt dimenzió (információ, kommunikáció, tartalom-létrehozás/-készítés, biztonság, problémamegoldás) és 21 kompetenciaterület mentén valósult meg.

2016 nyarán a keretrendszernek új változata jelent meg, a DigComp 2.0, amely egységesebb terminológiát alkalmazott, egyrészt frissítette, másrészt gyakorlati példákkal segítette az implementációt. A jelenleg érvényben lévő, 2017-ben megjelent DigComp 2.1 a kezdeti három (A-szint: alapszint/alapszintű felhasználó; B-szint: középszint/önálló felhasználó; C-szint: felsőszint/felsőfokú felhasználó) helyett immár nyolc jártassági szintet tartalmaz, összesen 168 deskriptor mentén (8x21 tanulási kimenet) írja le, hogy milyen területen kell egy digitálisan kompetens állampolgárnak tudással rendelkezni (Balogh et al. 2020).

A DigComp 2.1-ben kompetenciák általános, részletes leírása mellett a jártassági szintekhez kapcsolt leírások, tudás-képesség-attitűd-példák és gyakorlati alkalmazási lehetőségek is bemutatásra kerülnek. A keretrendszer sokszínűségét jelzi, hogy minden állampolgárra vonatkozik, és kijelöli a felső, szakmai szinteket is, de alapot ad a digitális írástudatlanság felszámolását célzó programok kialakításához. A DigComp egyik legfontosabb eredménye, hogy kijelölte az irányt azon fejlesztések számára, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy az állampolgárok minél nagyobb számban használják tudatosan, kritikusan és felelősséggel a digitális technológiát és mind az egyén, mind pedig a közösségek szintjén emeljék magasabb szintre a társadalmi részvételüket.

A keretrendszer kivonata már magyar nyelven is elérhető (DPMK 2019).

IKER és DKKR – Infokommunikációs Egységes Referenciakeret és Digitális Kompetencia Keretrendszer

A nemzetközi referenciakeret (DigComp-keretrendszer) hazai adaptációjaként jött létre 2015–2016-ban, az elsősorban gazdasági szempontból hátrányos helyzetű társadalmi csoportok felzárkóztatása, munkaerő-piaci esélyeinek javítása céljából a digitális kulcskompetenciáik fejlesztése révén. A DigComp rendszerének átültetése hazai környezetbe a magyar sajátosságok miatt nem volt kivitelezhető, ez indokolta egy új rendszer kidolgozását.

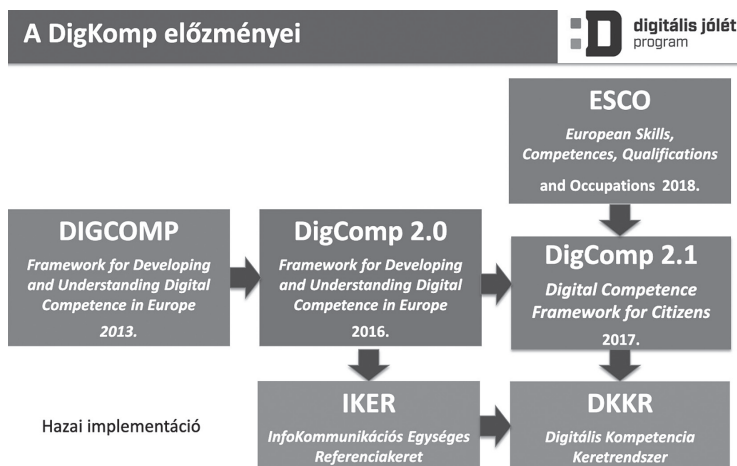
Az IKER része egy infokommunikációs egységes referenciakeret és egy önértékelési rendszer, amelyek a nemzetközi és az európai közösség ajánlásaihoz illeszkednek, és lehetővé teszik az egyén önértékelését és önfejlesztését a digitális technológia alkalmazása révén.

Fejlesztése párhuzamosan zajlott a nyelvi referenciakerettel, így szintjei a Közös Európai Keretrendszer szintjeihez igazodtak. Az IKER 1. és 2. szintje a DigComp A (alapszint), a 3. és 4. szintje a DigComp B (középszint) kategóriáknak felel meg.

Az IKER-rendszerben minden szint magában foglalja az alatta lévő szintet, amelyek 1–4-ig kerültek meghatározásra. A felhasználó az ismerttől, megszokottól és az egyszerűtől halad az ismeretlen, váratlan, bonyolult felé a tudás, képesség, attitűd, autonómia és felelősség részterületek mentén (IKER 2016).

Az IKER továbbfejlesztett változatára készült javaslat a Digitális Kompetencia Keretrendszer (DKKR), amely „egységesíti a különböző oktatási és képzési kimenetek szintezését, elbírálását, tanúsítását; biztosítja a munkaerő-piaci igényekkel és a nemzetközi keretrendszerekkel való naprakész megfeleltetést és intézményesíti a digitális kompetencia kezelését” (Jobbágy 2019: 7). A tervezet több, hazai és nemzetközi rendszer egységes integrációját célozza meg (3. ábra).

3. ábra. A Digitális Kompetencia Keretrendszer előzményei

Forrás: Jobbágy (2019).

A digitális kompetencia és fejlesztése a legkülönbözőbb társadalmi szegmensekben kiemelt szerepet kapott a hazai Digitális Oktatási Stratégiában, a Digitális Munkaerő Programban, valamint a Digitális Jólét Program 2.0 dokumentumaiban, úgy is, mint „a jövő digitális társadalmát meghatározó legfontosabb tényezők” (Kővári 2020: 71). A Digitális Jólét Program keretében, a teleházak utódaiként jöttek létre a Digitális Jólét Pontok (DJP Hálózat), amelyek helyi, a digitális világ megismertetését célzó közösségi szolgáltatásokat nyújtanak, a legtöbb helyen együttműködve az iskolákkal.

2020-ban jelent meg a LifeComp-keretrendszer (Sala et al. 2020), amely a többi modellhez képest holisztikus megközelítést alkalmaz és azokat a területeket érinti, amelyek a digitális állampolgárok, az e-társadalom résztvevői számára elengedhetetlenek. A LifeComp három területen (személyes, szociális, a tanulás tanulása) összesen kilenc témát érint, amelyek mindegyike szorosan kapcsolódik a DigComp-keretrendszerhez, hiszen bármilyen szociokulturális háttérrel rendelkeznek a polgárok, ma már a digitalizáció a kulcs a társadalmi részvételhez, az e-demokrácia működtetéséhez. A LifeComp tanulóként tekint az egyénre és a kilenc kompetenciaterülethez (személyes: önszabályozás, rugalmasság, jóllét; szociális: empátia, kommunikáció, együttműködés; a tanulás tanulása: fejlődési szemléletmód, kritikai gondolkodás, a tanulás szervezése) összesen 27 deskriptort rendel.

Intézményi szint

DigCompOrg – Digitálisan Kompetens Oktatási Szervezetek Keretrendszere

A DigCompOrg (Digitally-Competent Educational Organisations) az intézmények digitális tudásszintjének mérésére szolgál (Hunya 2016a).

„A DigCompOrg-keretrendszer a digitális korszakbeli hatékony tanulás támogatására való, ahol a tanulók (és általában az állampolgárok) digitális kompetenciáinak mérésére szolgál.” (Hunya 2016b: 38–39)

A DigCompOrg először 2015 került publikálásra, az Európai Bizottság 2011-es döntése alapján, amely hét dimenzió (a tanítás és tanulás gyakorlata; szakmai fejlődés; az értékelés gyakorlata; tanterv és tartalom; együttműködés, hálózatosodás, infrastruktúra, vezetési gyakorlat) és 15 indikátor mentén, összesen 74 deskriptort jelöl meg az iskolai digitális érettségi szint leírására. Egy 8. üres, ún. szektorspecifikus dimenziót is megnevez, az oktatási rendszerek sajátosságainak lehetséges beemelése céljából. A leírások nem szintezve készültek el, hanem minden deskriptor mentén csak a legmagasabb szintet írják le.

A DigCompOrg kifejezetten oktatással foglalkozó szervezetek számára készült, így iskolákon kívül irányadó más, oktatással foglalkozó civil szervezeteknek, intézményeknek is. E keretrendszer alapján készítette el a legtöbb európai uniós ország saját, az intézményi digitális érettségre vonatkozó önértékelési mérőeszközét.

eLEMÉR

A digitális iskolafejlesztési programok hatása és az iskolák digitális állapotának országos látletele iránti igény nem újkeletű. Magyarországon az intézményi digitális kompetencia mérését 2011-ben kezdték el Hunya Márta vezetésével az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet munkatársai. Az önkéntes, önbevalláson alapuló iskolai önértékelést megvalósító eLEMÉR-rendszer az informatika iskolafejlesztő célú alkalmazásának hazai alakulását vizsgálta, amely monitoring mérőeszköz jellege mellett fontos oktatáspolitikai döntéstámogató eszköz és tanár-továbbképzési platform is volt (Kárpáti 2012).

A négy pillérre (Tanulás; Tanítás; Az iskola szervezeti működése; Az iskola infrastruktúrája) (4. ábra) épülő mérésben négy szintet határoztak meg a digitális technológia iskolai integrációjánál: a „Megjelent az IKT”, az „Alkalmazzák az IKT-t”, az „Integrálják az IKT-t” és az „Átalakulnak az IKT használatával”.

4. ábra. Az eLEMÉR témakörei és elemei

1. témakör: A tanuló és a tanulás	2. témakör: A tanár és a tanítás	3. témakör: Szervezeti működés	4. témakör: Infrastruktúra
• Biztonságos eszközhasználat, felelős tartalomkezelés • Gyakorlott eszközhasználat, intelligens tartalomkezelés • Innovatív eszközhasználat, kreatív tartalomkezelés • Az iskolavezetés hatása a tanulóra és a tanulásra	• A pedagógus kompetenciái, felkészültsége, képzés, továbbképzés • IKT-használat a tanítási folyamatban • A tanulók IKT-használatának fejlesztése • Az iskolavezetés hatása a tanítási folyamatra.	• Az iskola vezetése • Az iskola értékelési kultúrája • Az iskola kapcsolatrendszere	• Technikai eszköztár • Hozzáférés • Az iskolavezetés hatása az infrastruktúrára.

Forrás: Kárpáti (2012) alapján saját szerkesztés.

A mérés tanári és tanulói részből is állt, a kérdőív közel 100 db egyszerű, zárt kérdést tartalmazott, és arra kereste a választ, hogy milyen mértékben gondolják igaznak rájuk vonatkozóan az adott kérdést egy négyfokozatú skálán (Hunya et al. 2011).

Sajnos a szintek pontos leírására és bemérésére nem vállalkozott az eszköz. 2016-ig rendszeresen alkalmazták az intézmények, de újabb változata nem készült.

Digitális Névjegy Rendszer

A 2016-ban Kormányhatározattal elfogadott Magyarország Digitális Oktatási Stratégiájában (DOS) szereplő cél – „Kerüljön kidolgozásra a »Digitális iskola« névjegy-rendszere, amely tájékoztatást ad a köznevelési intézmények

digitális megfelelőségi szintjéről, és magában foglalja az adott iskola internet- és IKT-eszközellátottságát, tanárainak digitális felkészültségét, digitális oktatási gyakorlatát, digitális szakköri kínálatát, stb. Ez kapcsolódjon a DigCompOrg-keretrendszerhez a nemzetközi összemérhetőség érdekében.” (Magyarország Digitális Oktatási Stratégiája 2016: 19) – hivatott megvalósítani a Digitális Névjegy Rendszert.

A DOS céljaival szinte egyidőben került kidolgozásra a Digitális Átállás Koefficiens (DIÁK) elméleti kerete, amelynek alapvetése az volt, hogy léteznek olyan súlyponti kritériumok, melyek során mérhetővé válik az adott intézmény digitális átmenetben betöltött helyzete, és melyek segítségével megállítható, hogy a folyamat megtörtént-e, valamint mely fázisban van éppen (Racsco–Kis-Tóth 2018). E modell részben megalapozta a későbbi fejlesztéseket.

A Digitális Névjegy Rendszer (DNR) egy olyan önértékelő, visszajelző, valamint minősítési rendszer, amely strukturált formában nyújt információkat a köznevelési intézmények digitális fejlettségéről az intézmények, a fenntartók és az oktatásirányítás döntéshozói számára. Kettős céllal, egyfelől fejlesztő, diagnosztikus értékelés formájában, valamint edukációs jelleggel, az egyes szintek leírásaival segítséget nyújtva a jövőbeni beavatkozások tervezéséhez (Főző 2018).

Az öt területen (vezetés és menedzsment; digitális pedagógiai kultúra; szakmai fejlődés; iskolai digitális kultúra; infrastruktúra) több mint 30 szempont mentén kidolgozott keretrendszer öt egymásra épülő, koherens szintet foglal magában. A DNR-mérésben résztvevők az eredmények alapján egy kézikönyv formájában kaphatnak majd útmutatást arra, hogy mely területeken miként tudnak a következő szintre jutni.

Az intézményi szinten egy vezetőkből és pedagógusokból álló csoport bevonásával zajló mérés megismétlését évente javasolja a fejlesztést végző Digitális Pedagógiai Módszertani Központ, hiszen a köznevelési intézmények digitális fejlettsége az egyes területeken állandóan változik.

A DNR önértékelő- és mérőeszköz tesztelése 2020. első felében zajlott, a pilot-szakaszra 2020. őszén kerül sor, ezt követően a köznevelés egésze számára rendelkezésre áll ez a nemzetközi tapasztalatok alapján kifejlesztett komplex rendszer.

A pedagógus szintje

DigCompEdu – Digitálisan Kompetens Oktatók Keretrendszere

A DigCompEdu-keretrendszer – az európai ajánlás szerint – hat fő kompetencia-területet tartalmaz: 1) szakmai környezet; 2) a digitális erőforrások feltárása, létrehozása és megosztása; 3) a digitális eszközök használata, illetve összehangolása az oktatási és tanulási folyamattal; 4) az értékelési folyamat segítése digitális eszközökkel és stratégiákkal; 5) a tanulók bevonása digitális eszközök segítségével;

6) a tanulók digitális kompetenciáinak fejlesztése (Balogh et al. 2020), melynek részeként 22 kompetenciát nevez meg, amelyekhez hat jártassági szintet kapcsol (A1 Belépő, A2 Felfedező, B1 Beépítő, B2 Gyakorlott, C1 Irányító, C2 Újító). A keretrendszer az oktatás minden szintjén dolgozó pedagógusra kiterjed, középpontjában a tanárok támogatása és ösztönzése áll a digitális eszközök használata, az oktatás fejlesztése és innovációja érdekében.

A DigCompEdu-hoz kidolgozásra került egy önértékelési eszköz is, amelyben minden kérdésnél öt válaszlehetőségünk van. Az eredmények szimpla pontozással állapíthatók meg.

A keretrendszer leírása elérhető magyar nyelven is, az Oktatási Hivatal oldalán (Oktatási Hivatal 2020).

MENTEP – A technológiával támogatott pedagógia mentorálása

A MENTEP egy olyan országközi szakpolitikai kísérlet volt, amelynek célja az ön-értékelő eszköz használatának tesztelése volt a tanárok digitális pedagógiai kompetenciájának fejlesztése érdekében.

A MENTEP egy oktatáspolitikai paradoxonon alapult, miszerint a kutatások azt mutatják (Európai Bizottság 2013), hogy a legtöbb európai tanár úgy véli, hogy a digitális technológia használata pozitív hatással lehet a hallgatói eredményekre, ugyanakkor a saját pedagógiai munkájukban a digitális technológia alkalmazásához készségeiket alacsony szintűnek tartják és az eziránti bizalmuk alacsony. Ezen el-
lentmondás feloldásában nyújthat segítséget a kidolgozott rendszer, azáltal, hogy támogatja és kiterjeszti a tanárok gondolkodását a digitális pedagógiai gyakorlatról. A TET–STAT-mérőeszköz 5 szintre sorolja be (Belépő, Kezdő, Hozzáértő, Gyakorlott, Szakértő) az eredmények alapján az egyéneket (European Schoolnet 2018).

A randomizált kontrollált vizsgálatban 11 országból (Ciprus, Csehország, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Litvánia, Olaszország, Portugália, Spanyolország és Szlovénia) 11 000 tanár vett részt, 2015 márciusa és 2018 májusa között.

A TET–STAT névre hallgató online önértékelési eszközhöz 18 nyelven, köztük magyarul is elérhető (<http://mentep-sat-runner.eun.org/>).

Az oktatási intézmények digitális érettsége – európai kitekintés

A digitális kompetencia fejlesztésének igénye immár két évtizede rendszeresen megmutatkozik a szakpolitika és a társadalmi, munkaerő-piaci vagy éppen szülői elvárások szintjén. Az Európai Unióban az ezredfordulón megfogalmazott Lisszaboni Stratégia (Európai Tanács 2000) az oktatás számára alapkészségként jelölte meg az infokommunikációs technológiát. A technológiai fejlődés és a digi-

tális technológia egyre erőteljesebb beépülése a társadalmi-gazdasági folyamatokba katalizálta azokat a fejlesztéseket, amelyek nyomán a digitális írástudás, majd a digitális kompetencia egyre pontosabban definiáltak lettek, és megszülettek a széleskörben elfogadott keretrendszerek.

SELFIE – az innovatív oktatási technológiák használatának előmozdítása révén végzett hatékony tanulást érintő önértékelés

A korábban bemutatott DigComp-keretrendszer képezi az alapját az oktatási intézmények digitális érettségére vonatkozó, a szervezet egészét és a pedagógiai működést is érintő témaköröket tartalmazó DigCompOrg-keretrendszernek, amely mára az Európai Unióban ismert és elismert. A DigCompOrg kijelöli a fontos területeket az intézmények számára, azonban egyre nagyobb igény mutatkozott egy olyan, széleskörben elérhető eszközre, amely a keretrendszerre épülve biztosítja az önértékelés, a szervezeten belüli elemzés és így a fejlődés lehetőségét. Ennek nyomán, az Európai Bizottság kezdeményezésére, számos szakértő, kutató-intézet és oktatási intézmény együttműködésével létrejött a SELFIE (Self-reflection on Effective Learning by Fostering the use of Innovative Educational Technologies) önértékelő eszköz (https://ec.europa.eu/education/schools-go-digital_en) annak érdekében, hogy segítse az iskolákat a digitális technológia használatában a tanítás, tanulás és a tanulók értékelése terén.

A SELFIE-eszköz egy pilot-szakaszt követően 2018 októberében indult útjára és a kezdetek óta hozzáférhető az EU-tagországokon kívül például Oroszország, Grúzia és Szerbia, összesen 35 ország számára több mint 30 nyelven.

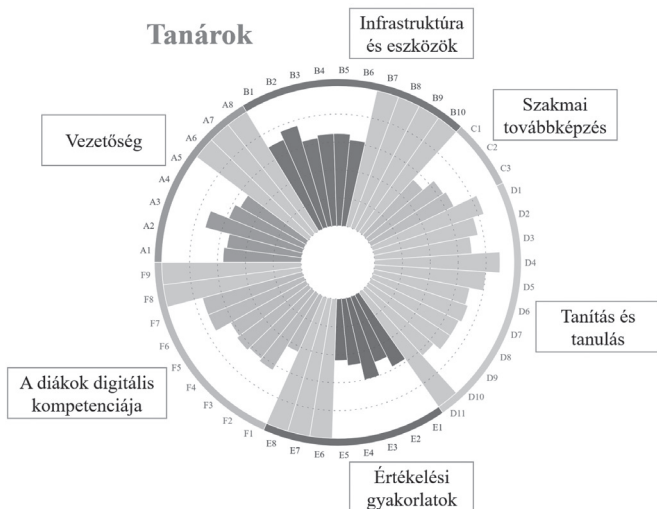
Az iskolák számára a SELFIE-eszköz hat kiemelt témakörben tartalmaz kérdéseket:

- vezetőség;
- infrastruktúra és eszközök;
- szakmai továbbképzés;
- tanítás és tanulás;
- értékelési gyakorlat;
- tanulói digitális kompetencia.

Az iskolai regisztrációt követően, a fenti témakörökhöz kapcsolódó önértékelő kérdőív kiegészíthető, így az iskolák specialitásai, pedagógiai alapelvei is megjelenhetnek a SELFIE-önértékelésben. A SELFIE jellegzetessége, hogy a kérdőívet önbevallás alapján az iskola három célcsoportjának képviselői, a vezetőség, a pedagógusok és a tanulók töltik ki. A kérdőívben feltett kérdésekre ötfokozatú skálán kell válaszolni, azonban a szintek gyengén meghatározottak.

A kérdőívek kitöltését követően a célcsoportok szerinti bontásban (5. ábra), mintegy húsz grafikonon tekinthető meg az eredmény, az adatok védelmére való tekintettel kizárólag az iskolák számára.

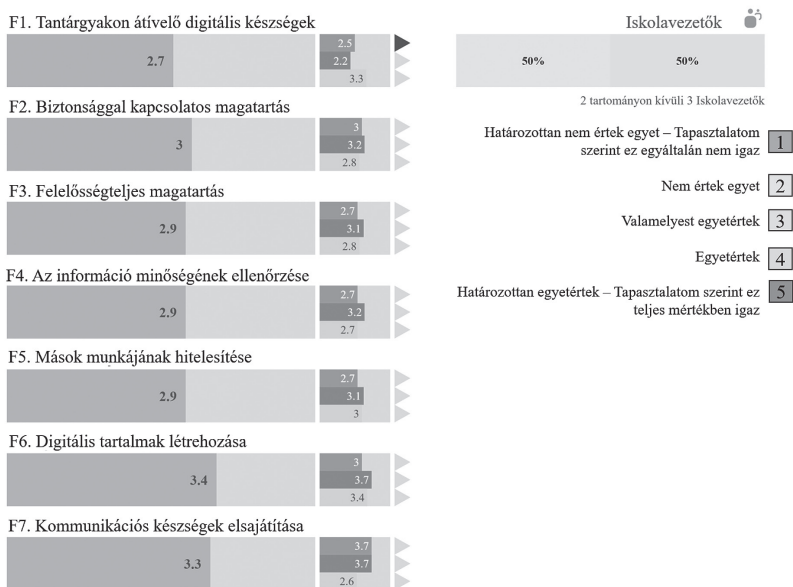
5. ábra. A SELFIE-önértékelés összefoglaló grafikonja a pedagógus célcsoport esetében

Forrás: SELFIE Guide for school coordinators alapján saját fordítás és szerkesztés.

6. ábra. SELFIE – a diákok digitális kompetenciája a pedagógusok és a vezetők szerint

F. A diákok digitális kompetenciája

Forrás: SELFIE Guide for school coordinators alapján saját fordítás és szerkesztés.

Az önértékelés eredményének értelmezése teljes mértékben az iskolákra van bízva, ezért a kiértékelés akkor lehet eredményes, ha a tantestülettel együtt dolgozik egy megfelelő ismeretekkel és tapasztalatokkal felvértezett belső vagy külső szakember. Ez annál is inkább indokolt, mert nem minden kitöltő számára világos, hogy egy-egy témakörben mit takarhat a skála legfelső pontja. Rendkívül fontosak a tanulói visszajelzések, azonban megfontolás tárgyát képezi, hogy mely tanulókat kérnek meg a kérdőív kitöltésére, és miként értelmezik a kapott válaszokat. A tanulók digitális kompetenciáját különbözőképpen ítélik meg azok a pedagógusok, akik e tekintetben magasabban képzettek, mint azok, akik kevésbé. Ezt is érdemes figyelembe venni az értékelés során (6. ábra).

A SELFIE-eszközt a kezdetek óta magyarországi intézmények is használják, egyesek rendszeresen, a tanév ugyanazon szakaszában (Európai Bizottság 2019). A kezdetek óta több mint 120 hazai iskola és több mint 20 000 pedagógus és tanuló töltött ki önértékelő kérdőívet.

2020-ban elkezdődött a SELFIE-eszköz kiterjesztése a munkaalapú tanulást megvalósító szereplők, a szakképző intézmények felé, azok specialitásainak figyelembevételével (Broek–Buiskool 2020).

Írország

Az írországi oktatásirányításban a digitális technológia tartalmi, pedagógiai és infrastrukturális kérdései ugyancsak két évtizedes múltra tekintenek vissza. Számos más ország számára volt példa, egyszersmind a SELFIE-eszköz egyik elődjeként tekinthető a National Centre for Technology in Education (NCTE), majd jogutódja a PDST Technology in Education által kidolgozott *eLearning Roadmap* elnevezésű önértékelő dokumentum. Ez az önértékelő eszköz öt területen (vezetés és tervezés, tanterv és digitális technológia, szakmai fejlődés, digitális pedagógiai kultúra és infrastruktúra) 27 deskriptort tartalmazott. A ma már nem elérhető NCTE *eLearning Roadmap* jelentőségét kiemeli, hogy az értékelés öt fokozatához tartozó szinteket definiálták is a kitöltők számára.

Írországban rendszeresen az országos felmérések (ICT Census 2013, DLF National Evaluation) (Cosgrove et al. 2014), ezek eredményei alapján pontosítják a szakpolitikai dokumentumokat, az iskolák felé támasztott követelményeket. A felmérések jelentései nyilvánosan elérhetők. Az iskolák számára a Digitális Tanulási Keretrendszer (DLF) az irányadó, korábban iskolákkal kipróbált forrás, amely hangsúlyozza, hogy a digitális technológia tanításban, tanulásban, értékelésben való használata nem csupán az infrastruktúra meglétének a függvénye. Az intézmények erre az alapra építve készítik el saját Digitális Tanulási Tervüket (Digital Learning Plan), amely részét képezi az iskola egészére vonatkozó, átfogó terveknek.

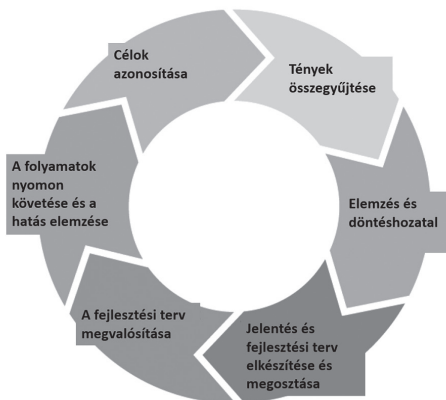
Az iskolák támogatására hivatott Digitális Tanulási Keretrendszer elsősorban a DigCompEdu-nál egyszerűbb modellre, az UNESCO 2011-es Tanári IKT Kompeten-

cia Keretrendszerre (Midoro 2013) épít. Az implementációt az iskolákkal dolgozó digitális pedagógiai tanácsadók és egy jelentős európai uniós infrastrukturális beruházás is segítette annak érdekében, hogy megvalósulhassanak a nemzeti Iskolai Digitális Stratégia 2015–2020 célkitűzései, melynek területei:

- tanítás, tanulás és értékelés digitális eszközökkel;
- a tanárok szakmai fejlődése;
- vezetés, kutatás és szakpolitika;
- IKT-infrastruktúra.

A digitális érettség szempontjából néhány évvel ezelőtt az ír iskoláknak alig egytizede mondta magát haladó szintűnek, azonban a tervezés és az önértékelés része az intézmények tevékenységének, így a fejlődés nagy eséllyel folyamatos. A pedagógiai célok és a digitális technológiával támogatott tanulás iskolai tervezéséhez útmutató (7. ábra) és szaktanácsadói segítség is rendelkezésre áll.

7. ábra. A digitális tanulás tervezésének ciklusa

Forrás: Digital Learning Planning Guidelines (é.n.: 8) alapján saját fordítás.

Észtország

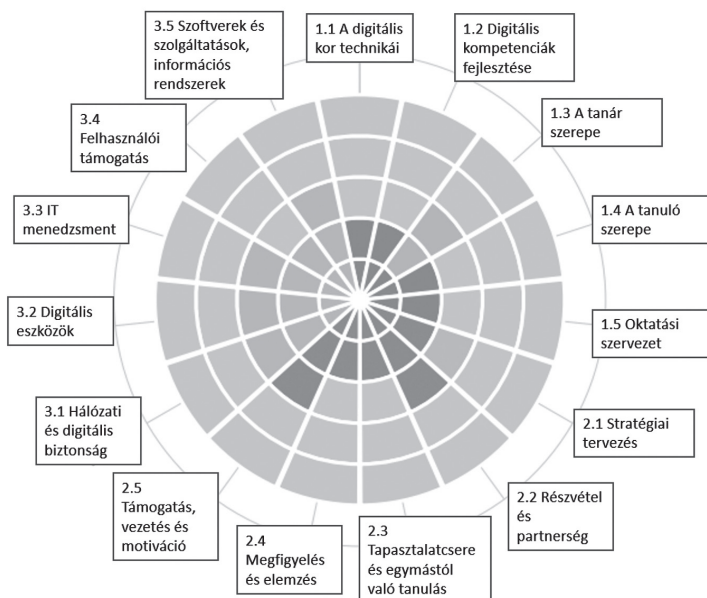
A digitalizáció egyik élharcosa Európában az 1,3 milliós népességű Észtország. Az elmúlt húsz évben kiépített digitális szolgáltatások és számos nemzetközi hírű innováció egyszersmind azt is jelenti, hogy az észt iskolák, pedagógusok vagy szülők számára nem kell megindokolni a digitalizáció vagy a digitális kompetencia fejlesztésének szükségességét. Az észt közösségek számára a digitalizáció új színteret teremtett a társadalmi folyamatokban való részvétel szempontjából, amelynek forrása a digitális kompetencia fejlesztése az iskolában és a felnőttek körében.

Az oktatási intézmények digitális érettségének mérése terén a Tallini Egyetem munkatársai által megvalósított Digitális Tükör rendszer (Digipeegel) sokak által ismert és példaértékű fejlesztés.

A Digitális Tükör mérőeszköze három területen (pedagógiai innováció, változásmenedzsment és digitális infrastruktúra) fogalmaz meg kérdéseket az oktatási intézmények számára. A rendszer kidolgozója *Michael Fullan* modelljére építettek, amelyben hangsúlyosan jelenik meg ezen területek összefüggése és a változásmenedzsment fontossága az iskolai működés terén (Fullan 2013).

A Digitális Tükör rendszerében a témakörök összesen 15 deskriptorba kerültek (8. ábra). A rendszer egyik legfontosabb értékét a deskriptorokhoz rendelt öt fejlettségi szint meghatározása jelenti. Az adott területhez tartozó fejlettségi szintek leírása és nyilvánossá tétele a mérésben részt vevő iskolák számára két szempontból is fontos. Egyrészt a kitöltők digitális kompetenciája, tudása vagy éppen hiányosságai kevésbé befolyásolják a digitálisérettség-mérés eredményét, mivel a szintek leírása alapján nagyobb eséllyel sorolja be pontosan a saját pedagógiai gyakorlat fejlettségi szintjét. Másrészt – és ez éppúgy fontos – maga a mérés, az iskolák szintjén, az önértékelés folyamata hatással lehet az intézmény egészére. Tekintettel arra, hogy a tükör eredményeinek feldolgozása érdekében megbeszéléseket tartanak, szembesülnek a saját gyakorlatukkal, így változhat az attitűd, az adott szintekre vonatkozó tudás, és mindez a további tervekre is befolyással lehet.

8. ábra. Az észt Digitális Tükör deskriptorai

Forrás: Digipeer honlap alapján saját fordítás.

A Digitális Tükör kitöltése nem egyszerű önbevallás, mivel az iskolának bizonyítania is kell az adott szinthez való besorolást, továbbá ezeket ellenőrizhetik is.

A Digitális Tükör szintjeinek elnevezése kifejezi, hogy a digitális átállás egy fejlődési folyamat és a mérés eredménye inkább a fejlesztési célú értékelést segíti, a minősítő értékeléssel szemben. A szintek elnevezése a következő:

- A – Helyettesítés: nem rendszeres alkalmazás;
- B – Gazdagítás: iskolán belüli koordináció, tapasztalatcsere;
- C – Javítás: rendszeres változás a tanulási folyamatokban;
- D – Integráció: mindenütt jelen lévő digitális kultúra;
- E – Felhatalmazás: az iskolai digitális tanulási szolgáltatások és innováció az iskolán túlra is kiterjednek.

A bizonyítás szükségessége nagymértékben növeli a mérési eredmények hitelességét. Az ellenőrzések során előfordul, hogy utólag módosítják az első körben választott fejlettségi szintet.

Miként az Európai Unió más tagországaiban, Észtországban is kiemelt figyelmet szentelnek a szakképző intézményeknek, így a Digitális Tükör 2.0 szakaszában már a szakképzés specialitásai is bekerültek az értékelt területek közé. Az új szakaszban a mikroszint (pedagógus-továbbképzés, pedagógusok hálózatai, versenyek, projektek) és a makroszint (stratégiák, nemzeti programok, tantervi megújulás, minőségbiztosítás) mellett egy köztes, általuk mezoszintű innovációnak nevezett területre, az iskolai szintű innovatív közösségekre, tanulói szervezetekre is figyelmet fordítanak.

Horvátország

A horvátországi oktatási intézmények digitalizációs fejlődésével a CARNET elnevezésű akadémiai és kutatói hálózat foglalkozik az e-Škole (e-iskola)-program keretében. A program első szakaszában (2015–2018) került sor a Digitálisan Érett Iskolák Keretrendszerére (Framework for Digitally Mature Schools – FDMS) bevezetésére, amely öt területen, 37 deskriptor alapján méri az iskolák digitális átmenetének szintjeit (Jugo et al. 2017). A keretrendszer kialakításakor a szakértők építettek a DigCompOrg-keretrendszerre és számos nemzetközi projekt tapasztalataira (köztük az eLEMÉR-re és az ír NCTE eLearning Roadmap-re).

Miként Írországban és Észtországban, Horvátországban is az iskolák szakmai és IKT-infrastrukturális fejlesztésével együtt vezették be a mérés–önértékelést pilot-szakaszok után kötelező jelleggel. A horvát FDMS rendszer által érintett témakörök:

- Vezetés, tervezés, menedzsment;
- IKT a tanulásban és tanításban;
- A digitális kompetencia fejlesztése;
- IKT-kultúra;
- IKT-infrastruktúra.

Az első szakaszban 151 horvátországi iskolát vontak be a projektbe, amelynek nem csupán a mérés, hanem a szakmai támogatás és az eszközfejlesztés is része

volt. Az e-Škole-program első szakaszának végére a bevont iskolák mindegyikének (az összes intézmény 10 százalékának) növekedett a digitális érettsége, és 2018 őszén elkezdődött a 2020-ig tervezett II. szakasz.

Az FDMS-rendszerben az iskoláknak egy áttekintő táblázatban kell megjelölniük a fejlettségi szintjüket, majd ennek alapján egy terjedelmes kérdőívet is ki kell tölteni, amely segíti őket az önértékelésben és az ellenőrzés során is, és e módszer megváltoztathatja a korábbi besorolásukat. Az öt fejlettségi szint inkább diagnosztikus jellegű: 1) alapszint – digitálisan nem érintett; 2) digitálisan kezdő; 3) digitálisan képzett; 4) digitálisan haladó; és 5) digitálisan érett. Az értékelőeszköz nyilvános és elérhető az oktatási intézmények számára.

A horvát FDMS fontos célja (miként a hazai Digitális Névjegy Rendszernek is), hogy segítse a döntéshozók számára azoknak a beavatkozási területeknek az azonosítását, amelyeken segíthető az oktatási intézmények digitális érettségének növelése.

Összegzés

Az információs társadalom kihívásainak való megfelelés össztársadalmi érdek, a társadalom minden szintjén megjelenik. Az oktatás a digitális írástudás fejlesztésének egyik motorja, de annak érdekében, hogy minél több honfitársunk váljon digitális állampolgárrá és kihasználja az e-kormányzat adta lehetőségeket, közös társadalmi részvételre és tudatos szerepvállalásra van szükség.

A nemzetközi tapasztalatok is megerősítik, hogy az iskolák digitális átmenetével kapcsolatos felméréseknek, méréseknek és önértékeléseknek együtt kell járnia az intézmények számára nyújtott szakmai támogatással, a pedagógusok továbbképzésével, szaktanácsadói szolgáltatással és infrastrukturális beruházásokkal (Kumargazhanova et al. 2018). Az iskolai digitalizációra vonatkozó mérések tervezésekor nem megkerülhető az önbevallásos vizsgálatok kockázata, nevezetesen az, hogy az eredmény nagymértékben függ a kitöltők szakmai és technológiai felkészültségétől, a fogalmak egységes értelmezésétől, a kitöltők attitűdjétől és szándékaitól. Ezek figyelembevételével nagyon valószínű, hogy a kapott eredmények nem tükrözik a teljes valóságot akkor sem, ha a kitöltésnél mindenki a lehető legbecsületesebben jár el. Ezeket a hátrányokat lehet kiküszöbölni azzal, hogy a szintek jól definiáltak, az önértékelés eredményét ellenőrzik, valamint szakértőkkel értékelik, és szükség esetén a szintbesorolásokat korrigálják az iskolák.

A digitális érettségre vonatkozó önértékelési folyamat ugyanis egyszersmind megváltoztathatja az eredményt, de inkább pozitív irányban, hiszen önmagában pozitív hatású, ha az intézmény vezetői és pedagógusai áttekintik saját gyakorlatukat, tudatosan bennük, hogy melyek a fejlődés irányai és kihívásai számukra. A mérések esetében minden alkalommal felmerülnek olyan kérdések, mint például a digitális érettség mérésekor kapott adatok mennyiben számszerűsíthetők, az egyes

indikátorok szintezésénél meg lehet-e határozni a kvantitatív sarokpontokat. A nemzetközi példák alapján erre jelenleg nincs általunk ismert kezdeményezés. Ezzel együtt azt gondoljuk, hogy az ilyen irányú törekvések esetén fontos a kellő mértékű átgondoltság, hiszen érzékeny és rendkívül összetett területről van szó. Az eredmények értékelésénél visszatérő kérdés és dilemma, hogy a megnevezett területeken belül az indikátorok súlyozása mi alapján történjen, valamint szükséges-e azt definiálni, hogy mikor tekintjük ideálisnak/elfogadhatónak egy iskola digitális átalakulását. Ezesetben ugyanis kettős mércét kell alkalmaznunk, hiszen egyszerre szakmai, pedagógiai és szakpolitikai oldalról is vizsgálnunk kell.

Tekintettel arra, hogy egyszerre több dimenzió mentén történik a digitális átmenet területén a fejlődés és a mérés is, a mérés eredménye akkor reális, ha nem egy szempont alapján születik meg a diagnózis/minősítés, hanem a rendszer figyelembe veszi a különböző dimenziókban az eltérő szinteket és az azokon való készségi állapotot. Az általunk elemzett rendszerek esetében a szintek leírásai oktató jelleget is szolgálnak, a közös gondolkodás és kommunikáció kiindulópontjai a témában. A keretrendszer fenntarthatósága szempontjából az is lényeges, hogy milyen rendszerességgel szükséges frissíteni az indikátorokat. A jelenlegi nemzetközi gyakorlat alapján az éves frissítés tűnik reálisnak, hiszen a technológia rendkívül gyors fejlődése ezt szükségessé teszi.

Összességében azt mondhatjuk, hogy a digitális átalakulás, átmenet nyomon követése, értékelése rendkívül időszerű téma, amely túlmutat az oktatási alrendszeren, a digitális ökoszisztéma minden területén szükségszerűvé válik ennek bővítése, finomhangolása és folyamatos monitorozása. Az információs társadalomban kiemelt jelentőségűvé válik ugyanis a társadalmi részvétel digitalizációja, amely magában foglalja a részvétel eszközeinek (tájékoztatás, konzultáció, bevonás, együttműködés, felhatalmazás) (Arapovics et al. 2019) hatékonyabb kihasználását, a résztvevőknek tett ígérek eljuttatásához alkalmazott eszközök (pl. hírlevél, ügyfélszolgálat, digitális állampolgári részvétel), szolgáltatások magasabb határfokú igénybevételét. A társadalmi nyilvánosság szintjének növeléséhez és az üzenetek potenciális célközönséghez való eljuttatásában kiemelten fontossá válik az első és második szintű digitális szakadék csökkentése, amelynek eredményeképpen az alapvető és a magasabb szintű feladatok, szolgáltatások ellátása valósul meg. A digitális szakadék nem csak képességekben, hanem földrajzi és életkori vonatkozásban is értelmezhető, így az egyének (digitális állampolgárok) és intézmények digitális kompetenciájának folyamatos, célzott, átgondolt és szisztematikus fejlesztése osztársadalmi érdekünk és a jövőbeni siker egyik kulcsa.

Irodalom

- András István–Rajcsányi-Molnár Mónika–Bacsa-Bán Anetta–Balázs László–Németh István Péter–Szabó Csilla Marianna–Szalay Györgyi (2016): Módszertani megújulás a felsőoktatásban: Az új oktatói szerepek megfelelő oktatásmódszertani megközelítés. *Dunakavics*, 4., (6.), pp. 25–62.
- Balogh Zoltán–Molnár György–Nagy Katalin–Orosz Beáta–Szűts Zoltán (2020): A digitális kompetencia és a digitális kultúra társadalomra és oktatásra gyakorolt hatásai, jellemzői, kihívásai. *Civil Szemle*, XVII., (2.), pp. 69–88.
- Broek, Simon–Buiskool, Bert-Jan (2020): *Adapting the SELFIE tool for work-based learning systems in Vocational Education and Training*. A feasibility study. EUR 30079 EN. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Cosgrove, Jude–Butler, Deirdre Leahy–Gerry, Margaret–Kavanagh, Shiel-Lauren–Creaven, Ann-Marie (2014): *The 2013 ICT Census in Schools–Summary Report*. Dublin: Educational Research Center.
- COM (2018): *A bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a régiók bizottságának a digitális oktatási cselekvési tervről*. Brüsszel: Európai Bizottság, 2018. 1. 17.
- Czékmán Balázs–Fehér Péter (2017): A számítógéppel támogatott tanítás és tanulás története a közoktatásban Magyarországon (1983–2016). *Képzés és gyakorlat*, 15., (1–2.), pp. 45–66.
- Európai Bizottság (2019): *SELFIE Forum teaching and learning in the digital age*. Madrid: Publications Office of the European Union.
- European Schoolnet (2018): *Technology-Enhanced Teaching Self-Assessment Tool (TET-SAT)*. Brussels: Practical Guidelines for Teachers.
- Ferrari, Anusca (2013): *DIGCOMP: A Framework for Developing and Understanding Digital Competence in Europe*. Brussels: European Commission.
- Fullan, Michael (2013): *Stratosphere integrating technology, pedagogy and change knowledge*. Toronto: Pearson.
- Horváth, Ildikó (2019): MaxWhere 3D Capabilities Contributing to the Enhanced Efficiency of the Trello 2D Management Software. *Acta Polytechnica Hungarica*, 16., (6.), pp. 55–71.
- Horváth, Ildikó–Sudár, Anna (2018): Factors contributing to the enhanced performance of the MaxWhere 3D VR platform in the distribution of digital information. *Acta Polytechnica Hungarica*, 15., (3.), pp. 149–173.
- Horváth, László–Rudas, Imre (2018): Information content driven model for virtual engineering space. *Acta Polytechnica Hungarica*, 15., (2.), pp. 7–32.
- Hunya Márta (2016a): *Melléklet Hunya Márta: A digitális és online munkacsoport eredményei című tanulmányához*. Budapest: Tempus Közalapítvány.
- Hunya Márta (2016b): Digitális és online tanulás. In: Széll Krisztián (Szerk.) (2016): *Az Európai Unió az oktatásról: stratégiai irányok és értelmezések*. Budapest: Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet. pp. 33–40.
- IKER (2016): *Az IKER önértékelő és referenciakeret 4 szintjének tartalma*. Budapest: IKER társadalmasítás workshop.
- Jugo, Gordana–Balaban, Igor–Pezelj, Marijana–Begicevic Redjep, Nina (2017): Development of a Model to Assess the Digitally Mature Schools in Croatia. In: Tatnall, Arthur–Webb, Mary (Eds.) (2017): *Tomorrow's Learning: Involving Everyone. Learning with and about Technologies and Computing*. 11th IFIP TC 3 World Conference on Computers in Education, WCCE 2017. IFIP Advances in Information and Communication Technology. Cham: Springer. pp. 169–178.

- Kóvári, Attila (2020): Digitális társadalom és digitális oktatás szinergiája. *Civil Szemle*, XVII., (1), pp. 69–72.
- Kövecsesné Gósi, Viktória (2018): Cooperative learning in VR environment. *Acta Polytechnica Hungarica*, 15., (3.), pp. 205–224.
- Kumargazhanova, Saule–Uvaliyeva, Indira–Baklanov, Aleksander–Zhomartkyzy, Gulnaz–Mamykova, Zhanl–Ipalakova, Madina–Györök, György (2018): Development of the Information and Analytical System in the Control of Management of University Scientific and Educational Activities. *Acta Polytechnica Hungarica*, 15., (4.), pp. 27–44.
- Lampert, Bálint–Pongrácz, Attila–Sipos, Judit–Vehrer, Adel–Horváth, Ildikó (2018): MaxWhere VR-learning improves effectiveness over classical tools of e-learning. *Acta Polytechnica Hungarica*, 15., (3.), pp. 125–147.
- Lengyelne Molnár Tünde (2017): A humán teljesítménytechnológia. *Könyv és nevelés*, 19., (3.), pp. 97–107.
- Midoro, Vittorio (2013): *Guidelines on adaptation of the UNESCO ICT competency framework for teachers: methodological approach on localization of the UNESCO ICT-CFT*. Moscow: UNESCO Institute for Information Technologies in Education.
- Molnár Gyöngyvér (2011): Az információs-kommunikációs technológiák hatása a tanulásra és oktatásra. *Magyar Tudomány*, (9.), pp. 1038–1047.
- Ősz Rita–András István–Rajcsányi-Molnár Mónika (2013): Az újgenerációs mobil oktatásszervezés kérdései: A mobil generáció a változó tanulási környezetben – pedagógiai kihívások és paradigmák. In: András István–Rajcsányi-Molnár Mónika (Szerk.) (2013): *Metamorfózis: Globális dilemmák három tételben*. Budapest: Új Mandátum. pp. 196–215.
- Racsko Réka (2017): *Összehasonlító vizsgálatok a digitális átállás módszertani megalapozásáról*. Budapest: Gondolat.
- Racsko Réka–Kis-Tóth Lajos (2018): A pedagógusképző intézmények digitális átállás indikátorai. In: Buda András–Kiss Endre (Szerk.) (2018): *Interdiszciplináris pedagógia és a taneszközök változó regiszterei*. Debrecen: Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet. pp. 311–321.
- Sala, Arianna–Punie, Yves–Garkov, Vladimir–Cabrera Giraldez, Marcelino (2020): LifeComp: The European Framework for Personal, Social and Learning to Learn Key Competence. EUR 30246 EN, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Sik-Lányi, Cecilia–Szűcs, Veronika–Shirmohammadi, Shervin–Grudeva, Petya–Abersek, Boris–Guzsvinecz, Tibor–Van Isacker, Karel (2019): How to Develop Serious Games for Social and Cognitive Competence of Children with Learning Difficulties. *Acta Polytechnica Hungarica*, 16., (6.), pp. 149–169.
- Tongori Ágota (2012): Az IKT-műveltség fogalmi keretének változása. *Iskolakultúra*, 22., (11), pp. 34–47.

Internetes források

- Arapovics Mária–Beke Márton–Dóri Éva–Tóth Máté (2019): *A kulturális intézmények társadalmiasított működési módja*. Módszertani útmutató a közösségi részvételen alapuló működéshez. Cselekvő Közösségek – aktív közösségi szerepvállalás. EFOP-1.3.1-15-2016-0000 Szabadtéri Néprajzi Múzeum – NMI Művelődési Intézet – Országos Széchényi Könyvtár.
<https://cselekvokozossegek.hu/wp-content/uploads/Tarsadalmasitas-beliv-boritoteritve.pdf>

- DESI (2015): Digital Economy and Society Index. Joint Research Center. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>
- Digipeegel – Digitális Tükör, Tallinna Ülikool, HITSA <https://kutse.digipeegel.ee/#slug-stepbystep>
- Digital Learning Planning Guidelines. (é.n.): <https://www.pdsttechnologyineducation.ie/en/Planning/Digital-Learning-Planning-Guidelines.pdf>
- DPMK (2019): *DigComp 2.1. Állampolgári digitáliskompetencia-keret nyolc jártassági szinttel és gyakorlati példákkal*. EUR 28558 EN, https://dpmk.hu/wp-content/uploads/2019/07/DigComp2.1_forditas_6_20200130.pdf
- Európai Bizottság (2013.): *Opening up Education*. http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-12-933_en.htm
- Európai Parlament (2017): *E-demokrácia az EU-ban: lehetőségek és kihívások*. Európai Parlament, Hírek. <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20170224STO63943/e-demokracia-az-eu-ban-lehetosegek-es-kihivasok>
- Európai Tanács (2000): *Presidency Conclusions*. Lisbon: European Council. https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/00100-r1.en0.htm
- Főző Attila László (2018): *Digitális névjegy, digitális iskola*. Hajdúszoboszló: Suliszerviz. <https://kiadvany.suliszerviz.com/kiadvanyok/29-kiadvany-2018/1102-2018-dr-fozo-attila-digitalis-nevjegy-digitalis-iskola>
- Hunya Márta–Kőrösné Mikis Márta–Tartsayné Németh Nóra–Tibor Éva (2011): *ELEMÉR GYORSJELENTÉS Az informatikai eszközök iskolafejlesztő célú alkalmazásának országos helyzetéről* 2011. február 28-án, eLEMÉR napján. <https://ofi.oh.gov.hu/tamop311/elemer-gyorsjelentés>
- Jobbágy László (2019): *A Digitális Kompetencia Keretrendszer (DigKomp) bemutatása*. https://njszt.hu/sites/default/files/news/2019/ecdl_forum_2019_ea_jobbagy_laszlo.pdf
- Kárpáti Andrea (2012): *Az eLEMÉR mérőeszköz kritikai elemzése. Az eLEMÉR iskolai önértékelő keretrendszer használatáról*. http://epa.oszk.hu/00000/00035/00152/pdf/EPA00035_upsz_2012_04-06_146-160.pdf
- Magyarország Digitális Oktatási Stratégiája. (2016): Budapest. 2016. június 30. <https://www.kormany.hu/download/0/cc/d0000/MDO.pdf>
- Oktatási Hivatal (2020): *DigCompEdu (2017.XII.) EU-ajánlás alapján kidolgozott javaslat a pedagógusok digitáliskompetencia-szintjeinek meghatározásához és fejlesztéséhez*. https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/unios_projektek/efop3215/Javaslat_a_pedagogusok_digitaliskompetencia_szintjeinek_meghatározasához_2020_04_30_MK.pdf
- SELFIE Guide for school coordinators. https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/selfie-guide-school-coordinators_en.pdf

Fotó/Duma Attila

DIGITÁLIS TECHNOLÓGIÁK HATÁSA A KÖNYVELÉSRE A TÁRSADALOM 5.0 KIHÍVÁSAINAK TÜKRÉBEN

Krájnik Izabella – Demeter Robert

■ Bevezetés

■ A Társadalom 5.0 koncepció elsősorban négy fő területre irányul: az egészségügyre, a mobilitásra, az infrastruktúrára és a digitális technológiákra, és ezek fejlődésének az információs és kommunikációs technológiák adta lehetőségekben rejlő előnyök kihasználására épül, beleértve a mobiltanulási lehetőségeket is (Benedek–Molnár 2014). A szakemberek és maga a társadalom többsége is már a Társadalom 5.0 korszakára készül, azonban addig is néhány kérdés megfogalmazódhat bennünk, mint például „Valóban készen állunk-e a Társadalom 5.0 kihívásaira?”; „Valóban professzionálisan éljük-e a digitális életünket?” Ez különösen kiéleződött az elmúlt néhány hónapban, a koronavírus-járvány időszaka alatt, ahol a digitális technológia adta lehetőségek sokkal fontosabb szerepet tölthettek be, mint a korábbiakban. A globalizációnak számos gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális újítás köszönhető, és bebizonyosodott, hogy kikényszerítheti a változást számos területen (Kemp 2017).

Az üzleti világot formáló egyik trend az a technológiai átalakulás, alkalmazkodás a megváltozott munkakörnyezethez, amelyet a digitalizáció hoz magával. Különösen azok az erőfeszítések, melyek az emberekbe fektetett erőforrásokra, az emberi erőforrások technológiai megoldásainak felhasználására irányulnak. Az internethasználat, a mobil alkalmazások és a közösségi média bővítésével a felhasználók száma növekszik, a szolgáltatók ennek kielégítésére fejlesztik szolgáltatásaikat és az azt kiszolgáló erőforrásokat, infrastruktúrát. A digitális megoldások mind a szolgáltatások, mind pedig az azt kiszolgáló erőforrások, infrastruktúra te-

kintetében számos előrelépést, fejlettebb kiszolgálást, magasabb hozzáadott értéket ad a gazdaság résztvevői számára. Az emberi erőforrások digitalizálása, vagyis a munkavállalók tevékenységének illesztése a digitális technológiák adta lehetőségek minél magasabb kihasználásának irányába, kezdetben komoly erőforrásokat igényel, azonban összességében hosszabb távon a költségek csökkentésével és a profit növelésével jár. Ezzel összefüggésben a vállalkozások újraértékelik lehetőségeiket a digitális tudásalapú társadalom, tudásmenedzsment (Bencsik et al. 2018) viszonylatában és kiemelt fontosságot tulajdonítanak az új termékeik és szolgáltatásaik fejlesztésének (Bathla 2018).

Az adatrögzítés a könyvelésben egy precíz, naprakész, könnyen elérhető tevékenység. Az elmúlt években jelentősen megnövekedett a cégek adatszolgáltatási kötelezettsége, a vállalkozás vezetője által kért kimutatások, éves beszámoló elkészítése (pl. mérleg és eredménykimutatás, kiegészítő melléklet), pénzügyi kalkulációk készítése, ami mindenképp a könyvelő feladata.

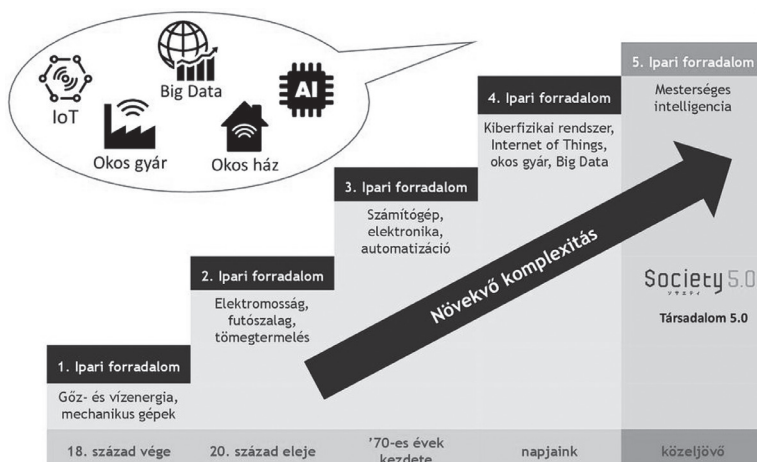
A Társadalom 5.0 hatása a könyvelői szakmára

A Társadalom 5.0-ban a társadalom egészével kapcsolatos adatok gyűjtése sokkal szélesebb módon valósul meg és a mesterségesintelligencia-módszerek segítségével ezen adatok újfajta módszereken alapuló elemzésében (Balogh et al. 2019). Az elemzések eredményei alapján feltárt információkat különféle formákban elérhetővé teszik a társadalom résztvevői számára is, akár a legkorszerűbb AR- (Rumiński et al. 2019) vagy 3D VR-technológiákban (Horváth–Sudár 2018). Ezek a folyamatok új értékeket hozhatnak létre, mind ipari, mind társadalmi kontextusban, ideértve egy szűkebb területet, a számviteli szakmát is. Akhter és Sultana (2018) tanulmánya azt mutatja be, hogy a gépi tanulás, a robotika és a mesterséges intelligencia fejlődése (Smieszek et al. 2019) miként járul hozzá a gazdászok, a könyvelői szakma általános fejlődéséhez. A digitális technológiák számos területen fejlődést jelentenek, és azt is szem előtt érdemes tartani, hogy a mesterséges intelligencia, komplex intelligens rendszerek (Maldonato et al. 2018), a robotika és a gépi tanulás kevésbé hibázik, és nagyobb, gyorsabb feldolgozási sebességet, teljesítményt kínál akár a könyvelésben és a pénzügyi folyamatok, kereslet előrejelzésében (Szántai et al. 2018), akár az e-kormányzás területén (Nedeljkovic et al. 2019) is. Természetesen ez nem a teljes könyvelés minden elemére igaz, továbbra is szükség lesz a magasan képzett könyvelőkre, azonban a szakma által nyújtott szolgáltatások a digitális technológiák minél nagyobb mértékű kihasználásának irányába mutatnak. A mesterséges intelligencia számos területen támogatóként segítheti a szakemberek munkáját, növelheti a hatékonyságot, azonban még egy jó ideig nem helyettesítheti az emberi érzelmi intelligenciát és a kritikus gondolkodási képességeket.

Mind az Ipari Forradalom 4.0, mind pedig a Társadalom 5.0 által hozott fejlődés alapfeltétele az, hogy a társadalom és a gazdaság ezt minél szélesebben be tudja vezetni és előnyeit ki tudja használni eljutva a szuper okos társadalomig (Super

Smart Society) (1. ábra). Ehhez pedig a digitális technológiákhoz értő szakemberekre van szükség, ez az oktatás reformját is maga után vonja. Elengedhetetlen a digitális technológiák tanulási tevékenységek támogatására történő használata, mint például az okostelefonok által nyújtott lehetőségek, vagy akár a Google Classroom és az Edmodo által nyújtott tanulási környezetekben rejlő megoldások kihasználása. A könyvelés szempontjából az információs és kommunikációs technológiák, mint a számítógépes könyvelés, a befektetéskezelés, a befektetési alapok elemzése (Matuszewska-Janica et al. 2019) olyan lehetőségeket adnak a gazdaság szereplőinek, melyek új alapokra helyezhetik tevékenységük fejlesztésének irányait. A Társadalom 5.0 alapvetően azt a digitalizálási és átalakítási dimenziót veszi át, amely olyan problémákat old meg, amelyekre korábban képtelenek voltunk.

1. ábra. A Társadalom 5.0 koncepció evolúciós aspektusai

Forrás: Báger (2019).

Civil szervezetek könyvelése

A civil szervezeteknek a céljuk szerinti tevékenységükkel, valamint a vállalkozási tevékenységükkel kapcsolatos bevételeit, költségeit, ráfordításait elkülönítetten kell nyilvántartaniuk. A könyvvezetés és beszámolókészítés általános szabályait a Számviteli törvény tartalmazza (2000. évi C. törvény). A törvény szabályai a civil szervezetekre is vonatkoznak. Az alapítványok és az egyesületek az „egyéb szervezet” fogalmába tartoznak e törvény értelmében. Ezeket a nyilvántartásokat a Számviteli törvény által meghatározott könyvvezetési szabályok alapján, a 479/2016. (XII.28.) kormányrendelet szerint kell vezetni. Ezen kormányrendelet értelmében a civil szervezeteknek, az alapítványoknak, egyesületeknek is kötelező a könyvvezetés, ezért könyvelőre is szükségük van. A beszámoló formáját a szervezet tevékenysége, az éves bevétel nagysága, valamint a könyvvezetés módja határozza meg. A

beszámoló egy naptári évre, azaz január 1.–december 31. közötti évre vonatkozik. A beszámoló azt mutatja meg, hogy a szervezet december 31-én milyen eszközökkel és forrásokkal rendelkezett. A civil szervezetek bevételei elsősorban a tagdíjból, alapítvány esetében alapítótól kapott befizetésből, valamint az alapító által az alapítvány rendelkezésére bocsátott vagyonból, gazdasági-vállalkozási tevékenységből (pl. szolgáltatás nyújtásából), pályázati vagy egyéb támogatásból, adományból adódnak. A költségek és ráfordítások elsősorban az alapcél szerinti (közhasznú) tevékenységhez, illetve a gazdasági vállalkozási tevékenységhez közvetlenül kapcsolódó költségek, a civil szervezet működési költségei, valamint a tevékenységhez használt immateriális javak és tárgyi eszközök értékcsökkenési leírása.

A Számviteli törvény szerinti szabályzatokat, mint a számviteli politikát, a könyvvizetés módjától függetlenül kötelezően el kell készíteni. A számviteli politika célja, hogy a szervezetnél olyan számviteli rendszer funkcionáljon, amely alapján megbízható és valós információt tartalmazó éves beszámoló állítható össze. A számviteli politika tartalmazza az eszközök és források leltárkészítési és leltározási, selejtezési és értékelési szabályzatát, a pénzkezelési szabályzatot, kettős könyvvitel vezetése esetén a számlarendet és a számlatükröt is.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal 2019. január 1-jétől kizárólag a Céghírdő szolgáltatáson keresztül kommunikál a gazdálkodó szervezetekkel. A digitalizáció elterjedése az adóhivatali ügyintézésben – a NAV 2.0 program – 2017 nyarán jelent meg, célja a papírmentes hivatal megteremtése. A könyvelőirodák is egyre nagyobb mértékben törekednek a korszerű informatikai megoldások alkalmazására, a digitális könyvelőirodák megvalósítására. Ezt a folyamatot a folyamatosan növekvő hivatali adatszolgáltatás mennyisége és határideje is felfűszerezi. Egyre nagyobb mértékben nő az igény a folyamatok nyomon követésére, tervezésük és üzleti döntéseik támogatására. Ezeknek a kihívásoknak való megfelelés a legkorszerűbb digitális technológiák alkalmazása nélkül nem lesz lehetséges. A könyvelés digitalizációjában lezajló folyamatok, jövőbeli trendek a civil szervezetek gazdasági működésének meghatározó tényezői, ezért a könyvelői tevékenységgel, adatfeldolgozással kapcsolatos irányok esetükben sem hagyhatók figyelmen kívül.

A digitális technológiák jelentősége az adatfeldolgozásban

A Nemzeti Szabványügyi és Technológiai Intézet (NIST) meghatározza a felhőalapú számítástechnikát, mint „a mindenütt jelenlévő, kényelmes, igény szerinti hálózati hozzáférés lehetővé tételének modelljét, a konfigurálható számítógépes erőforrásokat (például hálózatok, szerverek, tárolás, alkalmazások és szolgáltatások), amelyek gyorsan üzembe helyezhetők és szolgáltatásként elérhetők alacsonyabb költségek mellett” (Mell–Grance 2011: 2). Míg a technológiai fejlődés a digitalizálási folyamat fő mozgatórugói közé tartozik, azonban ez önmagában csak a fejlődés alapjait adja meg olyan szolgáltatások fejlesztéséhez, melyek a társadalom további fejlődéséhez vezetnek.

A technológia, az oktatás fejlődése az utóbbi években a világ számos területén jelentős változásokon ment keresztül. A valós világban a pénzügyi-számviteli iparágat átalakító technológiák semmiképpen sem teszik feleslegessé az emberi tényezőt. Ehelyett az olyan technológiák, mint a felhő, a mesterséges intelligencia (AI) képessé teszik a könyvelőket – és az egész pénzügyi-számviteli szolgáltatási ágazatot – a kézi adatbevitel csökkentésével és az adatok sebességének, pontosságának és minőségének javításával arra, hogy még hatékonyabban végezzék el ezeket az adatrögzítéseket, ezzel még több lehetőséget adva számukra a pénzügyi, befektetési döntés-előkészítési folyamatok támogatására.

Manapság a digitális technológiákat már a gazdasági és társadalmi élet sok területén használják. Ez az átalakulás, amelyet ma Industrial Revolution 4.0 vagy Digital Transformation néven említenek (Racsko 2017), elsősorban a digitális technológiákra és termékekre irányul, mint például a big-data technológia felhasználásával történő fejlett elemzések (Vukmirovic et al. 2018), mesterséges intelligencia, autonóm robotok (Tóth–Auer 2018), felhőalapú számítástechnika és a virtuális valóság. A gépi tanulás segítségével számítógépes alkalmazások bányásszák és dolgozzák fel az adatokat (Moldován 2019), és készítenek elemzéseket, melyek a folyamatok optimalizálása és fejlesztése terén adnak támpontokat (Rahman et al. 2019). Ma már a mesterséges intelligencia területén végbement fejlődés eredményeként a rendszerek különböző ágazatokban – mint például az egészségügyben, banki szektorban vagy az autóiparban – különböző megoldásokat kínálnak. A versenyképesség megtartása érdekében számos gazdasági szereplő az alábbi lépések irányába mozdult el:

- információs hálózatok fejlesztése;
- infrastruktúrák létrehozása;
- felhőmegoldások az adattárolásban;
- folyamatok integrálásának képessége (tárgyak internete, hordozható eszközök stb.);
- mesterséges intelligencia alkalmazása (mély tanulás, szimulációk, természetes nyelv feldolgozás stb.).

A magas szinten automatizált feladatvégrehajtás következtében gyakorlatilag határtalanra bővültek a lehetőségek, ennek következményeként a hivatalos közvetítő személyek és intézmények jelentősége csökken. A gyakorlatban, a mindennapi életben a gazdasági szereplők által olyan gyakran hangoztatott „információs társadalom”, mint az internetre és az informatika gyakorlati felhasználására koncentrálnó elképzelés az Európai Unióról, az elektronikus közigazgatásról vagy éppen a digitális megosztottságról, az információs és kommunikációs technológiák elterjesztéséről is szól.

Digitális technológiák hatása a könyvelésre

A könyvelés fokozatosan fejlődött az évszázadok során az információk jobb feldolgozása érdekében és a jellegzetes beszámolási kötelezettségek teljesítésének a támogatására egyaránt. Az üzleti világban a gazdálkodással kapcsolatban felmerülő információk nagy hányadát a könyvelés szolgálja. A nemzetközivé válás és a modern üzleti struktúra együttesen felgyorsította a digitalizálási folyamatokat és megerősítette az adat-érték-kapcsolat jelentőségét. A számvitel terén is folyamatosan fejlesztették és gazdagították a szolgáltatásokat és az információk feldolgozását, elemzését, mind a belső, mind pedig a külső igények teljesítése érdekében. Egyrészt a számviteli jelentések és a könyvvizsgálat terén, másrészt az üzleti döntéshozatal támogatása, például ERP (vállalatierőforrás-tervezés) rendszerek alkalmazása, üzleti intelligencia terén történt előrelépés (Farrokhi et al. 2018).

A nemzetközi kapcsolatok fejlődése a könyvelés téren új kihívásokat eredményezett. A vállalatok egyre inkább „egy közös nyelv” szükségét érezték, hiszen az a tény, hogy mindenki egy nyelvet beszél, nevezetesen az angolt, még nem biztosította teljes mértékben a megfelelően értelmezhető információátadást. Jelenleg a nemzetközi harmonizációs terv merev, mutatószám-alapú szabályait alkalmazzák. Ma csak bizonyos, jól meghatározott vállalati kör köteles a nemzetközi számviteli szabályoknak megfelelni, vagyis köteles a Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok (IFRS-IAS) betartására; elsősorban azok a vállalatok, melyek a nemzeti tőzsdén jegyzettek és méretük alapján a nemzetgazdaság szintjén is jelentősek. A többiek választhatják csak a Nemzetközi Számviteli Standardok (IAS) szerinti beszámolást.

Az elmúlt időszakban sokszor lehetett olvasni a könyvelés jövőjéről szóló elmékedésekről: A jövőben szükség lesz-e könyvelőkre? Lesz-e a könyvelőknek munkája, a robotok elveszik a könyvelők munkáját? A jövőben feltehetően a könyvelői és ezek mellett a könyvvizsgálói és adótanácsadói munka is át fog alakulni. Ha egyre több adatot leszünk képesek a főkönyvben digitálisan feldolgozni, úgy a technológiának köszönhetően a hibázás, az elütés kockázata minimálisra csökken. A hiba rendszerszinten is jelentkezhethet, például egy rosszul paraméterezett beolvasással. Azonban az adatok gyors beolvasásának köszönhetően több idő jut az ellenőrzésre, az egyedi események rendezésére és a tanácsadói tevékenységre. Az automatizmusoktól függetlenül a gazdasági eseményeket, például a számlát a rögzítés előtt vizsgálni kell, helyesen lett-e kiállítva, érvényes-e a kiállító adószáma stb., ebben is nagy segítséget adhatnak az automatizált ellenőrzési lehetőségek.

A német székhelyű Smacc szoftvercég (2020) mesterséges intelligenciát alkalmaz az egyéni vállalkozók, kisvállalatok és középvállalkozások számára, hogy automatizálja számviteli rendszereiket és pénzügyi beszámolóikat. A szoftver több mint 60 adatkapcsolatot használ a bevételek és a számlák áttekintésére, ellenőrzi, hogy az számtanilag pontos-e, és ellenőrzi például a helyes ÁFA-tartalom megadását is. Miután a szoftver megtanulta, milyen módon kell kezelnie az egyes szállítók gazdasági ügyleteit, a könyvelési feladatokat ezután már automatikusan végzi.

Mesterséges intelligenciája lehetővé teszi az öntanulást és folyamatosan javítja képességét az információk rendezésére és rendszerezésére. Az ügyfelek valós időben, online ellenőrizhetik számlázási és kiadási adataikat, így nem kell például a hónap végéig várniuk, hogy áttekinthessék a pénzügyeik helyzetét. Számos más fejlesztő is ad hasonló szolgáltatást, mint például a QuickBooks (2020), de a Smacc az első között alkalmazza a mesterséges intelligencia módszereit a könyvelés automatizálási képességeinek javítására.

A digitalizáció jelentős hatást gyakorol a számviteli szakemberek tevékenységének jellegére is. A kevesebb manuális adatrögzítés kevesebb hibával és tévedéssel jár, jelentősen felgyorsul az adatkezelés, az adategyeztetés, így a könyvelési munka súlypontja a kontrollfolyamatokra helyeződik át. A digitalizáció hatására a számviteli tevékenység már nem az adatrögzítésről szól, sokkal inkább az adatelemzés, a tanácsadás, az ellenőrzés kerül a középpontba. A digitális megoldások könyvelés világában történő megjelenése a könyvelők munkáját is egyre könnyebbé teheti, azonban még mindig kevés az olyan vállalkozó szellemű szakember, aki egy kicsivel több utánajárást követően, sokkal kevesebb erőbefektetéssel tudná végezni munkáját.

A korszerű digitális technológiákat együtt alkalmazva az automatizált könyvelés egyre magasabb foka érhető el, és az intelligens szerződések már közel személyzet nélküli könyvelést eredményezhetnek és ezek költségmegtakarításhoz is vezetnek. A blockchain-infrastruktúra számviteli rendszerbe történő integrációjában az intelligens szerződések esetében fontos tényező annak biztosítása, hogy a megfelelő jogi szabályozást és a számviteli előírásokat a nyilvántartásokban megfelelően alkalmazzák az egyes végrehajtott tranzakciók után. Az intelligens szerződések alkalmazásával egy üzlet teljes egészében megvalósulhat a vonatkozó szabvány, jogi előírások, valamint egyéb irányelvek és szabályok alapján. Minden tranzakció időbélyegzővel ellátott, változatlan és minden fél számára nyomon követhető, ezáltal megakadályozva a nem teljesen tiszta számviteli gyakorlatokat (Smith 2018).

Al-Htaybat és szerzőtársai (2018) írása jó példa a számviteli szakma által megkövetelt alapvető kompetenciák azonosítására. Fontos szempont a könyvelők támogatása például a döntések meghozatalában, a kockázatok felmérésének és a pozitív ügyfélkapcsolatok kiépítésének képességében. A könyvelőknek számos tanácsadói készséggel kell rendelkezniük, hogy segítsék az ügyfeleket a pénzügyi döntések előrejelzésében és értékelésében, amelyekben egy informatikai rendszer még nem tud kompetens lenni.

Az informatika fejlődésével a felhőtechnológia és az arra épülő megoldások is egyre nagyobb mértékben előtérbe kerülnek. A felhőalapú megoldások azonnali hozzáférést biztosítanak az alkalmazásokhoz, adatokhoz és feldolgozáshoz szükséges erőforrásokhoz. A felhőalapú rendszer fontos előnye az információ folyamatos frissítése, amely lehetővé teszi a könyvelőknek és az ügyfeleknek az aktuális adatok azonnali elemzését és a legmodernebb információk alapján a legmegfelelőbb döntések meghozatalát. A felhőalapú technológia állandó megfigyelést, nem pedig csak időszakos elemzést biztosíthat.

A könyvelőknek azonban nem kell aggódniuk állásuk, a mesterséges intelligencia könyvelési feladatokban rejlő automatizálási képességei miatti, esetleges elvesztésén. A könyvelők feladatainak súlypontja a bevételek nyomon követéséről és az alapvető jelentések elkészítéséről áttevődik más feladatokra, mint például a tanácsadói szerep az adótervezés területén vagy a pénzügyi műveletek, befektetések áttekintése, pénzügyi stratégia kialakítása.

Az oktatás kihívásai

Az oktatás területe olyan megoldandó problémákat vet fel, amelyek az elmúlt időszak gyors fejlődése során folyamatosan jelen vannak, mint például, hogy az oktatás hogyan tud lépést tartani a technológiai fejlődés ütemével, az iskolai infrastruktúra gyakran nem felel meg a 21. század mindennapjaiban használatos eszközök fejlettségi szintjének. Az oktatás a tudás egy részének, valamint a tanítás elméletének és gyakorlatának megszerzését jelenti, de az oktatásnak megvilágosító élménynek is kell lennie (Oxford English Dictionary). A tanulás az ötletek generálásáról, a tapasztalatokon alapuló gondolkodásról, az ismeretek alkalmazásáról, a problémák megoldásáról vagy az elméletről szól. Gondolhatunk itt akár műszaki ismeretek oktatására, de a kettős könyvvitelre, a variancia-elemzésre vagy a nettó jelenérték kiszámítására is. Az oktatás világában még mindig számos elemzés mutatja azt, hogy az informatika adta lehetőségek alkalmazása az órákon alacsony, annak infrastrukturális háttere még további fejlesztést kíván, valamint a könyvelők részben alábecsülik a digitális korszakhoz szükséges technológiai kompetenciák szükségességét (Watty et al. 2016).

Bár az iskolában zajló munka még napjainkban is a tanulók–tanárok közös tevékenységén alapul, a főszereplőket Prenskey tanulmánya óta (2001) nagyon sokan már nem a hagyományos elnevezéssel, hanem digitális őslakosként és digitális bevándorlóként említik.

Kutatások igazolják (Schrauf 2019), hogy az iskolában ható tényezők közül a tanári munka minősége befolyásolja leginkább a tanulók eredményeit, éppen ezért a pedagógusok által alkalmazott módszerek, értékrendjük, attitűdjük meghatározó (Molnár 2011). Munkájuk az elmúlt években sokat változott, a folyamatosan és rendkívül gyorsan változó infokommunikációs eszközök szinte kimeríthetetlen tárházát biztosítják az új lehetőségeknek, ami még inkább ráirányítja a figyelmet az iskolákban folyó munkára. Mindezt segíti a hálózati megoldások köre és a mobilkommunikációs eszközök kiterjesztése (Molnár et al. 2017). Az adatfeldolgozás alkalmazása igen gyorsan növekszik és részben elkezd átvenni a könyvelők által elvégzett alapvető feladatokat (tranzakciók rögzítése, tranzakciók feldolgozása, tranzakciók rendezése). A magas szintű adatfeldolgozás javíthatja a költséghatékonyságot és a munka hatékonyságát is (Al-Htaybat et al. 2018). A számviteli gyakorlatok nagyban profitálnak a technológiai fejlesztések koherensebb és átfogóbb beépítéséből, így javul a számviteli tevékenység minden eleme.

A számviteli szakképzés jelentős lehetőségekkel és kihívásokkal néz szembe a digitális kompetenciák szükségessége és a gyorsan fejlődő technológia révén. Al-Htaybat és szerzőtársai (2018) szerint a problémamegoldás, a kritikus gondolkodás, az analitikai képességek, a döntéshozatal és az értékelés, valamint a számviteli alapelvek, például a kettős könyvelés és a számviteli sztenderdek szempontjából releváns készségek nélkülözhetetlenek. Ezen felül az adatok elemzésének képességére és a statisztikai ismeretekre is egyre nagyobb igény mutatkozik a könyvelési szakma tekintetében is.

Az előzőekben bemutatott folyamatok tükrében a jövő könyvelőinek az iskolákban olyan készségeket kell megszerezniük, amelyek segítségével képesek lesznek arra, hogy alkalmazkodni tudjanak a változó társadalomhoz, sőt aktívan vegyenek részt ebben a változásban. Az oktatás korszerű módszerein túlmenően, mint például a projektoktatás (Schrauf 2019) vagy játékosítás (Bérci 2018), olyan digitális kompetenciákat kell elsajátítaniuk a hallgatóknak, amelyek az informatika területével még szorosabb kapcsolatban állnak (Rajcsányi-Molnár 2019). Ennek elérése érdekében a legkorszerűbb IKT-alapú oktatástechnológiák alkalmazására (Ősz et al. 2013; Ujbányi et al. 2017) és a legkorszerűbb technológiák tanítására felkészült oktatók szükségesek (András et al. 2016; Kis-Tóth et al. 2017). A könyvelés is olyan szakterületté válik, ahol a humán és reál készségek, képességek együttes alkalmazására lesz szükség a jövő szakemberei számára. A technológiák gyors változása következtében azonban a tanulás az iskolán túl sem áll meg, a folyamatos képzés, fejlődés, az egyéni képességek fejlesztése az iskolai évek után is elengedhetetlen marad (Gőgh–Kővári 2018).

Az audit, a szabványok ismerete elengedhetetlen a könyvvizsgálati és számviteli képzettség megszerzésében (Fülöp 2019), amelyek az ellenőrzési tevékenység hiányosságait csökkenthetik. A Nemzetközi Számviteli Oktatási Szabványügyi Testület (IAESB) egy független szabványmeghatározó testület, amely többek között a számviteli oktatás területén is olyan szabványokat hoz létre, amelyek előírják az elsajátítandó kompetenciákat és szakmai készségeket, valamint a szakmai etikát és hozzáállást is (Fülöp et al. 2020; Tiron-Tudor et al. 2020).

A jövőben, a tanulmány szerzői olyan oktatási rendszert látnak, amelyben a matematika, az informatikai rendszerek alkalmazása és programozása olyan tananyagok, mint a filozófia és a nyelv, mind alapvető követelmények lesznek a könyvelők oktatásában.

Következtetések, jövőbeni kutatási irányok

A digitális korszak elkerülhetetlen, amely átalakítja a gazdasági szereplők üzleti tevékenységét is a versenyképességük fenntartása érdekében, valamint ezzel a költségoptimalizálás lehetőségei is előtérbe kerülnek. A fejlődés számos területen kikényszeríti a szervezetek digitális átalakulását mind a külső, mind pedig a belső folyamataik tekintetében. Noha a digitális átalakulásban rejlő automatizálási

lehetőségek csökkenthetik az emberi erőforrás igényét az egyes munkafolyamatokban, a mesterséges intelligencia adta lehetőségek iránti megnövekvő igény új készségeket kívánó munkahelyeket teremt. A digitális technológiák fejlődése tehát szervezeti átalakulásokhoz fog vezetni, az intézményeknek integrálniuk kell ezeket a fejlődő technológiákat, be kell építeniük a folyamataikba. Ez a gazdasági szereplők versenyképességének a záloga lesz a jövőben.

A mesterséges intelligencia és a gépi tanulás nem minden területen tudja kiváltani az emberi intelligenciát. Elsősorban abban lehet kihasználni ezen technológiák előnyeit, hogy jobb és gyorsabb hozzáférést biztosítanak számos valósídejű információhoz, többféle forrásból is a könyvelők számára, akik ezekre alapozva időben és megalapozottabban tudnak tanácsot adni, döntést előkészíteni.

A tanulmány rávilágított néhány olyan tényre, és megfogalmazott néhány javaslatot, amelyeket fontosnak kell tekinteni a jövő üzleti életét formáló digitális világban, mint például a könyvelői szakmai készségek átalakulása, a könyvelői tevékenység támogatása, tanácsadói szerep felértékelődése. Ez az átalakulás akkor lesz sikeres, ha a jövő könyvelőinek képzésében is felismerik ezeket a változásokat és úgy alakítják az oktatást, hogy a hallgatók felkészülhessenek ezekre az új kihívásokra. Azonban nem csak a képzési rendszernek kell felismernie az új kihívásokat, hanem a hallgatóknak is tudatosítaniuk kell, hogy a szervezett keretek között zajló képzésen túl, az egész életük során képesnek kell lenniük az önálló fejlődésre, tanulásra, önfejlesztésre (Gógh–Kővári 2019) annak érdekében, hogy a folyamatos változásokkal, az Ipar 4.0 fejlődésével lépést tudjanak tartani (Kővári 2019). Úgy gondoljuk, hogy ez a tanulmány hozzájárul ahhoz, hogy a témával foglalkozó kutatók és gyakorlati szakemberek tudatosabban tudják megjelölni, újraértékelni, áttekinteni a digitális technológia változásának következményeit és az újabb társadalmi generációk alkalmazkodását a fenntartható jövő érdekében.

Irodalom

- András István–Rajcsányi-Molnár Mónika–Bacsa-Bán Anetta–Balázs László–Németh István Péter–Szabó Csilla Marianna–Szalay Györgyi (2016): Módszertani megújulás a felsőoktatásban: Az új oktatói szerepnek megfelelő oktatásmódszertani megközelítés. *Dunakavics*, 4., (6.), pp. 25–62.
- Al-Htaybat, Khaldoon–von Alberti-Alhtaybat, Larissa–Alhatabat, Zaidoon (2018): Educating digital native for the future: Accounting educators' evaluation of the accounting curriculum. *Accounting Education*, 27., (4.), pp. 333–357.
- Akhter, Aziza–Sultana, Reajmin (2018): Sustainability of Accounting Profession at the Age of Fourth Industrial Revolution. *International Journal of Accounting and Financial Reporting*, 8., (4.), pp. 139–158.
- Balogh, Gergő–Gergely, Tamás–Beszédes, Árpád–Szarka, Attila–Fábián, Zoltán (2019): Capturing Expert Knowledge to Guide Data Flow and Structure Analysis of Large Corporate Databases. *Acta Polytechnica Hungarica*, 16., (4.), pp. 7–26.

- Bathla, Yatish (2018): Conceptual Models of Information Content for Product Modeling. *Acta Polytechnica Hungarica*, 15., (2.), pp. 169–188.
- Bencsik, Andrea–Horváth-Csikos, Gabriella (2018): The Role of Knowledge Management in Developing Quality Culture. *Acta Polytechnica Hungarica*, 15., (8.), pp. 209–226.
- Benedek, András–Molnár, György (2014): Supporting the m-learning based knowledge transfer in university education and corporate sector. In: Arnedillo-Sánchez, Inmaculada–Isaías, Pedro (Eds.) (2014): *Proceedings of the 10th International Conference on Mobile Learning*. Madrid: IADIS Press. pp. 339–343.
- Bérci, Róbert (2018): Game development through independent student activities. *Computers & Learning*, 1., (1.), pp. 26–38.
- Farrokhi, Vahid–Pokorádi, László–Sahar, Bouini (2018): The Identification of Readiness in Implementing Business Intelligence Projects by Combining Interpretive Structural Modeling with Graph Theory and Matrix Approach. *Acta Polytechnica Hungarica*, 15., (2.), pp. 89–102.
- Fülöp, Tímea Melinda (2019): The Impact of Audit Committees on the Performance of Business Entities. *Acta Polytechnica Hungarica*, 16., (7.), pp. 61–77.
- Fülöp, Tímea Melinda–Cordoş, George Silviu–Măgdaş, Nicole (2020): Importance of Ethics and Education to Understand the Audit Mission. In: Oncioiu, Ionica–Cokins, Gary–Capusneanu, Sorinel (Eds.) (2020): *Management Accounting Standards for Sustainable Business Practices*. Hershey: IGI Global. pp. 209–226.
- Gógh, Előd–Kóvári, Attila (2018): Metacognition and Lifelong Learning: A survey of secondary school students. 2018 9th IEEE International Conference on Cognitive Infocommunications. *CogInfoCom*, pp. 271–276.
- Gógh, Előd–Kóvári, Attila (2019): Experiences of Self-regulated Learning in a Vocational Secondary School. *Journal of Applied Technical and Educational Sciences*, 9., (2.), pp. 72–86.
- Horváth, Ildikó–Sudár, Anna (2018): Factors contributing to the enhanced performance of the maxwhere 3D VR platform in the distribution of digital information. *Acta Polytechnica Hungarica*, 15., (3.), pp. 149–173.
- Kemp, Simon (2017): *Digital in 2017: Global overview [Internet]*. <https://wearesocial.com/special-reports/digital-in-2017-global-overview> (Letöltés: 2020. 06. 21)
- Kis-Tóth Lajos–Gulyás Enikő–Racsko Réka (2017): Transzverzális kompetenciák fejlesztésének pedagógiai módszerei, különös tekintettel a digitális kompetenciára. *Educatio*, 26., (2.), pp. 230–245.
- Kóvári Attila (2019). A felnőttoktatás 4.0 és az ipar 4.0 kihívásai az életen át tartó tanulásban. *PEDACTA*, 9., (1.), pp. 9–16.
- Maldonado, Nelson Mauro–Sperandeo, Raffaele–Valerio, Paolo–Duval, Marzia–Scandurra, Cristiano–Dell’Orco, Silvia (2018): The Centrencephalic Space of Functional Integration: a Model for Complex Intelligent Systems. *Acta Polytechnica Hungarica*, 15., (5.), pp. 169–184.
- Matuszewska-Janica, Aleksandra–Zebrowska-Suchodolska, Dorota–Mentel, Grzegorz (2019): Evaluation of Short-Term Relationships between Selected Investment Funds and the Capital Market in Poland. *Acta Polytechnica Hungarica*, 16., (5.), pp. 25–41.
- Mell, Peter–Grance, Tim (2011): *The NIST definition of cloud computing*. NIST SP 800-145. National Institute of Standards and Technology, Information Technology Laboratory. [Internet]: <http://csrc.nist.gov/publications/nistpubs/800-145/SP800-145.pdf> (Utolsó letöltés: 2020.06.21)
- Molnár György (2011): Új módszerek a pedagógiai gyakorlatban – az IKT-alapú megoldások tükrében. *Szakképzési Szemle*, XXVII., (3.), pp. 170–177.

- Molnár György–Sik Dávid–Szűts Zoltán (2017): IKT alapú mobilkommunikációs eszközök és alkalmazások módszertani lehetőségei a felsőoktatásban. In: Mrázik Julianna (Szerk.) (2017): *A tanulás új útjai*. HERA Évkönyvek 2016. Budapest: Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesülete (HERA). pp. 285–297.
- Moldován, Ákos (2019). Comparison of database management possibilities of C # programming language as educational technology tools. *Transactions on IT and Engineering Education*, 2., (1.), pp. 46–61.
- Nedeljković, Slobodan–Nikolić, Vojkan–Čabarkap, Milan–Mišić, Jelena–Randelović, Dragan (2019): An Advanced Quick-Answering System Intended for the e-Government Service of the Republic of Serbia. *Acta Polytechnica Hungarica*, 16., (4.), pp. 153–174.
- Ősz Rita–András István–Rajcsányi-Molnár Mónika (2013): Az újgenerációs mobil oktatásszervezés kérdései: A mobil generáció a változó tanulási környezetben – pedagógiai kihívások és paradigmák. In: András István–Rajcsányi-Molnár Mónika (Szerk.) (2013): *Metamorfózis: Globális dilemmák három tételben*. Budapest: Új Mandátum. pp. 196–215.
- Prensky, Marc (2001): Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon*, 9., (5.), pp. 1–6.
- Racsko Réka (2017): Digitális átállás az oktatásban. *Iskolakultúra* 52. Budapest: Gondolat.
- Rahman, Ashiqur–Tvaronavičienė, Manuela–Smrčka, Luboš–Androniceanu, Armenia (2019): The effect of bank competition on the cost of credit: empirical evidence from the Visegrad countries. *Acta Polytechnica Hungarica*, 16., (4.), pp. 175–195.
- Rajcsányi-Molnár Mónika (2019): MaTech: Digitális eszközhasználaton alapuló kreatív matematika verseny szervezése középiskolás tanulóknak. In: Fodorné Tóth Krisztina (Szerk.) (2019): *Felsőoktatási innovációk a tanulás korában: a digitalizáció, képességfejlesztés és a hálózatosodás kihívásai*. Pécs: MELLearn Egyesület. pp. 19–32.
- Rumiński, Dariusz–Maik, Mikolaj–Walczak, Krzysztof (2019): Visualizing Financial Stock Data within an Augmented Reality Trading Environment. *Acta Polytechnica Hungarica*, 16., (6.), pp. 223–239.
- Schrauf György (2019): Importance of project-based learning in software development. *Computers & Learning*, 2., (1.), pp. 27–39.
- Smieszek, Mirosław–Pawel, Dobrzanski–Magdalena, Dobrzanska (2019): Comparison of the Level of Robotisation in Poland and Selected Countries, including Social and Economic Factors. *Acta Polytechnica Hungarica*, 16., (4.), pp. 197–212.
- Smith, Sean Stein (2018): Blockchain augmented audit – Benefits and challenges for accounting professionals. *Journal of Theoretical Accounting Research*, 14., (1.), pp. 117–137.
- Szántai, Tamás–Kovács, Edith–Egri, Attila (2018): Inventory Control in Sales Periods. *Acta Polytechnica Hungarica*, 15., (1.), pp. 87–104.
- Tiron-Tudor, Adriana–Zanellato, Gianluca–Moise, Ecaterina Monica (2020): Higher Education Institutions’ sustainable development: performance and reporting. *Journal of Environmental Protection and Ecology*, 21., (1.), pp. 211–221.
- Tóth, Roland–Auer, Richárd (2018): Implementing and testing “Aubot” robot using self-study and collaborative learning strategies. *Transactions on IT and Engineering Education*, 1., (1.), pp. 25–41.
- Ujbányi, Tibor–Sziládi, Gergely–Katona, József (2017): *Ict Based Interactive and Smart Technologies in Education - Teaching Difficulties*. In: Proceedings of the 29th International Conference on Education and E-learning (ICEEL), pp. 39–44.

- Vukmirović, Aleksandra–Rajnai, Zoltán–Radojčić, Miroslav–Vukmirović, Jovanka–Milenković, Marina Jovanovic (2018): Infrastructural Model for the Healthcare System based on Emerging Technologies. *Acta Polytechnica Hungarica*, 15., (2.), pp. 33–48.
- Watty, Kim–Mckay, Jade–Ngo, Leanne (2016): Innovator or inhibitors? Accounting faculty resistance to new educational technologies in higher education. *Journal of Accounting Education*, 36., (C), pp. 1–15.

Egyéb források

- Báger Gusztáv (2019): *A magyar gazdaság felzárkózásának egy lehetséges stratégiája*. <https://slideplayer.hu/slide/17354627/> (Utolsó letöltés: 202.06.21)
- Smacc – Re-thinking finance processes with latest cloud technology and AI. <https://www.smacc.io/en/> (Utolsó letöltés: 202. 06. 21)
- Quickbooks – Smarter business tools for the world’s hardest workers. <https://quickbooks.intuit.com/eu/> (Utolsó letöltés: 2020. 06. 21)

Fotó/Duma Attila

Fotó/Duma Attila

THE COOPERATION BETWEEN PUBLIC AND NON-GOVERNMENTAL SECTOR IN POLAND IN THE CONCEPT OF NEW PUBLIC MANAGEMENT

Agnieszka Bejma

Introduction

■ In democratic political regimes, one of the goals of non-governmental organizations (NGOs) is to support the state in fulfilling its basic tasks. Organizations recognize and take action in those areas where public administration, for various objective reasons, is unable to solve significant problems and meet basic social needs. With the necessary knowledge, experience and competence, NGOs are extremely valuable partners complementing the implementation of public tasks. There are many terms in the literature describing organizations operating in the third sector. They are most often referred to as non-governmental, civic, social, public benefit, charitable, or voluntary organizations. Detailed legal regulations have only NGOs and public benefit organizations, while others emphasize the nature of the business and the use of volunteer support. The concept of non-governmental organizations refers to the location of organizations between the first public sector and the second private sector, indicating their independence from governmental bodies and conducting non-profit activities (Salamon–Anheier 1992). Both the third and the first sector operate in the broadly understood public sphere, which is defined differently in scientific literature. However, the public sphere cannot be limited only to the state and the public sector, because the modern state is not the only form of organization of public life (Hausner 2008: 9). In the public sphere – apart from state entities – also non-governmental organizations and private companies are active. Similarly to public administration, they initiate and implement various activities, in terms of goals, values or achieved benefits. Public administration is

the entity that implements state policy, while the participation of other private and social entities is complementary – supportive and assisting. That is why the administrative apparatus plays a key role in management.

In a broad sense, public management is defined as managing public affairs regardless of how the process of satisfying public needs is organized, regardless of whether public organizations meet public needs directly by producing goods and providing services, or indirectly through various institutional solutions, e.g. subsidizing private enterprises or NGOs that can be a direct provider of public services (Kozuch 2004: 75). Narrow understanding refers to the management of public administration at central or local level. The essence of public management is, therefore, taking management actions and effective management of available resources (human, financial, material) to meet key social needs. Thus, the subject of public management research are the processes of organization and management occurring in public organizations and those civic organizations whose activities are aimed at achieving objectives convergent with the objectives of public organizations (Kozuch 2011: 16). Due to the similarity in the field of activities undertaken for the common good and in the public interest, it becomes legitimate and extremely interesting to cognitively analyze the relationship between NGOs and public institutions.

The aim of the article is to analyze the legal and practical aspects of cooperation between public administration and local government units with non-governmental organizations in the implementation of public tasks. The characteristics will cover both financial and non-financial forms of cooperation. The main hypothesis of the article is the claim that the quality and effectiveness of cooperation between the public sector and the non-governmental sector results not only from applicable law, but also from the maturity and readiness to cooperate with representatives of both sectors. Legal regulations create a framework for mutual cooperation, while the content is filled with *soft*, cultural, personality and moral conditions. In the course of the analysis, it will become important to find answers to the following research questions: What levels of cooperation between the first and third sectors are governed by applicable law in Poland? How does cooperation of public institutions and social organizations look like in practice? What are the barriers and limitations in mutual cooperation between public and civic sector?

The theoretical basis for consideration are the concepts of public management, including in particular the concept of New Public Management (NPM) which focuses on a change in approach in which the efficiency of administrative operations becomes important. It is becoming crucial to provide citizens with services of the highest quality and at the same time best suiting their needs and expectations, with a relatively low burden on the state budget. In the literature on the subject, the best-known NPM models are the models developed by E. Ferlie, L. Ashburner, L. Fitzgerald and A. Pettigrew: 1) efficiency increase model, 2) organizational size reduction model and management decentralization, 3) exploration model excellence, and 4) public service orientation model (Ferlie et al. 1996).

The article will primarily use the institutional and legal method that will allow assessing the importance of the provisions in force in Poland regulating cooperation between the first and third sectors. In turn, a secondary analysis of existing statistical data derived from reports and analyzes prepared by the KLON/JAWOR Association and other institutions will allow the characterization of practical aspects of cross-sectoral cooperation.

Models of cross-sectoral cooperation and the concept of New Public Management

The literature on the subject distinguishes 3 basic concepts characterizing the relationship between the public sector and the non-governmental sector, in which the tasks, roles and functions of cooperating entities are defined differently (Salamon 2002). These relationships can be based on 1) functioning of the sectors independently of each other, 2) subordination of the social sector to the public sector, and 3) cooperation between sectors. The first of them treats the activities of non-governmental organizations as an independent opposition (both financial and substantive) for actions undertaken by the state. Organizations define social problems and needs and find resources to conduct their activities outside public sources. The role of public institutions in the field of financing services is very limited. The civic sector can also be treated by the state apparatus as a provider of certain social services implemented on behalf of the state. In this model, the relationship between the non-governmental sector and the public sector is asymmetrical. The subordinated civic sector undertakes actions for the benefit of society, however, it is subject to full control and supervision as to how they are implemented. The most optimally using the resources at the disposal of the first and third sectors seems to be a model based on the principle of partnership, in which both sides complement their activities. The advantage of the third sector organization is having the necessary knowledge, specific know-how regarding the most serious social needs and problems and the ability to react quickly to them, in contrast to state institutions operating according to rigid procedures. Cooperation can take place at many levels, ranging from information exchange and consultation through the creation of joint teams, consulting cooperation programs, co-decision in the provision of detailed public services, as well as shaping public policies. Cross-sectoral cooperation allows using the strengths of partners to effectively solve social problems.

The concept of New Public Management uses a managerial approach in public sector management. Its basic feature is the use in the public sector of management methods and techniques used in the private sector. It is based on the statement that by changing and simplifying organizational structures and decentralizing competences, the effectiveness and efficiency of public institutions will be increased. The essence of this approach is the use of market mechanisms in the management of public institutions (e.g. replacement of hierarchical, clerical organizational culture with managerial, entrepreneurial and market culture), focusing on

the recipient of services – their needs and expectations, supporting and promoting competitiveness between various service providers: agencies public, private companies and social organizations, rationalization of financial means spent on carrying out tasks, among others by introducing public procurement and open competitions, introducing social control mechanisms, and transferring and dispersing competences while maintaining the independence and autonomy of the institution (Boston 2013: 20–21). Such activities are to lead to better results by state administration bodies and taking responsibility for final results. The NPM approach assumes the existence of – apart from the public sector – other independent and equivalent entities with whom one should cooperate on the principles of openness and partnership in order to increase the achieved social benefits. The basis for cooperation should be governed by contracts or agreements. In accordance with the assumptions of the concept, only the integrated and complementary operation of all three sectors allows to effectively and efficiently solve emerging problems. According to NPM, the public sector is obliged to share its competences with private and social organizations. Particularly important is the cooperation and collaboration undertaken with the civic sector, e.g. in the area of public tasks. An undoubted advantage of the third sector organization is having the necessary knowledge, competences and skills – a kind of know-how regarding the most serious social needs and problems and the ability to respond quickly to them, in contrast to state institutions, operating according to rigid procedures. It should be emphasized, however, that civic organizations may be subject to limited public research. The functioning of the civil sector – in contrast to the public sector – is characterized by voluntariness, openness to other people, greater flexibility in the choice of means of action and – which also seems extremely important – limited formalization in action. Similarity to public institutions is manifested in undertaking actions for the common good and in the public interest. What distinguishes NGOs from public institutions is the scope of actions taken. Non-governmental organizations are more specialized because they direct their programs and projects to a narrower group of recipients, a selected social group (the unemployed, the disabled, children, etc.), while administrative bodies must include the entire community in their activities (Kozuch 2011: 17). According to some researchers, among other Mark Bevir, New Public Management approach is the first stage in the development of the concept of Public Governance (Bevir 2007), in which the key role is played by the socio-political and economic environment and the multi-faceted relationship undertaken with other entities: citizens, NGOs and entrepreneurs. The main task of public administration is to notice and use the potential and resources at the disposal of citizens and private and social organizations by involving them in the processes of co-governance and co-decision. To this end, public institutions must delegate some of their competences to other entities and build trust-based relationships as part of their cooperation. The resources of mutual trust created in this way, on the one hand, reduce transaction costs of public institutions, social and economic organizations, and on the other, save time and energy needed to

obtain, process information and take action. The reduction of transaction costs increases the efficiency and effectiveness of jointly implemented projects. This kind of cooperation is conducive to forming bonds between the public, private and non-governmental sectors, and enables the creation of innovative solutions.

Legal aspects of mutual cooperation between first and third sector in Poland

The practical dimension of implementing the concept of public management – including social organizations in the public sector – is to enable non-governmental organizations to implement public tasks, allowing to show the substantive and financial aspect of cooperation between sectors.

In the 1990s, there were no legal regulations that would regulate the principles of cross-sectoral cooperation. It was a time of shaping the civic sector and the formation of non-governmental organizations. The public sector and non-governmental sectors were just learning to work together, although the first sector certainly had a much more privileged position. The principles of cooperation appeared in the form of bottom-up initiatives at the lowest – municipal level. Basically, two cooperation models dominated at that time: 1) sponsorship model and 2) task model. The sponsorship model assumed the separation of some funds at the disposal of the local government for the activities of non-governmental organizations, while the task model introduced solutions consisting in agreeing on the distribution of funds within the budget for the implementation of tasks undertaken by non-governmental organizations. The task model empowered organizations, although it took several years for the implementation and practical execution of the partnership principle.

The legal basis for cooperation between public administration and non-governmental organizations is the Act of 24 April 2003 on public benefit activities and volunteering (Journal of Laws of 2003, No. 96, item 873, as amended), pursuant to which non-governmental organizations participate in the performance of tasks public in the field of, among others: social assistance, supporting family and people in a difficult life situation (including the unemployed, the disabled, the excluded, etc.); conducting charity activities; conducting activities for the integration of foreigners; protection and health promotion; dissemination of culture, art, protection of cultural assets and national heritage; activities for equal rights between women and men; development of local communities; science, education, upbringing; promoting physical culture; supporting ecology, animal protection and natural heritage; tourism and sightseeing; public order and security; promoting and protecting human freedoms and rights as well as civil liberties, as well as activities supporting the development of democracy; providing free legal and civic counseling; activities for European integration. The detailed scope of undertaken activities is regulated by art. 4 of the Act. Cooperation between NGOs and public administration can be both financial and non-financial. In accordance with Article 5 of the Act on Public

Benefit and Volunteer Work non-financial cooperation between administration and non-governmental organizations consists in:

- outsourcing to non-governmental organizations and other entities: church and religious organizations, social cooperatives, joint-stock companies and companies with limited liability and sports clubs that do not operate for profit, allocate all income to statutory activities and do not allocate profit for distribution among shareholders and employees of tasks in the public sphere;
- mutual information on planned directions of conducted activity;
- consulting with non-governmental organizations and other entities draft normative acts regarding the statutory activity and the sphere of public tasks (in particular with public benefit councils);
- creating joint advisory teams;
- adopting annual or multi-annual programs / strategies for cooperation of local government units with non-governmental organizations and other entities;
- supporting the development of non-governmental organizations by creating ministerial or government programs and providing financial support for the implementation of public tasks through a competition.

In turn, financial cooperation consists in commissioning civil organizations to implement public tasks involving – in accordance with the provisions of the Act of April 24, 2003 on Public Benefit and Volunteer Work – on entrusting the performance of public tasks along with the award of subsidies for their financing (Article 5 (4) point 1) or on providing substantive and financial support in the performance of public tasks (Article 5 (4) point 2). Public administration undertakes to implement activities – according to the territorial scope of public administration bodies, public benefit activities to the extent corresponding to the tasks of these bodies – in cooperation with non-governmental organizations and with listed entities in art. 3 clause 3, i.e. legal entities and organizational units of the Roman Catholic Church, local government associations, social cooperatives, joint-stock companies and limited liability companies, and sport clubs, which are companies operating under the provisions of the Act of 25 June 2010 on sport (Journal of Laws of 2016, items 176, 1170 and 1171), which do not operate to generate profit, allocate all income for the implementation of statutory objectives and do not divide profit between shareholders and employees. The cooperation of public administration with social organizations is based on six basic principles: subsidiarity, sovereignty of the parties, partnership, efficiency, fair competition and openness.

Practical aspects of mutual cooperation between first and third sector

To verify the legal regulations and principles of cooperation set out in the Act, it is important to look at the practical dimensions of cooperation between non-governmental organizations and public institutions. This relation includes both financial and non-financial forms of cooperation. Analysis of available reports and

research results conducted, among others by the KLON/JAWOR Association shows that government administration bodies, and especially local government bodies, are an important partner of third sector organizations. 84 percent of the surveyed organizations confirmed maintaining contacts with the commune or city office, 44 percent with the marshal's office, 53 percent with the offices of other municipalities and cities and only 32 percent with the voivodship office¹. As it results from *Table 1*, the contacts of civil sector representatives with officials at both the local and central level have decreased in the last three years. One of the reasons may be the change in relations between the state and civil sector observed after the parliamentary elections of 2015 and the introduction by the government of the United Right (coalition of Law and Justice, Solidarity of Poland and Agreement of Jarosław Gowin) of legislative changes regarding the functioning of non-governmental organizations (Bejma 2019). Of the other public entities, NGOs have the most frequent contacts with the following institutions: education, training and sport (72%), culture (61%), social services (36%) and health care (25%). Detailed data on the contacts of NGO representatives with the public sector in the years 2006–2018 are presented in *Table 1*.

Table 1. Contacts of NGO representatives with the public sector officials

Contacts of NGO	2006	2008	2010	2012	2015	2018
Local government	79.2%	82.9%	rural 91%; communal 67%	85% communal; 59% district	92%	84%
Public schools, kindergartens, training and sports centers	77.9%*	74.7%*	–	71%	80%	72%
Public cultural institutions (community centers, museums, libraries, theaters, artistic groups, etc.)	–	–	–	54%	69%	61%
Marshal Office	52.8%	56.2%	rural 46%; urban 55%	45%	57%	44%
Other commune and city offices	–	–	–	47%	55%	53%
Academic and scientific community	43.4%	42.4%	–	–	49%	40%
Labor offices, social welfare centers, public social institutions, family assistance	–	–	–	–	44%	36%
Provincial office	40.6%	48.9%	rural 26%; urban 41%	32%	42%	32%
Government, ministries, central public institutions	25.3%	31.3%	rural 17%; urban 31%	29%	39%	37%
Public hospitals, clinics, health and rehabilitation centers	–	–	–	–	31%	25%
Political parties, politicians	17%	18.5%	–	–	23%	18%

*All public utilities in total: public schools, kindergartens, educational centers, sports centers and centers, public cultural institutions (cultural centers, museums, libraries, theaters, artistic groups, etc.), labor offices, social assistance centers, public social institutions, family support and public hospitals, clinics, health and rehabilitation centers.

Source: Own study based on available reports of the KLON/JAWOR Association.

The quoted data show that NGOs most often contact local government representatives at the commune and district level. The percentage of organizations having this contact increased from 79.2 percent in 2006 to 84 percent in 2018. An important distinction can be observed at the voivodship level. Only 40 percent of organizations confirm contact with the voivodship office (40.2% in 2006 and 32% in 2018), and almost 44 percent of organizations with the marshal's office (52.8% in 2006 and 57% in 2015, respectively). It certainly results from the fact that these institutions have different competences. The voivode is a representative of the Council of Ministers in the voivodship and a supervisory body over the activities of local government authorities. On the other hand, the elected local government authorities at the voivodship level are constitutive and executive bodies. However, the frequency of contacts at the commune level is not surprising. First, it is undoubtedly related to the announcement of more competitions for the implementation of public tasks at the lowest – municipal level of local government. Secondly, in communes there is a greater direct knowledge of partners on the side of representatives of authorities and social activists, which facilitates building mutual relations and, as a consequence, leads to more effective cooperation. Thirdly, cooperation is facilitated by the relatively close distance/location of commune and district offices from voivodship level offices. Availability *at your fingertips* certainly translates into the frequency of contacts. Contacts with the government, ministries, central institutions as well as politicians and political parties are definitely less popular. Only 37 percent of organizations contacted central government representatives in 2018 and 29 percent of political organizations. Compared to 2006, this is still a significant increase, but compared to 2015 a decrease in involvement is observed.

The appropriate plane of analysis resulting from the legal regulations adopted by the legislator are the financial and non-financial forms of cooperation between non-governmental organizations and public administration at the local level, in particular: commissioning the implementation of public tasks, mutual information on planned directions of conducted activity, consulting draft normative acts regarding conducted activity statutory and the sphere of public tasks, adopting annual or multi-annual programs/strategies for cooperation of local government units with non-governmental organizations and other entities, and the creation of joint advisory teams. Detailed data on financial and non-financial forms of cooperation between the non-governmental sector and the public sector at the local government level are presented in *Table 2*.

Table 2. Financial and non-financial forms of cooperation between non-governmental organizations and local government

Forms of cooperation		2006	2008	2010	2012	2015	2018
FINANCIAL FORMS OF COOPERATION	Outsourcing public tasks to organizations or receiving grants	75%	83%	–	94%	52%	60%
	Announcing public, open competitions and offers for executing public tasks	47.3%	50.3%	–	73%	82%	–
	The presence of clearly defined and well-known deadlines for submission and consideration of grant applications	40.2%	37.2%	63%	–	40%	–
	Decisions on the granting of public funds are made on the basis of substantive criteria or are taken collectively with the participation of councilors and experts	21.3%	25.5%	45%	39%	70%	–
NON-FINANCIAL FORMS OF COOPERATION	Participation in consultations regarding the creation of documents for the development of a commune / district / region	26.6%	33.8%	28%	35%	39%	22%
	Consulting Cooperation Programs	21.1%	17.6%	–	33%	–	
	Creating advisory teams, working groups	26%	24.5%	31%	31%	–	16%
	Mutual information on planned directions of activities, joint planning and implementation of projects	56.8%	55.6%	55%	53%	–	36%
	The exchange of information	54.7%	53.8%	50%	60%	–	36%
	The local government delegates employees, provides equipment, provides free office rooms, offers preferential rules for the use of premises, promotes organization outside, etc.	31.9%	35.6%	–	36%	–	19%
	Organizations come to the self-government with proposals for resolutions / solutions to improve the situation in the field they are dealing with	21.2%	22.8%	31%	36%	–	16%

Source: Own study based on available reports of the KLON/JAWOR Association.

In practice, the financial forms of cooperation are verified by the presence or absence of procedures and detailed criteria regarding the allocation of funds for the implementation of public tasks and the amount of expenses that local government units may allocate to NGOs for the implementation of public tasks.

The budgetary reports of local government units give a general picture of local government expenditure on activities undertaken in cooperation with non-governmental organizations (including the implementation of commissioned tasks). They show that the most funds go to organizations operating in the sphere of sport, culture and art, health protection and promotion, and social assistance. The largest stream of money flows to the third sector from municipal governments. Every year, an increasing number of municipalities commission social organizations to carry out tasks in the public sphere, although a downward trend is visible due to the lack of sufficient data difficult to explain.

In contrast to financial, focused on obtaining funds for public tasks, non-financial forms of cooperation testify to real, daily cooperation of non-governmental organizations and local government units. The most common, though formally vague (in terms of manner) forms of cooperation is mutual information of the public and social sector on planned directions of activities, joint planning and implementation of ventures and exchange of information. Due to the lack of sufficient data, it is difficult to determine precisely how and how often public and non-governmental entities pass on information about plans for the near and further future. Real, day-to-day cooperation, however, requires greater commitment. Public consultations constitute this kind of cooperation platform. They may concern both statements of NGO representatives on draft legal acts regulating a certain scope of functioning of social organizations or other strategic documents for a local government unit as well as more often – in connection with statutory obligations – annual/multi-annual cooperation programs. Only 22 percent of organizations confirm their participation in them. In all forms of cooperation, there has been a significant decrease in involvement since 2015, which can be partly explained by the changes that have been made in the field of the non-governmental sector, including establishment of a new central office coordinating issues related to the third sector and the rules for its financing.

The above-mentioned data on financial and non-financial forms of undertaking joint actions testify to the not fully shaped culture of cooperation between public and social entities. The adoption and functioning of the law on public benefit activities and volunteering created a legal framework and imposed the obligation to involve non-governmental organizations in the implementation of public tasks. Available data show that virtually all municipalities outsource tasks to public entities. However, despite the passage of almost 17 years since its inception, there is low involvement in activities undertaken in a non-financial dimension, which reflects daily and real cooperation between sectors. Rarely organized and conducted consultations, low level of the organization's own initiatives and the lack of use of resources at the partner's disposal may, in fact, prove the existence of a fake, operating in the sphere of declarations and political correctness of cooperation, which does not translate into final decisions.

Limitations in cross-sectoral cooperation

Difficulties and restrictions in mutual cooperation between public and civil sector institutions are a natural feature of the functioning of all organizations with different competences, rights, obligations, styles and possibilities of formal and informal operation. This thesis is confirmed by both the results of research carried out by the KLON/JAWOR Association (Conditions of the NGO sector... 2016) and the conclusions of the final report on the Quality of Cooperation between NGOs and public administration, prepared by experts from the Institute of Public Affairs. The survey of the KLON/JAWOR Association takes more account of the organization's perspective, which results from the subject of the research and the adopted methodology. Most of the organizations researched by KLON/JAWOR noticed disruptions in mutual public and social sector cooperation. These include, in particular, financial, procedural, institutional and personal-personal barriers.

Table 3. Main problems with cooperation between first and third sector

Problems	2015	2018
Difficulties in raising funds or equipment	65%	70%
Complex grants formalities	60%	64%
Public administration bureaucracy	56%	59%
Unclear rules of cooperation with public administration	34%	38%
Imperfection of regulations governing the organization's activities	31%	35%
Excessive control by public administration	22%	29%
Competition from other NGOs	29%	24%
Lack of cooperation, conflicts in the environment of non-governmental organizations	22%	22%
Unfavorable image, lack of trust in NGOs	18%	21%

Source: Own study based on data from Klon/Jawor Association.

The biggest difficulties in mutual cooperation concern financial limitations caused by the lack of sufficient financial resources allocated for the implementation of projects (70% of respondents) or the introduction of cuts in targeted subsidies. Lack of funding stability and certainty and focus on one-off projects makes it impossible to undertake long-term projects. The limitation of funding concerns – according to sector representatives – in particular new initiatives.

The second group of barriers hindering mutual agreement are the complicated – according to many organizations – formal and legal requirements of conducted proceedings. The respondents point out that the law is too complicated or not

suited to the realities of the organization's daily functioning. Bureaucratic procedures and a low flexible working style of officials raises the biggest reservations among representatives of the non-governmental environment. Some respondents note that officials, sticking to the rigid legal framework, forget about differences in the functioning of social organizations. In their view, this is due to misunderstanding of the principles, style of work and specificity of the non-governmental sector.

Effective cooperation is disturbed – according to representatives of non-governmental organizations – by different working methods of offices and their formalized organizational structure. This diversity, in turn, translates into the formulation and presentation of different goals and aspirations in the public and social sphere. Institutional barriers also interfere with mutual cooperation. Less frequently than a few years ago, there are voices of the non-governmental community regarding the lack of vision of cooperation on the part of the office, reluctance to joint actions and negative attitude towards the non-governmental sector. However, there are still situations where NGOs are treated only as a subcontractor, contractor or obtrusive petitioner, and not as an equal partner of action.

A relatively small percentage of the surveyed organizations pay attention to personal and personality barriers to cross-sectoral cooperation, resulting from personal instructions and motivation of officials. Personal limitations are manifested in, among others conservatism and reluctance of officials to implement new, non-standard and innovative projects. This is not tantamount to a lack of professionalism, high competence and efficiency in the operation of public sector representatives. In the opinion of the non-governmental environment, having informal relationships – private contacts and personal acquaintances is conducive to effective cooperation.

Public sector representatives also point out the difficulties in mutual cooperation. In their opinion, the main barriers to mutual cooperation are: institutional, personnel and competence restrictions. According to officials, the key institutional factor inhibiting effective cross-sectoral cooperation is the internal weakness and passivity of the third sector, which is primarily due to the lack of solidarity and the desire to engage in inter-sectoral cooperation. It is also favored by conducting destructive rivalry, reminiscent of a fight, for access to limited resources – financial resources allocated for public tasks. The weakness of the social sector is also conditioned by personal and competence restrictions. The lack of authentic and charismatic leaders capable of uniting most organizations around common ideas and activities means that the non-governmental sector is deprived of strong representation. The fragmentation of the sector translates into a weaker position relative to the public sector. Strengthening of the position is not served by the existing competence restrictions among some representatives of the non-governmental environment. Officials point out that mutual cooperation is not favored by ignorance of the law, in particular the law on public benefit activities and volunteering, poor knowledge of the market and the needs of customers to whom organizations provide services, the inability to apply for funds and a negative attitude to

formal requirements – writing projects, applications for grants and reports. Most competency shortages occur in people who started social activities long before the adoption of the Act on Public Benefit and Volunteer Work.

Characterized above occurring both on the side of officials and representatives of non-governmental organizations limitations impede effective cooperation, strengthening mutual negative image as incompetent or unreliable cooperation partners. In the opinions of representatives of both sectors, there were no comments regarding the malfunctioning or the lack of appropriate regulations regarding undertaking cross-sectoral cooperation. Therefore, the quality of cooperation is more determined by individuals, specific officials and social activists who shape trust based relationships through their openness and commitment. Bad will or reluctance of either party can effectively and permanently block the implementation of joint initiatives.

Conclusion

The aim of the article was to analyze the existing mechanisms of cooperation between the first and third sectors in Poland. The legal conditions and principles governing cross-sectoral cooperation have been characterized. Available research results enabled the presentation of the practical dimension of the discussed issue. The main hypothesis of the article, which states that the quality and effectiveness of cooperation between the public sector and the non-governmental sector results not only from applicable law, but also from the maturity and readiness to cooperate with representatives of both sectors, has been positively verified. The analysis confirmed that legal regulations in force in Poland have created a strong and stable framework for effective cooperation between public administration and non-governmental organizations. The system's shortcomings result from indisposition and personal and personality restrictions as well as cultural and moral conditions.

The data quoted in the article shows that the cooperation undertaken between the first and third sector is comprehensive in the sphere of declarations, both in financial and substantive terms. Despite this, the conclusions of the study are not optimistic. The cooperation is carried out at a minimum level. Adopting annual and long-term cooperation programs with non-governmental organizations and commissioning social entities to carry out public tasks are obligatory measures resulting from statutory regulations. Low involvement in other areas (consultations, establishing joint teams, sharing resources) indicates a limited and apparent scope of cooperation. Therefore, the real challenge for cross-sectoral cooperation, also in the context of improving public management in Poland, is to increase the involvement of public and non-governmental entities, in particular in non-financial activities and to eliminate key barriers to undertaking effective cross-sectoral cooperation.

It is very difficult to predict how the mutual cooperation will develop. First of all, a good foundation was being created. Adopted legal solutions as well as experience shaped a certain „culture of cross-sectoral cooperation”. However, it still depends a lot on the human factor – on the individual disposition and motivation of local government officials and representatives of the non-governmental environment, on the attitude of openness, respect and understanding of the principles on which this cooperation should be based.

To sum up, the considerations presented in the article state that NGOs are important public management entities. Both the concept of New Public Management as well as the Public and Good Governance approach emphasize the need to include social entities in the process of providing the best quality services to citizens. The convergence of public and non-governmental sector goals in meeting and meeting social needs, while making effective use of available resources, maximizes mutual benefits.

References

- Bejma, Agnieszka (2019): Changes within civil society sector in Poland after 2015 elections. *Civil Szemle*, XVI., (2.), pp. 53–67.
- Bevir, Mark (Ed.) (2007): *Public Governance*. Los Angeles: SAGE.
- Bogacz-Wojtanowska, Ewa (2011): *Współdziałanie organizacji pozarządowych i publicznych*. Kraków: Instytut Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Boston, Jonathan (2013): *Basic NPM ideas and their Development*. In: Christensen, Tom–Laegreid, Per (Eds.) (2013): *The Ashgate Research Companion to New Public, Management*. Surrey-Burlington: Ashgate Publishing Company. pp. 17–32.
- Brandsen, Taco–Johnston, Karen (2018): Collaborative Governance and the Third Sector: Something Old, Something New. In: Ongaro, Edoardo–Thiel von, Sandra (Eds.) (2018): *The Palgrave Handbook of Public Administration and Management in Europe*. London: Palgrave Macmillan. pp. 311–326.
- Cornforth, Chris (2003): *The governance of public and non-profit organizations*. Oxford: Routledge.
- Dudkiewicz, Marek–Makowski, Grzegorz (2012): *Indeks jakości współpracy. Obraz współpracy między organizacjami pozarządowymi a administracją publiczną*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Etzioni, Amitai (1973): The third sector and domestic missions. *Public Administration Review*, 33., (4.), pp. 314–323.
- Ferlie, Evan–Ashburner, Lynn–Fitzgerald, Louise–Pettigrew, Andrew (Eds.) (1996): *The New Public Management in Action*. Oxford: Oxford University Press.
- Hausner, Jerzy (2008): *Zarządzanie publiczne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Jak współpracować? Administracja publiczna – sektor pozarządowy. (2011): *Trzeci Sektor*. Special Issue Quarterly.
- Koźuch, Barbara (2004): *Zarządzanie publiczne. W teorii i praktyce polskich organizacji*. Warszawa: Agencja Wydawnicza PLACET.

- Kozuch, Barbara (2011): *Skuteczne współdziałanie organizacji publicznych i pozarządowych*. Kraków: Instytut Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Salamon, Lester M. (2002): *The Nonprofit Sector and Democracy: Prerequisite, Impediment, or Irrelevance? Aspen Institute Nonprofit Sector Research Fund Working Paper Series*. Washington, D.C.: Aspen Institute.
- Salamon, Lester M.–Anheier, Helmut (1992): In Search of the Nonprofit Sector. The Question of Definitions. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 3., (2.), pp. 125–151.

Other references

- Condition of the NGO sector 2015. Research report*. (2016): Warsaw: KLON/JAWOR Association.
- Makowski, Grzegorz (2011): *Jakość współpracy między organizacjami pozarządowymi i administracją publiczną. Raport końcowy z badań*. Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- NGOs in Poland. Research report 2018*. (2019): Warsaw: KLON/JAWOR Association.
- Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych. Raport z badania 2006*. (2007): Warszawa: Stowarzyszenie KLON/JAWOR.
- Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych. Raport z badania 2008*. (2009): Warszawa: Stowarzyszenie KLON/JAWOR.
- Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych. Raport z badania 2010*. (2011): Warszawa: Stowarzyszenie KLON/JAWOR.
- Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych. Raport z badania 2012*. (2013): Warszawa: Stowarzyszenie KLON/JAWOR.
- Życie codzienne organizacji pozarządowych w Polsce*. (2012): Warszawa: Stowarzyszenie KLON/JAWOR.

Legal acts

- Act of 24 April 2003 on Public Benefit and Volunteer Work (OJ 2003, No. 96, item 873, with further amendments).

Note

- ¹ The voivodship is a unit of administrative division in Poland of the highest order, which has been a unit of basic territorial division of government administration since 1990 as well as of local government unit since 1999. Pursuant to the administrative reform of 1998, a three-tier territorial division structure was introduced in Poland (voivodship, powiat, commune).

Fotó/Duma Attila

A SOKSZÍNŰSÉG ÉRTÉKE

ESETTANULMÁNY AZ „ÚJ SZOMSZÉDAINK – SOKSZÍNŰ FERENCVÁROS” PROJEKTRŐL

Zeke Angéla Mária

Bevezetés

■ Napjainkban meghatározó jelentőségű társadalmi kihívás a tömeges migrációs mozgás, illetve az abból és annak narrációjából következő társadalmi feszültség. Mit tehet azért egy független civil szervezet, hogy ezeket minél kiterjedtebb módon, különböző szférák és szereplők bevonásával enyhítse? Az esettanulmány erre próbál válaszokat keresni a Ferencvárosi Közösségi Alapítvány (FKA) „Új Szomszédaink – Sokszínű Ferencváros” projektjének bemutatásán és elemzésén keresztül. 2017-ben egy egyetemi feladat kapcsán interjút készítettem Barna Erikával (az alapítvány kurátorával és programigazgatójával); az azt követő kötetlen beszélgetés óta vagyok az FKA önkéntese.

A projekt utolsó fél évét önkéntes munkámmal is segítettem (interjúkészítés, szervezés, adminisztráció terén), s ezalatt alakult ki bennem, hogy mit szerettem volna vizsgálni: egyrészt, hogy a projekt a szervezetre hogyan hatott vissza, másrészt, mit tudtak ténylegesen nyújtani az elért külföldiek számára. Emellett pedig a hasonló szakterületek tapasztalatai alapján érdekelték a beilleszkedés lehetőségei és akadályai.

A válaszkeresés érdekében a terepmunka mellett félig strukturált interjúkat készítettem az alábbi szereplőkkel:

- két alapítványi kurátor: Benedek Gabriella, Fenyvesi Péter;
- egy szakmai vezető: Polyacskó Orsolya;
- öt, a projektben részt vevő külföldi személy (személyiségi jogaik védelmében neveiket megváltoztattam);
- kettő, hátrányos helyzetű csoportokkal foglalkozó szakember: Csabai Lucia (fogytékossággal élők), Csongor Anna (roma kisebbségek).

Háttér

Migráció és társadalmak

Az emberi léthez hozzátartozik a vándorlás: hol magányosan, hol népével – hol személyes indíttatásból, hol azért, mert szűkösek az adott helyen az erőforrások. Az egyének vagy kiscsoportok lakhelyváltogatása a történelmi tapasztalatok szerint több előnyt, mint hátrányt jelent a vándorlókat akarva-akaratlanul befogadó embercsoport számára, de a tömeges vándorlás szinte mindig problematikus – hiszen a legtöbb esetben már kialakult társadalmakat érint, így könnyen okozhat kihívásokat, nehézségeket. Egy társadalom nyitottsága Andorka szerint annál nagyobb, „*minél kisebb az eltérés a különböző rétegekből származók mobilitási esélyei, arányszámai között*” (Andorka 2006: 235). Ebből logikusan következik, az ideérkező beilleszkedése szempontjából nagyon sok múlik a befogadó társadalom állapotán.

Befogadási képesség

Csepeli György és Prazsák Gergő a European Social Survey reprezentatív értékvizsgálatán alapuló összefogó elemzése pontos képet fest a magyarok befogadási készségéről a menekültválság előtttről (Csepeli–Prazsák 2011). A tanulmányban részletesen megtekinthetők a vizsgált értékek országok szerint, azonban számunkra a legfontosabb a szerzőpáros által kidolgozott 3 jellegzetes csoport bemutatása: cselekvők, szenvedők, lázadók (1. táblázat). Csepeli és Prazsák az összes értéket egybevetve alakította ki ezeket a kategóriákat.

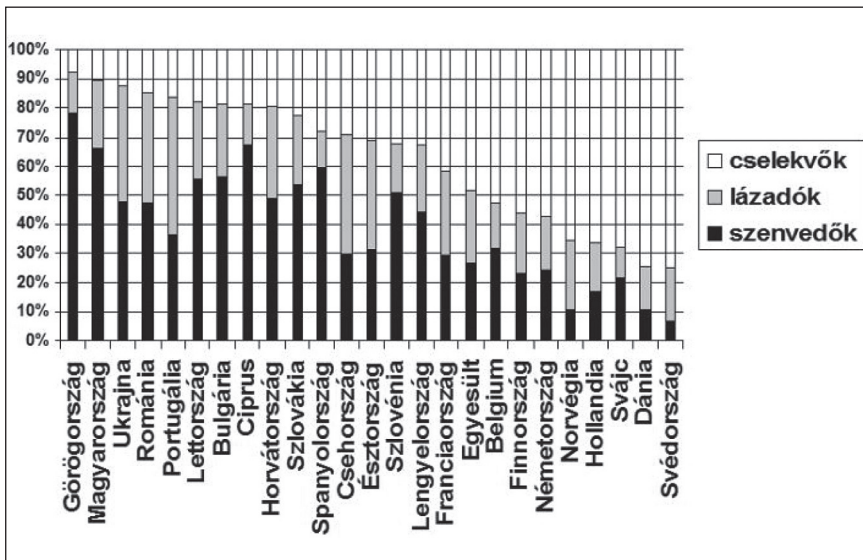
1. táblázat. A kategóriák jellemzői az értékek mentén

ÉRTÉK	CSELEKVŐK	SZENVEDŐK	LÁZADÓK
ETATIZMUS	-	+	-
MUNKAHELYI AUTONÓMIA	+	-	-
SZOCIÁLIS BIZALOM	+	-	-
TOLERANCIA	+	-	-
ALTRUIZMUS	+	-	-
INDIVIDUALIZMUS	+	-	-
KONFORMIZMUS	-	+	-

Megjegyzés: „+” a pozitív hozzáállást, „-” az elutasítást jelöli.

Forrás: Saját szerkesztés.

1. ábra. A kategóriák eloszlása országokonként

Forrás: Csepeli–Prazsák (2011: 76).

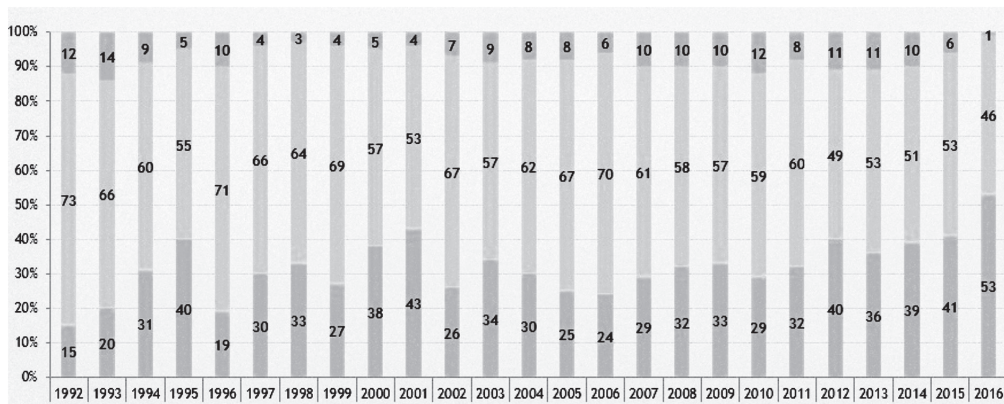
Magyarországon a közel 70 százalékos arányban jelenlévő szenvedőkről (1. ábra) a következőket írta a szerzőpáros: „Óvatosak és becsapják vagy kihasználják őket. Nem érdekli őket mások véleménye, nem kíváncsiak azokra, akik nem értenek velük egyet. Nem hiszik, hogy az esélyek egyenlősége fontos lenne a társadalom életében, miként azon sem jár az eszük sokat, hogy segítsenek a körülöttük élőknek. Nem szempont számukra a környezet védelme és óvása. Nincs bennük tolerancia sem azokkal szemben, akiket sorsuk saját nemükbe zár, miként nem kedvelik az idegeneket, főként azokat, akik ráadásul szegények is egyben. A bevándorlástól félnek. Elutasítják az új dolgok keresését, nem szeretik az egyéni megoldásokat, kalandozni sem akarnak. Egyféle dolgot szeretnek csinálni az életben, félnek a változatosságtól. A mozdulatlanság és a változatlanság az ő otthonuk.” (Csepeli–Prazsák 2011: 74–75)

Ez a fajta népi passzivitás részben rendszerváltásunk öröksége: Csigó Péter szociológus vizsgálta és írta le az ezzel járó államvezetési változásokat (Csigó 2016). Szerinte még ma sem beszélhetünk képviseleti demokráciáról Magyarországon, mivel a politikusok és a rendszerkritikusok is egy dichotóm rendszerben gondolkodnak, amelyben a „fent” és a „lent” két jól különválasztható egységként jelenik meg. A fent a hatalmat gyakorlókat (vagyis a kormányt és az ellenzéket, egy szóval a képviseleti demokrácia megbízottjait), a lent pedig az adott népet, nemzetet jelenti, és a kettő között nincs átjárás. Vagyis a „rendszerváltás liberális konszenzusa azt a – mint láttuk – kétszeres torzításból fakadó képzetet tartotta fenn a demokráciáról, hogy abban maga a társadalom nem jelent komoly erőforrást a társadalmi autonómiák védelmében.” (Csigó 2016: 99)

Ennek egyik oka Csigó szerint, hogy a hetvenes–nyolcvanas években már megkezdődött a nyugati demokrácia erodálódása, így mire mi átvettük a modellt, az már nem „pártdemokrácia”, hanem „médiademokrácia” volt: ez annyit tesz, hogy a pártok nem bizonyos értékeket és érdekeket képviselnek, hanem populistá eszközökkel élnek – vagyis demagóg módon azt mondják, amit a nép (szerintük) hallani akar. Ehhez negatív hatásként hozzájárult a társadalomtudományok fejlődése, a kutatások egyre nagyobb fokú elismertsége is, hiszen a politikusok felismerték, hogy a következtetések függetlenül, akár ellentétesen is magyarázhatók, így könnyen manipulálható a társadalom zöme.

Az Orbán-kormány is ezt a hagyományt követte és tökéletesítette, és a bevándorlási hullámot kihasználva ismét kialakított a magyarok számára egy közös ellenségképet: a bevándorlók és az őket támogató csoportok (pl. Soros György, az EU vagy a civilek). Ezzel egyrészt megerősítette hatalmát, másrészt tovább rombolta az amúgy sem túl erős közbizalmat. Ennek hazai társadalmi hatását a Társki diagramja szemlélteti (2. ábra).

2. ábra. A magyarok idegenekhez való hozzáállása

Jelmagyarázat: Legalul az „Idegenellenesek”, középen a „Mérlegelők”, felül pedig az „Idegenbarátok”.

Forrás: Sik (2016).

Az idegenellenesek tábora két évtizede leginkább 25–40 százalékos mértékben mozgott, 2016-ra elérte az 53 százalékos csúcsot (egy szignifikáns, 12 százalékpontos ugrással), miközben az idegenbarátok száma (ami kb. 5–10 százalékos érték között mozgott) 1 százalékra csökkent. Mivel a két véglet értékei szélsőségesedtek az idő folyamán, a középben lévők („Mérlegelők”) értéke 46 százalékkal elérte az 1992 óta legalacsonyabb szintet. Tehát a magyarok több mint fele elutasító, a másik fele pedig leginkább mérlegelő állásponton volt 2016-ra.

Szociálpszichológiai szempontból kedvezőtlen, hogy a kormány populistá, idegenellenes kommunikációt folytatott az utóbbi években, mert – Barcy Magdolna szavaival élve – „A stigmatizáció és a címkézés folyamatai végzik el az emberek valódi kirekesztését, a diszkriminációt, melyet működő előítéletnek is nevezhetünk.” (Barcy 2012: 114)

Mindezek alapján egyáltalán nem meglepő, hogy az eleve erős hátrányokkal induló

magyar társadalom előítéletessége nőtt 2015 óta – fontos azonban felhívni a figyelmet, hogy ennek a frusztrációnak egy része az emberek alacsony létbiztonságának és önértékelésének az eredménye. Ilyen esetekben a civil társadalom szereplői tudnák ellensúlyozni ezt az értékgörbületet, hiszen tudják biztosítani a közösségiség modern (online és offline) közegét, illetve az egyének bevonásával megteremthetik a társadalmi részvétel azon színterét, ahol a polgárok autonóm módon, de mégis közösen hatással lehetnek arra a világra (gondolkodásra, értékekre, prioritásokra, célokra), mely őket körülveszi (Harkai 2006).

Beilleszkedés

Mára már a köznyelvben is elterjedt a társadalmi tőke fogalma, ami a beilleszkedés folyamatának is kikerülhetetlen eleme. Kialakulásának történetét már sokan leírták, így inkább a működési mechanizmusait érdemes megismerni. Orbán és Szántó (2005) a következőket sorolja ide Putnam és Flap írásai alapján:

- információ-áramlás (például munkahely-keresés vagy munkaerő-felvétel során);
- kölcsönösségi/kölcsönös segítségi norma;
- közösségi fejlődés és versenyképesség;
- kollektív cselekvés és társadalmi együttműködés;
- kollektív/közösségi tudat, bizalom és szolidaritás.

Ezekben közös jellemző, hogy az egyén informális és formális kapcsolatainak hálózatán alapulnak, ami a különböző kötések összefonódásából áll össze. Ezért Putnam a társadalmi tőkét két kategóriába sorolta, mely Woolcock tipológiája nyomán kiegészült egy harmadikkal is (Angelusz–Tardos 1991, 2009):

- *Összekötő („bonding”) vagy kizáró társadalmi tőke*: Erős kötések, vagyis szoros kapcsolatok alkotják, ezalatt leginkább a családot, közeli barátokat vagy egy adott, kimondottan összetartó közösséget (legyen az etnikai vagy vallási) értünk. Fontos azonban megjegyezni, hogy ez nagyon könnyen kialakíthat egy másokat kizáró attitűdöt a homogén kapcsolatok és világlátás végett.
- *Áthidaló („bridging”) vagy befogadó társadalmi tőke*: Gyengébb, kevésbé sűrű és jellemzően távolabbi kötések jellemzik – áthidaló jellege is épp ebből fakad, mert így alkalmassá válik arra, hogy a belső csoportokon túl más, távolabbi csoportokkal és azok nézeteivel is találkozzon az egyén. Ez elősegíti a más nézőpontok behozatalát az egyéni gondolkodásba, és az együttműködést akár két egymástól messze álló csoport között is elősegíti.
- *Összekapcsoló („linking”) társadalmi tőke*: A hierarchiában elváló szereplők (kormány, intézmények, gazdasági és civil szereplők, illetve egyének) közötti kapcsolatot jelenti.

Egyértelműen látszik, hogy az erős kötések a legmeghatározóbbak az egyén életében, de Granovetter (1991) felhívja a figyelmet a gyenge kötések erejére is. Előbbi határozza meg ugyan az egyén normáit, viselkedését, utóbbinak viszont meghatározó szerepe lehet az egyén társadalmi és fizikai mobilitásának terén, az új lehetőségek megtalálásában:

„[a] gyenge kötések nélküli társadalmi rendszerek széttöredezettké és inkoherensekké válnak. Az új eszmék lassan fognak terjedni, a tudományos törekvések háttérbe kerülnek, és a faj etnikum, földrajzi helyzet vagy más jellemzők alapján elkülönült alcsoportok nehezen fogják elérni a modus vivendit.” (Granovetter 1991: 372)

Amikor egy másik országba érkezik valaki letelepedési szándékkal, a meglévő kapcsolathálója értelemszerűen áthelyeződik az anyaországból az új országba – ennek megfelelően át is alakul (Várhalmi 2010; Ziegler 2010). A bevándorlók életében is fontos szerepet játszik mind a három kötés, Örkény és Székelyi szerint azonban a megérkezés pillanatában az első kettő a fontos: megállapították, hogy az ideérkezettek kapcsolati hálója kevésbé kiterjedt és leginkább az erős kötésekre épít. Kiemelték ugyanakkor, hogy ha az „áthidaló bizalom – amely a befogadó és befogadott közé emel hidat – sérül vagy nem jön létre, a migráns számára a túlélés egyetlen kiútja az etnikai szegregáció és öngettósítás marad” (Örkény–Székelyi 2010: 129).

A sikeres társadalmi integráció (kulturális, szociális és gazdasági) Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor megfogalmazásában egy „olyan folyamat, amely a viszonyba kerüléstől, az egymás közti kölcsönhatások egyre teljesebb áramlásán és a külső tényezőkkel szembeni közös, egymással »szolidáris« fellépésen keresztül az egységes, összehangolt rendszerré válásig és az integrált elemeknek az Egésszel való identifikálódásáig követhető.” (Kapitány Á.–Kapitány G. 2012: 83) Ez a hosszú, dinamikus folyamat a többségi társadalom tagjaitól ugyanúgy erőfeszítéseket kíván, mint az ide érkező külfölditől, de csak akkor működik, ha maga a hatalom is integráló erőként tud fellépni, és nem a megosztás a célja (Kapitány Á.–Kapitány G. 2012).

Mára már szociálpszichológiai alapvetésnek mondható, hogy minél integráltabban él a kisebbség a többségi társadalom képviselőivel, utóbbiak annál elfogadóbbak lesznek (Smith–Mackie 2001). Érthető, hiszen a közös élőhelynek, intézményhasználatnak és munkának köszönhetően a két csoport tagjainak van lehetősége találkozni, interakcióba lépni egymással.

Természetesen az ideérkezők hozzáállásán, személyiségén, társadalmi attitűdjén is sok múlik a sikeres integrációt illetően. „A jó mentális állapotú, jövőképpel rendelkező, maguk előtt világos életcélát látó, konvertálható tudással rendelkező emberek még a helyenként »nehezített terep« ellenére is jobban megtalálják számításukat, mint kevésbé motivált, kapcsolatokkal alig rendelkező társaik.” (Bognár 2010: 222)

Csongor Anna és Csabai Lucia szakértők tapasztalatai is alátámasztják mindezt: a velük készült interjúk rövid összefoglalói következnek.

Mi segíthet?

A szakértők egybehangzó véleménye alapján a beilleszkedés talán leglényegesebb eleme, hogy a személyt az erősségei, képességei, kisközösségben betöltött szerepe mentén ítélik meg: az egészséges emberi működéshez elengedhetetlen, hogy az egyénnek legyen önbizalma, azaz megélhesse a saját értékeit, kultúráját, identitását.

A különböző társadalmi csoportok találkozása nélkül mindez nem jöhet létre, így a közös terek, események biztosítása egy nagyon jó módszer: egyrészt pozitív élményekkel jár, másrészt az emberek saját szociális készségeit és hálózati rendszerét is fejleszti.

Mi gátolhat?

Legfelső szinten természetesen fontos tényező a helyi közeg állapota. A szakemberek szerint egy nagyon erős társadalmi tanulás vár még Magyarországra, hogy egyszer behozhassuk azt a kb. 50 év lemaradást, ami a nyugati országokhoz képest hazánkra jellemző: azaz, hogy a zártságból eljussunk a nyitottság felé, s a helyi közeg segítő tényező lehessen, legyen szó akár fogyatékossgal élő személyről, romáról vagy külföldiről.

Az információhoz való hozzáférés is sarkalatos pont, s ez is igen korlátozott a hátrányos helyzetű csoportok számára hazánkban – gondoljunk itt az állampolgári ismeretekre (pl. jogszabályok) vagy a mindennapi élethez köthető dolgokra. Emellett a helyi csoportdinamikák és a saját és intézményi hierarchikus rendszer ismeretének és tudatosításának hiánya is problémát jelenthet.

Személyes akadályokhoz sorolhatók az önismeret hiányából fakadó problémák: így az egyének kommunikációs és szociális készségei sem feltétlen segítik a beilleszkedést. Továbbá a csoportoknál erős kiszolgáltatottságérzés jellemző, s ennek kezelése értelemszerűen megnehezíti a beilleszkedési folyamatot: a csoporttagokban először is le kell bontani az előítéleteket, amelyek az addigi életük során ért sérelmek miatt alakultak ki, minden más csak ez után következik.

Új szomszédaink – Sokszínű Ferencváros

„Mindenesetre [Ferencváros] sokszínű, és ezért külön is csak szeretni lehet” – írja Xantus Zoltán (1992: 45) ferencvárosi helytörténeti összefoglaló művében.

Az „Új Szomszédaink – Sokszínű Ferencváros”-projektet a Ferencvárosi Községi Alapítvány valósította meg. A szervezetet Scsaurszki Tamás alapította, hivatalosan 2011. december 30-án került sor a bejegyezésére mint közösségi alapítvány.

A szervezet fő célja, hogy a helyi, lokális adománykezelést erősítse, vagyis a helyi ügyekre helyben találjanak támogatást, tulajdonképpen hídszerep betöltésére törekszik. Az adomány forrása többféle lehet: a magánszemélyektől elkezdve a kis- és középméretű cégeken át egészen a multikig.

A közösségi alapítványok komolyabb tanulmányozásához ajánlom a Gyökerek és Szárnyak Alapítvány¹ honlapján található szakirodalmakat. A Ferencvárosi Községi Alapítvány mindennapi tevékenységének alaposabb megismeréséhez pedig korábban megjelent tanulmányom nyújthat segítséget, ami a 2018-as tevékenységein keresztül mutatja be az FKA-t (Zeke 2019).

Kezdetek

A kurátorokban a 2015-ös menekültügy, illetve leginkább a kormány erre adott reakciója váltotta ki a tenni akarást: magánszemélyként részt vettek menekülteket segítő akciókban, de ezt nem érezték eléggé. A közös gondolkodás elején eléggé tanácstalan volt a kuratórium, mert nem találtak egy olyan helyi ügyet, ami mellé szakmai vagy anyagi segítséggel lehetett volna állni, illetve eléggé durva volt a helyzetet kísérő politikai diskurzus is – így bármilyen nyílt állásfoglalás politikai tevékenység is lett volna egyben, ami pedig szembe megy a szervezet egyik alapvető értékével, a teljes függetlenséggel.

A kérdés tehát az volt, hogyan lehet egy ilyen globális témában helyi szinten és függetlenül tenni valamit, illetve milyen szakértelmi háttér szükséges ahhoz, hogy a menekültválságot enyhíthessék és a menekültek integrációját elősegíthessék.

A nehezített helyzet azonban csak motiválta a kurátorokat a megfelelő tevékenység megtalálására: úgy érezték, kell, hogy legyen mód a cselekvésre, ha adott egy ilyen intézményi háttér és egy jelenben létező társadalmi kihívás. A Global Fund for Community Foundations (GFCF)² pályázati kiírása jelentette végül a megoldást, melyre bármilyen menekült helyzetét segítő projekttel, szolgáltatással lehetett pályázni.

A projekt az „Új Szomszédaink – Sokszínű Ferencváros” nevet kapta, koordinátora pedig Polyacskó Orsolya, szociológus szakember lett, aki a megvalósításhoz kapcsolódó összes adminisztratív és szervezési feladatot ellátta.

Célok

A projektnek hármas célja volt:

- *megszólítani* a kerülethez kötődő külföldieket – nem csupán a menekülteket, hanem bármely itt élő, legyen az itt tanuló diák vagy már több évtizede letelepedett lakó;
- egy kisebb *kutatást végezni* a kerülethez kapcsolódó külföldiek körében, hogy az alapítványnak legyen egy képe az érkezésük történetéről, életkörülményeiről;
- *érzékenyítő tevékenységet végezni* – valamiképp segíteni a külföldiek integrációját egy nyilvános érzékenyítő tevékenységen keresztül, illetve lehetőséget biztosítani, hogy részt vehessenek ők is a szervezet életének különböző eseményein önkéntesként.

Mivel egy kísérleti projektről beszélünk, ez a komplex célrendszer önmagában is egy szép vállalkozás – a konkrét tevékenységek az idő folyamán forrták ki magukat, de a fenti célokhoz végig tartotta magát az alapítvány.

Megvalósítás

A projekt koordinátora 2017 nyarától kezdte el a munkát: a témában releváns tanulmányok és statisztikák tanulmányozása után nekilátott egy körkép elkészítésének, ami az ideérkező külföldieket és menekülteket megcélzó budapesti intézményeket, közösségeket mutatta be. Ez elengedhetetlen volt ahhoz, hogy az alapítványnak legyen egy

képe arról, mi fogadja az ideérkezőket: milyen jellegű szolgáltatásokat nyújtanak mások, a külföldieknek milyen segítségeik, lehetőségeik vannak. Ennek kapcsán összesen 12 interjú készült, amelyek alanyai között a civil szervezetek mellett volt egyházi, közoktatási és helyi szociális közszolgáltatási intézmény is.

Az intézményi interjúk után került sor a személyes interjúk felvételére. Az interjúalanyok kezdetben a projektkoordinátor ismeretségi köréből kerültek ki, majd ajánlások útján (hólabda-módszerrel), valamint az intézményi interjúknak köszönhetően a MigHelleppel³ kialakult együttműködésen keresztül is sikerült interjúalanyokat találni. Az FKA honlapján is hirdették a dolgot, így olyan személy is akadt, aki csak úgy besétált, hogy szívesen nyilatkozna.

Az interjúalanyok kiválasztásánál – az alapítvány lokálpatrióta jellegéből fakadóan – a cél az volt, hogy minél sokszínűbb képet kapjanak, így a IX. kerülethez való kötődést tágra értelmezték. Ennek köszönhetően a legkülönbözőbb emberekkel készült interjú:

- külföldről származó, hazai felsőoktatásban részt vevő hallgatókkal (főként a Budapesti Corvinus Egyetem és a Semmelweis Egyetem tanulói);
- családi kötelékek miatt ideköltöző más nemzetiségű egyénekkel;
- „szerencsét próbálókkal”, akik a biztosabb megélhetés végett érkeztek, és főként kis boltokat, vendéglátó egységeket vezetnek;
- multinacionális cégek külföldi dolgozóival;
- ténylegesen hazájából menekülésre kényszerültekkel (az összes interjúalanyból mindösszesen 3 fő).

2018 tavaszára ért véget a projekt kutatási fázisa, és ekkorra forrta ki magát az érzékenyítő tevékenység koncepciója is. A kuratórium eredetileg a „*Humans of New York*”⁴ mintájára tervezett egy kiállítást szervezni az általuk életre hívott Ráday Korzón⁵.

Időközben a közhangulat még ellenségesebb lett Magyarországon. Érthető módon az itt élő külföldiek így nem akarták arcukat adni a kiállításhoz, nehogy még erősebb támadásoknak legyenek kitéve.

Az alapítvány végül úgy hidalta át ezt a dilemmát, hogy a külföldiek személyes tárgyait és az azokhoz tartozó történeteket állította a kiállítás középpontjába. Volt olyan interjúalany, aki ennek ellenére sem szeretett volna részt venni a kiállításon, de a többségnek ez a megoldás már elfogadható volt. A kiállítás a beszédes „*Mesélő Tárgyak*” elnevezést kapta.

Mivel a Ráday Korzó egy szeptemberi esemény, világossá vált, hogy a szervezet nem tudja egy év alatt megvalósítani teljes egészében a projektet. A Global Fund hozzájárult a megvalósítási határidő fél évvel való meghosszabbításához (az új határidő 2018. 12. 31. volt).

Májusban indult el a Swimathon⁶-esemény kampánya, amit a Ferencvárosi Községi Alapítvány 2016 óta rendez meg. A szokásokhoz híven a szervezetnek saját csapata is indult a júniusi eseményen Fix Pont néven; a csapathoz a projektnek köszönhetően ekkor 3 helyi külföldi is csatlakozott.

Az úszást követően Orsolya már a „*Mesélő Tárgyak*” kiállítás előkészítésére fókuszált: egyrészt gyűjtötte a képeket, személyes tárgyakat a hozzájuk tartozó történetek-

kel, másrészt aktív szervezői munkát vállalt a Ráday Korzó kapcsán. Az esemény különlegessége, hogy a legkülönbözőbb helyszínek csatlakoznak (a pékségtől a virágáruson át a különböző nemzetiségi éttermekig), akik a látogatókat különböző közösségi aktivitásokba vonják be. A csatlakozók egy részével a projektkoordinátor tartotta a kapcsolatot, ami remek alkalmat adott arra, hogy egyúttal a kiállítás helyszíneit is véglegesíteni tudja.

A Ráday Korzó a kiállítás mellett lehetőséget nyújtott több, nemzeti sokszínűséget kommunikáló program megrendezésére is: a MigHelp-ben szerveztek ételkóstolót (ahol leginkább az interjúzás során bevont külföldiek rakták ki nemzeti finomságaikat), több csatlakozó étterem is különleges kínálattal várta a vendégeket. Emellett számos zenés bemutatót is szerveztek, illetve „*Ferencváros, az olvasztótégely*” címmel egy témájában ide illő ingyenes városi sétával is készült az FKA.

Elmondható tehát, hogy ezen a komplex eseményen az alapítvány igen sokrétűen kommunikált a köztünk élő külföldiekről: nem csak személyes történetük, hanem kultúrájuk izgalmas elemeinek bemutatásával is.

A „*Mesélő Tárgyak*” kiállítás sikerét mutatja, hogy 2018. október 15-e és november 10-e között a Fővám téri Vásárcsarnokban is megtekinthetővé vált. A helyszín azért is volt különösképp alkalmas, mert a Vásárcsarnok Budapest kiemelkedő látványosságainak egyike – így a helyieken túl nemcsak a más kerületekből vásárolni ideérkezők, hanem a turisták felé is lehetett üzenni, hogy Magyarországon nem csupán a kormány kommunikációját tükröző gondolkodás van jelen.

A külföldieket segítő projekt az FKA legrégebbi, 2015 óta megrendezésre kerülő eseményéhez, az ÉlőAdáshoz⁷ is kapcsolódott: a korábbi szervezeti interjúnak köszönhetően a MigHelp is részt vett az eseményen a helyi és migráns nőket megcélzó kosárfonó workshoppal. Az est igen nagy sikerrel zárult számukra: a workshop megvalósításához 1 360 000Ft-ot sikerült összegyűjteniük, s ez több mint kétszerese volt az eredetileg elérni kívánt összegnek.

2018. december elejére az FKA szervezett egy záróeseményt az „*Új Szomszédaink – Sokszínű Ferencváros*”-projekt résztvevői számára. A résztvevők közreműködését (a szavakon túl) egy-egy, a „*Mesélő Tárgyak*” kiállítás képeiből összeállított naptárral köszönte meg az alapítvány.

Dilemmák

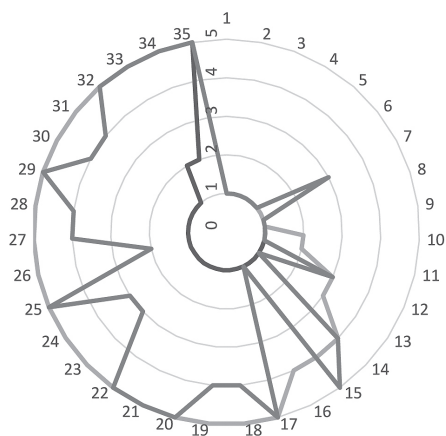
A projekt megvalósítása során dilemmák is megjelentek, több szakaszban is, bár ez egy szabad, igények szerint alakuló projektnél talán nem meglepő.

A kuratórium számára kezdetben az átpolitizált közegben való állásfoglalás és a menekültpolitikai szakmai tudás hiánya jelentették a dilemmát. A fő kérdés azonban a kormány kommunikációjával szembemenő projekt hosszútávú hatásai-következményei volt: mekkora a kockázat a szervezet szempontjából, megéri-e csupán azért belevágni, mert a kuratóriumi tagok személyesen szeretnék tenni valamit. Összességében úgy tűnik, hogy sikeresen és a helyzethez mérten gördülékenyen zajlott a projekt, tehát megérte megvalósítani.

ság volt (vagyis egy magyar élettárrsal való együttélés miatt költöztek Magyarországra), harmadik helyen pedig megosztva szerepel a munka és a családi költözés (utóbbi arra vonatkozik, hogy az egész család települt át a biztonságosabb élet vagy jobb kilátások lehetősége miatt). Kimondottan kevés menekülttel készült interjú (3 fő) – ennek egyik lehetséges oka, hogy Belső-Ferencváros drágább környék, így a menekültek számára kevésbé elérhető.

Kutatásom során az a kérdés foglalkoztatott leginkább, hogy milyen volt a külföldiek elérhetősége, kapcsolata az alapítvánnyal. Ennek mérésére hatfokozatú skálát alkalmaztam (0: semmi kapcsolat; 1: nagyon nehezen elérhető; 2: nehezen elérhető; 3: elérhető; 4: jól elérhető; 5: nagyon jól elérhető), az egyes interjúalanyok 'értékelését' a projektkoordinátor végezte.

4. ábra. Az interjúalanyok elérhetőségének besorolása

Forrás: Saját szerkesztés.

A 4. ábrán a legsötétebb vonal szemlélteti a megkeresés előtti állapotot, a legvilágosabb a projekt alatti elérhetőséget, a köztes szürke pedig azt, hogy azóta milyen szinten számíthat az alapítvány az egyénre. Az ábrából látható, hogy az interjúalanyok többsége korábban nem állt kapcsolatban az FKA-val.

A megkeresettek fele elérhető volt a projekt másfél éves időtartama alatt, és a tevékenységek lezárta után is igen jól elérhetőek maradtak a külföldiek: a legsötétebb vonalhoz képest szignifikánsan nőtt az alapítvány kapcsolati hálója.

A projektkoordinátor jelenlétének köszönhetően a szervezetnél korábban jellemző kapacitáshiány enyhült, emellett aktívan dolgozó szociológusként szaktudása és kapcsolati hálója is erősítette az FKA-t.

A „Új Szomszédaink – Sokszínű Ferencváros”-projekt létrejötte hatalmas hitelességi lépést jelent az alapítvány életében: remek visszajelzés, hogy tudtak érdemben és szakmailag reagálni egy krízishelyzetre annak ellenére, hogy alapvetően nem szolgáltatást nyújtó szervezetként működnek.

A projektnek köszönhetően a kurátori tagok közül páran menekültválsággal foglalkozó külföldi és belföldi konferenciákra jutottak el, illetve idővel kialakult egy know-how arra vonatkozóan, hogy miként lehet az alapítvány céljaihoz nem közvetlenül kapcsolódó ügyeken dolgozni.

Benedek Gabriella alapítványi kurátor szerint a legnagyobb büszkeség és eredmény, hogy a Ráday Korzón 15 helyi üzletben kirakták a „*Mesélő Tárgyak*” kiállítás képeit, ugyanis ezzel a befogadó helyszínek is állást foglaltak a külföldiekkel való viszonyukról. A Ráday Korzó nem titkolt célja, hogy minél több helyi és budapesti látogasson el a csatlakozó üzletek helyszíneire – a képek szétszórtságának köszönhetően azonban, ha valaki csak egy helyszínre látogatott el, akkor is nagy eséllyel szembe találta magát a kiállítás egy szeletével.

Elmondható, hogy az alapítvány nagyobb nyilvánosságra tett szert a projekt által: egyrészt híre jobban elterjedt a helyiek körében, másrészt (a GFCF támogatottjaként) a nemzetközi civil szervezetek is megismerték a Ferencvárosi Közösségi Alapítvány nevét.

Végül, de nem utolsósorban talán a legjobb visszajelzés, hogy a Global Fund-nak annyira tetszett az „*Új Szomszédaink – Sokszínű Ferencváros*”-projekt megvalósítása, hogy lehetőséget biztosított a folytatáshoz.

... a kurátorok számára

Gabriella és Péter mellett, hogy barátaik körében vitték az események hírét, maguk is részt vettek szinte az összesen: volt alkalmuk a nemzetek zenéit megismerni, több nemzeti ételt megkóstolni, és lefolytatni pár izgalmas beszélgetést az interjúalanyokkal.

Mindketten szerették volna, ha a kuratóriumi tagoknak jobban van lehetőségük megismerni az „*Új Szomszédaink – Sokszínű Ferencváros*”-projekt résztvevőit (a legtöbbben leginkább a projektkoordinátor, Orsolya személyéhez kötődtek), de a projekt jellegéből fakadóan ez valószínűleg irreális elvárás volt. Remélik azonban, hogy a folytatásként tervezett részvételi akciókutatás lehetőséget ad majd erre is.

... a helyi külföldiek számára

Közvetlen kapcsolat híján nehéz kurátori székéből megítélni, hogy a külföldiek mit nyertek ezzel, de az interjút adó kurátorok szerint a projekt folyamata (interjú, fotózás és történetmesélés) megerősíthette a résztvevők önértékelését azáltal, hogy a negatív közhangulat ellenére van, akit érdekel kultúrájuk, sőt személyes sorsuk is. S talán a projekthez nem szorosan kötődő külföldieknek is megnyugtató volt a Vásárcsarnokban szembesülni egy ilyen témájú kiállítással.

Orsolya elmondása alapján az interjúalanyok közül többeknek semmilyen kapcsolata sem volt a helyiekkel. A beszélgetések során sokakkal szinte baráti viszony alakult ki, így Orsolya nagyon sok esetben tudott személyesen segíteni (például kilakoltatási eljárás és orvosi látogatás során is tolmácsoló).

Ez a projekt „informális” része, ami viszont szintén hozzájárul ahhoz, hogy egy külföldi személy jobban be tudjon illeszkedni a helyi közegbe.

A MigHelp workshopjára gyűlt össze a legtöbb adomány, ez a menekültekkel és bevándorlókkal foglalkozó egyesületnek szervezetileg is sokat jelentett: ezáltal megerősítést is nyertek a helyben élőtől, és nyugodt körülmények között, kibővítvé valósíthatták meg a projektjüket.

A külföldiek háttere

A projekt néhány interjúalanyára vonatkozóan (2. táblázat) részletesebben mutatom be hátterüket, migrációs motivációjukat, beilleszkedésüket, illetve projektbeli részvételüket.

2. táblázat. Néhány résztvevő szocio-demográfiai háttere

NÉV	NEMZETISÉG	NEM	KOR	MIGRÁCIÓS MOTIVÁCIÓ	MIÓTA VAN ITT?
INDAL	libanoni-szír	nő	fiatal felnőtt	tanulmányok	4 éve
MANEL	szír	férfi	fiatal felnőtt	tanulmányok	1 éve
SELMA	iraki kurd	nő	fiatal felnőtt	családi költözés	1,5 éve
BATTSETSEG	mongol	nő	középkorú	házasság	26 éve
FERHÁD	török	férfi	középkorú	házasság	16 éve

Forrás: Saját szerkesztés.

Első ránézésre úgy tűnhet, hogy a megkérdezettek csupán saját akaratukból, egyéni motiváció alapján hagyták el hazájukat, de az interjúkból kiderült, hogy ez nem minden esetben van így. Manelnek katonai szolgálatot kellett volna teljesítenie hazájában, emiatt választott inkább egy másik országot. Selma férje az iraki háború miatt ítélte úgy, hogy családjának jobb lenne máshol élnie.

Selma nem akarta elhagyni hazáját annak ellenére sem, hogy egyébként nagyon rossz a közhangulat – nemcsak a háború miatt, hanem azért is, mert a kurdokkal kimondottan rosszul bánnak. Az édesapját megkínózták, öccse börtönbe került (pusztán etnikumi hovatartozása végett), nővére pedig olyan súlyos sérüléseket szerzett egy bombatalálatnak köszönhetően, hogy életét veszítette. Ezek után érthető, hogy Selma férje miért látta jobbnak az egész család (két kisgyermekük van) áttelepítését egy európai országba.

A többiek életében nem volt kényszerítő tényező. Indal Dubaiban nőtt fel, Bostonban járt gimnáziumba, azt követően jött Magyarországra orvostanhallgatónak.

Ferhád Törökországban született, ahonnan családjával fokozatosan átvándoroltak az Egyesült Államokba – ő 26 évesen követte az akkor már kint élő apját és nővérét. 15 évet élt New Yorkban, programozóként dolgozott, és ott ismerte meg az akkor kint tanuló magyar lányt, akit végül követett Magyarországra és itt született meg a közös gyermekük.

Battsetseg 1 éves munkaszerződéssel érkezett hazánkba dolgozni: szakmája varrónő, az akkori rendszerben ez az egy lehetősége volt Mongóliából más országba eljutni, és szeretett volna világot látni. Az egy év alatt megismerkedett magyar férjével – alapvetően nem tervezett itt letelepedni, de élete máshogy alakult, így itt alapítottak családot.

A megkérdezettek közül egyedül Battsetseg beszél és ír magyarul – ez érthető, hiszen ő tartózkodik leghosszabb ideje az országban, egy tisztán magyar párkapcsolatban él (elmondása szerint lánya identitása is magyar), illetve varrónői munkájából fakadóan elengedhetetlen volt, hogy tudjon társalogni az ügyfelekkel. Miután eldöntötte, hogy itt marad, célja volt a magyar állampolgárság megszerzése; egy orosz–magyar szótár segítségével sajátította el a nyelvet.

A két egyetemi hallgató abszolút nemzetközi közegben tanul, így nincsenek rákényszerítve a magyar nyelvtudásra: egy-két szót ismernek csupán. Selma és Ferhád megpróbálkoztak a formális keretek közötti nyelvtanulással, de nem jártak túl sok sikerrel. Utóbbi azonban magyar feleségének köszönhetően – ha nem is beszéli, de – érti a magyar nyelvet.

Az interjúalanyok kapcsolataira vonatkozóan elmondható, hogy külföldi baráti körrel mindnyájan rendelkeznek, de az nem nagyon jellemző, hogy magyarokkal barátkoznának. Manel csak a projektkoordinátort és még egy személyt említett, Indal a személyi edzője által, edzőtáborban tudott kapcsolódni helyiekhez, egyébként nem igazán állnak kapcsolatban magyarokkal.

Battsetsegnek kiterjedtebb a helyi ismerősi köre (munkatársak, szülői csoportok), közülük 1-2 családdal szoros barátságot is kötöttek. Ferhád feleségének köszönhetően több családi barátot is szerzett, illetve a mai napig eljárnak magyar népzenei eseményekre.

Selma története a legszomorúbb a bemutatott öt interjúalany közül: nincsenek helyi barátai, úgy érzi, nem is fogadnák el barátként: hagyományait követve ugyanis hidzsábot visel, ami miatt megítélése szerint „furcsa” a helyiek szemében, félnek tőle, a szomszédjai a mai napig maximum visszaköszönnek. Talán, ha munkát találna, ott el tudnák fogadni.

Személyes beilleszkedés

Az orvostanhallgató Indal először a helyismeret hiányából fakadó információs hátrányokra hívta fel a figyelmet: szerinte jó lenne egy weboldal/bármilyen platform, ahol a külföldiek releváns információkat találhatnak arról, hogy mit érdemes meglátogatni, hol lehet jókat enni/inni, vagy csak igényesen kultúrát fogyasztani.

Másodszor a nyelvi akadályokat hozta szóba – szerinte nagyon fontos lenne, hogy legyen egy közös adatbázis például a helyi szereplőkről. Külföldiként az ember nem tudja a szakmák pontos megnevezését, ami igencsak megnehezíti a megfelelő szakember megtalálását.

Harmadszor pedig szerinte fontos lenne összekötni az ideérkezőket, hogy idővel kis közösségekké formálódjanak, és tovább segítsék egymás (illetve az újonnan érkezők) integrációját.

Ha lenne egy ilyen rendszer, a helyiekkel való ismerkedést is lehetne integrálni a feladatkörbe, de Indal érzi, hogy ez talán kissé túl nagy elvárás.

A mindössze egy éve itt élő Manel nem igazán érzi magát a magyar társadalomba integrált egyénnek: szerinte több ilyen érzékenyítő, kultúráközvetítő projektre lenne szükség, mint az „Új Szomszédaink – Sokszínű Ferencváros”, hogy a helyiek és a külföldiek jobban tudjanak kapcsolódni.

Mielőtt az országba érkezett, kicsit tájékozódott Magyarországról, hogy felkészültebb legyen az itteni helyzetről. A tanulmányok elkezdésekor az egyetem rendezett eseményeket, de csak szeparáltan a külföldi hallgatóknak: úgy érzi, hogy az egyetemeknek nem érdekük, hogy a külföldi diákok kapcsolatba kerüljenek a magyar hallgatókkal – vagy legalábbis nem fordítanak külön figyelmet erre. Például a magyar diákoknak szóló legtöbb eseménynél csak magyarul van kiírva minden információ.

Manel szerint a nyelv nagyon fontos – örülne, ha jobban beszélne a magyart, mert azáltal jobban tudna kapcsolódni, és hálás lett volna, ha ideérkezésekor körbevezetik a városban, hogy megismerhesse a helyi történelmet és a magyarok interpretációját.

Ferhád is a nyelvi korlátokat véli a legnagyobb akadálnak, annak ellenére, hogy magyar feleségének köszönhetően ért mindent.

Battseteg családjával református egyházközösségbe jár, így számukra ez a közeg lett a beilleszkedés kulcsa.

Selma helyzete a legnehezebb az általam megkérdezettek közül, ugyanis a kendő viselése miatt egyértelműen beazonosítható, hogy nem magyar. Ennek köszönhetően több atrocitás éri a mindennapok során, és az emberek nem ülnek mellé a buszon. Szerinte a helyiek nem szoktak hozzá, hogy külföldiekkel barátkozzanak, így az segíthetné talán az ő beilleszkedését, ha tudna magyarul és ha nem hordaná a kendőt (télén, amikor sapkát hord, nyitottabbak vele az emberek).

Önkéntesség mint kapcsolódási lehetőség

Az általam megkeresett külföldiek közül négyen adtak interjút a projekt kutatási fázisában is, illetve szintén négyen biztosítottak képet a kiállításához (3. táblázat); utóbbiak mind kiemelték, hogy ezáltal büszkéek lehetnek saját kultúrájukra egy idegen országban, illetve a helyiek is megismerhették azt egy személyesebb nézőponton keresztül.

3. táblázat. Néhány interjúalany részvételi módja

NÉV	INTERJÚ	KIÁLLÍTÁSHOZ KÉP	EGYÉB
INDAL		X	
MANEL	X	X	
SELMA	X	X	
BATTSETSEG	X		
FERHÁD	X	X	X

Forrás: Saját szerkesztés.

Manel szerint az önkéntes tevékenység nagyon jó és előrevívő: általa az egyén aktív lehet a helyi közösségben, illetve ezen keresztül megismerhet új kultúrákat (külföldiként pl. a helyiekét), és barátságok kialakítására is remek alkalom. Mindig is fontos volt neki, hogy segítsen másokon, ha tud, kapcsolódjon velük, s ezáltal megismerhessék egymás kultúrájának igazi arcát.

A másokon való segítség vágya Indal életét gyermekkorától végigkíséri. Eleinte nagyon biztonságos közegben működött, de bostoni önkéntessége idején kiszakították a komfortzónájából: hátrányos helyzetű gyerekeket látogattak a helyi iskolában, akiknek egyéni tragédiáit drámajátékokon keresztül dolgozták fel. Ez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Indalnak fejlődjenek a szociális készségei, mint pl. mások előtti megnyilvánulás, különböző életkorú, élethelyzetű egyénnel és csoportokkal való kommunikáció.

Szerinte az önkéntesség többről szól, mint pusztán az elégedettség, amit az a tudat vált ki, hogy segítünk másokon; ezen keresztül bárki rengeteget tanulhat magáról, magabiztossá válhat, illetve az érzelmi intelligenciája is fejlődik. Aki önkénteskedik, megtapasztalja az érzést, hogy helyben, kicsiben képes jobbat tenni a helyzetet, és ezzel egy kissé az egész világra is jó hatást gyakorol.

Ferhád volt az egyik legaktívabb bevont személy, nemcsak interjúalany volt, hanem mindenben részt vett a projekt során, leginkább zenéjén keresztül. Ezáltal erősödött a kerülethez való amúgy is meglévő kötődése, és személyesen is jó viszonyt alakított ki az FKA kurátoraival. A MigHelp életében is aktív szereplő: letelepedésekor segítették a nyelvtanulásban, amiért hálából azóta is önkéntese az egyesületnek.

Véleménye szerint az önkéntesség fontos eleme, hogy általa az ember megismerhet másokat, kapcsolatot alakíthat ki – alapvető fontosságú az emberek számára, hogy tartozzanak valahova, valakikhez, akiket érdekel az ő életük. Emellett Ferhád kiemelte, hogy a mások életének jobbat tételéhez való hozzájárulás a saját jóllétünket is erősíti – ez nem egy direkt dolog, de például, amikor nyelvet tanított, sokszor ő maga is tanult attól, akinek épp átadta a tudását. A kölcsönösség érzetét hangsúlyozta az önkéntességgel kapcsolatosan.

Selma véleménye szerint az önkéntesség egy remek dolog, azonban nem mindenki alkalmas rá, hogy előítéletektől mentesen segítsen másokon, illetve anélkül, hogy várna cserébe valamit. Selma a MigHelpnél (ahol próbált magyarul tanulni) tanított angolt önkéntesen, aminek köszönhetően sok kapcsolatot is kialakított: főleg más külföldiekkel, de Orsolyával is itt ismerkedett meg. Idővel mélyebb barátságot kötöttek, így Orsolya Selma gyermekeinek is segített a magyar nyelv elsajátításában.

Battsetseg szerint csak annak lehet segíteni, aki engedi. Önkénteskedés nem jött szóba az életében, kizárólag a szorosabb kapcsolati hálóján belül segít és vár segítséget. Alapvetése, hogy aki nem tesz semmit azért, hogy az élete jobb legyen, azokon nem segít – erre ideje sem lenne, mert sokat dolgozik. Aki próbálkozik, annak azonban sokszor kérés nélkül is segít, illetve apró jótettekkel teszi szebbé a napjait.

Összegzés

A Ferencvárosi Községi Alapítvány számára nem csupán emberileg, de szakmailag is kiemelkedő volt az „Új Szomszédaink – Sokszínű Ferencváros”-projekt: bővült a munkavállalói kapacitása, illetve az intézményes és személyes kapcsolati hálója is, nagyobb ismertségre és szélesebb körű ismeretségre tett szert a projekt nyilvánosságot megszólító volta kapcsán, és végül, de nem utolsósorban magabiztosságot nyert abban, hogy a jövőben is bele merjen fogni nem szorosan profilba vágó ügy kapcsán is a közösségi cselekvésbe, aktivizálásba. Az elméleti háttér értelmezése és a szakemberek véleménye alapján is jól közelítették meg a projektet.

Az interjúalanyok számára jó érzés volt, hogy egy ilyen közegben valaki meghallgatta őket, és az alapítványnak köszönhetően lehetőséget kaptak a többségi társadalomhoz való szorosabb csatlakozásra. Emellett Orsolya személyéből fakadóan kapcsolathálózatuk is bővült legalább egy segítőkész helyi egyénnel.

Akik képet is biztosítottak a kiállításához, azoknak érezhetően növekedett az önbecsülésük és saját kultúrájukra való büszkeségük. Ugyanez elmondható azokról is, akik nemzeti ételüket vagy zenéjüket, azaz kultúrájuk más szeleteit mutathatták be a szervezet eseményein.

A ferencvárosi közösség szempontjából nagyon nehéz megítélni, hogy pontosan milyen pozitívumokkal, hatásokkal járt a projekt. Azonban annyi biztosan elmondható, hogy rengeteg információval szolgált a köztünk élő külföldiek kultúrájáról, és közvetve róluk is a helyiek számára: ezalatt nemcsak a személyes történeteken alapuló kiállítást, de a helytörténeti sétát, a nemzeti ételek és zenék bemutatását is értve.

Az információközzvetítés az első lépés a helyi közeg érzékenyítése terén, így a szervezet az „Új Szomszédaink – Sokszínű Ferencváros”-projekt figyelemfelhívó tevékenységével jó úton indult el a közbizalom helyi állapotának javítása érdekében. A projekt folytatása pedig alkalmat adhat jelentősebb közösségi hatások elérésére is.

Irodalom

- Andorka Rudolf (2006): *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris. pp. 233–285.
- Angelusz Róbert–Tardos Róbert (1991): Előszó – Társadalmak rejtett hálózata, avagy mit remélhet a társadalomkutatás a kapcsolathálózati megközelítéstől. In: Angelusz Róbert–Tardos Róbert–Völgyi Zsuzsa (Szerk.) (1991): *Társadalmak rejtett hálózata*. Budapest: MagyarKözvéleménykutató Intézet. pp. 5–22. <http://www.socialnetwork.hu/cikkek/tardAngel1991Eloszo.htm>
- Angelusz Róbert–Tardos Róbert (2009): A kapcsolathálózati szemlélet a társadalom- és politikatudományban. *Politikatudományi Szemle*, 18., (2.), pp. 29–57. http://www.politudszemle.hu/szamok/2009_2szam/2009_2_angelusz.pdf
- Barcy Magdolna (2012): *Konfliktusok és előítéletek*. Budapest: Oriold és társai. pp. 113–156.
- Bognár Katalin (2010): Kapcsolatok és erőforrások, bevándorlók és befogadók. In: Örkény Antal–Székelyi Mária (Szerk.) (2010): *Az idegen Magyarország – Bevándorlók társadalmi integrációja*. Budapest: ELTE Eötvös. pp. 189–222. <http://mek.oszk.hu/16900/16941/16941.pdf>

- Csepeli György–Prázsák Gergő (2011): Az el nem múlt feudalizmus. *Társadalomkutatás*, 29., (1), pp. 63–79. http://www.przasak.hu/publikaciok/csepeli_przasak_tarsadalomkutatás_2011.pdf
- Csigó Péter (2016): '89 mint társadalmi csapda. In: Antal Attila–Földes György (Szerk.) (2016): *Holtpont. Társadalomkritikai tanulmányok Magyarország elmúlt 25 évéről*. Budapest: Napvilág. pp. 96–130.
- Granovetter, Mark (1991): A gyenge kötések ereje: A hálózatalmélet felülvizsgálata. In: Angelusz Róbert–Tardos Róbert–Völgyi Zsuzsa (Szerk.) (1991): *Társadalmak rejtett hálózata*. Budapest: Magyar Közvéleménykutató Intézet. pp. 371–400.
- Harkai Nóra (2006): *Közösség és közösségi munka*. Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete.
- Kapitány Ágnes–Kapitány Gábor (2012): A kultúra és az értékek szerepéről. In: Kovács Imre–Dupsik Csaba–P. Tóth Tamás–Takács Judit (Szerk.) (2012): *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon. Tanulmányok*. Budapest: Argumentum. pp. 83–99.
- Orbán Annamária–Szántó Zoltán (2005): Társadalmi tőke. *Erdélyi Társadalom*, (2.), pp. 55–70. <http://www.socialnetwork.hu/cikkek/OrbanSzanto2007.htm>
- Örkény Antal–Székelyi Mária (2010): Hat migráns csoport összehasonlító elemzése. In: Örkény Antal–Székelyi Mária (Szerk.) (2010): *Az idegen Magyarország – Bevándorlók társadalmi integrációja*. Budapest: ELTE Eötvös. pp. 49–95. <http://mek.oszk.hu/16900/16941/16941.pdf>
- Putnam, Robert D. (1993): *A prosperáló közösség. A társadalmi tőke és a közélet. The American Prospect*, 4., (13.), (Fordította: Varga Tamás) http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/DO-KUMENT.Nsf/329cd37724344b06c12568a9006c35fd/59d8d1cd6821e99cc1256dd7003464b1
- Smith, Eliot R.–Mackie, Diane M. (2001): *Szociálpszichológia*. Budapest: Osiris. pp. 257–321.
- Várhalmi Zoltán (2010): Magyarországi migránsok kapcsolathálójának típusai, jellegzetességei. In: Örkény Antal–Székelyi Mária (Szerk.) (2010): *Az idegen Magyarország – Bevándorlók társadalmi integrációja*. Budapest: ELTE Eötvös. pp. 169–188. <http://mek.oszk.hu/16900/16941/16941.pdf>
- Vercseg Ilona (2001): Esettanulmány készítése. *Parola*, 11., (4.), http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/PAROLAAR.NSF/2ffe67ae857090d78525670c0081620b/46b11a892c198525c1256bbc002f29c7?OpenDocument.
- Xantus Zoltán (1992): *Ferencvárosi évszázadok*. Budapest: Ferencvárosi Önkormányzat.
- Zeke Angéla (2019): A Ferencvárosi Közösségi Alapítvány és 2018-as tevékenységei. *Parola*, 19., (1.), <https://kofe.hu/parola/parola-folyoirat/parola-2019-1/a-ferencvarosi-kozossegi-alapitvany-es-2018-as-tevekenysegei/>
- Ziegler, Sandra (2010): *The development of bridging and bonding social capital among sudanese refugees in Guilford Contry, North Carolina*. Appalachian State University, USA. Kézirat.

Internetes források

- Ferencvárosi Közösségi Alapítvány <http://ferencvarosi.kozossegialapitvany.hu> (Letöltés: 2020. 07. 30.)
- Ferencvárosi Közösségi Alapítvány – Alapító Okirat. http://ferencvarosi.kozossegialapitvany.hu/files/2012/03/FKA_alapito_okirat_megujitas_2014_EGYSEGES-SZERKEZETU.pdf (Letöltés: 2020. 07. 30.)
- Gyökörek és Szárnyak Alapítvány <http://gy-sz.hu> (Letöltés: 2020. 07. 30.)
- Humans of New York <https://www.humansofnewyork.com> (Letöltés: 2020. 07. 30.)
- Központi Statisztikai Hivatal (2018): Magyarország közigazgatási helynévkönyve 2018. január 1. http://www.ksh.hu/docs/hun/hnk/hnk_2018.pdf (Letöltés: 2020. 07. 30.)
- Ráday Korzó <https://welovebudapest.com/program/raday-korzo> (Letöltés: 2020. 07. 30.)

Sik Endre (2016): *Csúcsot döntött az idegenellenesség, és elfogyott az idegenbarátság*. TÁRKI. http://old.tarki.hu/hu/news/2016/kitekint/20160404_idegen.html (Letöltés: 2020. 07. 30.)
Swimathon <https://2018.swimathon.hu/> (Letöltés: 2020. 07. 30.)

Jogszabályok

2017. évi LXXVI. törvény a külföldről támogatott szervezetek átláthatóságáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1700076.tv> (Letöltés: 2020. 07. 30.)

Jegyzetek

¹ Budapesti szervezet, amelynek célja helyi közösségek támogatása, fejlesztése, illetve a közösségi alapítványi forma népszerűsítése. Az említett szakirodalmak a következő linken érhetők el: <https://gy-sz.hu/2018/04/http-gy-sz-hu-programok-kozos-alapon-szakirodalom/>

² Johannesburgban (Dél-Afrikai Köztársaság) székelő alapítvány, amelynek célja a közösségi filantrópia fokozása globális szinten. Teszi ezt kisebb anyagi támogatásokkal, kutatással és tudásmegosztással egyaránt.

³ Budapesti egyesület, amelynek célja a menekültek és egyéb bevándorlók elérése, integrációjuk elősegítése a problémamegoldó képességük és egyéb szociális készségeik javításával.

⁴ Brandon Stanton New-yorki fotós eredetileg 10 ezer helyi lakos arcát szerette volna megörökíteni, de idővel projektje kinőtte magát: a képek mellett interjúkat is készített az alanyokkal. Így az arcképek egy-egy történettel jelentek meg, és jelennek meg azóta is a fotós honlapján.

⁵ Belső-Ferencváros sokszínűségét hirdető kétnapos esemény, amelyet a Ferencvárosi Községi Alapítvány hozott létre, hogy az itt élők, dolgozók, tanulók közötti kapcsolatok kialakítását és ezek elmélyülését segítse.

⁶ Angliában 1986 óta megrendezésre kerülő közösségi adománygyűjtési módszer, melynek lényege, hogy az úszással hívják fel a figyelmet a helyi ügyekre. A résztvevők egy-egy projekt mellé állnak: az eseményt megelőző 4 hétben felkészülnek, és adományok reményében kampányolnak barátaik-ismerőseik körében.

⁷ Exkluzív közösségi adományozói est, amelyen három szervezet mutatkozik be egy-egy helyi kötődésű projekttel a meghívottak előtt, akik – bizonyos formai keretek alapján – adományokat ajánlhatnak fel a megvalósítás érdekében.

Balázs László—Rajcsányi-Molnár Mónika—András István—Sitku Krisztina

*Társadalmi felelősségvállalás a felsőoktatásban –
egy hazai jógyakorlat bemutatása*

A tanulmány célja, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy a felsőoktatás szereplőinek – a for-profit szektor képviselőihez hasonlóan – nemcsak lehetősége, de kötelessége is a felelősségvállaló magatartás megvalósítása. Ennek érdekében a tanulmány a vállalatok társadalmi felelősségvállalási (corporate social responsibility – CSR) fogalomrendszerének áttekintésére alapozva bemutatja a felsőoktatási intézmények szerepvállalásának formáit. Ismerteti az egyetemi társadalmi felelősségvállalás (university social responsibility – USR), valamint a harmadik missziós tevékenységek fogalomrendszerét, egymástól való elkülönítését. Szakirodalmi alapokra támaszkodva a Dunaújvárosi Egyetem USR és harmadik missziós tevékenységének csoportosítását, valamint egy-egy esemény részletesebb bemutatását adja. Az esetleírások alapját az egyetemen hozzáférhető dokumentáció tartalomelemzése szolgáltatta. Az ismertetett tevékenység jól szemlélteti, hogy bár a Dunaújvárosi Egyetem méretét és hallgatói létszámát tekintve nem tartozik a nagy egyetemek közé, ennek ellenére a közösségi szerepvállalása lokális és regionális szinten is elismerésre méltó, példaértékűnek tekinthető.

Kulcsszavak: Vállalati és egyetemi társadalmi felelősségvállalás, harmadik misszió, jó gyakorlat.

Balázs László PhD a Dunaújvárosi Egyetem Társadalomtudományi Intézetének intézetigazgató egyetemi docense, szervezetpszichológus, kommunikációs szakértő. Doktori értekezését a szervezeti kultúra és az érzelmi intelligencia kölcsönkapcsolatának vizsgálatából írta a Pécsi Tudományegyetemen. Főbb kutatási területei: szervezeti vezetés, szervezeti kultúra, érzelmi intelligencia, reziliens szervezetek, készségfejlesztés módszertana. Fontosabb publikációi: *Érzelmi intelligencia a szervezetben és a képzésben* (Z-press Kiadó 2014), *Organizational culture and emotional intelligence in school* (LAP 2015).

Email: balazsl@uniduna.hu

Rajcsányi-Molnár Mónika PhD közgazdász, habilitált főiskolai tanár, jelenleg a Dunaújvárosi Egyetem oktatási és általános rektorhelyettese, illetve Társadalomtudományi Intézetének oktatója. Az MTA Gazdálkodástudományi Bizottság Kommunikációmenedzsment Munkabizottságának tagja. A Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar „Oktatás és társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola témavezetője. Tudományos kutatói tevékenysége a vezetés és szervezés területeihez kapcsolódik, vezető- és szervezetfejlesztésre, a nonprofit szektor és szervezeteinek menedzselési kérdéseire, illetve a modern tartalomfejlesztés és oktatásszervezés területére specializálódva. Széleskörű nemzetközi tapasztalatokkal rendelkezik. Kutatói, oktatói és tanulmányi ösztöndíjak keretében hosszabb-rövidebb időt töltött az Egyesült Államokban, Angliában, Indiában, Portugáliában és Tajvanon.

Email: molnarmo@uniduna.hu

András István PhD habilitált főiskolai tanár, jelenleg a Dunaújvárosi Egyetem rektora. Felsőoktatási szakmai karrierjét megelőzően szervezetfejlesztési osztályvezetőként, majd személyzeti vezérigazgató-helyettesként dolgozott az üzleti életben. Számtalannak számoló tapasztalatot szerzett a teljesítményértékelés, munkakör-értékelés és az érdekegyeztetés terén. Kutatási területei: szervezetfejlesztés, multikulturális környezetben zajló szervezeti folyamatok, szervezeti kommunikáció, társadalmi felelősségvállalás.

Email: andras@uniduna.hu

Sitku Krisztina a PTE „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola másodéves hallgatója nevelésszociológia szakirányon, valamint a Dunaújvárosi Egyetem angol nyelvtanára. Diplomáit a PTE BTK történelem és angol szakjain (2004), továbbá a PTE FEEK emberi erőforrás tanácsadó mesterszakán (2014) szerezte. Doktoranduszként a felsőoktatáskutatás területén a regionális egyetemek lokalitásuk társadalmi fejlődéséhez való stratégiai és gyakorlati hozzájárulását vizsgálja az oktatáspolitikai, a külső érdekhordozói kapcsolatok és az intézményi tényezők keresztmetszetében. Eddig megjelent fontosabb publikációja: Vidéki egyetemek harmadik missziós tevékenysége: a társadalmi tudásmegosztás hatásai. A magyar nyelvű szakirodalom áttekintése (Iskolakultúra, 2019 (8.), 17–36.).

Email: sitkuk@uniduna.hu

László Balázs—Mónika Rajcsányi-Molnár—István András—Krisztina Sitku

Social responsibility in higher education – a hungarian best practice

The aim of the article is to highlight the importance of social responsibility in higher education. Similarly to organizations in the for-profit sector, the actors of tertiary education have not only the possibility, but the obligation of exhibiting responsible behaviour. Therefore, the article presents the forms of the social engagement of higher education institutions based on an overview of the terminology of corporate social responsibility (CSR). It describes the concept of university social responsibility (USR) and that of the third mission of universities, then differentiates them. Relying on the relevant professional literature, it presents the classification of the USR and third mission activities of the University of Dunaújváros, as well as provides a detailed description of some based on the content analysis of available institutional documents. The presented data demonstrate that although the university is not a major institution in terms of its size and student number, its community engagement on the local and regional levels is both commendable and exemplary.

Keywords: Corporate social responsibility, university social responsibility, third mission, best practice.

László Balázs PhD the director, associate professor of The Institution of Social Sciences at The University of Dunaújváros, organizational psychologist, communicational expert. His doctoral thesis was written in the research field of the synergy of organizational culture and emotional intelligence at the University of Pécs. Main research areas: organizational leadership, organizational

culture, emotional intelligence, resilient organizations, methodology of skills development. Some of his important publications: *Érzelmi intelligencia a szervezetben és a képzésben* (Emotional Intelligence in the Organization and in the Training; Z-press Kiadó 2014), *Organizational culture and emotional intelligence in school* (LAP 2015).

Email: balazsl@uniduna.hu

Mónika Rajcsányi-Molnár is a habil. PhD in Business Administration, Vice-Rector of Academic and General Affairs at the University of Dunaújváros and lecturer at the Institute of Social Sciences. She is member of the Business Administration Committee's Communication Management Working Committee at the Hungarian Academy of Sciences. She is supervisor at the Education and Society Doctoral School of Education at the University of Pécs. Her academic research work is related to the field of business and management, focusing on organizational and leadership development, nonprofit management, modern educational material and technology developments. She has a wide range of international experience. She obtained various academic and research grants and spent longer periods in the United States, England, India, Portugal and Taiwan.

Email: molnarmo@uniduna.hu

István András is a habil. PhD college professor and the rector of the University of Dunaújváros. Before his professional career in higher education, he worked in the private sector first as head of department in organisational development, then as HR Deputy CEO. He has gained considerable experience in performance evaluation and appraisal, as well as industrial relations and reconciliation. His research areas are organisational development, organisational processes in multicultural context, organisational communication and social responsibility.

Email: andras@uniduna.hu

Krisztina Sitku is a second year doctoral student of the Educational Sociology Programme of the 'Education and Society' Doctoral School of Education at the University of Pécs, and is an ESL and ESN teacher at the University of Dunaújváros. She graduated in History and English in 2004, and in Human Resource Counselling in 2014 from the University of Pécs. Her doctoral research is concerned with higher education research focusing on the contribution of regional university strategy and practice to the social development of their locality in the intersection of educational policy, stakeholder relations and institutional framework. Her more important publication: *Vidéki egyetemek harmadik missziós tevékenysége: a társadalmi tudásmegosztás hatásai. A magyar nyelvű szakirodalom áttekintése* (Third mission activities of Hungarian regional universities: the effects of community engagement; *Iskolakultúra*, 2019 (8.), 17–36.).

Email: sitkuk@uniduna.hu

Czumpf Brigitta

Esélylehetőség a gyakorlatban – Esettanulmány egy indiai civil szervezet erőfeszítéseiről a mélyszegénység leküzdésére

A tanulmány egy indiai leányiskola bemutatásán keresztül próbál választ kapni azokra a kérdésekre, hogy lehet-e az iskolának több a szerepe, mint csak a tananyag átadása, és ha igen, akkor annak mi lehet a tartalma és azt milyen módon tudja megtenni? A Szandipani Muni Iskolát (Sandipani Muni School) két és fél évtizede alapították Indiában. Ez, az alulról szerveződő, mára már sikeres civil projekt Amartya Sen esélylehetőség-elméletén és az ENSZ Fejlesztési Programjának (United Nations Development Programme – UNDP) emberi fejlődés dimenzióin keresztül kerül bemutatásra. Bebizonyosodott, hogyha az alapítványi iskola egy komplex tevékenységi spektrumon működik és az államilag előírt kötelező oktatási elemek mellett a végzett tanulóknak a helyi közösségben való anyagi boldogulásához és erkölcsi megbecsüléséhez szükséges elméleti és gyakorlati tudás megszerzését garantáló képzést nyújt, továbbá a helyi közösség funkcionális bevonásával olyan felnőttképzési és jövedelemkiegészítő programokat, lehetőségeket szervez és működtet, amelyek beleillenek a kulturális közegbe és a környezettudatosság és fenntarthatóság irányába mutatnak, akkor – ahogy ennek az iskolának sikerült – felszámolható a mélyszegénység és a vele járó összes hátrány.

Kulcsszavak: Amartya Sen esélylehetőség-elmélete, közösség, civil társadalom, mélyszegénység felszámolása, emberi fejlődés dimenziói, iskola feladatkörei.

Czumpf Brigitta 1984-ben érettségizett a budapesti Kölcsey Ferenc Gimnázium francia tagozatán. 2–3 év adminisztrátori munka után felvételt nyert a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Közgazdaságtudományi Karára, majd Ausztráliába költözött. Melbourne-ben elvégezte a helyi önkormányzat kisgyermeknevelő tanfolyamát, majd több családnál vállalt gyermekfelügyeleti munkát. Néhány év múlva Belgiumba költözött, ahol szintén kisgyermekkel foglalkozott. 1995-ben költözött Indiába. Itt az egyik helyi iskolában tanító-nevelői állást kapott, és elvégezte az iskola által felnőttoktatási képzésben szervezett tanítói kurzust. Több mint öt évet tanított az iskolában. Nagyon mély benyomást tett rá az ősi indiai oktatási kultúra, mely vidéken még mindig fellelhető. Visszatérve Magyarországra a Kaposvári Egyetem tanító BA szakán angol műveltségterületen szerzett diplomát, majd elvégezte a Pécsi Tudományegyetem Neveléstudományi MA képzését. Jelenleg a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola doktorandusz hallgatója.

Email: czumpfbrigitta@gmail.com

Brigitta Czumpf

Capability approach in practice – A case study of the efforts of an Indian civil organisation to tackle deep poverty

Through the introduction of an Indian Girls' School, the study makes an attempt to find answers to queries such as: should the school have a broader spectrum of roll than just

conveying the curriculum and if yes, what are the tasks and the implementations. The Sandipani Muni School has been established in rural Northern India for two and a half decades. The functions and their effects on the surrounding society of this grassroots success project is examined through Amartya Sen's Capability Approach Theory and the Human Development Dimensions of the United Nations Development Program (UNDP). It has been found that in such a complex societal issue if a school operates on a complex spectrum of activities with state-mandated compulsory education elements and with practical training to guarantee the financial and moral appreciation of graduates in the local community, with the functional involvement of the community, including the organization and operation of various adult education and income enhancement programs along with opportunities that fit into the cultural environment, all this with the underlining principle of environmental awareness and sustainability, has the potentials to eradicate extreme poverty and all the horrors associated with it.

Keywords: Amartya Sen's capability approach theory, community, civil society, eradication of extreme poverty, dimensions of human development, school responsibilities.

Brigitta Czumpf graduated from the major french class of Kölcsey Ferenc High School in Budapest in 1984. After two years in an office of a department store, she was admitted to the newly launched Faculty of Economics at the Technical University of Heavy Industry, Miskolc. Afterwards she moved to Australia. In Melbourne she took a childcare course for the local government and then she worked as a professional nanny for several families. After a few years she moved to Belgium, where she also worked with young children. In 1995 she relocated to India where she worked as a primary school teacher for five years after receiving her primary school teacher diploma. She was very impressed by the ancient Indian culture of education, which still has shreds in rural India. Returning to Hungary, she graduated with a BA degree of primary school teacher specialized on English from the Kaposvár University, then she completed her MA in Education at the University of Pécs. Currently she is a PhD student at the "Education and Society" Doctoral School of Education at the University of Pécs.

Email: czumpfbrigitta@gmail.com

Faragó Beatrix

A sport és a sportoló mint a területi tőke társadalmi, gazdasági eleme

A sport mint ágazat a társadalom befolyásoló tényezőjeként jelenik meg, gazdasági, társadalmi szinten egyaránt. A sport funkciói széleskörűek, a nevelés, a szocializáció, az egészség, az ipar, a munkaerő, az oktatás részeként a társadalmi környezetben. Ebben a környezetben, a lokális szegmensből kiindulva erősíti a gazdaságot, a humán erőforrást, az egészségprevenciót, az életminőséget. A sport mint gazdasági tényező kiemelt része a tőkejavaknak, amely a társadalmi-, humán-, területi tőke részeként is megjelenik. A sportágazatban megjelenő szereplők jelentős befolyással bírnak a gazdasági-, társadalmi fejlődésre, amely megnyilvánul az egészségtudatosságban, a lakosság sportolási szokásaiban, a vállalati szektor és a közsféra területén, amelyben az intézményrendszer

is kiemelt szerepet kap. A sportoló társadalmi tőkeként való megjelenése hatékonyan hat a tőkeelemekre, amennyiben a velük való gazdálkodás megfelelő stratégia mentén halad. A kutatás arra keresi a választ, milyen mértékben jelenik meg a sportoló a társadalmi közegben, annak milyen tényezői hatnak pozitívan többek között a humán tőke elemeként a társadalomra. A sportolók életútja egy védett közegből táplálkozik, amely a sportszocializációban teljesedik ki és identitássá válik. Ennek a folyamatnak a kedvező irányait a sportolói közegre ható szektorok erősíthetik és gyengíthetik. A vizsgálat a sportolók életútjának tudatos szakaszait méri fel, a sportolói kettőskarrier lehetőségeiben és annak szervezeti, politikai környezetében. A felmérés rámutat azokra a pontokra, ahol a sportolói csoport nagyobb szerepet kaphat akár a humán tőke részeként, erősítve a társadalmi-, gazdasági-, területi tőkeelemek hatékonyságát.

Kulcsszavak: Társadalmi tőke, sportolói kettőskarrier, humán tőke, sportmenedzsment, sportolói identitás.

Faragó Beatrix sportmenedzserként végzett a Testnevelési Egyetemen. Élősportolóként, profi ökölvívó világbajnok múltjával a sportszocializáció témakörben kezdett el kutatni, főként a sportintegráció területén a hátrányos helyzetű csoportok sport általi társadalmi befogadását vizsgálta. A kutatásai alapján kormányzati sportintegrációs programok stratégiai, szakmai létrehozásában vett részt. Jelenlegi kutatási területe a sportolói kettőskarrier vizsgálata a területi tőkében. Kutatási területei: sportolói kompetenciák megjelenése a humán erőforrás részeként, egészségmenedzsment, egészségmagatartás, sportolói kettőskarrier, sportintegráció. Oktatási tevékenységének témakörrei: sportmenedzsment, rekreációs szervezés, projektmenedzsment, pályázatírási ismeretek, küzdősportok. A Magyar Sporttudományi Társaság és a Magyar Regionális Tudományi Társaság tagja. Email: farago.beatrix@sze.hu

Beatrix Faragó

Sport and athlete as a social and economic element of territorial capital

Sport, as a sector, is involved as an influencing factor in society, which appears at both the economic and social levels. The functions of sport are wide-ranging in the social environment as part of education, socialization, health, industry, labor, education. In this environment, starting from the local segment, it strengthens the economy, human resources, health prevention, and quality of life. Sport as an economic factor is a prominent part of capital goods, and it also appears as part of social, human and territorial capital. The players in the sports sector have a significant influence on the economic and social development, which is reflected in health awareness, the sporting habits of the population, the corporate sector and the public sector and also plays a prominent role the institutional system. The appearance of athlete as social capital has an effective impact on capital elements if it is managed in the right strategy. The research seeks to determine the extent to which an athlete appears in the social environment, and what factors influence it positively, including as an element of human capital, in society. Athletes' lives are based on a protected medium that is fulfilled in sports socialization and becomes

an identity. The positive directions of this process can be strengthened and weakened by sectors that affect the athletic environment. The study assesses the conscious stages of an athlete's career, the potential for an athlete's dual career, and its organizational, political environment. The survey points to points where the athlete group can play a greater role as part of human capital, reinforcing the effectiveness of social, economic and territorial capital elements.

Keywords: Social capital, athlete's dual career, human capital, sports management, athlete's identity.

Beatrix Faragó graduated from the University of Physical Education as a sports manager. As a top athlete with a history of being a professional boxing champion, he began researching in the field of sports socialization, focusing on the social inclusion of minorities groups in sports integration. Based on his research, she participated in the strategic and professional development of governmental sports integration programs. Her current main field of research dual career of athletes in regional capital. Her further research interests include the appearance of athlete competences as part of human resources, health management, health behavior, dual career of athletes, and sports integration. Educational activities: sports management, recreation organization, project management, application writing skills, martial arts. She is a member of the Hungarian Sport Sciences Association and of the Hungarian Regional Science Association.

Email: farago.beatrix@sze.hu

James Kierstead

Civil társadalom, antik és modern

Működik együtt a civil társadalom és a liberalizmus? A demokrácia azokban a kultúrákban a legstabilabb, amelyekben van szolidaritás? Ebben a cikkben arról van szó, hogy mit tanulhatunk az első demokráciák egyikétől, az ókori Athéntól.

A demokratikus Athén nem volt annyira liberális, mint amennyire azt képzelnénk. Ha a nem polgár – nők, rabszolgák, idegenek – részvételét kutatjuk a város egyesületeiben (mint pl. a „mosókéban”, akiknek a nevét egy fennmaradt felirat őrzi), úgy tűnik, hogy az athéni társadalom csak akkor lett liberálisabb, amikor a férfi polgárok demokráciája hanyatlásnak indult.

Athén ezzel nincs egyedül. Svájc, egy másik erős demokrácia, szintén elég gyenge volt a liberalizmust illetően. Fareed Zakaria illiberális demokrácia fogalma úgy tűnik, egyre növekvő számú államra alkalmazható, beleértve Törökországot és Magyarországot. Lehet, persze, hogy ezek csak kivételek egy általános trendhez képest, amely szerint demokrácia és liberalizmus együtt járnak. De ezek a kivételek mindenképpen indokolják, hogy megálljunk egy pillanatra a gondolkodásban, mivel az illiberális demokrácia élharcosai gyakran állítják, hogy a nemzeti szolidaritás inkább elősegíti a demokráciát, mintsem aláásná azt. Igaz lenne ez? Lehetséges. Legalábbis van tudományos irodalma a társas kötések és a demokrácia közötti kapcsolatnak. A kulcsfigura Robert Putnam, aki divatba hozta a társadalmi tőke fogalmát. A társadalmi tőke normákból, hálózatokból és bizalomból

áll, amelyek mindegyike felerősíthető azáltal, hogy az emberek rendszeresen találkoznak klubokban és társaságokban. Putnam azt is felfedezte, hogy Olaszországban a leghatékonyabb helyi demokratikus intézmények azokban a régiókban működnek, amelyekben a társasélet foka magas. Azonban, ahogy arra Putnam írásainak kritikusi is rámutattak, nem minden társas csoport működése demokratikus. A Ku Klux Klan például aligha iskolapéldája a polgári közösségnek. Putnam válaszában pontosította, hogy mely csoportok vezetnek demokratikus társadalmi tőke építéséhez: a nyílt, horizontálisan szervezett egyesülés az ideális. De a kritikusok egy fontos kérdésre hívták fel a figyelmet: a társas létre törekvésnek megvan a sötét oldala is, érdemes ezzel kapcsolatban óvatosnak lennünk. A liberális demokraták hogyan tudják hát kihasználni a társas élet iránti igény előnyeit és közben csökkenteni a lehetséges kockázatokat? Itt megint Athénhez fordulunk, ahol a demokrácia alapító atyja, Kleiszthenész, a polgárokat új csoportokra osztotta (a tíz mesterséges „törzshöz” hasonlóan), és közben meghagyta a korábban létező rokonsági és vallási csoportokat is. Ezek közül a csoportok közül több egy összekapcsolódó rendszer része volt: a törzsek például évente ötven embert küldtek a központi Tanácsba, amelyben a különböző athéni területek együtt dolgoztak az államért. Ókori források szerint ezzel az volt a célja, hogy „keverje” a polgárokat és javítsa a demokráciát. Majdnem biztos, hogy ez a demokratikus normák terjedéséhez vezetett, új társas hálózatokat hozott létre, és építette az athéni polgárok közötti bizalmat.

Tudnánk ma valami hasonlót csinálni? A polgárok kisebb csoportokra osztása számunkra teljesen idegenül hangzik, bár van erre egy-két példa a mostani demokráciákban. Például Új-Zélandon a bennszülött maorik dönthetnek, hogy szavazatukat a mindenki számára hozzáférhető választási rendszerben vagy egy speciális maori választási rendszerben adják-e le. Ez a gyakorlat ellentmondásos: ez a fajta gyakorlat nemzeti szintű szolidaritás kiépülését segíti elő, vagy éppen annak ellenében hat? Végső soron az etnikai alapon választott testületek, az etnikai alapú választás valószínűleg nem okoz nagy különbséget. Ami igazán kulcsfontosságú a kollektív cselekvés vonatkozásában egy vegyes összetételű társadalomban az az, hogy kikkel élünk társaséletet. Ezt a következtetést vonták le James Habyarimana és kollégái is ugandai terepmunkájuk során. (Az ugandai társadalom a törzsi hovatartozást illetően különösen vegyes.) A helyi résztvevőkkel folytatott bizalomjátékok tapasztalatai rávezették a kutatókat arra, hogy a vegyes társadalmak számára miért olyan nehéz a kollektív cselekvés. Azért, mert azok a társas hálózatok, amelyekben élünk, a csoportnormák fellazítását, az azoktól való eltérést is szentesíthetik. Az emberek nem félnek a normaszegés következményeitől, ha azok, akiket az zavar, egészen más társadalmi csoporthoz tartoznak, mint ők. Az a javaslatom, hogy a modern liberális demokráciák olvassák újra Kleiszthenészt, és bátorítsák a polgáraikat arra, hogy közvetlen kapcsolatba lépjenek egymással, az államon keresztül. A nyilvánvaló ellenvetés erre az ötletre paradigmatikusan liberális: az állam ne avatkozzon bele, hogy az emberek kikkel vannak együtt. De az én javaslatom egészen szerény: nem arról van szó, hogy az állam álljon neki mikromenedzslni a polgárok társaséletét, de legalább legyen évente egy pár alkalom – mondjuk állami ünnepek, csapatjátékokkal vagy sporteseményekkel –, amelyeken az embereket arra ösztönzik, hogy olyanokkal is összejöjjenek, akikkel máskor nem találkoznának. A többit aztán az állam ráhagyhatja a civil társadalom független működésére.

A cikk végén kéréssel fordulok a modern liberális demokráciákhoz. Ez nem a felvetésem gyakorlati megfogalmazása (azt mindenképpen jobban ki kellene dolgozni), hanem az, hogy gondoljanak többet az emberek társas kapcsolataira és a közösségeikre, amikor politikákat fogalmaznak meg. A nyugati demokrácia polarizációjának idején a polgári közösség az a hiányzó összetevő, amely biztosíthatja társadalmaink összetartó, demokratikus és toleráns voltát.

Kulcsszavak: Demokrácia, civil társadalom, egyesületek, liberalizmus, társadalmi tőke.

James Kierstead a wellingtoni Victoria University ókorral foglalkozó adjunktusa. Kutatásának fókuszában az ókori görög demokrácia áll. Jelenleg *Democracy and Associations in Classical Athens* című könyvén dolgozik, amely az Edinburgh University Press kiadásában jelenik meg.

Email: jameskierstead@hotmail.com

James Kierstead

Civil society, ancient and modern

Do democracy and liberalism go together? Or is democracy most stable in cultures that have a sense of solidarity? This article considers what we can learn from one of the first democracies, classical Athens.

Athens was a strong democracy, but also excluded women, foreigners, and slaves. Switzerland, another strong democracy, has a similarly poor record on liberalism. The label 'illiberal democracy' seems to apply to an increasing number of states, including Hungary. The theory of social capital, a term which embraces trust, norms, and social networks, suggests that democracy does best in societies with strong bonds between their citizens. At the same time, the wrong kinds of solidarity can be deleterious.

How can we reap the maximum benefits while reducing the risks to a minimum? Here we turn again to Athens, where Kleisthenes set up a number of artificial fora for sociability, dividing the citizens into ten arbitrary 'tribes'. Could we do something similar?

One example of this does happen in New Zealand, where Maori can vote in their own ethnically-defined electorates. Are these the kinds of groups that will contribute to democracy, or detract from it?

To see which, we need to understand what contributes to collective action in diverse societies. Recent research suggests that the key mechanism is common social networks, which allow people to sanction free-riders. So ethnically-defined electorates aren't so important. What's important is that citizens of different ethnicities share social connections, something modern liberal democracies could do more to encourage.

Keywords: Democracy, civil society, associations, liberalism, social capital.

James Kierstead is Senior Lecturer in Classics at Victoria University of Wellington, where his research focuses on ancient Greek democracy. He is currently working on a book, *Democracy and Associations in Classical Athens*, for Edinburgh University Press.

Email: jameskierstead@hotmail.com

Ragadics Tamás

Közfoglalkoztatás a kistelepüléseken – funkciók és szükségletek lokális perspektívából a mezőgazdasági projektek tükrében

Az elmúlt évtizedben megvalósuló magyarországi közfoglalkoztatási programok célja, hogy a munkaerő-piaci integráció és a szociális támogatás mellett fejlesztési eszközöket is biztosítsanak a települési önkormányzatok számára. A projektek különösen a hátrányos helyzetű, leszakadó térségekben bírnak nagy jelentőséggel, ahol a közfoglalkoztatás kínálja az egyetlen legális megélhetési lehetőséget az alulképzett, alacsony mobilitású népesség számára. Jelen tanulmány a közfoglalkoztatás lokális funkcióit elemzi a mezőgazdasági programok tükrében szakirodalmi források, illetve kistelepülési esettanulmányok alapján.

Kulcsszavak: Hátrányos helyzetű csoportok, kistelepülések, közfoglalkoztatás, rurális térség.

Ragadics Tamás (Baja, 1980) szociológus, hittanár, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Szociológia Tanszékének adjunktusa. Kutatásai középpontjában a leszakadó, hátrányos helyzetű magyarországi vidéki térségek helyi társadalmainak problémái és megküzdési stratégiái állnak.

Email: ragadics.tamas@pte.hu

Tamás Ragadics

Public work in minor hungarian settlements – functions and needs from local perspectives in the light of agricultural projects

Public Work Scheme in Hungary in the last decade provides labour-market integration, social support and local tools for settlement development executed by local governments. Being the only legal opportunity for modest living, public work projects have special importance for underqualified and low-mobility population of marginalized rural areas. This paper is aimed at describing local functions of agricultural public work projects on the basis of current resources and case studies.

Keywords: Deprived social groups, minor settlements, public work, rural area.

Tamás Ragadics (Baja, 1980) sociologist and religion teacher, assistant professor at the University of Pécs, Faculty of Humanities, Department of Sociology. His main research fields are problems and strategies of local societies in marginalized and underdeveloped rural areas of Hungary.

Email: ragadics.tamas@pte.hu

Főző Attila László—Racsco Réka

Az iskolai digitális érettség értékelésének lehetőségei

A 4. ipari forradalom következtében zajló digitalizáció markáns hatást gyakorol a társadalmi alrendszerekre, amely többek között magával hozza az iskola, mint a formális tanulási környezet átalakulását, a tanulási környezet kereteinek, a tanulási célok, szükséges készségek és kompetenciák újraértelmezését. Ezen átalakuláshoz szükséges az intézményi szintű digitális átállás, amely túlmutat az infrastrukturális fejlesztéseken, szükséges hozzá a menedzsment elköteleződése, humánerőforrás képzése, a taneszközök és a módszertan modernizációja is. A tanulmány célja, hogy bemutassa az iskolák digitális érettségének értékelésével kapcsolatos nemzetközi helyzetet, valamint a kidolgozott referenciakeretrendszerek jellemzőit, valamint a terület mérhetőségével kapcsolatos dilemmákat. Az oktatási intézmények ilyen irányú és folyamatos monitorozása hozzájárul ahhoz, hogy a 21. századi állampolgárok minél nagyobb számban használják tudatosan, kritikusan és felelősséggel a digitális technológiát, és mind az egyén, mind pedig a közösségek szintjén emeljék magasabb szintre a társadalmi részvételüket.

Kulcsszavak: Oktatás, digitális érettség, digitális kompetencia, digitális állampolgárok, referenciakeretrendszerek, mérési módszerek, Európai Unió.

Főző Attila László a Digitális Jólét Nkft. senior digitális pedagógiai szakértője és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar óraadója. Több mint két évtizede dolgozik olyan, a digitális technológia oktatási alkalmazásaival és a digitális kompetencia fejlesztésével kapcsolatos projekteken, mint a Sulinet Digitális Tudásbázis, a Digitális Témahét, digitális élményközpontok, digitális taneszköz-akkreditáció, de részt vett a Digitális Oktatási Stratégia kidolgozásában is. 25 éve tart rendszeresen pedagógus-továbbképzéseket. 2017 óta az EU Code Week hazai nagykövete. 2010-ben védte meg doktori disszertációját a digitális kompetencia fejlesztésének kémia tantárgyi vonatkozásaival kapcsolatban. 2017 óta foglalkozik az iskolák digitális átmenetének kérdéseivel.

Email: fozoattila@gmail.com

Racsco Réka az Eszterházy Károly Egyetem Digitális Technológia Intézetében dolgozik egyetemi adjunktusként és a Humáninformatika Tanszék megbízott vezetőjeként. 10 éves felsőoktatási gyakorlata mellett a versenyszférában is dolgozott a T-Systems vállalatnál. Számos IKT-hoz kapcsolódó kutatásban, köznevelésben zajló iskolakísérletben vett részt (Classmate PC, e-könyvek az oktatásban, táblagépek és LEGO-eszközök területén), mellette a pedagógusképzésben tanít. 2017-ben védte meg doktori disszertációját elektronikus tanulási környezetek területén, észt, finn és magyar infokommunikációs stratégiák összehasonlító vizsgálata témában.

Email: racsko.reka@uni-eszterhazy.hu

Attila László Főző—Réka Racsko

The possibilities of assessment of the schools' digital maturity

The digital transformation in the age of the Fourth Industrial Revolution has strong influence over different subsystems of the society implying the transformation of schools as formal learning environments. These transformations also have impact on the changing boundaries of the learning environments and underlines the rethinking of the learning aims, skills and competencies. The changes can become a reality only through the digital transition of the whole organization which means much more than improving the digital infrastructure – the commitment of the management, the human resource training, the modernization of the learning content and the methodology are also a must. The aim of this study is to present the international experiences in measuring, assessing the digital maturity of the schools and to summarize the main characteristics (levels, indicators) of the most important frameworks and also to specify questions concerning the measurability of these factors. The continuous monitoring of the schools fosters the improvement of the digital skills of the citizens of the 21st century to be more confident in the use of the digital technology to level up their social engagement individually and in communities, as well.

Keywords: Education, digital maturity, reference frameworks, digital competence, digital citizens, measuring methods, European Union.

Attila László Főző works as a senior digital pedagogy adviser at the Digital Success Nonprofit Ltd. and as a part-time lecturer at the Eötvös University Faculty of Pedagogy and Psychology. In the last two decades he has been involved in projects related to digital technology in education and developing the digital competence like the Sulinet Digital Knowledge Base, the Digital Project Week, digital education centres, digital educational content accreditation. He has been one of the contributors of the Digital Educational Strategy of Hungary. He has been working for 25 years as a trainer of plenty of in-service teacher training programs. He is also the EU Code Week ambassador of Hungary since 2017. In his doctoral programme he worked on the field of developing the digital competence in chemistry education (PhD degree earned in 2010). He has been working on the field the schools' digitalization and digital transition for three years.

Email: fozoattila@gmail.com

Réka Racsko is working at the Institute of Digital Technology of the Eszterházy Károly College as a college senior lecturer and as a head of Department of Humaninformatics. For the past 10 year she has been working in higher education and she spent a year in ICT private sector (T-System). As part of her role as ICT assistant and assistant lecturer she organizes and researches many ICT-innovations and pilot projects of electronic learning environment (Classmate PC, e-book, tablets, LEGO tools) in K12 age group and teach special subject for BA and MA level teacher. She finished her PHD studies in 2017. The research efforts focus on electronic learning environments via a comparative studies Estonia, Finland and Hungary educational and ICT policy system.

Email: racsko.reka@uni-eszterhazy.hu

Krájnik Izabella—Demeter Robert

Digitális technológiák hatása a könyvelésre a Társadalom 5.0 kihívásainak tükrében

A század- és ezredfordulón az emberiség olyan globális kihívásokkal szembesül, amelyeket igyekszik megérteni, amelyekre keresi az elméleti és gyakorlati válaszokat. Az utóbbi évtizedek egyik alapvető, rendkívüli horderejű súlypont-eltolódására utalunk, amelyet e cikk szerzői is igyekeztek alátámasztani saját kutatásaikkal a digitális technológiák és a könyvelés területén, amely szerint a digitalizálásnak a számviteli tevékenységekben történő felhasználása már nem az adatok rögzítésére irányul, hanem az adatok megfigyelésére, elemzésére, megkérdezésére és értékelésére. A digitális megoldások megjelenése a számvitel világában megkönnyítheti, de nem helyettesítheti a könyvelők munkáját.

Az üzleti világot formáló egyik trend a technológiai átalakulás, alkalmazkodás a megváltozott munkakörnyezethez, amelyet a digitalizáció hoz magával. Az internethasználat, a mobil alkalmazások és a közösségi média bővítésével a felhasználók száma növekszik, a szolgáltatók ennek kielégítésére fejlesztik szolgáltatásaikat és az azt kiszolgáló erőforrásokat, infrastruktúrát. A digitális megoldások mind a szolgáltatások, mind pedig az azt kiszolgáló erőforrások, infrastruktúra tekintetében számos előrelépést, fejlettebb kiszolgálást, magasabb hozzáadott értéket adnak a gazdaság résztvevői számára. Az emberi erőforrások digitalizálása, vagyis a munkavállalók tevékenységének illesztése a digitális technológiák adta lehetőségek minél magasabb kihasználásának irányába, kezdetben komoly erőforrásokat igényel, azonban összességében hosszabb távon a költségek csökkentésével és a profit növelésével jár.

Kulcsszavak: Digitális technológiák, oktatás, könyvelés, Társadalom 5.0.

Krájnik Izabella PhD egyetemi adjunktus a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen (Kolozsvár), a Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Kar oktatója, a Számviteltudomány doktora, számos tudományos és szakmai bizottság aktív tagja. Kutatási területe a számviteli előrejelzések lehetőségei és korlátai, a könyvvizsgálati standardok alkalmazása a gyakorlati tevékenység során, informatikai módszerek alkalmazása a számviteli információk felhasználásában, a társadalmi számviteli rendszer kihívásai. 2001 óta a BBTE egyetemi oktatójaként folyamatosan részt vesz az Üzletigazgatási Intézet munkájában, többéves tapasztalattal rendelkezik nemzeti és nemzetközi projekteken. Fő témája az oktatás-gazdaság-könyvelés reláció összefüggéseinek és hatásainak vizsgálata a minőségi oktatásra.

Email: izabella.krajnik@econ.ubbcluj.ro

Demeter Robert PhD egyetemi adjunktus a Brassói Egyetem Villamosmérnöki és Számítástechnikai Karának (UTBV) Automatizálási és Informatikai Tanszékén. Számos nemzetközi interdiszciplináris kutatási projektben vesz részt. Főbb kutatási területei: az IKT-eszközökkel támogatott oktatás, adatbányászat, az infokommunikációs alkalmazások fejlesztése.

Email: rdemeter@unitbv.ro

Izabella Krájnik—Robert Demeter

The impact of digital technologies on accounting in light of the challenges of Society 5.0

At the turn of the century and millennium, humanity faces global challenges that it seeks to understand, to which it seeks theoretical and practical answers. If we refer only to one of the fundamental, extremely far-reaching shifts of focus in recent decades, which the authors of this article have sought to support with their own research in digital technologies and accounting, the use of digitization in accounting is no longer to monitor, analyze, query and evaluate data. The emergence of digital solutions in the world of accounting may facilitate but not replace the work of accountants.

One of the trends shaping the business world is the technological transformation, the adaptation to the changed work environment that digitalization brings with it. In particular, efforts to invest in people are focus on the use of human resource technology solutions. With the expansion of internet use, mobile applications and social media, the number of users is increasing, and service providers are developing their services and the resources and infrastructure that serve it to meet this. Digital solutions provide many advances a services and higher added value for the participants of the economy, both in terms of services and the resources and infrastructure that serve them. The digitization of human resources the integration of workers' activities towards making the most of the opportunities offered by digital technologies, initially requires significant resources, but overall it reduces costs and increases profits in the longer term.

Keywords: Digital technologies, education, accounting, Society 5.0.

Izabella Krájnik PhD Lecturer at the Babeş-Bolyai University of Cluj-Napoca, Faculty of Economics and Business Administration, Doctor of Accounting, Active member of several scientific and professional committees. Her research interests include the possibilities and limitations of accounting forecasts, the application of auditing standards in practice, the application of IT methods in the use of accounting information, the challenges of the social accounting system. Since 2001, she has been continuously participating in the Institute of Business Administration as a university and she has several years of experience in national and international projects. Its main topic is the study of the relationships and effects of the education-economy-accounting connection on quality education.

Email: izabella.krajnik@econ.ubbcluj.ro

Robert Demeter PhD Lecturer, at Department of Automation and Computer Science, Faculty of Electrical Engineering and Computer Science (UTBV), Brasov. He is involved in a number of international interdisciplinary research projects in which he contributes to the IT side. His main research interests are ICT-supported education, classification of big data, planning and implementation of infocommunication applications.

Email: rdemeter@unitbv.ro

Agnieszka Bejma

A közigazgatás és civil szektor együttműködése Lengyelországban az Új Közfeladati Menedzsment tükrében

A demokratikus politikai rendszerekben a civil szektor egyik célja, hogy segítse az államot az alapvető feladatai elvégzésében. A civil szervezetek ismerik a problémákat és be tudnak avatkozni olyan területeken, ahol a közigazgatás, különböző okok miatt, nem képes hatékonyan válaszolni a társadalmi szükségletekre. A szükséges ismeretek, tapasztalatok és készségek birtokában a civilek különösen értékes partnerek a közfeladatok egy részének ellátásában. A szakirodalomban számos kifejezés található, amelyek a nonprofit szektorban működő szervezeteket jellemzik. Gyakran úgy utalnak rájuk, mint nem-kormányzati, civil, társadalmi, közhasznú, karitatív vagy önkéntes szervezetek. A jogi szabályozás civilként vagy közhasznúként hivatkozik rájuk, míg mások a profitorientált tevékenységüket, vagy az önkéntesek bevonását emelik ki. A nem-kormányzati szervezetek fogalma utal arra is, hogy ezen csoportok az állam és a társadalom közötti szférában tevékenykednek, jelezve függetlenségüket a kormányzattól, hangsúlyozva a nonprofit jellegüket. Mind az első, mind a harmadik szektor a társadalom értelmezett közzsférájában működik, azonban a szakirodalom eltérően értelmezi a szerepüket. Mindazonáltal a közzsféra nem korlátozódhat csak az államra és közigazgatásra, hiszen a modern állam mellett más formája is létezik a közélet szervezésének. A közzsférában a civilek és az üzleti szereplők is aktívan jelen vannak. Hasonlóan a közigazgatáshoz, a tevékenységi körük rendkívül sokrétű, különböző célokat, értékeket képviselnek és bizonyos szempontból az érdekeik szerint cselekszenek. A közigazgatás az állami döntéseket hajtja végre, míg a civilek kiegészítő, támogató szerepet játszanak ebben a folyamatban. A kulcsszerep azonban a közigazgatási szervezetrendszer kezében van.

Tágabb értelemben a közigazgatás a köz ügyeinek az intézését is jelenti, függetlenül a köz igényeinek kiszolgáltatásától. Szűkebb értelemben magára a közigazgatás szintjeire utal, központi és helyi szinten egyaránt. A közigazgatás lényege tehát az, hogy ügyeket intézen és a rendelkezésre álló erőforrásokat (humán, pénzügyi, tárgyi) hatékonyan kezelje a kulcsfontosságú társadalmi igények kielégítése érdekében. A közigazgatás kutatásának tárgya tehát a szervezési folyamatok és civil szervezetek, melyek tevékenysége a közszervezetek célkitűzéseivel azonos célok elérésére irányul. A közjó és a közérdek érdekében végzett tevékenységek hasonlósága miatt rendkívül érdekessé válik a nem-kormányzati szervezetek és az állami intézmények kapcsolatának elemzése. A tanulmány célja a közigazgatás és az önkormányzatok civil szervezetekkel való együttműködésének elemzése – jogi és gyakorlati oldalról is – a közfeladatok végrehajtásának tükrében. Az elemzés az együttműködés pénzügyi és nem pénzügyi formáira egyaránt kitér.

A tanulmány előfeltevése az, hogy a közzsféra és a nem-kormányzati szektor közötti együttműködés minősége és hatékonysága nemcsak a vonatkozó törvényekből fakad, hanem a felkészültségből és a két szektor képviselőinek együttműködési készségéből is. A törvényi előírások megteremtik a kölcsönös együttműködés kereteit, miközben a tartalmat puha, kulturális, személyes és erkölcsi kérdésekkel töltik meg. Az elemzés a következő kutatási kérdésekre keresi a választ: Az első és a harmadik szektor közöt-

ti együttműködés milyen szintjeire érvényes a törvényi szabályozás Lengyelországban? Hogyan néz ki a közintézmények és a társadalmi szervezetek együttműködése a gyakorlatban? Milyen akadályok és korlátok merülnek fel az állami és a civil szektor közötti kölcsönös együttműködés során?

Kulcsszavak: Közszféra, harmadik szektor, civil szervezetek, szektorok közötti együttműködés, Új Közzszolgálati Menedzsment.

Agnieszka Bejma PhD egyetemi adjunktus a Varsói Egyetem Politikatudományi és Nemzetközi Tanulmányok Tanszékén. Doktori értekezését 2012-ben védte meg *Önkéntesség, a civil aktivitás egy formája* címmel. Számos nemzetközi és nemzeti tudományos szervezet tagja. Kutatási érdeklődése kiterjed a politika, szociológia és pszichológia határterületeire, különösen a civilek aktivitására, a politikai részvételre, a társadalmi tőkére és a civil szervezetek működésére vonatkozóan Közép-Kelet-Európában. Az *Önkéntesség Lengyelországban és Közép-Kelet-Európában. Törvény és gyakorlat* című könyv szerzője és számos tanulmány fűződik a nevéhez az említett témakörökben. Email: a.bejma@uw.edu.pl

Agnieszka Bejma

The cooperation between public and non-governmental sector in Poland in the concept of New Public Management

In democratic political regimes, one of the goals of NGOs is to support the state in fulfilling its basic tasks. Organizations recognize and take action in those areas where public administration, for various objective reasons, cannot or is unable to solve significant problems and meet basic social needs. With the necessary knowledge, experience and competence, NGOs are extremely valuable partners complementing the implementation of public tasks. There are many terms in the literature describing organizations operating in the third sector. They are most often referred to as non-governmental, civic, social, public benefit, charitable, or voluntary organizations. Detailed legal regulations have only NGOs and public benefit organizations, while others emphasize the nature of the business and the use of volunteer support. The concept of non-governmental organizations (NGO) refers to the location of organizations between the first public sector and the second private sector, indicating their independence from governmental bodies and conducting non-profit activities. Both the third and the first sector operate in the broadly understood public sphere, which is defined differently in scientific literature. However, the public sphere cannot be limited only to the state and the public sector, because the modern state is not the only form of organization of public life. In the public sphere – apart from state entities – also non-governmental organizations and private companies are active. Similarly to public administration, they initiate and implement various activities, in terms of goals, values or achieved benefits. Public administration is the entity that implements state policy, while the participation of other private and social entities is complementary – supportive and assisting. That is why the administrative apparatus plays a key role in management.

In a broad sense, public management is defined as managing public affairs regardless of how the process of satisfying public needs is organized. Narrow understanding refers to the management of public administration at central or local level. The essence of public management is, therefore, taking management actions and effective management of available resources (human, financial, material) to meet key social needs. Thus, the subject of public management research are the processes of organization and management occurring in public organizations and those civic organizations whose activities are aimed at achieving objectives convergent with the objectives of public organizations. Due to the similarity in the field of activities undertaken for the common good and in the public interest, it becomes legitimate and extremely interesting to cognitively analyze the relationship between NGOs and public institutions. The aim of the article is to analyze the legal and practical aspects of cooperation between public administration and local government units with non-governmental organizations in the implementation of public tasks. The characteristics will cover both financial and non-financial forms of cooperation. The main hypothesis of the article is the claim that the quality and effectiveness of cooperation between the public sector and the non-governmental sector results not only from applicable law, but also from the maturity and readiness to cooperate with representatives of both sectors. Legal regulations create a framework for mutual cooperation, while the content is filled with soft, cultural, personality and moral conditions. In the course of the analysis, it will become important to find answers to the following research questions: What levels of cooperation between the first and third sectors are governed by applicable law in Poland? How does cooperation of public institutions and social organizations look like in practice? What are the barriers and limitations in mutual cooperation between public and civic sector?

Keywords: Public sector, third sector, non-governmental organizations, cross-sectoral cooperation, New Public Management.

Agnieszka Bejma PhD, Assistant Professor at the Faculty of Political Science and International Studies at University of Warsaw. She defended doctoral thesis on: Volunteering as a form of civic activity defended in 2012 with distinction. Member of international and national scientific societies: International Political Science Association (member of the boards: Research Committee No. 34 Quality of Democracy and Research Committee No. 13 Democracy in Comparative Perspective) and the European Consortium for Political Research (ECPR) and secretary of the Warsaw Branch of the Polish Society of Political Sciences (PTNP). Her research interests focus around sociology and psychology of politics, in particular around civic activity and political participation, social capital, the development of the civil society and the functioning of the third sector in Central and Eastern Europe. Author of the book "Volunteering in Poland and Central and Eastern Europe. Law and Practice" and a series of publications devoted to the third sector and various aspects of volunteer activity.

Email: a.bejma@uw.edu.pl

Zeke Angéla Mária

A sokszínűség értéke – Esettanulmány az „Új Szomszédaink – Sokszínű Ferencváros” projektről

Napjainkban meghatározó jelentőségű társadalmi kihívás a tömeges migrációs mozgás, illetve az abból és annak narrációjából következő társadalmi feszültségek. 2015 eleje óta meghatározó téma ez a kormány kommunikációjában, a magyar társadalom azóta szenved el ennek negatív hatásait. A tanulmány arra próbál választ keresni, hogy mit tehet azért egy független civil szervezet, hogy a vándorlásból fakadó, a többségi és kisebbségi társadalom között jelentkező feszültségeket minél kiterjedtebb módon, különböző szférák és szereplők bevonásával enyhítse. A Ferencvárosi Közösségi Alapítvány alapvetően nem szolgáltató szervezet, céljait a helyi közösség szakmai és anyagi megerősítésén keresztül valósítja meg. Projektjük, az „Új Szomszédaink – Sokszínű Ferencváros”, kísérleti jellege miatt került az esettanulmány fókuszába.

Kulcsszavak: Migráció, társadalmi integráció, közösségi alapítvány.

Zeke Angéla Mária a nonprofit szféra friss szakembere: tanulmányait 2020-ban fejezte be az ELTE TÁTK Közösségi és Civil Tanulmányok MA képzésén. Alapdiplomáját az ELTE PPK Andragógia (felnőttképzés, művelődésszervezés és humánerőforrás-menedzsment) szakán szerezte. Tanulmányai között 3 hónapot töltött el Dánia egyetlen nemzetközi népfőiskolájának falai között, amelynek nem titkolt célja, hogy „tanulói” globálisan gondolkodó, de helyben cselekvő aktív állampolgárokká váljanak. 2017-től aktív résztvevő a Ferencvárosi Közösségi Alapítvány életében, 2018-ban végzett munkájáért megkapta az „Év Önkéntese” díjat.

Email: zekeangela93@gmail.com

Angéla Mária Zeke

Diversity's value – Case study on the project „Our New Neighbours – Diversity in Ferencvaros”

Nowadays the social stress caused by the massive migration and its narration is a crucial social challenge. Since 2015 this is one of the main topics of the government's communication, therefrom the Hungarian society feels the discursive effects of this whole situation.

The study's purpose is to find out what an independent NGO can do with the help of different participants from different spheres, as wide-ranged as possible, to reduce this stress between the majority and the minority of the society.

The Ferencvaros Community Foundation is not a service provider NGO, it targets its goals by empowering the community with its professional knowledge and financial sources. The study focuses on their project called „Our New Neighbours – Diversity in Ferencvaros” because of its tentative nature.

Keywords: Migration, social integration, community foundation.

Angéla Mária Zeke is a fresh professional of the non-profit sphere: she finished her studies on Community Development and Civic Studies MA at ELTE TÁTK in 2020. She got her BA diploma on Andragogy (adult education, public education and human resource management) at ELTE PPK. Between her studies she spent 3 months at the only international folk high-school in Denmark, where the goal is to develop the „students”, so they can be active citizens, who act locally but think globally. She’s a volunteer of the Ferencvaros Community Foundation since 2017 and she received the „Volunteer of the Year” award for her work in 2018.

Email: zekeangela93@gmail.com

Fotó/Duma Attila

CIVIL SZEMLE

LEGYEN 2020-BAN ELŐFIZETŐJE
a negyedévente megjelenő
Civil Szemlének!

RENDELJE MEG A CIVIL SZEMLÉT,
melynek előfizetési díja egy évre
3600 Ft

Előfizetés
Civil Szemle,
Erste Bank: 11600006-00000000-23902934

CIVIL SZEMLE
szerkesztősége

www.civilszemle.hu

Levelezési cím

1137 Budapest, Pozsonyi út 14. II /9.

Kérjük, megrendelését (amely tartalmazza a nevet, postázási címet
és a befizetés igazolását) – a gyorsabb ügyintézés érdekében – küldje be a
civilszemle@gmail.com
email címre

■ „A vállalati felelősségvállaláshoz hasonlóan a felsőoktatási intézmények életében is jelentős szerepet kell(!) játszania azon elköteleződésnek, melynek során az intézmény a mikro- vagy makroszinten értelmezett közösség jólétének érdekében önkéntesen, szabadon választott üzleti gyakorlatot folytat, amit erőforrásaival támogat.”

(Balázs László–Rajcsányi-Molnár Mónika–András István–Sitku Krisztina)

■ „A sportintegráció, mely – a sport által – a társadalmi elfogadást, illetve az elmaradott, hátrányos helyzetű és nemzetiségi avagy kisebbségi csoportokat hivatott támogatni, a társadalmi tőkében a társadalmi szerveződés, társas kapcsolatok által a gazdasági különbségek enyhítésére ad válaszokat. A sport által nyújtott lehetőségek az integráció számára innovatív irányt jelentenek, melyek a társadalmi felzárkózást segítik elő.”

(Farágó Betarix)

■ „One thing, at any rate, seems clear: though equality and liberty are still seen as the cardinal liberal-democratic virtues, brotherhood, or civic friendship, or fellowfeeling – that quality has received relatively little attention in recent years. It was definitely on Kleisthenes' mind as he drew up his plan for a new democracy around 508 BC. It's high time we started thinking about it again too. Not doing so might mean our liberal democracies not only becoming less effectively cooperative and democratic, but less truly tolerant and liberal too.”

(James Kierstead)

■ „A paternalista struktúrák erős jelenléte, a helyi hatalom valós vagy vélt érdekei, a többségében képzetlen, a közügyek szempontjából motiválatlan népesség dominanciája a programokban a közösségi autonómia és a helyi társadalom önszerveződéseivel szemben ható tényezők. A szervezettséget és kooperációt igénylő feladatellátás, a lakosság számára végzett tevékenységek és szolgáltatások, a megtermelt javak közös felhasználása, a közfoglalkoztatással összefüggő egyéb programok, ünnepek stb. azonban új típusú, mégis hagyományos integrációs folyamatokat indíthatnak el a közösség hiányos vidéki térségekben.”

(Ragadics Tamás)

■ „Az információs társadalom kihívásainak való megfelelés össztársadalmi érdek, a társadalom minden szintjén megjelenik. Az oktatás a digitális írástudás fejlesztésének egyik motorja, de annak érdekében, hogy minél több honfitársunk váljon digitális állampolgárrá és kihasználja az e-kormányzat adta lehetőségeket, közös társadalmi részvétellel és tudatos szerepvállalásra van szükség.”

(Főző Attila László–Racsko Réka)

■ „Adopted legal solutions as well as experience shaped a certain »culture of cross-sectoral cooperation«. However, it still depends a lot on the human factor – on the individual disposition and motivation of local government officials and representatives of the non-governmental environment, on the attitude of openness, respect and understanding of the principles on which this cooperation should be based.”

(Agnieszka Bejma)

ISSN 1786334-1

Ára 900Ft

